

AZƏRBAYCAN
KLASSIKLƏRİ

Abdulla Şaiq

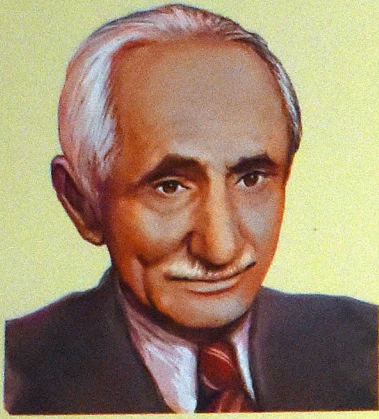
Gözəl Bahar

PYESLƏR

3 alma

Abdulla Şaiq (1881-1959)

MÜƏLLİMİM ŞAIQƏ

Sən yola saldıqca illəri, Vətən
Oldu başdan-başa gülüstan, Şaiq.
Baxıb alnındakı qırışıqlara
Olmadın zərrəcə pərişan, Şaiq.

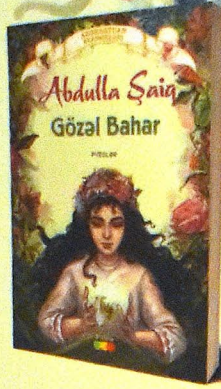
Dağların başı tək ağardı başın,
Çiçəklər bitirdi torpağın, daşın,
Dedin: Ey qocalıq, fikrindən daşın!
Axtardın hər dərdə min dərman, Şaiq.

Səni gənc saxladı gəncliyin səsi,
Könlündə dilləndi bahar nəğməsi,
Tükənməz şairin eşqi, həvəsi
Kəssə də yolunu qar, boran, Şaiq.

Coşqun ilhamını Vətəndən aldın,
Saz tutub, söz qoşub xəyala daldın,
Səməd, mən qocaldıq, sən cavan qaldın,
Ey körpə ürəkli qocaman Şaiq.

Səndə təbiət var ipəkdən yumşaq,
Böyüklə böyüksən, uşaqla uşaq,
Yüz yaşı gəl birgə adlayıb aşaq,
Bir də ələ düşməz bu dövran, Şaiq.

Süleyman Rüstəm, 1956

Abdulla Şaiq Gözəl Bahar

3 alma

Abdulla Şaiq

Gözəl Bahar

666402-124

PYESLƏR

3 alma

MÜNDƏRİCAT

Tərtib edənlər: Ülkər Talıbzadə,
sənətinəşliq üzrə fəlsəfə doktoru
Günəl Əsədova
İllüstrator: Aida Əmirova

Abdulla Şaiq. Gözəl Bahar.
Bakı, TEAS Press Nəşriyyat evi, 2018.

ISBN 978-9952-311-54-9

Abdulla Şaiqin zəngin yaradıcılığından məktəblilər üçün seçilmiş bu kitabda onun uşaqlara həsr etdiyi pyesləri toplanıb. Azərbaycan milli uşaq ədəbiyyatının incilərini yaratmış şairin əsərləri həm pədaqoqlar, həm də şagirdlər üçün dəyərli mirasdır. Hörmətli müəllimlər, əziz məktəblilər və tələbələr, Abdulla Şaiqin bu mirasının qədrini bilin!

Kitab TEAS Press Nəşriyyat evində nəşrə hazırlanıb. Kitabın nəşri hüququ TEAS Press Nəşriyyat evinə məxsusdur.

TEAS Press Nəşriyyat evi “3 alma” əmtəə nişanı ilə uşaq, yeniyetmə və gənclər, eləcə də müəllim və valideynlər üçün bədii və elmi-kütləvi kitablar nəşr edir.

www.teaspress.az
www.3alma.az

Bütün hüquqlar qorunur
© TEAS Press Nəşriyyat evi, 2018

Türkiyədə çap edilib
Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık San. A.Ş.
Dudullu Organize Sanayi Bölgesi 1. Cadde Numara: 16
Ümraniye / İstanbul
Tel: (216) 444 44 03; Faks: (216) 365 99 07
www.bilnet.net.tr

“3 alma” TEAS Press Nəşriyyat evinə məxsus əmtəə nişanıdır

Ön söz	7
Pyeslər	
Gözəl Bahar	12
Çoban	45
İntiqamçı xoruz.....	61
Ürək tikmək və yaxud Qurban bayramı.....	74
Danışan kukla	91
Tələbə həyatı.....	104
Eloğlu	120
Vətən	182
Fitnə	248
Qaraca qız	322

“Yeni ədəbiyyatın təməl daşını qoyanlardan biri Abdulla Şaiqdir. Abdulla Şaiq... daxili bir atəş və ilhamla bütün sinfi ələ alırdı. Dərs saatının tez qurtarmağı bizim hamımızda təəssüf hissi oyadırdı. O, hər bir mövzudan bəhs edərkən, az qala bizə sinifdə olduğunu unutdurur, özünün inam və etiqadını bizə də aşılamağı bacarırdı,”

– Seyid Hüseyn, yazıçı

“Sadəlik, təvazökarlıq Şaiqdə daimi nəzərə çarpan səciyyəvi xüsusiyyətlərdən biri idi... yüksək sadəlik onun təbiəti kimi görünürdü və ya sadəlik, təvazökarlıq onda ikinci təbiət olmuşdu. Görüşlərdə “Böyük xalq müəllimi və şair Abdulla Şaiq” haqqında çox tərif eşidəndə özünü yaxşı hiss etmirdi,”

– Məmməd Cəfər, akademik

ÖN SÖZ

“Şaiq bəyin ən böyük məziyyətlərindən biri işlə bu şimalın soğuq rüzgarları qarşısında donmaq üzrə bulunan türk qanını coşdurmaq, ölməkdə olan türkcəyi diriltməkdir. Şaiq yazılarını adi qələmlə kağıza yazmamış, qüdsi bir əllə qəlblərə qazmışdır. Onu hər çocuğun yalansız dilində, hər yavrunun təmiz qəlbində bulursunuz”.

Atababa Musaxanlı.

Müasirlərinin dediyinə görə, Abdulla Şaiq qohum-qonşu uşaqlarını başına toplayar, yazdığı hekayələri, nağılları onlara özü danışarmış. Bu zaman o, əsl aktyor kimi rola girər, bitkiləri, heyvanları öz dili ilə danışdırarmış. Artıq ahıl yaşına çatmış müasirlərinin bu ecazkar səhnələri unutmamasının, hər zaman göz önündə canlandıra bilməsinin səbəbi uşaq ədəbiyyatının klassiki səviyyəsinə yüksələn ədibin individuallığı, ruhunun gəncliyi, uzunmüddətli müşahidələri və zəngin iş təcrübəsinin nəticəsi idi.

Abdulla Şaiq dramaturji yaradıcılığa hələ XX əsrin əvvəllərində başlasa da, onun bu sahədəki daha

məhsuldar fəaliyyəti Gənc Tamaşaçılar Teatrında fəaliyyət göstərdiyi dövrə təsadüf edir. Doğrudur, ədib 1911-ci ildə “Bir saat xəlifəlik”, “Aydoğdu”, 1913-cü ildə “Kimdir haqlı?”, 1916-cı ildə “Şair və qadın” dramlarını qələmə almışdı. Abdulla Şaiqin 1937-ci ildə GTT-də bədii-pedaqoji hissə rəhbəri vəzifəsinə təyin olunmasından sonra repertuar qıtlığı yaşayan teatrda tamaşaların sayı artır. Gənc Tamaşaçılar Teatrının repertuarı dramaturqun ard-arda yazdığı pyeslərlə zənginləşir. 1939-cu ildə “Xasay”, 1943-cü ildə “Vətən”, 1945-ci ildə “Ana”, 1947-ci ildə “Fitnə”, 1948-ci ildə “Qaraca qız” tamaşaları teatrın səhnəsində oynanılır.

Abdulla Şaiqin uşaq pyeslərində təbiət hadisələri öz əksini simvolik şəkildə tapır. Ülkər – onun sevimli ulduzu, həyat kreditsudur. Araz və Kür çayları ehtiraslı, coşqun təbiətin, qızıl alma – vahid, mənəvi, bölünməz Turanın simvoludur. Türk mifologiyasında göy cisimlərinin simvolik obrazları – Oğuz xanın oğlanları Gün xan, Ay xan, Ulduz xan, Göy xan, Dəniz xan, Dağ xan Abdulla Şaiqin “Aydoğdu” pyesinin qəhrəmanlarıdır. Ədib “Gözəl bahar” pyesində yaranışın əsasını təşkil edən dörd ünsürü – Torpaq, Su, Od, Hava obrazlarını alleqorik tərzdə təqdim etmişdir.

1912-ci ildə Abdulla Şaiq Orucov qardaşlarının mətbəəsində çap olunan “Gözəl Bahar” pyesi ilə Azərbaycanda uşaq dramaturgiyasının əsasını

qoymuşdur. 1910-cu ildə yazılan pyes ədibin rəhbərliyi və şagirdlərin iştirakı ilə dəfələrlə məktəb səhnəsində oynanılmışdır. Xeyirin şər üzərində qələbəsi ideyasını təbliğ edən “Gözəl bahar” pyesində Gözəl Bahar, Günəş, Qaranquş, Bülbül Xeyirin, Qış, Boran, Bulud, Külək isə Şərin rəmzidir.

Ədib pyesi əlyazma şəklində Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının yorulmaz təbliğatçısı Firudin bəy Köçərliyə göndərmiş, onun əsərə münasibətini öyrənmək istəmişdi. Firudin bəy Abdulla Şaiqə göndərdiyi 14 iyun 1911-ci il tarixli məktubunda yazırdı: “Qızlara bir pərdədə “Bahar xanım” ünvanında yazdığınız mənzumə bəd deyil. Ondan yaxşı operetta çıxar. Keçən sənə mən Tiflisdə padşahlıq teatrında bunun mislini gördüm. Sizin yazdığınız hekayə dəxi də gözəldir və belə zənn edirəm ki, ondan çox gözəl operetta çıxar. Bu barədə Üzeyir bəy Hacıbəyli ilə məsləhət ediniz”. Məktubdan görüldüyü kimi, ilkin variantında “Bahar xanım” adlandırılan pyes həm də bir pərdədən ibarət imiş.

Məlumdur ki, Abdulla Şaiq böyük Nizami Gəncəvinin “İsgəndərnamə” poemasının “Şərəfnamə” hissəsini dilimizə çevirmişdir. Nizami dünyasının, sənətinin sehrinə düşən ədib onun əsərlərinin süjet və motivlərindən istifadə edərək “Nüşabə”, “Fitnə” pyeslərini yazmışdır.

26 iyul 1974-cü ildə Azərbaycan Dövlət Kukla Teatrına uşaq ədəbiyyatının inkişaf tarixində xüsusi

xidmətləri nəzərə alınan Abdulla Şaiqin adı verilmişdir. Afişalara diqqət yetirsək, görürük ki, Abdulla Şaiqin əsərləri XXI əsrdə də Azərbaycan Dövlət Kukla Teatrının, Gənc Tamaşaçılar Teatrının repertuarından düşməyib. Deməli, onlar bu gün də balaçalar üçün maraqlı, böyüklər üçün aktualdır.

Arzu Hacıyeva
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

GÖZƏL BAHAR

Üçpərdəli mənzum pyes

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Q ı ş

B o r a n

K ü l ə k

B u l u d

G ö z ə l B a h a r

G ü n ə ş

S u

T o r p a q

Q a r a n q u ş

B ü l b ü l

U ş a q l a r: Dursun, Aslan, Pəri, Nazlı.

Kəpənək, Arı, Qızılgül, Bənövşə, Qərənfil, Sünbül, Durna,
Qırqovul, Turac, Kəklik, Qurd, Çaqqal, Tərhan, Çiçəklər.

Birinci səhnə

Qış fəslidir. Çöllər, dağlar, təpələr qarla örtülmüşdür. Qar yağır, külək viyıldayır. Qış qoca bir kişi qiyafəsində. Ağ saqqalından, bıqlarından sallanan buzları əli ilə oynadaraq, məğrur baxışlarla ətrafa baxır. Külək və Boranın törətdiyi bidadlığa sevinir. Qanadlarını bir-birinə vuraraq, qəhqəhə çəkib güllür, gurlayan bir səslə oxuyur:

Q 1 ş

Qışam, mənim böyük adım, sanım var;
 Qardan, buzdan iliyim var, qanım var.
 Ayaz, Boran, Külək mənim əsgərim,
 Dünyada tək bunlardır sevdiklərim.
 Qanadımı çarpdıqca mən hər zaman
 Qüvvətlənir Külək, Ayaz, Qar, Boran.
 Hər ölkəyə yayılır bu qanadım,
 Ağızlarda gəzir şöhrətim, adım.
 Payız girər, mənə zəmin hazırlar,
 Günəş artıq sönük-sönük parıldar.
 Əmr edincə mənə böyük təbiət
 Hiss edirəm özümdə başqa qüvvət.
 Qanadımı geniş-geniş açıram,
 Yer üzünə ayaz, boran saçırım.
 Qorxusundan qurd-quş girir yuvaya,
 Ancaq günəş hərdən çatır haraya.

G ü n ə ş bulud altından üzünü göstərir. Q 1 ş onu gö-
 rüncə qorxaraq bir addım geri çəkilir və qorxa-qorxa ona
 baxır. B o r a n, K ü l ə k və B u l u d qanadlarını çarparaq
 gəlir, hər biri Qışın bir tərəfində durur, Günəş yenə yox olur.

Q 1 ş

Tükənməz qüvvətim yeri titrədir,
 Yalnız bu Günəşə olmuşam əsir.
 Göydə parlarkən o, əriyir qarım,
 Qalmayırdünyada dövlətim, varım.

B o r a n

Sən heç qorxma sarı saçlı Günəşdən,
 Qarşına kim çıxa bilər biz varkən?
 Dünyaları donduran oğlun Boran,
 Ona da bir kəmənd atar qorxmadan.

B u l u d

Qanadımda tutub onun üzünü,
 Qoymaram heç açsın odlu gözünü.

Q 1 ş

Çox sağ olun, ancaq olmayın saymaz!
 Güclü bir düşməndir bizə Günəş, Yaz.
 Demək olmaz Bahara zülmüm yoxdur,
 Ancaq ona xidmətlərim də çoxdur.
 Məhv edirəm hər zərərli qurdunu,
 Şənləndirəm bu xidmətlə yurdunu.
 Qarlarımı parça-parça səpərəm,
 Yorğan kimi Yer üzünə döşərəm.
 Qar altında yer buğlanar bir qədər,
 Rahatlanar, güclənər, qüvvətlənər.
 Bu azmı xidmətdir Gözəl Bahara?
 Bu xidməti anlamayırsən çara.

Günəş buludların arasından səfəq saçır. Q 1 ş qorxulu baxış-
 larla onu süzəndən sonra B o r a n a, K ü l ə y ə və B u l u d a:
 İgidlərim, durmayın, iş başına!
 Çəkilin tez yamacların qaşına!

Yol verməyin bu Günəşə, Bahara,
Verməyin heç aman bu düşmanlara!

B o r a n

Biz gedirik, sən qorxma heç, əmin ol!

Q ı ş

Haydı, igidlərim, sizə yaxşı yol!

Hər üçü gedir. Qış qorxa-qorxa baxır, qəmli-qəmli gəzinir.
Günəş buludları yaraq, ətrafa şəfəq saçır. Bulud onun üzünü
tutmaq istəyir, tuta bilmir. Boran və Külək qanadlarını çarparaq
uğuldayır. Qış acıqlı və qorxulu baxışlarla Günəşə tərəf dayanıb.
Bu zaman Qaranquş dimdiyində bir bənövşə gətirib Qışa uzadır.

Q a r a n q u ş

Qızıl Bahardan, al, məktubdur sana,
Çarpışırsa, deyir, çıxсын meydana!
Su, Torpaqdan, Günəşdən əsgərim var,
Bir vuruşda onu edər tar-mar.

Q ı ş

(*Bənövşəni acıqla yerə atır*)

Uşaqmı qorxudur? Qoy gəlsin, gəlsin!
Mənim qüvvətimi bir kərə bilsin!
Neylər bir laçına dünyaca qarğa?

Q a r a n q u ş

Bax çöllərə, yamaqlara, a lovğa!
Görürsənmi igid komandanları,
Yenilməyən adlı pəhləvanları?..
Əllərindən can qurtarmaq çətindir;
Həm şöhrətli, həm güclü, həm mətindir.
Mən gedirəm, tap başına bir çara!

(*Gedir*)

Q ı ş

Bu çöllərdən qaçmaq gərək dağlara.
Ağalığım tükəndi; ah, bu Günəş
Məni də yandırır, yağdırır atəş.
Bulud, Külək, ay Boran!
Qaçın, gəlin durmadan!

H ə r ü ç ü qaçaraq gəlir.

Ü ç ü b i r d ə n

Biz burdayıq, buyur, hər nə əmrin var.

Q ı ş

Dövlətimi alt-üst edir bu Bahar.
Hər tərəfdən kömək gəlir düşmana.
Qoçaq oğullarım, haydı, meydana!

Hər üçü baş əyib gedir. Günəş gah qaralır, gah şəfəq saçır.
Külək uğuldayır. Bulud, Boran və Küləklə Günəş arasın-
da çarpışma davam edir. Günəş Buludu parçalayır. Boranı,

Acıqlı - 304939

Küləyi candan salır, öz kəskin şəfəqlərini Qışın üstünə saçır.
Qış əli ilə özünü Günəşdən qorumağa çalışır, qorxulu səslə
bağırır.

Q 1 ş

Bulud, Külək, ay Boran!
Qaçın, gəlin durmadan.

H ə r ü ç ü gəlir. Qış halsız.

Dada çatın, ay aman!
Məni məhv etdi düşman.

Bulud Qışın başı üstünə kölgə salır. Boran və Külək qanadlarını çarparaq, Qışı Günəşdən qorumaq istəyir. Günəş şəfəqlərini artırır. Buludu parçalayır, Boran, Külək gedir.

Qış həyəcanla bağırır.

Q 1 ş

Ah, məhv oldu Bulud, Külək, Boranım,
Mənim üç qanadım, üç qəhrəmanım...

(Səhnə arxasından nəğmə oxunur:)

Ellər, ellər, ay ellər!
Çiçəklənir bax çöllər.
Qaçdı Boran, Bulud, Qar,
Günəş par-par parıldar.
Yaşillanır bağ, çəmən,
Bir səs gəlir hər yerdən:
Xoş gəldin, qızıl Bahar,
Yaşa, yaşa bəxtiyar!

Qış həyəcan içində nəğməni dinlədikdən sonra qorxaq bir səslə.

Q 1 ş

Bahar gəlir, Yaz gəlir, nə etməli,
O gəlməmiş qaçıb burdan getməli.
Göydən məni qılınclayır hey Günəş,
Qar əriyir, sönmür qəlbimdə atəş.
Ah, yox oldu Bulud, Külək, Boranım,
Bu Günəşdir mənim qatı düşmanım.
Açacaqdı ürəyimdə min yara...
Bu meydandan yalnız qaçmaqdır çara.

Əyilərək, saqqalından, bıqlarından su dama-dama qaçır.
Quşlar, çiçəklər sevinərək, başları ilə onu qovurlar.

P ə r d ə

İkinci səhnə

Biri sağda, biri solda olmaqla iki daxma. İkisinin arasında bir ağac. Yer lətif otlarla döşənmişdir. Durnalar, sığırçınlar gəlir. Şirin bir nəğmə eşidilir:

Oyan, oyan, ey insan!
Dəyişdi artıq zaman.
Yox oldu Qış, Boran, Qar;
Parıldayır xoş Bahar.
Əmək bizi çağırır,
Torpaq, tarla bağıdır.
Məhv oldu donduran Qış,
Durma, haydı, get çalış!
Açıldı hər yanda gül,
Sən də oyan, danış, gül!
Dəzgah, mədən sənindir,
Torpaq, çəmən sənindir;
Sənindir indi fərman,
Artıq sənsən hökmran!

B ü l b ü l səslənə-səslənə gəlir. Qaranquşla əl verib görüşürlər.

Q a r a n q u ş
Uğur olsun bu günün!

B ü l b ü l
Dərdi, qəmi at, söyün!
Günəş gülsün üzünə,
İşıq gəlsin gözünə...

Q a r a n q u ş

Qış, Borandan qurtulduq,
Həm azad, həm şad olduq.

Onlar ağac altında oturub, bir-biriylə yavaş-yavaş danışır,
arabir gözəl cəh-cəh vururlar. Aslan daxmadan çıxıb, sevinə-
sevinə onlara baxır, birdən-birə bağırır.

A s l a n

Gəlin, gözəl yaz günəşi var bu gün,
Gəlin bura, Pəri, Nazlı, a Dursun!
Gəl qızınaq gün altında bir azca.

D u r s u n, P ə r i, N a z l ı sevinə-sevinə Aslanın yanına
gəlirlər.

P ə r i

Aslan, Aslan, gəl söyləyək tapmaca.

D u r s u n

Yox, yox, Aslan, sevməyirəm mən onu.

N a z l ı

Gəl oynayaq ayaqsayma oyunu...

P ə r i

Mən razıyam.

A s l a n

Bəs kim saysın?

D u r s u n
Bax, Pəri.

A s l a n
Dursun, ayağını uzat irəli!

P ə r i
İynə-iyənə,
Ucu düymə,
Bəli, bəli,
Bətir keçi,
Qoz ağacı,
Qotur keçi.
Happan,
Hoppan;
Yırl,
Yırtl,
Su iç,
Qurtul!

Günəşin üzünü Bulud örtür. Külək uğuldayır, uşaqlar
bir-biriylə danışirlar. Dursun ayağını çəkir.

D u r s u n
Düz olmadı, mənimki qurtuldu.

P ə r i

Yox!

N a z l ı

Oynamıram!

A s l a n

Mənə soyuqdur, soyuq.

Hamı ayağa qalxır, Buludlu göyə baxaraq oxuyurlar.

Tağalaq gəldi, duman qaç!

Tağalaq gəldi, duman qaç!

Gün çıx, gün çıx,

Kəhər atı min çıx!

Keçəl qızı qoy evdə,

Saçlı qızı götür qaç...

Külək uğuldayır, Bülbül, Qaranquş və uşaqlar qaçıb gedir.

B u l u d və K ü l ə k içəri girir.

K ü l ə k

Boranlı qış, hardasan, ay bəxtəvər?

Bahar gəlir, sən bu işdən bixəbər.

Gəl qarşıla, tez ol!

B u l u d

Qaçmışdır yoxsa?

Qəlbinə qəm çökmüş, batmışdır yasa?

K ü l ə k

Pəşmanam bu gün mən öz işimdən.

B u l u d

Pəşmanam mən də bax keçmişimdən.

K ü l ə k

İnsaf üçün Bahar hara, Qış hara?

Qış qəlbimdə açmışdı min bir yara.

B o r a n içəri girir.

B o r a n

Bəs Qış hanı?

K ü l ə k

(*istehza ilə*)

Ha... Ha... Qaçmış o çoxdan.

B o r a n

Yalan demə, qaçmaz o Qış, qəhrəman.

K ü l ə k

Mən desəm də, deməsəm də, belədir.

İşi duymuş...

B o r a n

Səni söylədən nədir?

Nəçin atamdan üz çevirdin, axmaq?

K ü l ə k

Ey, üstümə kükrəmə çox, mənə bax!

Qardan, buzdan üz-gözümüz bozarmış.

Bircə anlat, bizə nə verdi boz Qış?

Viyıldamaq, bəlkə də, xoşdur sana,

Mən gəlmişəm artıq bu işdən cana.

B u l u d

Mən də, mən də...

B o r a n

Oho... düşmanmış hər yan,
Bizə qarşı hazırlanmış üsyan.
Bunu duydunuz,
Üz çevirib bizdən ona uydunuz!

K ü l ə k

Ey... Sən kimsən, aç gözünü, mənə bax!
Deyilsənmi əlimdə bir oyuncaq?
Mənəm sənə qüvvət verən, can verən,
Qarda, qışda sənə soyuq qan verən.
Mən olmasam, səni varmı bir sayan?

B o r a n

Çox öyünmə artıq, bu sən, bu meydan!
Hər ikisi çarpışır, qanadları ilə bir-birini vurur.
G ü n ə ş, S u, T o r p a q gəlir.

G ü n ə ş

Ey, sən kimsən?

B o r a n

Dünyaları donduran
Qəhrəmanam əzəldən, adım Boran.

T o r p a q

Boran... Oho...

G ü n ə ş

Böyük düşməndir bizə,

Axtarırdıq. Yaxşı düşdün əlmizə.
Siz kimsiniz?

B u l u d

Mən Buludam.

K ü l ə k

Mən Külək.
İstəyimiz Bahara xidmət etmək.
Təngə gəldik don-şaxtalı bu Qışdan.
Ona görə bizə olmuş bir düşman.

(Boranı göstərir)

G ü n ə ş

Sınayarıq indi onun gücünü,
Biz alarıq gücsülərin öcünü.

B o r a n

Səndən qorxan yox, gücünü gəl sına!

K ü l ə k

Tülküyə bax, qarşı çıxmış aslana.

B o r a n

Tülkü sənsən, bu Boran pəhləvandır!
Oğlum Ayaz, atam Qış qəhrəmandır.

S u

Ay, mərhəba, böyük əslin, nəslin var!

T o r p a q

Artıq Qışın əlində yox ixtiyar.

G ü n ə ş

O qəhrəman atan söylə bir hanı?

B o r a n

Sən uşaqsan, neylərsən qəhrəmanı.

G ü n ə ş

Qəhrəmanlıq öyrənməkdir məqsədim.

B o r a n

Çıx meydana, sənə qoy mən öyrədim.

T o r p a q

Ha... Ha... tamam igid oğlu igiddir.

S u

Zalım oğlu barıtdır, ya kibritdir.

Ha... ha... ha... ha...

B o r a n

Əylənməyin mənimlə!

T o r p a q

Yaxşı oldu, bu yerdə keçdin ələ,
Əlimizdən sənə yoxdur qurtuluş.

G ü n ə ş

Çıx meydana, ay yapalaq, ay bayquş!

Günəş Borana hücum edir. Boran onun üzərinə atılır. Qanad-qanada çarpışırlar. Günəşin alınıdakı şəfəq Boranın üzünə düşdükcə Boran bihal olur. Yavaş-yavaş qol-qanadı yarına düşür. Birdən-birə yerə yığılıb ölür.

G ü n ə ş

(Küləyə, Buluda)

Siz də gəlin, işə orda baxarıq,

Dostu sevər, düşmanları yaxarıq.

Günəş, Torpaq, Su Bulud və Küləyi aralarına alıb çıxarırlar.

Uzaqdan musiqi səsi gəlir. Bir saniyə sonra D u r n a, Q ı r q o v u l, T u r a c, T o v u z, tar, saz, kamança, dəf çal-çala gəlirlər. Q a r a n q u ş B ə n ö v ş ə ilə, B ü l b ü l Q ı z ı l g ü l l ə, A r ı Z a n b a q l a, K ə p ə n ə k Q ə r ə n f i l l ə qol-qola ayaqlarını, əllərini oynada-oynada gəlib otlu, çiçəkli bir yerdə dayanırlar. Hamısı ətrafı şən baxışlarla süzdükdən sonra

B ü l b ü l

(çalğıçılara)

Çal, çalğıcı, çal, ruhumuz şənlənsin!

Çal, bu otlu çəmən də bir əylənsin.

Çal ki, bahar çağıdır,

Bu şənlik oynadıdır.

Çal ki, paslı dərdləri

Şaqrəq tellər dağıdır.

Qızılgül ortalığa atılır, əllərini yoldaşlarına uzadıb oxuyur.

Q ı z ı l g ü l

Doğdu günəş qırmızı,

Can gülüm, can, can!

Hamısı əl-ələ halqa vurub oynaya-oynaya oxuyur.

H a m ı

Doğdu günəş qırmızı,

Can gülüm, can, can!

Topladı oğlan qızı,

Can gülüm, can, can!

Hər birimiz bir çiçək,

Can gülüm, can, can!

Bir bağçanın ulduzu,

Can gülüm, can, can!..

Qaçdı Ayaz, Qar, Boran,

Can gülüm, can, can!

Bizə qaldı çöl, orman...

Can gülüm, can, can!

El şənlənir, canlanır,

Can gülüm, can, can!

Sevinc içində hər yan,

Can gülüm, can, can!

Qış bir etdi, on verdik.

Can gülüm, can, can!

Ölümdən bir don verdik,

Can gülüm, can, can!

Ordusunu dağıtdıq,

Can gülüm, can, can!..

Qara günə son verdik,

Can gülüm, can, can!

P ə r d ə

Üçüncü səhnə

Səhnə Baharı təsvir edir. Uzaqda yaşıl dağlar, yarpaqlanmış, çiçəklənmiş ağaclar görünür. Yer üzü lətif otlarla döşənmişdir. Sel şırıltı ilə dərədən axıb gedir. B ə n ö v ş ə ilə Q a r a n q u ş, B ü l b ü l ilə Q ı z ı l g ü l, Q ə r ə n f i l ilə K ə p ə n ə k, A r ı ilə Z a n b a q, S ü n b ü l ilə B i l d i r ç i n q o l q o l a, g ü l ə - g ü l ə, d a n ı ş a - d a n ı ş a i ç ə r i g i r i r l ə r. U z a q d a n m u s i q i s ə s i g ə l i r. H a m ı o t ə r ə f ə b a x ı r. M u s i q i n i n a h ə n g i n ə u y ğ u n o l a r a q ə l - q o l a t a - a t a o t ə r ə f ə g e d i r l ə r. G ö z ə l B a h a r a l o v r ə n g i n d ə a t l a z d a n d o n g e y i n m i ş, ç i ç ə k l ə r d ə n b a ş ı n a b i r ç ə l ə n g q o y m u ş d u r. A l n ı n d a b i r u l d u z p a r ı l - p a r ı l y a n ı r. Ə t r a f ı n d a ç i ç ə k l ə r i t ə s v i r e d ə n u ş a q l a r. İ r ə l i d ə D u r n a, Q ı r q o v u l, Q u, T u r a c, T o v u z ə l l ə r i n d ə t a r, s a z, k a m a n ç a, d ə f, z u r n a - b a l a b a n ç a l a - ç a l a g ə l i r l ə r. G ü n ə ş, T o r p a q, S u, B u l u d, K ü l ə k G ö z ə l B a h a r ı n a r x a s ı n d a, g ə n c q ı z v ə o ğ l a n ş ə k l i n d ə ə s g ə r v a r ı y e r i y i r l ə r. D ə s t ə ç ə m ə n d ə d a y a n ı r. Ç ə m ə n i n b i r t ə r ə f i q a l ı n m e ş ə, b i r t ə r ə f i u c a, o t l u, ç i ç ə k l i, m e ş ə l i d a ğ l a r, d ə r ə l ə r d i r. G ö y d ə Q ö v s i - q ü z e h. G ö z ə l B a h a r o t l a r, ç i ç ə k l ə r l ə b ə z ə n m i ş b i r k ö t ü k ü s t ü n d ə o t u r u r. M u s i q i b a ş l a y ı r, h a m ı b i r a ğ ı z d a n o x u y u r.

H a m ı

Yaşa, yaşa, ey Bahar!
Yaşa daim bəxtiyar!
Yer üzünün şən qızı
Doğdu bu gün qırmızı.
Dağlar, çöllər, bayırlar,
Bağlar, yaşıl çayırlar
Rəngə, nura büründü.
Bax nə gözəl görüdü!

Dəyişdi hər bir varlıq,
Gülümsər bəxtiyarlıq.
Yaşa, yaşa, ey Bahar!
Yaşa daim bəxtiyar!

Musiqi dayanır, Gözəl Bahar onları başı ilə alqışlayır.

Q a r a n q u ş
Söz verilir Bülbülə,
Şeirimiz gəlsin dilə!

B ü l b ü l
Dəyişdi təbiət, dəyişdi zaman,
Al-əlvan rənglərə büründü hər yan,
Günəşin saçları olunca tel-tel
Al-yaşıl geyindi dərə, dağ, orman.
Uzaqdan gəlirdi sorağın, Bahar,
Yansın ölkəmizdə çırağın, Bahar!
Şənlilər gətirdin bu coşqun elə;
Sevinc, nəşə verdin tutqun könülə.
Şairəm, ürəyim şən-şən açılır
Baxdıqca bağçamda mən qızılgülə.
Xoş gəldin, xoş gəldin! Görüşün xoşdur,
Ölkəyə can verən gülüşün xoşdur!

Musiqi başlayır.

Q a r a n q u ş
Təbrik üçün söz verilir Günəşə.

G ü n ə ş
Mən Günəşəm, gülümsəyən üzüm var,
Qızıl telli saçlarım, şux gözüm var.
Göy üzündə qanadımı açınca,
Al şəfəqli tellərimi saçınca
Rəngdən-rəngə girər, gülər təbiət,
Hər bir yeri alar başqa lətafət.
Torpaqlara şəfəqlərim can verir,
Hər canlıya qüvvət verir, qan verir.
Bəsləməkdir işim əkin-bostanı,
Bağ-bağçanı, bir də çölü, ormanı.
Tez-tez tutur Bulud mənim üzümü,
Qoymur açım doyunca bir gözümü.
Xoş gəldin, ey təbiətin şən qızı,
Yer üzünün parlaq Ayı, ulduzu!

Q a r a n q u ş
Təbrik üçün söz verilir Küləyə.

K ü l ə k
Mən Küləyəm, olduqca qüvvətliyəm,
Aslandan güclüyəm, həm dəhşətliyəm.
Mən əsəndə qaçar sislər, dumanlar,
Titrər qabağında dağlar, ormanlar.
Ağacların sinəsinə çökərəm,
Saraldaram yarpağını tökərəm,
Yumunca mən bu acıqlı gözümü,
Onda mənim heç görməyin üzümü.
Dənizlərdə qopardaram fırtına,

Səhraları çevirərəm tufana.
Bahara bu təbiətim saz deyil,
Ancaq ona xidmətlərim az deyil:
Ağacların düyməsini açaram,
Çiçəklərdən gözəl qoxu saçaram.
Qarı, buzu əridərəm hər yazda,
İsti əssəm, can qoymaram ayazda.
Yavaş-yavaş əsdikcə meh hər səhər,
Şən yamaclar, dağlar, çöllər gülümsər.
Xoş gəldin, ey təbiətin şən qızı,
Yer üzünün parlaq Ayı, ulduzu!

Q a r a n q u ş

Təbrik üçün söz verilir Torpağa.

T o r p a q

Mənim adım Yerdir, Daşam, Torpağam,
Bərk olsam da, ürəyi çox yumşağam.
Yoxdur fitnə, fəsad təbiətimdə;
Başqa bir aləmin vardır mənim də.
İnsanların hər işinə yararam,
Hər bir kəsə mən yaxşılıq araram.
Ürəyimi hər yaz yarar insanlar,
Toxum səpər, məhsulunu toplayar,
Mən onları qucağımda yoxlaram,
Ana kimi böyüdərəm, saxlaram.
Ağaclarım verər dadlı meyvələr,
Bağçama kim girsə, çiçək, gül dərər.

Qiyətli mədənlər yatır qoynumda,
Analıq haqqı var mənim boynumda.
Qar-Borandan qışda donub solmuşdum,
Acığımdan bulud kimi dolmuşdum.
Dərdli-dərdli gurultunu dinlərdim,
Buğlandıqca kədərimdən inlərdim.
Günəş, qızıl Bahar çatdı dadıma,
Çatdı bu gün mənim də imdadıma.
Xoş gəldin, ey təbiətin şən qızı,
Yer üzünün parlaq Ayı, ulduzu!

Q a r a n q u ş

Təbrik üçün söz verilir ağ Suyu.

S u

Mənim adım Sudur, lətafətim var,
Xalq içində adım var, şöhrətim var.
Sadə üzlü, təmiz, gözəl bir qızam,
Yer üzündə parlayan bir ulduzam.
Mənim ulu babalarım Buxardır,
Uşaqları Duman, Yağışdır, Qardır.
Mən də bir aləməm, ümmanlarım var,
Saysız mədənlərim, heyvanlarım var.
Üzərimdə hey gəmilər üzərlər,
Qanadlanıb tərlən kimi süzərlər.
Mən sularam bağları, bostanları,
İşlədərəm bütün dəyirmanları.
Gücüm çoxaldıqca birdən coşaram,

Dalğalanıb sahilləri aşaram.
 Dünya üzü məndən alır yaraşır,
 Qəlbə məndən gəlir fərəh və işıq.
 Məndədir həm elektrik, həm ziya,
 Hər şeydə möhtacdır mənə bu dünya.
 Qış gəlincə gələr şaxta, qar, ayaz,
 Dondurur qəlbimi qorxmaz, utanmaz...
 Güzəl Bahar fəryadıma yetişdi,
 Buzlarımı Günəş əritdi, deşdi.
 İndi yenə şən-şən axıb gedərəm,
 Yaşıl çöllər, çəmənlər seyr edərəm.
 Xoş gəldin, ey təbiətin şən qızı,
 Yer üzünün gözəl Ayı, ulduzu!

Ceyran tələsik gəlir, hamı ona yol verir.

Ceyran

Yamaclara çəkilməşdir azğın qış,
 Deyirlər ki, böyük ordu toplamış.
 Qayaları, dağları etmiş səngər,
 Qəmə batmış yamaclarda çəmənlər.

Gözəl Bahar

(acıqlı)

Boranlı qış hələ yaşar,
 Bizdən uzaqlarda coşar,
 Dağlara salmış vəlvələ,
 Keçməlidir düşmən ələ!

Günəş

Oddan, alovdandır mənim üz-gözüm,
 Başdan-başa bir yanğınam mən özüm.
 Göydən onu işığımla yoxlaram,
 Hər bir yerdə görsəm, tutub saxlaram.

Külək

Mən də qalxıb buludları yararam,
 Hər bucağı, hər dərəni araram.
 Dumanlardan dağlara çəksəm hasar,
 Mənim əlimdən o, canını qurtarar?

Torpaq

Mən də otdan, gül-çiçəkdən, ağacdən,
 Dərələrdən, qayalardan, yamacdan
 Ordu çəkib yol üzünü bağlaram,
 Kəklidlərdən qarovullar saxlaram.
 Əmr edərəm Qırqovula, Turaca,
 Pusqu üçün yayılsınlar yamaca.
 Sünbüllərdən atlı əsgər çəkərəm,
 Hər tərəfdən qabağını kəsərəm.

Su

Mən də daşqın sellər kimi çağlaram,
 Yol izini hər tərəfdən bağlaram.

Bulud

Mən də, mən də...

Gözəl Bahar
Sən neylərsən, qalx söylə!

Bulud
Mən də verib yoldaşlarla əl-ələ,
Qışı tapıb şimşeyimi çaxaram,
Bir vuruşda yandıraram, yaxaram.

Gözəl Bahar
Aranmamış qalmasın bir dağ, dərə,
Tutun onu, tez gətirin hüzurə!

Dördü də gedir. Musiqi çalınmağa başlayır. Hamı bir ağızdan oxuyur.

Hamı
Yaşa, yaşa, Gözəl Bahar!
Yaşa, yaşa, hey bəxtiyar!
Sən bizlərə verdin həyat,
Səndən aldıq biz qol-qanad.
Sən bizə nəşə, can verdin,
Çox parlaq bir dövrən verdin,
Yaşa, yaşa, Gözəl Bahar!
Yaşa, yaşa, hey bəxtiyar!

Onlar oxuyarkən Ceyran oynaya-oynaya Gözəl Bahara yanaşır, ayaqları üstünə qalxaraq, əllərini onun dizlərinə qoyur. Gözəl Bahar əli ilə onun başını oxşayır. Hava birdən-birə tutulur. Göy gurlayır. Şimşək oynayır. Hamı heyrətlə o tərəf-bu tərəfə baxır. Qışı tutub gətirirlər. Qış Gözəl Baharın qarşısında başını aşağı dikib durur.

Gözəl Bahar
Bircə mənə söylə görüm, a yassar,
Bağ-bağçamı neçin etdin tar-mar?
Saldın çölə, dağa, bağa şivəni,
Qar-buz ilə çulğaladın ölkəni.
Bilmirdinmi mənim də qüvvətim var?
Yer üzündə şanıam var, şövkətim var?

Qış
Çox öyünmə, varın, şövkətin qalsın!..

Gözəl Bahar
Şimşək yaxsın bunu, İldırım çalsın!..

Qış
Səndən əskik deyildim mən, öyünmə,
Bu dövlətlə, bu calalla söyünmə!..
Qəhrəmanam, Qar-Borandan gücüm var,
Bu çöl, dərə, yamaclarla öcüm var.

Gözəl Bahar
Sus, danışma, oyna, Şimşək, bunu al,
Ey İldırım, qəhrəmanı tez ol çal!
İldırım gurlayır, şimşək oynayır. Qış yerə yığılır.

Gözəl Bahar
Çal, çalğıcı, gənclərimiz oynasın!..
Don ürəklər bu şən gündə qaynasın!
Çalğıcılar bir oyun havası çalır.

Gözəl Bahar

(ayağa qalxaraq)

Dostlar, durun! Bəyənmədim mən bunu.

Gəl oynayaq "Adı gözəl" oyunu.

Musiqi çalınır, Gözəl Bahar, Torpaq, Günəş, Su, Külək, Bulud
bir tərəfdə, Qaranquş, Bənövşə, Bülbül, Qızılgül, Zənbaq, Arı,
Kəpənək, Qərənfil bir tərəfdə qarşı-qarşıya durur.

Gözəl Bahar dəstəsi

Ağ tərək, ağ tərək,

Adı gözəl kim gərək?

Qaranquş dəstəsi

Bizə şən Bahar gərək.

Gözəl Bahar dəstəsi

Tarnan gəlsin, zurnaynan?

Qaranquş dəstəsi

Həm tar, həm də zurnaynan!

Hamı əl çalır. Gözəl Bahar oynaya-oynaya gedib Qaranquş
dəstəsinə qarışır. Birinci dəstə yenə təkrar edir.

Birinci dəstə

Ağ tərək, ağ tərək,

Adı gözəl kim gərək?

İkinci dəstə

Bizə al Günəş gərək!

Birinci dəstə

Saznan gəlsin, qavalnan?

İkinci dəstə

Həm saz, həm də qavalnan!

Günəş oynaya-oynaya gedib ikinci dəstəyə qarışır.

Birinci dəstə

Ağ tərək, ağ tərək,

Adı gözəl kim gərək?

İkinci dəstə

Bir sərin Bulud gərək!

Birinci dəstə

Saznan gəlsin, qavalnan?

İkinci dəstə

Həm saznan, həm qavalnan!

Bulud oynaya-oynaya ikinci dəstəyə qarışır.

Birinci dəstə

Ağ tərək, ağ tərək,

Adı gözəl kim gərək?

İkinci dəstə

Gurlayan Külək gərək!

Birinci dəstə

Tarnan gəlsin, qavalnan?

İ k i n c i d ə s t ə

Həm tar, həm qavalnan!

Külək oynaya-oynaya ikinci dəstəyə qarışır.

B i r i n c i d ə s t ə

Ağ tərək, ağ tərək,
Adı gözəl kim gərək?

İ k i n c i d ə s t ə

Anamız Torpaq gərək!

B i r i n c i d ə s t ə

Saznan gəlsin, zurnaynan?

İ k i n c i d ə s t ə

Həm saz, həm də zurnaynan!

Torpaq oynaya-oynaya onlara yaxınlaşanda öz dəstəsi bir-bir ona qarışır, bir-birinin arxasınca ortada bir-iki dairə oynadıqdan sonra öz əvvəlki yerlərində sıra ilə durub əl çalırlar. Bu dəfə Qaranquş dəstəsi də onlara qarışır. Çalğı səsləri artır, şən havalar çalınır, hamısı sevinc və fərəhlə oynayır, oxuyur.

H a m ı

Yaşa, yaşa, Gözəl Bahar!

Yaşa, yaşa hey bəxtiyar!

Ölkəmizin hər fəslində

MİN fƏRƏH VAR, MİN NƏŞƏ VAR...

P ə r d ə

ÇOBAN

Uşaqlar üçün ikipərdəli teatr

MƏCLİS ƏHLİ

D u r s u n – çoban

D i l ə f r u z x a n ı m – bəy arvadı

P ə r i x a n ı m – Diləfruz xanımın bacısı

D i l ş a d x a n ı m – Pəri xanımın qızı

A s l a n – Pəri xanımın nökrəri.

Birinci məclis

Səhnə Pəri xanımın ağaclı, güllü həyətinə təsvir edir. Dursun əlində bir səbət alma qapıya yanaşıb itələyir, qapı açılır. Ətrafa baxıb heç kimi görmür. Yorulmuş olduğundan yerə oturur.

D u r s u n. Lap yoruldu. Hava da o qədər istidir ki, adamın dil-dodağı quruyur. Az yol deyil, kim bilir, bu istidə piyada neçə ağac yol gəlmişəm?! Bizim kənddən buraya qədər az olsa, gərək yüz ağac yol olsun, bəlkə, daha da çoxdur. Eh, Allah kəssin bu bəylərin xasiyyətini. İki gündə bir görürsən ki, yenə bir səbət alma, armud, nə bilim nə zir-zibil hazırlayıb deyir: “A gədə, Dursun, bunu Dilşad xanıma apar!..” Nə bilim salam yetir, belə de, elə et.

Axır, heç demir ki, bu istidə bu qədər yolu getmək olurmu? Di gəl bunlara bunu qandır. Heç bilmir ki, harada bişib, elə deyir bir qaşığı da bura tök... Ah, necə edim!.. Bircə əlimə fürsət düşəydi... Elə ola idi ki, heç kəs mənəim sözümdən çıxma bilməyəydi. Bu bəyləri qara çomağın qabağına qata idim. Dərə-təpə başısağı, başıyuxarı o qədər dolandıra idim ki, lap mala dönə idilər. Onda bilərdilər ki, bu Dursun nələr çəkir. (*Almaları əlinə götürür*). Oxay, nə gözəl almalarıdır! Görəsən, özləri də rəngləri kimi dadlıdır mı? (*Kağıza baxır*). Hələ bu cızma-qara nədir ki, mənə verdi? Yaxşı, bu almaları yeyirlər. Bu çox gözəl! (*Kağıza baxır*). Görəsən, bunun içində nə var? Qərz ki, bu bəylərin işindən heç cin, şeyatin də baş çıxarmır.

D i l ş a d xanımın nökrəi A s l a n gəlir.

D u r s u n. Salaməleyküm, ay Aslan!

A s l a n. Əleyküməssalam, ay Dursun! Yenə Diləfruz xanım nə göndərmişdir?

D u r s u n. Heç, bir az almadır! Sən allah, tez ol, yorulmuşam, mənə xanımın yanına tez apar ki, bunları verib bir az rahat olum, çox yorulmuşam, susuzluqdan lap ölüürəm.

A s l a n. Tələsmə, mən xanımı rahatsız edə bilmərəm, bir az otur, dayan, xanım özü bağçaya çıxacaqdır, onda sözünü deyərsən. Sonra gəl mənəim otağıma, səni o qədər yedirdib, içirdim ki, lap öküz kimi şişəsən! Hələ otur. (*Gedir*).

D u r s u n. Axmağın biri axmaq, özünü mənə tanıdır. Doğrusu ki, özgənin evində adam heç rahat olmur, yediyi, içdiyi də canına yarışmır. Ah, bircə qab su ola idi, içə idim. Ah, Noçalı bulağı burada ola idi. Ağzımı dirəyib bir doyunca içə idim! (*Yenə almalara baxır*). Oxay, sizin qadanızı alım, a qırmızı almalar! Bax nə qədər gözəldirlər! Ah, susuzluqdan öldüm. Gəlsənə bu almaların birini yeyim, xanım haradan biləcəkdir? (*Yeyir*). Ax nə dedin, nə ləzzətlidir!.. A kişi, bu bəylər, vallah, ağızlarının dadını yaxşı bilir. (*Birini də yeyir*). Bax indi ağzım ləzzət anlayır. Yoxsa səhərdən axşama kimi yavan əppək köşəməkdən dişimin əti də qaçıbdır. Əgər soruşsalar, deyərəm ki, xanım səkkiz alma göndərmişdir. Amma dadı damağımda qaldı. Heç doymadım. Gəlsənə birini də yeyim. (*Götürüb birini də yemək istəyir. Uzaqdan xanımları və Aslanı görüb tez yerinə qoyur*).

P ə r i x a n ı m, D i l ş a d x a n ı m və A s l a n gəlirlər.

Dursun ayağa qalxır!

A s l a n (*xanımlara*). Xanım, Dursun yenə təzə alma gətirmişdir. (*Dursun baş endirir*).

P ə r i x a n ı m. Çox gözəl!

D i l ş a d x a n ı m. Sağ olsun xalam, heç bizi yaddan çıxartmır.

P ə r i x a n ı m. Ah, Dursun, nə var, nə yox?

D u r s u n (*almanı Dilşad xanıma verir*). Sağlığınız! Xanım sizə səkkiz alma göndərdi və sizi də soruşurdu. Bu kağız sizə yetişəcəkdir.

P ə r i x a n ı m. Ağanın, xanımların kefi necədir?

D u r s u n. Çox yaxşıdır, sağ ol, xanım, bir də bilmirəm xanım nə tapşırırdı. Vallah, yadımdan çıxdı.

P ə r i x a n ı m. Nə tapşırırdı? Bəlkə, lazımlı şeydir, neçün yadımdan çıxartdın?

D u r s u n (*fikrə gedib*). Heç, heç, elə şey deyildi, eybi yoxdur.

D i l ş a d x a n ı m (*almaları əlinə alıb*). Amma xalamın da bu sovqatlarından keçmə! Seçir, harada yaxşısı varsa, yenə göndərir ki, qoy Dilşad yesin. Amma nə almalarıdır!..

D u r s u n. Xanım dedi ki, bir parça kağız da yazsın.

P ə r i x a n ı m. Yaxşı, yaxşı... yazaram! Yoldan gəlmisən, get bir az rahat ol. Adə, Aslan, apar Dursuna bir az yemək ver.

D u r s u n (*gedə-gedə*). Sağ ol, xanım! (*Aslan ilə Dursun gedirlər. Pəri xanım kağızı oxuyur*).

D i l ş a d x a n ı m. Ana, xalam nə yazır?

P ə r i x a n ı m. Dilşad xanıma çox-çox salam! (*Birdən-birə*) Bax görürsənmi bu çoban oğlu çobanı, məni aldadır. Xalan on alma göndərmişdir, görünür ki, yolda ikisini zəhirmarlamış. Onun nə cürəti var mənə göndərilən şeyi yesin! İndi ona göstərəm.

D i l ş a d x a n ı m. Nə edək, yeyib, anlamayıb, ay ana, sən allah, heç üzünə gəlmə!

P ə r i x a n ı m. Necə anlamayıb? Mən ona yaxşı anladaram ki, bir də belə qələtləri etməsin.

D i l ş a d x a n ı m. Sən allah, ay ana, bağışla, acıqlanma!

P ə r i x a n ı m. Yox, yox, olmaz! Sən növələrin işini bilmirsən. Mənim işimə qarışma. A gədə, Aslan, Aslan...

A s l a n (*yüyükə-yüyükə*). Bəli, xanım, nə buyurursan?

P ə r i x a n ı m. Tez ol, Dursunu bura çağır, gəlsin, yüyür.

A s l a n. Baş üstə, xanım, quş kimi çağıraram.

D i l ş a d x a n ı m. Ax, ay ana, sən nə qədər hirsliyə! Bunu budəfəlik bağışla!

P ə r i x a n ı m. Qızım, bağışlamamış nə edəcəyəm? Amma bir az tənbeh etməyin zərəri yoxdur.

Aslan ilə D u r s u n gəlir. Aslan Dursunun başını əyir.

A s l a n. Dursun, Dursun, gəl xanıma baş vur, bir az da... bir az da!..

P ə r i x a n ı m (*acıqlı*). Əl çək! (*Dursuna*) Qoçaq, de görüm, Diləfruz xanım neçə alma göndərmişdi?

D u r s u n (*gülə-gülə*). Səkkiz alma.

P ə r i x a n ı m (*gülə-gülə*). Səkkiz alma?

D u r s u n. Bəli, xanım, səkkiz alma.

P ə r i x a n ı m. Doğrusunu de!
D u r s u n. Xanım, doğru deyirəm, səkkiz alma
göndərmişdi.

P ə r i x a n ı m. Yox, yalan deyirsən! Doğrusunu
de, yoxsa səni ağır tənbeh edərəm!

D u r s u n (*qorxa-qorxa*). Xanım, səkkiz alma
göndərmişdi!..

P ə r i x a n ı m. Yox, on alma göndərmişdir! De
görüm, ikisini nə etdin?

D u r s u n (*Pəri xanımın ayağına yıxılır*). Bağışla,
xanım, sən allah, bağışla! (*Birdən ağlayır*).

P ə r i x a n ı m. De görüm, sən almanın ikisini
nə etdin?

D u r s u n. Yedim!.. Bilmədim, xanım!..

A s l a n (*yerdən bir az torpaq götürüb Dursunun
ağzına verir*). Qoçaq, indi ki bilməyib yemisən, al
bu torpağı da ye! (*Dursun onu itələyir*).

P ə r i x a n ı m. Bilmirsən bu cür işin üstündə
adamı necə tənbeh edərlər?!

D u r s u n. Bilirəm, xanım, bağışla, qələt elə-
mişəm, daha yemərəm, vallah, yemərəm!.. Mən elə
bildim ki, sən başa düşməzsən, susuzluqdan ölürdüm,
yedim. Yoxsa yeməzdim, sən allah, bağışla, xanım!

P ə r i x a n ı m. Yaxşı, yaxşı... Qalx ayağa,
budəfəlik bağışlayıram, amma bir də belə qələt
eləməyəsən!..

Dursun ayağa durub, hamıya qorxa-qorxa baxır və büzülib
boynunu qaşır.

A s l a n. Almanı yediyi bəs deyil, indi də mal kimi qaşınır.

D u r s u n (*yerə yıxılıb*). Sən allah, xanım, bağış-la, istəyirsən de məni öldürsünlər, əzsünlər... Bircə söz səndən soruşacağam!

P ə r i x a n ı m. De görüm, nə deyirsən?

D u r s u n (*dayana-dayana*). Xanım... Başına dönüm, bircə de görüm, sən haradan bildin ki, almaları mən yemişəm? Sənə bunu kim dedi? Mən almaları elə gizlin yemişəm ki, quş da görməmişdir, heç şeytanın da xəbəri olmamışdır!.. Sən allah, xanım, de görüm, bunu sənə kim xəbər verdi?

P ə r i x a n ı m (*gülə-gülə*). Sənə çox təəccüb gəlir?

D u r s u n. Çox təəccüblü işdir, bəs nədir?!

P ə r i x a n ı m. İstəyirsən biləsən mənə kim xəbər verdi?

D u r s u n. Başına dönüm, xanım, de görüm, kim xəbər verdi?

P ə r i x a n ı m. Bax görürsən, bu bir parça kağız mənə xəbər verdi. Sən almaları yeyəndə, bu kağız görmüşdür (*gülə-gülə gedirlər*).

D u r s u n. Həy, zəhrimara qalmış kağız! Tfu!.. Yaramaz!.. Mazaratın birisi!..

A s l a n (*gülə-gülə*). Bildin?! Daha bəsdir, gəl gedək! Belə iş edəndə kağızın ağzını elə yum ki, heç xəbər verə bilməsin!

D u r s u n. Bu kağızın da dili varmış!.. Görünür ki, bizim xanımlar, ağalar da azca aşın duzu deyildir.

Sehr və cadudan da başları çıxarmış. Bir parça kağız ilə də danışırlar...

A s l a n. Bəs sən bunu bilmirdin?

D u r s u n. Yox, vallah, bilmirdim, amma indi bildim, daha bundan sonra ayıq olaram.

A s l a n. Bildin ki... (*Əlini başına vurur*). Kül başına!.. (*Gedir*).

D u r s u n. Əcəb işdir, bir parça kağız danışıır, hər şeydən xəbər verir. İndi bildim. Bundan sonra mən aldanmaram. Mənə də ayı boğan oğlu Dursun deyərlər (*Fikrə gedir*). Aha, ona görə bu bəylər belə dövlətli olurlar... Hər şeyi şeytan kimi danışıdırıb bilirlər.

Bu halda Pəri xanım əlində kağız və qızıl bilərzik gəlir.

P ə r i x a n ı m. Al, bu kağızı və bilərziyi xanıma verərsən, itirmə ha!..

D u r s u n (*təəccüblü*). Bax elə xanımın tapşırdığı bu idi. Bunu haradan bildin, xanım?

P ə r i x a n ı m (*gülə-gülə*). Bunu da kağız xəbər verdi.

D u r s u n (*təəccüblə əlindəki kağıza baxır*). Bay, başına dönüm, Pəri xanım, bu nə yaramaz şeydir!

P ə r i x a n ı m. Bəs!.. Daha vaxt keçir, yubanma, get!..

D u r s u n. Sağ ol, xanım!.. (*Kağıza təəccüblə baxa-baxa gedir*).

P ə r i x a n ı m. Sağ ol!..

P ə r d ə s a l ı n ı r.

İkinci məclis

Məclis Pəri xanımın bağçasında vəqə olur. Dursun əlində bir səbət armud, yorulmuş bir halda bağçaya gəlir.

D u r s u n. Ah, bu bəylərin də zəhrimar bəxşəyişi qurtarmaz ki!.. Bu uzun yolu şey daşımaqdan yoruldu. Sonra da iki saat ac, susuz otur, xanımları gözlə!.. (*Səbətə baxır*). İndi də armud göndərib, özünü də yenə bu zəhrimar kağız iylə!.. Tuf, tuf! Zəhrimara dursun, acından can da versəm, bir dənə yemək olmaz. (*Kağızı göstərib*) Çünki bu zəhrimar xəbər verəcək! Susuzluqdan ciyərim yanır, yəni bundan bir dənə yesəm, nə olar? İndiyə kimi yadıma düşmür?! (*Gülür*). Ha, ha, ha... Ay şeytan kağız! Yəni eylə oldu ki, ayı boğan oğlu Dursun sənə qədər də bilmədi. (*Kağızı götürüb bir çuxurda basdırır*). Yaxşı, gözəl kağız, sən də yoldan gəlib yorulmusan, bir az yat, burada dincəl! Yat, yat, bir az rahat ol, gözlərini də bərk-bərk yum! (*Ətrafa baxır*). Bax belə fənd gələm!.. Bu heç şeytanın da fikrinə gəlməzdi! Qaraüz kağız! De görüm, indi mən nə qayıtıram? (*Armuddan yeyir*). Xanıma indi nə xəbər verəcəksən? (*Birini yeyir*). Sənə başına elə oyun gətirməmişəm ki, bir şey görə biləsən. Deyirlər, “Dursun axmaqdır, heç zad bilmir”. Nə üçün axmaq oluram, mən ki şeytana pəriş tikirəm. Cadu və sehri gözlərini bağlayıram, əgər qoçaqsan, de görüm, mən nə

qayıram? (*Yenə armuddan yeyir*). Yox, daha bilməzsən! Yat, yat, bir az rahat ol, mən də armuddan bir qədər yeyib, qarnımı doydurum. Gözlərini yum ha, xəbərçi! Sonra yalan-palan hər nə ağzına gəldi xəbər vermə ha!.. Bax dünən xəbərçilik etməsəydin, bu gün səni yerə basdırmazdım. Daha bəsdir. Amma nə ləzzətlidir!.. (*Kağızı çıxarıb ona xitabən*) Bəsdir yatdın. Mən də heç yata bilmədim. Heylə buradaca oturub, armudlara baxırdım. Sən deyən yaxşı armud da oxşamırlar. Gəl dost olaq, bir az oturub danışaq. (*Kağızı əliylə sığallayır*). Quzum kağız, gözüm kağız! De görüm, xanım sənə nə tapşırmışdır? Nə üçün dinmirsən? Danışib söyləsən a? Ha-ha-ha... Qorxma, mən sənə kimi xəbərçi deyiləm, xanıma xəbər vermərəm. De görüm, de. Xanıma nə danışacaqsan? Niyə dinmirsən? Səninlə deyiləm? Bax, əzizim, bu Dursunun boz üzünü görməmişən? Bu yumru boş çomağı görürsənmi? Vallah, tərəndən elə endirərəm ki, darmadağın dağılırsan! Heç olmasa bir kəlmə danış! Danışmayacaqsan? İndi belə? Di dayan!.. (*Çomağı qaldırıb kağızı vurur*). Murdar, gördünmü?! Xanımları görəndə dilotu yeyirsən, məni görəndə dilin qarnına düşür, lal olursan! İndicə səni bülbülə döndərəm.

Kağızı çomaq ilə vurur. Aslan uzaqdan Dursunu görüb gəlir.

A s l a n. Adə, Dursun, Dursun!.. Nə qayırsan?

D u r s u n (*kağıza*). Yenə danışmayacaqsan? Vallah, dərinə boğazından çıxardacağam!

A s l a n (*Dursunu tutub*). Ay ayı oğlu ayı. Kağızı nə üçün vurursan?

D u r s u n. Əl çək, əl çək!.. Bunun heyfini də səndən alaram. (*Kağıza vurur*). Ha, indi danışma!

P ə r i x a n ı m ilə D i l ş a d x a n ı m gəlirlər.

P ə r i x a n ı m. Ah, nə səs-küydür, nə olub?

A s l a n. Adə, a Dursun, xanımlar gəlir, dayan, bəsdir!

P ə r i x a n ı m. A gədə, kağızı nə üçün döyürsən? Ay Aslan, qoymasana!

A s l a n. A xanım, a başına dönüm! Məyər bu heyvan oğlu heyvan bir söz qanır?!

P ə r i x a n ı m (*Dursunun qolundan tutur*). A gədə, dəli olmamısan ki, nə qayırsan?

D u r s u n. Dayan, xanım, bu şeytan oğlu şeytan ilə hələ işim çoxdur.

P ə r i x a n ı m (*yavaş-yavaş*). Kağızı döyməkdən nə çıxar? Səninləyəm, dayan, armudları dağıtdın!

D u r s u n. Di get qurban ol xanıma! Yoxsa dərinə boğazından çıxardacaqdım!

D i l ş a d x a n ı m (*kağızı yerdən götürüb*). Ay Dursun, bu kağızı nə üçün döyürsən?

D u r s u n. Heç, xanım, bunun günahı çoxdur! (*Armudu götürüb səbat ilə verir*).

A s l a n. Görünür ki, armudlardan yenə yeyib, kağızı döyür ki, xəbər verməsin.

D u r s u n. Yox, yox, yeməmişəm! Nə xəbər verəcək?

P ə r i x a n ı m. Yaxşı, neçə armuddur?
 D u r s u n (*tez*). On dənədir, on dənə!
 D i l ş a d x a n ı m (*gülə-gülə*). On dənədir,
 onunu da yeməmişən ki?
 D u r s u n. Yox, yox... mən necə yeyə bilərəm?!
 P ə r i x a n ı m. Çox yaxşı, görək indi kağız nə
 cavab verəcək?
 D u r s u n. Görək!..
 P ə r i x a n ı m (*kağızı oxuya-oxuya*). Demək ki,
 sən heç yeməmişən?
 D u r s u n. Yox, xanım, yox!..
 P ə r i x a n ı m (*uca səs ilə*). Amma kağız yenə
 xəbər verir ki, iyirmi dənə armud göndəriblər!
 D u r s u n. İnanma, xanım, inanma, yalan deyir.
 P ə r i x a n ı m. Yox, doğru deyir, de görüm, o
 biri on armudu nə etdin?
 D u r s u n. İnanma, xanım, vallah, yalan deyir.
 P ə r i x a n ı m. Armudları yemisən?
 D u r s u n (*qarnına vurur*). Yox, vallah, xanım,
 onu döymüşəm, acığından xəbər verir.
 P ə r i x a n ı m. Bəs o biri on armud necə oldu?
 D u r s u n. Yalan deyir axır... vay allah...
 P ə r i x a n ı m. Necə yalan deyir? Kağız yalan
 danışmaz. Yaxşısı budur ki, boynuna götür.
 D i l ş a d x a n ı m. Qorxma, doğrusunu de,
 mən qoymaram səni döysünlər.
 D u r s u n. Xanım, vallah, yalan deyir! O haradan
 gördü? Onu bir arşın yerin altında basdırmışdım.
 H a m ı (*təəccüblü*). Yerə basdırmışdın?

D u r s u n (*qışqırır*). Yalan deyir, yalan!.. İnan-
 mayın!
 P ə r i x a n ı m. Sən dedin kağızı yerə basdırmışdın?
 D u r s u n. Bəli, xanım, bəli! O, yalan deyir, heç
 zad görmədi, vallah, görmədi, billah, görmədi!.. O
 necə görə bilərdi...

A s l a n çuxuru görür.

A s l a n. Xanım, xanım, bax! Kağızı buraya bas-
 dırılmış!
 H a m ı s ı (*çuxura yanaşıb*). Ay, buraya basdı-
 rılmış!
 A s l a n (*gülə-gülə*). Ha-ha-ha!.. Xanım, kağı-
 zı Dursun buraya basdırılmış! Sonra da armudları
 yeyibmiş ki, kağız görüb xəbər verməsin, elədirmi?
 P ə r i x a n ı m. İndi daha bilmmişik, boynuna al
 ki, yemisən!
 D u r s u n. Yalan deyir. Of, of... (*Ağlayır*).
 P ə r i x a n ı m. Tez ol, tez ol. Boynuna götür,
 yoxsa...
 D u r s u n (*ağlayır*). Ax, Allah!.. Bağışla məni,
 xanım, qələt eləmişəm!
 P ə r i x a n ı m. Yemisən?
 D u r s u n. Bəli, xanım, yemişəm! Zəhrimar
 olaydı!.. (*Ayaqlarına yuxulub ağlayır*).
 P ə r i x a n ı m (*gülə-gülə*). Sən qorxmadınmı
 yedin?
 D u r s u n. Xanım, mən lap dərin-dərin basdır-
 mışdım. O ki bir şey görmədi, amma yenə xəbərçilik
 elədi. Bağışla məni, xanım, sən allah, bağışla! Daha

bundan sonra heç yemərəm. Bu kağız işin hamısını sizə xəbər verir. Bu, sehr və cadudur.

P ə r i x a n ı m. Qalx ayağa, axmaq, sən necə sadə və axmaq adamsan! Sən bu kağızı sehr və cadu bilirsənmi?..

D u r s u n (*qaşına-qaşına*). Bəli, xanım, cadu olmasa, o haradan bildi ki, mən armudları yedim?

P ə r i x a n ı m. Yox, Dursun, kağızda cadu ola bilməz. Yaxın gəl, bircə bax, bu hərfləri görürsənmi? Bax mən hərfləri bir-birinin yanına düzürəm, sonra orada hər nə yazılıbsa, oxuyub bilirəm. Əgər bu hərfləri bilsən, sən də bizim kimi oxuyub-yazmağı bilərsən. Biz oxumuşuq, bilirik, amma sən oxumamısan! Anladınmı?

D u r s u n. Bu cızma-qara əyri hərfləri əvvəl şeytan düzəldib?

P ə r i x a n ı m. Günahdır, Dursun, elə sözlər danışma! Bunları əvvəl yaxşı alim adamlar düzəltmişdir.

D u r s u n. Xanım, bu hərfləri mən də öyrənə bilərdimmimi?

P ə r i x a n ı m. Əlbəttə, öyrənə bilərsən. Yazıpozu bilmək çox gözəl şeydir. İnsanın əqlini, kəmalını, biliyini artırır, insanı xoşbəxt edir. İnsana yalqızlıqda yoldaş kimi olar. Anladınmı? Sən də oxu, öyrən, indi mən sənə günahını bağışlayıram!

D u r s u n. Çox sağ ol, xanım, yaxşı sözə canım qurban!..

P ə r d ə s a l ı n ı r.

İNTİQAMÇI XORUZ

Uşaqlar üçün ikipərdəli dram

İŞTİRAK EDƏNLƏR

H ə s ə n – işdə qovulmuş işçi

A s l a n – bəyin mehtəri

S ə n ə m – qoca, yoxsul qadın

S a l m a n – kovxa

S ə f ə r b ə y – mülkədar

K ə r i m b ə y – onun qardaşı

Y e t ə r – Səfər bəyin arvadı

B a d a m – onun qızı

B a ğ b a n – bəyin bağbanı

S o n a – bağbanın qızı

K a z a k l a r

Birinci pərdə

Səhnə yol ətrafında kiçik bir meşəni təsvir edir.

Kiçik ağaclar, kollar.

H ə s ə n (*yırtıq paltarında, əlində dəyənək, çiynində bir çuval gəlir*). Yoruldum. Hava nə qədər istidir. (*Çuvalı yerə atıb bir kötük üstündə oturur*). Mədən-dən də qovuldum. Heç bir yerdə iş də vermədilər. (*Çuvaldan çıxardığı çörəyi kəsib yeyərkən ayaq səsi duyur. Diqqətlə baxdıqdan sonra*) O kimdir? Dosdoğru bura gəlir. (*Ağac altında gizlənir*).

A s l a n (*daxil olur, qorxa-qorxa ətrafa baxdıqdan sonra*). Burada gizlənmək olar. (*Oturur*). Amma tap-salar, qulaqlarımdan başqa, başım da gedəcək.

H ə s ə n (*yavaş-yavaş ona yaxınlaşıb birdən*). Sən kimsən, eloğlu?

A s l a n (*dixsinib qalxır və heyətlə ona baxır*).
De görüm, sən kimsən?

H ə s ə n. Mən? Mən işdən qovulmuş bir işçi!

A s l a n (*ürəkli*). A... ha!.. Mən də bəyin qəzə-bindən qaçan bir xidmətçiyəm.

H ə s ə n (*yaxınlaşıb*). Bəyin qəzəbindən qaçan?

A s l a n. Bəs bəy qəzəbindən qaçan!.. Zalım oğlu, qulaqlarımı kəsdirmək istəyirdi.

H ə s ə n. Nə üçün?

A s l a n. Nə üçün? Onu sormazlar ki. Kefi belə istəyir.

H ə s ə n. Hər halda, səbəbsiz deyil!

A s l a n. Doğrudur, səbəbsiz deyil. Bəyin, çər dəymiş, bir kəhər atı var. Həmişə deyər ki, bu ata yaxşı bax!.. Hakimin adamları bu atı səhərdən minib qan-tər içində gətirdilər. Atı gəzdirdim, tərini soyut-dum. Qaşovladım. Sonra axura bağlayıb qabağına arpa, saman tökdüm. At yemədi. Yerə yıxılıb zarıma-ğa başladı. Tez gedib baytar çağırdım. Ata baxıb dedi ki, buna çara yoxdur, at qançır olubdur. Bəy əhva-latı bildi. Məni çağırıb dedi ki, sənə deməmişəmmi ata yaxşı bax!.. O at ölsə, qulaqlarını kəsdirəcəyəm. Gördüm at ölür. Başımı götürüb qaçdım.

H ə s ə n. Aha... belə!..

A s l a n. Bəs belə... Məni tutmaq üçün adam göndərəcək. Heç bilmirəm neyləyim?

H ə s ə n. Qorxma, tapa bilməzlər.

A s l a n. Onlar qurd kimi iy bilirlər, evin yox-mu, bir neçə gün məni saxlayasan?

H ə s ə n. Yox... Mən də yurdsuz, yuvasız ada-mam. Fabrikdə bir kiçik daxmam var idi, onu da əlimdən aldılar. Yaşamaq üçün bu yaxın kəndlərə gəlmişəm.

A s l a n. Yavaş, ayaq səsi gəlir... bax onlardır, məni gördülər.

S a l m a n. Tapmışıq, gizlənmə, çıx meşədən!

K a z a k. Yaxşı yerdə əlimə düşmüşsən. Gəl, qa-bağıma düş, gedək!

A s l a n. Mən gedə bilmərəm.

S a l m a n. Bəyin atını qançır edib öldürə bi-lirsən?!

A s l a n. Mənim nə günahım, atı hakimin adamları qançır etdi.

K a z a k. Çox danışma, bəy səni çağırır, gəl kişiyyə cavab ver, bu at nə üçün öldü?

H ə s ə n. Yox, o gedə bilməz.

S a l m a n. Sən kimsən?

H ə s ə n. Mən? Mən bir işçi.

K a z a k. Ay adam, tez ol çıx, yoxsa...

A s l a n. Yoxsa... bah... qorxdum. Siz məni tu-tub apara bilməzsiniz.

S a l m a n. Canını da alarıq.

A s l a n. Hünəriniz var, gəlin, tutun.

H ə s ə n (*qollarını çırmalayıb əlində dəyənək hücum edər kimi*). Gəlin, gəlin!

S a l m a n (*kazaka*). Nə üçün durub baxırsan?

K a z a k. Görmürsən, kişi ölümü gözü altına alıb. Heç kəsdən qorxmur.

A s l a n. Gəlin, gəlin, Aslanın qolunun gücünü görün.

S a l m a n. İnad etmə, gəl gedək. Bəlkə, bəy səni bağışlayacaq.

A s l a n. Aldada bilməzsiniz. O qan çanağını mən yaxşı tanıyıram.

S a l m a n (*kazaka*). Sən sağdan, mən soldan. Haydı, gəl! (*Hücum etmək istəyir*).

H ə s ə n. Qorxma, biz də iki nəfərik. (*Hücum edər kimi*) Burax gəlsinlər.

K a z a k. Ey adam, sən qarışma!

S a l m a n. Nə durursan, hərəkət et!

K a z a k. Görmürsən, gözləri ac qurd kimi işləyir.

A s l a n. Sizin gözünüz də qorxaq tülkü kimi oynayır.

Danışığ və ayaq səsləri

K a z a k. Ada, bizimkilər gəlir... Bizimkilər gəlir.

S a l m a n. Gəlin, gəlin, xaini yaxalamışıq.

Kazaklar yaxınlaşır.

K a z a k l a r. Kovxa, nə üçün durub baxırsınız? (*Tüfəngləri Aslana doğru uzadaraq*) Ey, meşədən çıx!

A s l a n. Durun! Daha təslim oluram. (*Aslan irəli gəlir*).

H ə s ə n. Yox, təslim olma!

S a l m a n. Əllərini bağlayın! (*Kazaklar Aslanın qollarını bağlayır*). Haydı gedək!

Gedirlər.

H ə s ə n (*kötüyün üstündə oturub onların arxasınca baxdıqdan sonra*). Apardılar.

Məktəblilər müəllimləri ilə bərabər əllərində çiçək tənəzzöh-dən dönərək bu nəğməni oxuyurlar.

M ə k t ə b l i l ər

Bu ölkədə nələr yoxdur, baxsana!

Hey mədəndir diqqət etsən hər yana.

Yüksəldikcə sənət, bilik bayrağı

Qızıl olur bu yurdun daş, torpağı.

Bir gün gələr, hisli, paslı kənd-şəhər

Təmizlənər, şəfəq kimi gülümsər.

Zülmədən, cəhldən qalmaz bir nişan,

İnqilabla doğar yeni bir cahən!

H ə s ə n (*məktəblilər gözdən qeyb oluncaya qədər arxalarından məmnun baxışlarla baxar və son beyti təkrar edər*).

Zülmədən, cəhldən qalmaz bir nişan,

İnqilabla doğar yeni bir cahən.

Sənəm qoltuğunda bir xoruz gəlir və Həsənə yaxınlaşınca xoruz banlayır. Həsən diksinib ayağa qalxır.

X o r u z. Quqquriqu... quqquriqu!..

S ə n ə m. Salam, oğlum.

H ə s ə n. Əleykəssalam, nənə.

S ə n ə m. Nə düşünürsən, oğlum?

H ə s ə n. Heç, nənə!

S ə n ə m. Üz-gözündən görürəm, dərdli adama bənzəyirsən.

H ə s ə n. Nənə, indicə bəyin adamları kasıb bir kəndlini tutub apardılar, onu düşünürəm. Yoxsullar üçün yaşayış çox çətin olub.

S ə n ə m. Doğru deyirsən, oğlum, bax acıdan ayaqlarım yerimdir. Yeməyə bir şeyin varmı?

H ə s ə n. Var, nənə, var. *(Çuvaldan bir parça çörək və pendir çıxarıb verir)*. Al, nənə, ye!

S ə n ə m. Sağ ol, oğlum, sən əli, ürəyi açıq və sadıq adamsan. Al, mən də bu xoruzu sənə bağışlayıram. Ancaq bu, adi xoruzlara bənzəməz, məzlumlara dost, zalımlara düşməndir.

H ə s ə n *(xoruzu alıb başını oxşayaraq)*. Zalımlara bu xoruz nə edə bilər?

S ə n ə m. Dimdiyi ilə onları bir dəfə tutdumu, buraxmaz.

H ə s ə n. Əcəb xoruzdur, nənə, deyəsən, mənimki gətirdi.

S ə n ə m. Bu, intiqamçı xoruzdur. Al, get bəyin yanına, gücünü sına.

H ə s ə n. Sağ ol, nənə, gedib o kəndlini qurtaracağam.

S ə n ə m. Get, oğlum, get! *(Sənəm meşəyə, Həsən isə yola doğru gedir)*.

H ə s ə n. Qoçaq xoruzum, vuruşqan xoruza bənzəyirsən. Gedək, görüm məzlumları zalımların pəncəsindən necə qurtarırsan.

X o r u z *(gedərkən)*. Quqquriqu!.. Quqquriqu!..

P ə r d ə

İkinci pərdə

Səhnə Səfər bəyin bağçasını təsvir edir.

B a ğ b a n (*bağı suvara-suvara oxuyur*).

Şor yerlərdə bar olmaz,
Heyva, alma, nar olmaz.
Cibi dolu zalımdan
Yoxsullara yar olmaz.

Həsən qoltuğunda xoruz gəlir. Xoruz birdən banlayır.

X o r u z. Quqquriqu!.. Quqquriqu!..

B a ğ b a n (*Həsəni görünmə*). Ey, kimsən, nə edirsən?

H ə s ə n. Heç, bir iş üçün gəlmişəm.

B a ğ b a n. Sənə burada iş tapılmaz. Yoxsa xoruzu da bəyə rüsvət gətirmisən?

H ə s ə n. Xoruzumu? Onu heç dədəmə də vermərəm.

B a ğ b a n. Elə isə buradan tez get, yoxsa xoruzu əlindən alarlar, özünü də döyərlər.

H ə s ə n. Döyə bilməzlər, xoruzum qoymaz.

B a ğ b a n. Oho... demək, o qədər qoçaqdır? Burada elə canavarlar var ki, xoruzunu diri-diri udarlar.

H ə s ə n. Uda bilməzlər, boğazlarında qalar. Bu sən bilən xoruzlardan deyil.

X o r u z. Quqquriqu!.. Quqquriqu!..

B a ğ b a n. Xoruzun, doğrudan da, qəribə xoruzdur. Di gəl daha get, sənə burada iş olmaz.

H ə s ə n. Mən iş istəmirəm, bir işim var deyirəm.

B a ğ b a n. Nə işin var?

H ə s ə n. Bəyin mehtəri Aslanı görmək istəyirəm.

B a ğ b a n. Sən onun nəyisən?

H ə s ə n. Dostu.

Bağbanın qızı Sona gəlib onları dinlər.

B a ğ b a n. Onu görə bilməzsən, dustaqdır.

S o n a. O qədər döymüşlər ki. (*Gözlərini silər*).

H ə s ə n. Baba, bu kimdir?

B a ğ b a n. Qızımdır. Bəyin evində qulluq edir.

Beş ildir xəstədir.

H ə s ə n. Xəstəliyi nədir?

B a ğ b a n. Ürəyi tutqundur, açılmır.

H ə s ə n. Bəs nə zaman açılacaq?

B a ğ b a n. Kim bilir.

Kərim bəy daxil olur. Bağban qızı ilə gedir.

K ə r i m b ə y (*Həsəmə*). Ey, sən kimsən?

H ə s ə n. Mən?

K ə r i m b ə y. Sən!

H ə s ə n. Mən?

K ə r i m b ə y. Sən, sən!.. De görüm, burada nə eləyirsən?

H ə s ə n. Mən?

K ə r i m b ə y. Sən, sən tez ol, uzatma!

H ə s ə n. Məni soruşursan?

K ə r i m b ə y. Səni soruşuram, cavab ver, axmaq! (*Ayaqlarını yerə çırpır*).

H ə s ə n. Bəyi görəcəyəm.
 K ə r i m b ə y. Bəyin vaxtı yoxdur. Xörəkdən sonra rahatlar.
 H ə s ə n. Yoxsa sən bəyin aşpazısan?
 K ə r i m b ə y (*acıqlı hücum edərək*). Sus, alçaq! Mən bəyin qardaşıyam, anladın?
 H ə s ə n. Anladım.
 K ə r i m b ə y. Bu xoruz sənindir?
 H ə s ə n. Mənimdir.
 K ə r i m b ə y. Yağlı xoruzdur, bu, plov başına yaxşıdır. Ver bura!
 H ə s ə n. Yox, verə bilmərəm, onu mənə nənəm bağışlayıb.
 K ə r i m b ə y. Hər kəs bağışlayıb, mənə gərək deyil, sənə ver deyirəm. (*Xoruzu almaq istər, xoruz onu dimdiyi ilə tutar*). Vay, vay! Burax məni, yaramaz!
 H ə s ə n. Bu xoruzu sənə verə bilmərəm.
 K ə r i m b ə y. Vay, vay, burax məni, yoxsa...
 S a l m a n (*tələsik daxil olur*). Nə var, nə olub?
 K ə r i m b ə y. Kovxa, kovxa, tez ol məni bu xoruzun əlindən qurtar!
 S a l m a n (*üyürüb Kərim bəyi qurtarmaq istərkən özünü ona yapışır*). Vay, vay...
 K ə r i m b ə y. Ədə, ayağımı əzdin, sən məni qurtar deyirəm!
 S a l m a n. Ay bəy, mən də yapışdım.
 K ə r i m b ə y. Burax məni, qolumdan neçin tutursan?

S a l m a n. Mən sizi tutmamışam.
 H ə s ə n (*xoruzun başını oxşayaraq*). Qoçaq xoruzum, sən beləsənmiş?
 X o r u z. Quqquriqu!.. Quqquriqu!..
 K a z a k l a r gəlirlər.
 K ə r i m b ə y. Tez olun, tez olun, məni qurtarın!
 K a z a k l a r. Bəyi neçin tutmusan? Çəkil, heyvan! (*Hamısı yapışır*). Vay, vay...
 K ə r i m b ə y. Sizə nə oldu?
 K a z a k l a r. Biz də yapışdıq.
 K ə r i m b ə y. Bu nə bəla xoruzdur. (*Həsənə*) A gədə, bir mənə bax! Bu xoruzunu götür, rədd ol buradan get!
 H ə s ə n (*gülür*). Ha... ha... gülməli işdir. Hamısı zəncir kimi bir-birinə bağlanıb. (*Həsən gedir. Onlar da arxasınca qaçırlar*).
 K ə r i m b ə y. Heyvan, ayaqlarımı əzdin.
 S a l m a n. Sən də, bəy, qabırğalarımı qırdın...
 Bəyin arvadı Y e t ə r, qızı B a d a m gəlirlər...
 Y e t ə r. Ay Kərim, bu nə oyundur?
 K ə r i m b ə y. Yaxın gəl, gör nə oyundur.
 B a d a m. Böyük kişilərə bax, uşaq kimi atılıb düşürlər.
 Y e t ə r (*kazaklara*). Çəkilin, çəkilin, oynamağa adam tapdınız.
 B a d a m. Rədd olun! (*Hər ikisi yapışır*).
 Y e t ə r. Vay!
 B a d a m. Mən də, vay! (*Həsən gülə-gülə qaçır. Bəy gəlir, Kərim bəy onu görəncə*)

K ə r i m b ə y. Bəy də gəlir.

S ə f ə r b ə y. Bu nə oyundur? Nə üçün atılıb-
düşürsünüz?

K ə r i m b ə y. Bizdə taxsır yoxdur. Bu xoruz
bizi oynadır.

S ə f ə r b ə y (*arvadını çəkib*). Ay arvad, dəli
olmusan? Sən nə üçün bu it-qurda qarışmısan? (*Bəy
də yapışır*). Vay!

H ə s ə n (*qaça-qaça bu şeiri oxuyur və hamısı
onun arxasınca yüyürür*).

Başına dönüm, can xoruz,
Ey sənə qurban, xoruz.
Mən oxuyum, sən oynat,
Zalımları yırğalat.
İnsan deyil, canavar,
Aciz gördümü, yırtar.
Yırtar, boğar, acımaz,
Bunlar tülküdən qurnaz.
İnsanlığın düşmanı,
Yoxsulların qaplanı.
Zəli kimi əmər qan,
İnsanlarda qoymaz can.
Bəyin suçu daha çox,
O, başdır, bunlar quyruq.
Ver, xoruzum, buyruğu,
Oynat başı, quyruğu.
Tutqun könül açılınsın,
Dərdlər, qəmlər qaçılınsın.

B a ğ b a n və qızı S o n a gəlir.

S o n a. Bay... Siz oynayırınsız? Yoxsa sizi oynadılar?.. Ha... ha... ha! (*Qəhqəhə ilə gülür*).

B a ğ b a n. Qızım, sən gülürsən? Nə böyük səadət.

S o n a. Hələ Badama bax, necə oynayır.

H ə s ə n (*Bağbana*). Get Aslanı dustaqdan çıxar,
gəlsin, xoruzumun divanını görsün.

S ə n ə m (*gəlir*). Pəh, pəh, əcəb tamaşadır.

H ə s ə n. Qoçaq xoruzum, bax nənəm də gəldi.
Nənə, xoruzuma bax, gör necə divan kəsir.

S ə n ə m. Yerində divan kəsir, oğlum, zülm yerdə
qalmaz!

S ə f ə r b ə y. Qarı, biz nə etmişik ki, bu cəzaya
layiq olduq?

S ə n ə m. Onu sən məndən yaxşı bilirən.

K ə r i m b ə y. Nənə, amandır, bizi qurtar!

S ə n ə m. Bu xoruzun işinə mən qarışmıram.

K ə r i m b ə y. Uf!

S ə f ə r b ə y. Ax!

Y e t ə r. Ux!

A s l a n və b a ğ b a n gəlir.

H ə s ə n. Aslan, gəl, gəl! Xoruzumun gücünü gör!

A s l a n. Əcəb tamaşadır.

X o r u z. Quqquriqu!.. Quqquriqu!..

A s l a n. Ux, can!..

S o n a. Banla, səsinə qurban!

Həsən gülə-gülə səhnədən çıxar və onlar da onun arxasınca
bir-birini basa-basa gedirlər. Sənəm, bağban, Sona və Aslan

arxalarından gülə-gülə baxırlar.

P ə r d ə

**ÜRƏK TİKMƏK VƏ YAXUD
QURBAN BAYRAMI**

Uşaqlar üçün bir pərdədə mənzum dram

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Kərim – 40 yaşında, kasıb çoban
Nazlı – 35 yaşında, onun arvadı
Aslan – 10 yaşında, onun oğlu
Fatı – 8 yaşında, Aslanın bacısı
Rüstəm – 45 yaşında, Kərimin qardaşı
Dursun – 10 yaşında, bəy oğlu
Zeynəb – 8 yaşında, bəy qızı
Dərviş
Başqa uşaqlar

Aslan və Fatı
(qaça-qaça içəri girib)

Ana, bu gün bayram etmiş uşaqlar,
Geymiş təzə çuxa, qırmızı paltar.

Fatı

Pəri qızın da güllü bir donu var.

Aslan

Hər birinin qoç kimi qoyunu var.
Dursun bəyin də var yaxşı çuxası,
Qızıldandır qolu, döşü, yaxası.

Nazlı

Darılmayın, oğlum, qızım, neyləyək?

Aslan və Fatı

Bəs bizə də təzə paltar al geyək!

Nazlı

Atan inəyimizi haçan ki satar,
Sizin üçün də yaxşı paltar alar.

Aslan və Fatı

Bizə deyirsən bu sözü hər zaman

Nazlı

Sata bilmir, neyləsin yazıq atan?
Gəlin sizə verim bir az qovurğa,
Oynayın çöldə, getməyin uzağa.
(Uşaqların ovcuna qovurğa töküür)

Aslan

Bir az da ver, mənimki çox az oldu.

Nazlı

Açgöz! Al! Bax kefi necə saz oldu.

*(Bir az da Aslanın ovcuna qovurğa töküür.
Bacı-qardaş atıla-atıla gedir)*

N a z l ı

Dilqanmazlar əlində qalmışam, ah!
Sən bircə aç düyünmüzü, ay Allah!

K ə r i m kişi qəmgin bir halda əlində çomaq içəri daxil olur.

N a z l ı

Pul tapdınmı?

K ə r i m

Olmadı!

N a z l ı

Ay kişi, sən
Yoxa çıxardırsan hər bir işi sən.

K ə r i m

Necə bir qaz düşər çənə, dumana,
Mən də elə əl atıram hər yana,
Üzüüstə qayıdıram, neyləyim?

N a z l ı

Səbəbini, otur, sənə söyləyim:
Səndə yoxdur, bil ki, şüur, bacarıq,
Diribaş ol, çalış, yazıqsan, yazıq.

K ə r i m

Allah şüur verməyib, neylim daha?

N a z l ı

Sən də elə yapışırsan Allaha.
Sən tənbel ol, neyləsin Allah sənə?

K ə r i m

Nazlı, yenə dolayırsan sən mənə?
Mənim dərdim bəsdir, sən də saraltma,
Beş gün dünyadır, günümü qaraltma!

N a z l ı

Əyri otur, düz danışaq, ay kişi,
Axır Allah götürməz böylə işi.
Mən hələ heç, Allah mənə dayaqdır,
Görürsən ki, uşaqlarım çıplaqdır.
Nə var, başında, nə ayaqlarında,
Qan yox yazıqların yanaqlarında.
Qonşu uşaqları geyibdir əlvan,
Bunlar baxır uzaqdan heyran-heyran.
Gedib, gəlib üstümə ağlayırlar,
Mən anayam, ürəymi dağlayırlar.
Bir də qonşularla kəsilsək qurban,
Olurmu biz durub, baxaq uzaqdan?

K ə r i m

Ağrın alım, sən de görüm, neyləyək?

N a z l ı

Çara yoxdur, gərək dananı kəsək.

K ə r i m

Süd verərmə axı inək danasız?

N a z l ı

Uşaqların görüm qalsın anasız,
Bəs neyləyək, elə-belə qalaqmı?
Qurban kəssin el, biz gəndən baxaqmı?
Allahın da bircə gəlmi əcəli!

K ə r i m

Necə qıyıb deyirsən, ah, ay dəli!

(Kərim palazın ucundan qaldırıb)

Bu palazı çiyniməcə atım qoy,
Kənd içində tez aparıb satım qoy.

N a z l ı

Quru yerdəmi qalaq, ay heyvərə?!

K ə r i m

Mənim yapıncımı döşərsən yerə.
Bu il qışı yapıncısız keçinnəm,
Altdan cındır-mındırları geyinnəm,
Aparımmı? Gözəl Nazlım, darıxma.

N a z l ı

Apar, apar, tez ol, ürəymi sıxma!

(Kərim palazı çiyminə salıb gedir. Nazlı dalınca acıqlı-acıqlı deyir)

Bunun kimi olmaz süursuz adam,
Böylə kişi, ağzına dəysin qadam.
Cümşüd bəyə on ildi qulluq edir.
Ayda vur-tut beş manat pul verir.
Çox gözü dar, daş parçası xəsisdir,
Arvadı ki hələ özündən pisdir.
Ha deyirəm əl çək bunlardan, kişi,
Qulaq asmır, təhərsizdir hər işi.
Bu bəylərə möhtac olarsa insan,
Dam altında, vallah, ölər acından.
Yenə mənəm o qarı, bu qarıda
Sümsünürəm, ona yoxsa qalır,sa,
Dolandıra bilməzdi yalnız başın,
Allah salamat eyləsin qardaşın.
Bizə yalnız o əl tutur arabir,
Dəli-dolu, üzügülər, comərddir.
Kasıb qohum-qardaşına tutur əl,
Allah tutsun əlin, qıymasın əcəl.

Aslan, Fatı və qonşu uşaqları Zeynəb, Dursun içəri girirlər.
Aslan ilə Fatı analarının ətəyindən tutub göstərilər.

A s l a n və F a t ı

Qurban olum sənə, ana, ay ana,

F a t ı

Bircə gəl bax Zeynəb qızın donuna.
Nə yaxşıdır? Mənə də al bu dondan.

A s l a n

Mənə də al, ana, bax bu çuxadan.

D u r s u n

Bu çuxanı mənə atam alıbdir.

Z e y n ə b

Bir donum da hələ evdə qalıbdır.

F a t ı

Tez ol, tez ol, mənə də al don.

A s l a n

Çuxa!

N a z l ı

Ay, nəsliniz qırılsın, çıxsın yoxa.
Hardan alım?

A s l a n

Neyləyim bu çarığı!
(Çarığı ayağından çıxarıb atır)

F a t ı

Bağlamıram mən də hisli yaylığı.
Zeynəb qızınkinə bax, güllü-güllüdür,

N a z l ı

Çünkü onlar kasıb deyil, pulludur.

A s l a n

O pulları bunlar hardan alıbdir?

N a z l ı

Həsən bəyin atasından qalıbdır.

F a t ı

Bizim babamızdan heç nə qalmadı?

N a z l ı

Yox!

A s l a n

Nə üçün?

N a z l ı

Çünkü çox kasıb idi.

A s l a n

Gərək kasıb olmayaydı babam da.

N a z l ı

Oğlum, çalışqanlıq olsa adamda,
Kasıb olmaz!

A s l a n

Bəs qonşumuz Həsən bəy
Heç çalışmır, işləmir, onda gərək
Kasıb olaydı, hər gün ancaq yatır.
Amma atam gecə-gündüz çalışır.
Bəs nədən o, pullu, atam pulszdur?

N a z l ı

Ah, nə bilim? Dünya belə yolsuzdur.

Dışarıda toy çalınır.

N a z l ı

Qaçın, gedin, dışarda toy, zurna var.

Aslan, Zeynəb və Dursun qaçırlar.

F a t ı

Dayan, dayan, yavaş, məni də apar.

A s l a n

Tez ol, Fatı, tez ol gedək, gəl, qurtar.

N a z l ı

Ruziləri bölən ey Pərvərdigar,
Bu yolsuzluq kimin işi? Sən göstər!
Yaxasını ver əlimə, mən əgər
Onu da öz halımıza salmasam,
Anamdan əmdiyim süd olsun haram.

Ey rəhimli sandığımız İlahi,
Məsum çocuqların nədir günahı?
Baxmaq olmur yazıqların üzünə,
Ölüm rəngi çökübdür gözlərinə.
Yazıq uşaqlarım şamtək sönüblər,
Yaralanmış ceyranlara dönüblər.

K ə r i m çiyində palaz dışarıdan oxuya-oxuya gəlir.

K ə r i m

Əzizinəm, mən qurbanı,
Gözləriyin mən qurbanı,
Apar Mina dağına
Qurban kəs mən qurbanı.

Palazı Nazlının qabağına atır.

K ə r i m

Nazlı, vallah, alan yoxdur bir nəfər,

N a z l ı

Oxuyursan, kefin gəlib bəxtəvər,
Almadılar... Məgər nədir bu sovxə,
Çıxarırsan hər yerə getsən yoxa.
Kor qız kimi qayıdırsan üstümə,
Mən laqeydim, sən də mənim tüstümə.
O olmadı, bu olmadı, neyləyək?

K ə r i m

İnsaf elə, mən neyləyim, de görək?

N a z l ı

Neyləyəsən? Kor, şil, topal deyilsən,
Qorxma, yırtılmazsan, motal deyilsən.
Başqa iş tap, çalış, vuruş, get qazan!

K ə r i m

Ay heyvərə, de bircə hardan, hardan?

Dışarıda it hürür, adam səsi gəlir.

N a z l ı

(Kərimə)

Gör bir kimdir?

R ü s t ə m

(dışarıdan)

Kim var, kim yox, ay Kərim?!

K ə r i m

Gəl, gəl... (Qarıya çıxır)

Nazlı palazı salır, A s l a n qaça-qaça gəlir.

A s l a n

Ana, gəlibdir Rüstəm əmim,

Gətiribdir bizə yekə bir qoyun.

Çiyində də vardır böyük bir xurcun.

R ü s t ə m K ə r i m və F a t ı ilə birlikdə çiyində
xurcun içəri daxil olur.

R ü s t ə m

Nazlı, xoş gördük.

N a z l ı

Ay, xoş vaxtın olsun!

R ü s t ə m

Bayramınız hələ mübarək olsun!

N a z l ı

Sağ ol, sağ ol, xoşbəxtlik ilə yaşa,
Uşaqların və Gülcahanla qoşa.

Uşaqları yanına çağırıb bir arxalıq və başmaq Aslana, bir don,
yaylıq Fatiya, bir yaylıq Nazlıya verir.

R ü s t ə m

(Aslana)

Al, bu sənin, geyin görüm, ay dana?!

(Fatiya)

Bax necə güllü dəsmal aldım sana?!

(Nazlıya)

Nazlı, bu da səninki al.

N a z l ı

Çox sağ ol! Allah sənə qoy ömür versin bol-
bol.

R ü s t ə m

Deyin görüm, necə keçir ruzigar?

Korluq çəkmir ki, ay Kərim, uşaqlar?

K ə r i m

Yaman-yaxşı dolanırıq, dünyadır.

N a z l ı

Beşi ağ keçsə də, beşi qaradır.

R ü s t ə m

Fikir etməyin, Allah kərimdir, keçər.

N a z l ı

Keçincə də, insanın ömrün biçər.

Dursun, Zeynəb və başqa uşaqlar gəlirlər.

A s l a n

(uşaqlara)

Mənim də var başmağım, arxalığım.

F a t ı

(Zeynəbə)

Mənim də vardır bax donum, yaylığım.

N a z l ı

Əmin aldı.

R ü s t ə m

Nuşdur mənim canıma,

Gəl bir görüm, gəl bir görüm yanıma.

(Fatı gəlir)

Bilirəm, bu çox istəyir əmisin.

K ə r i m

Yaxşı sözlər bilir, qoy bir oxusun.

Oxu görüm, oxu görüm, ay quzum.

N a z l ı

Oxuyacaq, sözbaxandır qızım.

F a t ı

(oxuyur)

Bibili qoz ha, bibili qoz.

Bibim getdi iki qoz.

Mindim qozun boynuna,

Getdim Xaxar yoluna.

Xaxar yolu buz bağlar,

Dəstə-dəstə gül bağlar.

O gülün birin üzəydim,

Tellərimə düzəydim.

Əmioğlunun toyunda

Bir doyunca süzəydim.

R ü s t ə m

(gülə-gülə)

Necə süzəcəksən? Bircə süz görüm.

Fatı utanıb qaçmaq istəyir.

K ə r i m

Oyna! Oyna!

R ü s t ə m

İşin yoxdur, ay Kərim.

N a z l ı

Oyna, yoxsa əmin daha don almaz.

R ü s t ə m

Fatı yaxşı qızıdır, söz yerə salmaz.

Fatı bir az qısılib oynayır, Kərim saz çalır.

R ü s t ə m

Sağ ol, qızım, sağ ol, qızım, afərin!

K ə r i m

Aslan, indi sən oyna!

A s l a n

(*utanıb*)

Yox!

K ə r i m

Ey xırçın!

F a t ı

Nədən bəs mən oynadım?

N a z ı ı

Oyna, Aslan!

R ü s t ə m

Oynayacaq, aslandır oğlum, aslan!

Aslan da oynayır. Kərim saz çalır.

R ü s t ə m

Sağ ol, oğlum, sağ ol, gözəl oynadın.

N a z ı ı

Can gülüm oynayın.

A s l a n

Gəl, Zeynəb, Dursun!

Hamı əl-ələ verib oxuya-oxuya oynayır.

Əzizim gedər qalmaz, can gülüm, can, can!

Axar su gedər, qalmaz, can gülüm, can, can!

Vəfalıya can qurban, can gülüm, can, can!

Vəfasız gedər qalmaz, can gülüm, can, can!

Əzizim, atar məni, can gülüm, can, can!

Qul edib satar məni, can gülüm, can, can!

Vəfalı dostum olsa, can gülüm, can, can!

Axtarıb tapar məni, can gülüm, can, can!

R ü s t ə m

Qurban kəsir Hacı babalar Minada,

O gün olaydı, biz də olaydıq orada.

Bir azca Allah mənə dövlət versə.

N a z ı ı

Allah başından töksün!

R ü s t ə m

Həccə gedərəm piyada!

Dışarıda qapı ağzında dəriş oxuyur, hamı dinləyir.

D ər v i ş

Vacib neçin olub bizə Kəbə ziyarəti?

Məqsəd nədir, gəl, ey hacı, qan bu işarəni!

Ey Kəbə arzusu edən, gəl inan mənə,

Artıqdı qəlb tikmənin ondan şərəfəti.

Hamı məbhut

R ü s t ə m

Bax nə yanıqlıdır dərvişin səsi.

K ə r i m

Həm də çox itidir onun nəfəsi.

N a z l ı

Bu dərvişin sözlərinin var canı.

R ü s t ə m

Qalx, ay Kərim, rahat edək qurbanı.

Hamısı qalxır, uşaqlar sevincək dışarı yüyür

Qardaş malı kimi bölək tən yarım,

Bir şaqqasın mən də evə aparım.

Hamısı dışarı çıxır.

N a z l ı

(*yalqız*)

İnsan deyil, bir mələkdir bu, ya da

Bu ürəkdə adam olmaz dünyada.

Mətləbini, Rüstəm, versin Yaradan!

Bu dünyada demiyəsən of, aman!

Allah səni qoymasın heç bir darda,

Görüm gözün qalmasın intizarda.

Oynaya-oynaya dışarı gedir.

P ə r d ə

DANIŞAN KUKLA

İkipərdəli dram

İŞTİRAK EDƏNLƏR

P a d ş a h

X a n ı m

Ş a h z a d ə x a n ı m – padşahın qızı

M ü r ə b b i y ə

D a y ə

X i d m ə t ç i

K u k l a

X i d m ə t ç i l ə r , ə s g ə r l ə r

Birinci pərdə

Əhvalat padşahın sarayında vaqe olur.

X i d m ə t ç i. Şahzadə xanımın əhvalı necədir?

D a y ə. Elə əvvəlki kimidir, bütün gecəni yatmayıb. Yemir, içmir, uzun-uzadı ağlayır.

X i d m ə t ç i. Nə üçün ağlayır? Doğrudan xəstəmi, yoxsa elə şiltaqlıq edir?

D a y ə. Heç başım çıxmır. Nə sual verirsən, cavabsız buraxır, ancaq ayaqlarını yerə döyüb qışqırır ki: "Mənə danışan kukla verin!"

X i d m ə t ç i. Çox təəccüblüdür... Yaxşı ki, göydəki Ayı, ulduzları istəmir.

D a y ə. Elə ki onu görürəm, çox çəkməz, göydəki Aya, ulduzlara da əl atar.

X i d m ə t ç i. Bunlar hamısı ona verilən tərbiyənin səmərəsidir.

D a y ə. Sus! Sus! Gəlirlər.

Xidmətçi çıxır. P a d ş a h, x a n ı m, m ü r ə b b i y ə və ə s g ə r l ə r daxil olurlar. Padşah taxta oturur. Xanım da yaxındakı şahənə bəzənmiş kürsüdə əyləşir.

P a d ş a h (*üzünü mürəbbiyəyə və dayəyə tutur*). Sizi bu gün dəvət etmişəm ki, qızımın barəsində danışaq.

M ü r ə b b i y ə. Padşahımıza itaət borcumuzdur.

X a n ı m. Qızımızın bu halı məni çox darıxdırır. Hər necə olsa, gərək buna bir çarə edəsiniz!..

M ü r ə b b i y ə. Xanım, bizim də çalışmağımız odur. Amma nə fayda ki, heç bir çarə tapa bilmirik.

D a y ə. Xanım, mən də hər nə qədər gücüm, bacarığım var, işlətdim, heç bir fayda vermədi.

P a d ş a h. Bəs sizin bu elminiz nəyə lazımdır? Siz ki bir uşağın şıltağını sakit edə bilmirsiniz, daha nəyə gərəksiniz?

M ü r ə b b i y ə. Padşahımız, şahzadə xanımın gecələr gördüyü yuxuların təsiri o qədər şiddətlidir ki, heç bir şeylə onu sakit edə bilmirik.

D a y ə. Dünən pəncərədən bütün oyuncaqlarını atıb qırmış.

P a d ş a h. Ay!

X a n ı m. Uf!

M ü r ə b b i y ə. Eh!

D a y ə. Ox!

P a d ş a h. Demək ki, gözümüzün ağı-qarası bir qızımız göz görə-görə puç olacaq.

X a n ı m. Bizim o rəiyyətimiz, fəqir adamlar da bizdən xoşbəxtdir. Onların bizim qədər dərdləri yoxdur.

P a d ş a h. Heç kəs bizə kömək etmir, dadımıza yetişmir.

M ü r ə b b i y ə. Ay!..

D a y ə. Oyl!..

X i d m ə t ç i (*daxil olur*). Padşah, izin verin mən də öz fikrimi söyləyim.

X a n ı m. Nə barədə?

X i d m ə t ç i. Şahzadə xanımın barəsində. Şahzadə xanımı başqa uşaqlarla oynamağa qoymurlar.

X a n ı m. O, padşah qızıdır. Ona görə qoymuram və qoymayacağam.

X i d m ə t ç i. Odur ki sarayda tək qalıb darıxır, danışan kukla istəməsi də buna görədir.

X a n ı m. Nə demək istəyirsən? Mən qızımı buraxım başqa uşaqlarla oynasın? Sözün var, söz danış. Bu, olan iş deyil!

X i d m ə t ç i. Xanım, mənim başqa təklifim var.

P a d ş a h. Söylə gərək!

X a n ı m. Tez ol, söylə!..

X i d m ə t ç i. Şahzadə xanım elə bir kukla istəyir ki, insan kimi danışsın.

M ü r ə b b i y ə. Ay söz söylədin ha... Bunu biz özümüz də bilirik.

X a n ı m (*mürəbbiyəyə*). Qoy sözünü qurtarsın.

X i d m ə t ç i. Danışan kuklanı isə ələ gətirmək mümkün deyil.

D a y ə. Bu, çağırılmış bayatıdır. Bunun üstündə biz iki aydır başımızı yormuşuq.

X a n ı m (*acıqlı*). Qoyun görək nə demək istəyir.

X i d m ə t ç i. Danışan kukla yox isə, amma kuklaya bənzər elə göyçək, gözəl qızlar var ki, danışrlar. O qızlardan birini razı etmək olar ki, şahzadə xanıma bir neçə günlüyə kukla olsun.

P a d ş a h. Elə qızı haradan tapmaq olar?

X i d m ə t ç i. Bizim qonşuluqda bir fəqir dul arvadın beş kiçik uşağı var. Böyük qızı o qədər gözəldir ki, insan onu, doğrudan, kukla zənn edər. Anasına bir qədər pul versəniz, yəqin, razı olar. Çünki çox fəqirdir.

X a n ı m (*əllərini ovuşdurur*). Ax, əgər bu iş baş tuta bilsə!

M ü r ə b b i y ə. Doğrudan, gəlin bunu da imtahan edək. Şahzadə xanımı inandırmaq üçün o qızın ayaqları altına yaylı bir sandaliya qoyaq, deyək ki, yayı quranda qız hərəkət edir, danışır.

X a n ı m. Bununla bir çarə olurmu?

P a d ş a h. Bu dəxi axırıncı ümidimizdir. Nə eybi var, bunu da imtahan edərək, bəlkə, Yaradan səbəb saldı. (*Xidmətçiyə*) Bütün şərtlərə razıyam, yubanma, get o qızı gətir.

Xidmətçi gedir.

Ş a h z a d ə x a n ı m (*ağlaya-ağlaya daxil olur və ayaqlarını yerə döyə-döyə*). Mən onu istəyirəm,

onu istəyirəm. Mən istəyirəm elə bir kukla olsun ki, mənimlə gəzsin, danışsın, tez olun, mənə elə bir kukla alın!.. Mən padşah qızıyam, necə ola bilər ki, siz mənə danışan kukla ala bilmirsiniz?

X a n ı m. Ey mənim gözəl qızım, sən nə üçün ananı bu qədər incidirsən?

Ş a h z a d ə x a n ı m. Mən danışan kukla istəyirəm, bu saat istəyirəm, bu dəqiqə istəyirəm.

X a n ı m. Səbir elə, gözəl qızım, adam göndərmişəm. İndi tapıb gətirərlər.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Yox, mən indi istəyirəm, yoxsa...

P a d ş a h. Neyləyək, ay qızım, danışan kukla heç yerdə yoxdur. Sən o yuxunu görəndən bəri özünü də, bizi də rahatsız edirsən. Kukla adam ilə yuxuda danışar, amma oyaqlıqda danışmaz. Qızım, bircə fikir elə, sən ki indi oyaqsan.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Kukla, kukla, tez olun... Kukla... Yoxsa naxoşlayıb öləcəyəm.

X a n ı m. Ax, nə çarə edim, ay Allah?! Doğrudan, bu tövr olsa, naxoşlayacaq... Yenə yatanda rahat olur.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Tez olun, bu saat mənə danışan kukla verin, yoxsa ürəyim gedər, ölərəm. Vay, vay, ürəyim getdi...

X a n ı m. Qızım, qızım!..

Ş a h z a d ə x a n ı m. Vay, vay, ürəyim getdi. Öldüm...

Hamı onun ətrafını alıb, sakit etməyə çalışır.

P ə r d ə

İkinci pərdə

Səhnə Şahzadə xanımın yataq otağını təsvir edir.

Burğulu miz üstündə, üzündə ağ tül kiçik bir qız oturubdur.

Şahzadə xanım yuxudan oyanır.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Ox, mən nə üçün oyan-dım! Elə ki gözlərimi açıram, yuxuda gördüyüm kukla gəlir gözlərimin qarşısında dayanır. Ox, bir-cə o kuklanı mənə alsaydılar, heç fikrim olmazdı. *(Yatağından sıçrayıb qalxır)*. Hər necə olsa, gərək o kuklanı mənə alsınlar. *(Birdən-birə kuklanı görür)*. Ay... Bu kimdir? Mən istədiyim kukladır, yoxsa mən yenə yuxu görürəm? *(Gözlərini əlləri ilə silir)*. Yox, mən oyağam, yəqin ki, bu mən istədiyim kukladır. *(Kuklaya yanaşır)*. Yuxuda gördüyüm kukladan da bu, gözəldir. *(Diqqətlə baxır)*. Bu gözəllikdə kukla mən heç fikrimə də gətirə bilməzdim. Ah, nə gözəl də saçları var! Birgə uzun kirpiklərinə, iri-iri ala göz-lərinə bax, deyəsən, doğrudan baxır. Nə kiçikcə ağzı var! Heç belə kukla olmaz. Özü də mən boyda. İndi daha razı oldum. *(Sevincindən sıçrayıb bağırır)*. Bura gəlin, bircə mənim gözəl kuklama tamaşa edin.

X i d m ə t ç i daxil olur.

X i d m ə t ç i. Nə var, xanım?

Ş a h z a d ə x a n ı m *(sevincək)*. Bir mənim kuklama baxın. *(Yanaşır)*. Görəsən, danışırmı, yoxsa bu da o biri kuklalar kimi laldır? *(Əllərini bir-birinə*

çarpazlayır). Gözəl kuklam, söylə görüm, sənin adın nədir? *(Kukla cavab vermir)*. Niyə cavab vermirsən? Ay, bu da laldır. *(Ağlayır)*.

X i d m ə t ç i. Şahzadə xanım, ağlama, bu, danı-şan kukladır.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Nə üçün bəs danışmır?

X i d m ə t ç i. Danışa bilmək üçün gərək burğu-sunu burasan. *(Burğunu göstərir)*

Ş a h z a d ə x a n ı m *(sevincək)*. Oy, mən onu heç görmürdüm. Əl vurma. Mən buracağam... *(Burğ-u-nu burur)*. Aha!.. Gözəl kuklam, indi söylə görüm, sənin adın nədir?

K u k l a *(ucadan)*. İnci!..

Ş a h z a d ə x a n ı m *(şad)*. Ox, nə qədər də gözəl söylədi, elə deyilmi? *(Kuklaya)* Ay, sənin nə gözəl adın var! Adın da özün kimi gözəldir. Bilsən mən səni nə qədər sevirəm! Söylə görüm, sən də məni sevirsənmi?

K u k l a. Sevirəm.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Ah, mən nə qədər xoş-bəxtəm! *(Xidmətçiyə)* Sən get! Mən istəyirəm ki, öz kuklamlarla yalqızlıqda söhbət edim. *(Xidmətçi gedir)*. Demək ki, sən doğrudan danışa bilərsən?..

K u k l a. Bəli!

Ş a h z a d ə x a n ı m. Ox, bilsən mən səndən ötrü nə qədər ağlamışam, sən bunu bilmirdin?

K u k l a. Yox, bilmirdim.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Sənin gəlməyinə mən çox şadam. Mənim kuklam olmağa razısanmı?

K u k l a. Razıyam.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Mənim atam padşahdır, hər nə istəsəm, o saat əmələ gətirirlər. Sən hər nə istəsən, sənə verəcəyəm. Ancaq sən danış... Ox, bilsən sənin üçün nə qədər ağlamışam! İki ay idi ki, səni axtarırdılar. Sən harada idin ki, tapa bilmirdilər? (*Kukla cavab vermir*). Axırı tapıb gətirdilər. Nə üçün cavab vermirsən? Sən ki mənimlə danışırdın, söyləyirdin. Gözəl kuklam, sənin gözəl səsinə eşitməkdən doymuram, bir kərə yenə söylə, sənin adın nədir? (*Cavab vermir*). Sən nə üçün lal oldun? (*Kuklanın üzündən tülü qaldırır*). Vay, bu nədir?.. Ağlayırsan... Doğrudan, bu, göz yaşlarıdır ki, sənin yanağından yuvarlanır. Sən indi danışan kukla deyilsən, ağlayan kuklasan. Yox, sənə kukla da demək olmaz, çünki insan o zaman ağlar ki, ürəyində bir dərdi, qüssəsi olmuş ola, məgər sən qüssən var? Söylə görüm, nə qüssən var?

K u k l a (*ucadan ağlayır*). Bağışla məni, daha eləmərəm...

Ş a h z a d ə x a n ı m (*təəccüblə*). Nəyi bağışlayım? İnci, İnci, ağlama! Sən məgər bir günah etmisən?

K u k l a. Burada hərəkətsiz durmaqdan yoruldum, mən istəyirəm düşüb qaçam.

Ş a h z a d ə x a n ı m (*şad*). Məgər sən qaça bilirsən? Bu çox gözəl. Yarış məndən, mən səni düşürəm. (*Kuklamı qucaqlayıb düşürür*). Ox, bilsən

indi mən nə qədər şadam! Bundan sonra bir yerdə oxuyub, oynayıb, gülüşüb, qaçışırıq. Ancaq daha ağlama.

Hər ikisi divanın üstündə yan-yanə oturur.

Mürəbbiyə, dayə, xidmətçi daxil olur.

Şahzadə xanım və kukla işarə ilə danışırlar.

M ü r ə b b i y ə (*yavaşca dayəyə*). Deyəsən, bunlarınkı tutub...

D a y ə. Sus, s... Qızı kukla zənn etmişdir. Gedim padşahı çağırım.

X i d m ə t ç i. Xanımı da çağırmaq lazımdır.

M ü r ə b b i y ə. Deyəsən, iş yolu ilə gedir. Gedək padşahı və xanımı çağırmaq.

H a m ı s ı. Gedək, gedək!..

Gedirlər.

K u k l a (*göz yaşlarını silir*). İnanın, xanım qız, mən müqəssir deyiləm.

Ş a h z a d ə x a n ı m. İnci, səndən təvəqqe edirəm, hər nə olubsa, mənə danışasan.

K u k l a. Şahzadə xanım...

Ş a h z a d ə x a n ı m. Mənim adım Rəmziyyədir. Biz indi yoldaşıq. (*İncini qucaqlayır*). Söylə, nə varsa, söylə..

K u k l a. Mən hamısını söyləsəm, sən məndən inciməzsən ki?

Ş a h z a d ə x a n ı m. Yox, incimərəm, sən danışanda mənim ürəyim açılır.

K u k l a. Elə isə söyləyim. Biz çox fəqirik. O vaxt ki sizin xidmətçi gəlib əhvalatı anama söylədi və məni sənə kukla olmaq üçün istədi, bizim bir parça çörəyimiz də yox idi. Biz bu işdən çox şad olduq. Çünki əvəzində atanız pul verəcəkdə, biz də çörək alıb doyunca yeyəcəkdik. Bu əynimdəki pal-tarı mənə göndərdilər və bu miz üstündə ayaq üstündə qoyub, əmr etdilər ki, kukla kimi heç hərəkət etməyim.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Demək ki, sən kukla deyilsən, mənim kimi qızsan.

K u k l a. Bəli. O tövr hərəkətsiz durmaq mənə xoş deyil.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Amma kukla kimi necə hərəkətsiz dururdun?

K u k l a. Nə qədər ki sən yatırdın, mən hərəkətsiz durdum. Elə ki oyandın, mən də öz fəqir evimizi, anamı, qardaşlarımı, bacılarımı yadıma saldım və birdən-birə evimiz ürəyimə elə düşdü ki, özümü saxlaya bilməyib ağladım. Rəmziyyə, məni burax, evimizə gedim.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Bəs sən deyirsən ki, biz fəqirik, yeməyə heç bir şeyimiz yoxdur.

K u k l a. Ac olsaq da, bir yerdə xoş keçinirik.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Sən orada darıxarsan.

K u k l a. Yox, darıxmaram, mən həmişə anama kömək edirəm, başım işə qarışır.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Sənin də kuklan varmı?

K u k l a. Yoxdur, mən kukla əvəzində balaca qardaşımı oynadıram.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Sən səhərdən axşamacan ki işləyirsən, necə rahat ola bilirsən? Belə olsa, sən evdə qüssələnərsən!

K u k l a. Qüssə nə olduğunu mən ömrümdə bilməmişəm. Ancaq işsiz olduğum zaman darıxıram. O zaman ki mizin üstündə işsiz, gücsüz durmuşdum, elə darıxdım ki, az qaldı üzüqoylu yerə yığılam, Rəmziyyə, burax məni, evimizə gedim.

Şahzadə əlləri ilə üzünü qapayıb ağlayır.

K u k l a (*şahzadənin əllərini üzündən çəkməyə çalışır*). Rəmziyyə, sənə nə oldu? Nə üçün ağlayırsan?

Ş a h z a d ə x a n ı m. Burax doyunca ağlayım. Qonşuluqda sənin kimi balaca uşaqlar ac imiş. Nə üçün bunu heç kəs bu vaxtacan mənə xəbər verməyib?! Nə üçün tutduğum işin yanlışı olduğunu heç kəs mənə anlatmayıb?! O zaman ki mən darıxırdım, mənə də iş-güc görmək öyrətsəydilər, bu tövr axmaq fikirlər mənim başıma gəlməzdi. (*İncini qucaqlayır*). Gözəl İncim! Mən nə eləyim ki, həmişə səninlə bir yerdə olaq?..

K u k l a (*qalxıb şahzadənin əlindən tutur*). Qalx, gedək bizə. Qalx, bu saat gedək!

Ş a h z a d ə x a n ı m. Ata-anamdan necə ayrılı-
m? Gözəl İnci, olmazmı siz hamınız köçüb bizim evə gələsiniz?

P a d ş a h, x a n ı m, m ü r ə b b i y ə, d a y ə,
x i d m ə t ç i l ər daxil olurlar.

Ş a h z a d ə x a n ı m (*İncinin əlindən tutub, anasının üstünə qaçır*). Ox, anacan, bilsən mən indi nə qədər şadam! Bax bu İnci yoldaşım həmişə mənimlə bizdə qalacaq. Hələ anası, qardaşları, bacıları da saraya gələcək. Mən də sizə söz verirəm ki, bundan sonra heç şiltaqlıq etməyəcəyəm.

X a n ı m. Qızım, sən nə danışırsan! Elə bu qalmışdı ki, lütün birisi ilə dostluq edəsən?! Yox, yox, bu bizim əsil-nəcabətimizə yaraşmaz. Mən onları saraya buraxa bilmərəm.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Bəs onda mən kiminlə oynayım? Kiminlə danışımaq?

X a n ı m. Mənimlə, atanla, dayənlə, mürəbbiyənlə. Bu qədər adam sənə bəs gəlmirmidi?

Ş a h z a d ə x a n ı m. Yox, mən bu qızla danışıb oynamaq istəyirəm. Gör o nə mehribandır!

X a n ı m. Onu görməyəcəksən.

P a d ş a h. Qızım, ağlını başına yığ, padşah qızı hər yetənlə oturub-durmaz. Əgər darıxırsan, saray qızlarına əmr verim, sənin üçün çalib-oxuyub, oynasınlar, ürəyin açılsın. Yoxsa...

Ş a h z a d ə x a n ı m. Yox, ata, mən heç bir şey istəmirəm. Ancaq bu İnci ilə oynamaq, danışmaq istəyirəm. (*Onu qucaqlayır*). Nə yaxşı qızıdır!

X a n ı m (*onları bir-birindən ayıraraq*). Ölsən də, bunu görməyəcəksən! (*İnciyə*) Ay qız, rədd ol, get evinizə!

Qız getmək istəyir, Şahzadə xanım onu tutur.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Yox, getməsin, yoxsa mən ağlayacağam.

X a n ı m. Canın da çıxsa, o qız buranı birdə görməyəcək! (*Qızı itələyir*). Rədd ol, get!

Qız getmək istəyir, Şahzadə xanım ona tərəf qaçarkən padşah onu iki əli ilə tutur.

P a d ş a h. Bir iş bax, şah qızı rəiyyəti qızı ilə danışıb-oynamaq istəyir! (*Acıqlı*) Qoy getsin.

Qız gedir. Şahzadə xanım yerə yıxılıb ağlayır.

X a n ı m. Ölsən də, o qızın üzünü bir də görməyəcəksən!

P ə r d ə

TƏLƏBƏ HƏYATI

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Hacı Mürsəl – tacir
Göhər xanım – hacının arvadı
Saleh – hacının oğlu darülfünun tələbəsi
Cəmil bəy – müəllim, Salehin dayısı
Kərim – hacının kiçik oğlu
Qulu bəy – Salehin tələbə arkadaşı, əyyaş
Yelena – Qulu bəyin aşnası və atasının baldızı
Qasım – məhəllə uşağı
Şükür
Ədhəm
Talibə və tələbələr,
Salehin arkadaşları
Rəhilə xanım
Rəmziyyə xanım
Kamal

Məclis Salehin yazı odasında vəqə olur.
Saleh dərslərini hazırlayır.

Göhər xanım (*qapını açıb içəri girir. Salehi görünəcə*). Oğlum, evdəsən? Mən səni getmiş bilirdim... Səhər atanın bağırtısını eşitdinmi? (*Saleh cavab vermir*). Qocaldıqca bu kişinin ağılı azır...

Saleh. Ay ana, nə deyirsən?! İndi dərslərimi hazırlayıram, sonra danışıraq.

Göhər xanım. Sənin bu dərslərin də mənim

qara baxtım kimi uzun, bitmək-tükənmək bilmir. Bir saat da anan ilə oturub dərdlərini eşitsən, günah olar?

S a l e h. Ay ana, mən sizin hansı dərdinizi eşidim? Dərd birmi, beşmi, onmu? Bu qalmaql hər gün doğur, bu qazan hər gün qaynar.

G ö h ə r x a n ı m. Səni bəs nə gün üçün böyütdüm? Mən dərdlərimi sənə deməyib, kimə deyim?

S a l e h. Tutuq ki, taxçadakı, boğçadakı dərdlərin hamısını açıb mənə dedin. Mənim əlimdən nə gəlir? Atadır, döyə bilmərəm, söyə bilmərəm. Fikrimi qarışdırmaq, beynimi qaraltmaq, qəlbimi bulandırmaqdan başqa bunun nə faydası?!

G ö h ə r x a n ı m. Görünür ki, mən daşdan yaranmışam, mənim qəlbim, başım yoxdur. Hamınız öz rahatlığınızı düşünürsünüz, mənim canım...

S a l e h. Ana, elə deyil! Axı mənim dərslərim çətindir; bunları hazırlamağa sağlam baş istəyir. İnan ki, dərdlərini o yanıqlı dil ilə ki sən söyləyirsən, bir həftə mən özümə gələ bilmirəm. Dəli kimi oluram. Dayım dəfələrlə sənə söyləməyib ki, evdə bir söz, bir qalmaql oldumu, Salehə demə?!

G ö h ə r x a n ı m. O, boş danışır. Salehə deməyib, bəs kimə deyim ki, ürəyim boşalsın.

S a l e h. Fatma xalaya, dayıdostuma!

G ö h ə r x a n ı m. Atan kimi nainsaf olma. Axır onlarla görüşüncəyə qədər ürəyim partlayır, anladınmı? (*Sükut*) Sənin canın üçün, heç bir şey yoxdur. Maşının üstündəcə süd qızdırırdım, südü

götürmək istəyirdim ki, cam bir az sürüşüb, beş-on damla yerə töküldü. Anamın qəbri haqqı, bacımın ruhuna and olsun, sənin və Cəmilin ölümünü görürəm, Kərimi qarşıma döşəyib ağlayım ki, necə deyirəm elədir. Beş-on damcıdan artıq tökülmədi. Vay, bir də nə gördüm? Atan ağzı köpürə-köpürə üstümə kükrəmədimi? Az qaldı məni basıb döysün. (*Ağlaya-ağlaya*) Hələ böyürmə elə bir dümsük vurdu ki, qabırğalarım indi də sızlayır. Özünə demişəm, sənə də deyirəm, bir gün mən də bunun saqqalını dəstələyib yolacağam. Daha bəsdir, bugün-sabah gəlin gətirəcəyəm, qız ərə verəcəyəm. Gəlin, kürəkən yanında mənim nə hörmətim olacaq? Bu işləri daha götürməyəcəyəm. (*Vəziyyətinə dəyişdirir*). Bu gün amma mən də sözlər dedim ha!

S a l e h (*durub gəzinə-gəzinə*). Ana, bitirdinmi?

G ö h ə r x a n ı m. Bitirdim, oğlum.

S a l e h. Ürəyin boşaldımı?

G ö h ə r x a n ı m. Boşaldı!

S a l e h. Amma mənimki doldu: qara qanla, irinlə, zəhərlə!

G ö h ə r x a n ı m. Sənə də bir söz deməyə adam peşman olur. Dəli olub divara çıxırsan.

K ə r i m (*tələsik içəri girib*). Ana, dayım gəlir.

C ə m i l b ə y (*əllərində kitablar daxil olur*). Salam, salam! (*Əlindəki kitabları Salehə uzadır*). Al, sənə yenə türkcə¹ kitablar gətirmişəm.

¹ Yəni azərbaycanca

S a l e h. Sağ ol, dayı. Sən hər zaman məni düşünürsən.

C ə m i l b ə y. Bəs düşünməzmiyəm? Azərbaycan darülfünununda türk professoru olacaq bir zat unudulurmu, Saleh?!

G ö h ə r x a n ı m. Nə olacaq dedin?

C ə m i l b ə y. Professor.

G ö h ə r x a n ı m. Professor nədir?

C ə m i l b ə y. Böyük alim, müəllim! Mühəndislərə, doktorlara dərs verəcək.

G ö h ə r x a n ı m. Müəllim olacaq? Ayə! Sən müəllimlikdən gül dərdin, o da güləbini çəkər, ləziz deyil!

C ə m i l b ə y. O mənim kimi müəllim olmayacaq. Üç-dörd dəfə məndən artıq biləcək. Böyük müəllim olacaq. Onun elmiylə bütün gənclik işıqlanacaq! (*Kərimi qucaqlayır*). Quzum, Kərim, sən nə olacaqsan?

K ə r i m. Bilmirəm.

C ə m i l b ə y. Mən bilirəm, Saleh riyaziyyat professoru olacaq, sən də təbiyyat.

G ö h ə r x a n ı m. Yox, o ya doktor olacaq, ya tacir. Məni o saxlayacaq.

S a l e h. Professor olsa, saxlaya bilməzmi?

G ö h ə r x a n ı m. Aya, nə bilim, o mənim beynimə batmır. Atası arabir deyir ki, Kərimi çox oxutmayacağam. Ona ticarət öyrədəcəyəm.

C ə m i l b ə y (*Salehə*). Dərslərin nasıl keçir?

S a l e h. Fəna deyil, çalışıram.

C ə m i l b ə y. Yoxlama başladımı?

S a l e h. Bu günlərdə başlanacaq.

C ə m i l b ə y. Verdiyim kitablar necə, işinə gəlirmi?

S a l e h. Çox...

C ə m i l b ə y. Oxu, fənni istilahları öyrən ki, sonra sənə çətin olmasın. Türkcəyə diqqət ver. Yaxın zamanda milli darülfünunumuzda mənbərdən söylədiyin leksiyonları dinləmək istəyəm, anladımı?

S a l e h. O fəziləti qazanmaq üçün çalışacağam, dayı.

C ə m i l b ə y. Çalış, çalışmaq hər şey mümkündür. İnsanda əzm, səbat və iradə olursa, istədiyi hər bir işi yapar. Gənc Azərbaycanımızın istiqbalı sizə bağlıdır.

H a c ı M ü r s ə l (*dışarıda səs gəlir*). Hanı o uzunqulaq, hanı?

K ə r i m (*qorxu içində*). Bu yenə kim ilədir?

H a c ı M ü r s ə l (*daxil olur*). Sən nə bəla oldun? Niyə rahat oturmursan, hə? (*Ağacı qaldırıb vurmaq istəyir. Kərim qaçıb anasının arxasında gizlənir. Hacı onun ardınca koşur. Göhər xanım Kərimi müdafiə edir*).

G ö h ə r x a n ı m. Nə olub yenə bilmirəm, nə istəyirsən?

K ə r i m. Mən neyləmişəm, de görüm, neyləmişəm?

Pəncərədən iki çocuq baxıb gülə-gülə: "Kərim, Kərim", - deyə səsləndikdən sonra başlarını çəkirlər.

H a c ı M ü r s ə l (*bir əliylə ağacı havada tutub, o biri əliylə Kərimi anasından almaq üçün çalışır*). Ver bura o heyvan oğlunu, öldürəcəyəm!

K ə r i m. Anacan! Dayıcan!..

C ə m i l b ə y (*yerindən fırlayaraq Hacının əlini tutur*). Hacı, bəsdir!..

Kərim qapını açıb qaçır.

H a c ı M ü r s ə l. Səninlə mən gecə danışaram. (*Arxasınca qapıya qədər coşur*).

G ö h ə r x a n ı m. Bu nə oddur mən düşmüşəm. Səhərim, gündüzüm, axşamım, hər gün qan, irin. (*Ağlayır*).

C ə m i l b ə y. Hacı, bir dəfə olmadı ki, mən gəlib sizin evdə gülər üz, dadlı söz eşidim. Hər dəfə də belə qalmaqala, gurultu-patırtıya rast gəlirəm. Heç olmasa mən burada olduğum zaman belə işlər yapma. Yoxsa mənim gəlməyimdən məmnun deyilsən?

H a c ı M ü r s ə l. Sən də uşaq-uşaq danışsan. Sən oldun da, olmadın da müqəssirdir, cəzasını verəcəyəm. Bunun sənə nə dəxli?

G ö h ə r x a n ı m. Ağac dəysəydi, uşağın başını yarmışdı. Allah saxladı.

H a c ı M ü r s ə l. Yarılsa idi, nə olardı? Onun canı itdən bərkdir.

G ö h ə r x a n ı m. Nə olardı? Bu evi alt-üst edədim. Sənin gül camalına, şirin dilinə aşiq deyiləm. Bu qədər ağrılara uşaqlarımın ucundan qatlanıram, anladınmı?

C ə m i l b ə y. Nə olmuşdu, mən ki bir şey anlamadım.

H a c ı M ü r s ə l. Nə olmuşdu?.. Nə olacaq, hər gün qonşu uşaqları yolumu kəsirlər ki, Kərim bizim toyuğun ayağını vurub qırdı? Kərim mənim kiçik qardaşımı döydü, bu gün də daş atıb camlarını qırıbdır.

S a l e h. Bu, yenə yalan olacaq. O oğlan həmişə Kərimi döydürmək üçün belə yalanlar qoşur, sən də ki...

G ö h ə r x a n ı m. Kərim bu gün heç küçəyə çıxmayıb. Dayısı gələndə həyətdə oynayırdı.

H a c ı M ü r s ə l. Hamı yalan deyir, elə birəcə siz...

Uşaqlardan birisi pəncərədən görünür.

S a l e h (*uşağı görüncə*). Qasım, Qasım, bura gəl! İndi görərsiniz, əgər bu söz yalan olmasa...

Qasım daxil olur.

S a l e h. Qasım, doğru söylə, bu gün Kərim Müzəffərgilin pəncərəsinə daş atmışmı?

Q a s ı m. Doğrusunu söyləyim. Hacı əmi gəlirdi. Müzəffər mənə dedi ki, Qasım, yavaş, indi Hacını bax necə qızdıracağam. Bu saat Kərimi elə döydürüm ki, it kimi. Sonra yalandan Hacıya o sözləri dedi.

G ö h ə r x a n ı m. Uşağın taxsırı olmaya-olmaya, ay müsəlmanlar, hər gün beləcə döyülür, evdən, eşikdən itkin düşür. Kim bilir, qorxusundan yenə gecə nə

zaman gələcək. Gəlir, qapı ağzında boynunu büküb durur. Ha yalvarıram, içəri girmir. Deyir ki, qorxuram, atam döyəcək. Atası yatağa girdikdən sonra qısıla-qısıla gedib yatağa girir, ac, susuz, yatır. Hələ elə zaman olur ki, yatdığı yerdə ağacı götürüb uşağı dəlidivanə edir. (*Salehə*) Sən xoşbəxtsan, bu günləri çox görmədin. Dayın səni naz-nemətlə saxlayıb.

H a c ı M ü r s ə l. Bu sözləri yəni niyə söyləyir-sən? Yaxşı eləyirəm, oğul mənimdir, döyərəm, özüm bilərəm, söyərəm, özüm bilərəm. Heç kəs mənim vəkilim deyil.

G ö h ə r x a n ı m. Hay-hay! Oğul sənin nə üçün olur? Mənimdir, mənim. Onların qara gününü sən çəkirsən, mən? Sən ancaq öz canını bəsləyirsən. Oğul sənin nə gözündədir.

H a c ı M ü r s ə l. Elə də lazımdır, onlar qəbrimdə mənə çıraq tutacaq? İnsana öz canı lazımdır!

G ö h ə r x a n ı m. Hamı elə sənin kimi canını sevir. Vallah, bu kişi məni çərləyib öldürəcək. (*Ağlaya-ağlaya çıxır*).

S a l e h. Ata, mən səndən neçə dəfə təvəqqe etmişəm ki, Kərimin işinə sən qarışma, mən də bu evin böyük oğluyam. Onu mənim öhdəmə burax.

H a c ı M ü r s ə l. Mən də sənə neçə dəfə demişəm ki, başından böyük danışma! Sən kimsən? Yoxsa bir-iki çırt-pırt oxumaqla özünü bir şey bilir-sən? Sən heç, o professorlarınızın beşini bu cibimə soxaram, beşini də bu biri cibimə.

S a l e h. Professorlar sənin bildiyin para deyil, onlar sənin cibinə sığmazlar.

H a c ı M ü r s ə l. Mən sığırdıram.

C ə m i l b ə y. Görünür, Hacı'nın cibi çox böyükdür.

H a c ı M ü r s ə l. Yox, çox da böyük deyil, ancaq bunlar, bu oxumuşlar mənim nəzərimdə kiçikdirlər. Bütün bu bəlaları başımıza gətirən bunlardır.

S a l e h. Onlar deyil, atalarımızın, dədələrimizin əkdiyi toxumlardır ki, indi meyvəsini dəirirsiniz.

H a c ı M ü r s ə l. Görünür ki, siz əkdiyiniz toxumlar bal verəcək.

S a l e h. Ata, siz bizə bal verməmisiniz ki, biz əkdiyimiz toxumlar da bal versin.

H a c ı M ü r s ə l. Sus, heyvan! Bunun bir ağzına, burnuna bax, danışdığı sözüne bax! Tısağa qabığından çıxdı, qabığını bəyənmədi. Ah, nə eyləyim? Cəmil burada olmasaydı, səninlə başqa cür danışardım. Tfu!.. (*Hacı Mürsəl gedir. Bir an sükut*).

S a l e h. Görürsən, dayı?! Sizin sözünüze görə hər gün bu zəhərləri udur, bu ağırlara qatlanıram.

C ə m i l b ə y. Doğrudur, Saleh, bu, peyğəmbərlər sifətidir. Bu, böyüklüyün əsiridir, hər zaman belə olur. Məni düşündürən yalnız bir şey var. Sən bu mühitdə çalışmazsan.

S a l e h. Nə yapayım, dayı?

C ə m i l b ə y. Sən bunların işinə heç qarışma, o səni işdən qoyar.

S a l e h. Mən qarışmıram, zor-güc qarışdırırlar.

Qapı vurulur.

Buyurun!

Q u l u b ə y l ə Y e l e n a x a n ı m daxil olurlar.

Q u l u b ə y. Salam!

S a l e h. Əleykəssalam! (*Əl verəndən sonra Cəmil bəyi göstərib*) Tanış olun, mənim dayımdır, Cəmil bəy!

Q u l u b ə y (*əlini uzadıb*). Söhrabov!

Y e l e n a (*əlini verir*)...

C ə m i l b ə y. Bu hankı Söhrabovdur? Yoxsa sən Yunis bəyin oğlusan?

Q u l u b ə y. Bəli, yaxşı tanımırsınız.

C ə m i l b ə y. Yaxşı tanıyıram. Onu mənim kimi tanıyan olmaz. Simanız da ona çox bənzəyir. (*Bir az sükutdan sonra*) O bir rus qızı saxlayırdı, yenə onunla yaşayırmı?

Q u l u b ə y (*gülə-gülə*). Hansı rus qızını deyirsiniz?

S a l e h. Görünür ki, bir neçəsini saxlayırımış.

C ə m i l b ə y. Düzdür. Doğru deyir, gərək ki, Bulatnikova idi.

Q u l u b ə y. Bəli, bəli, onu buraxdı, indi bir başqasını saxlayır.

C ə m i l b ə y. O qoluna qol keçirməsə, kə-dərindən partlar. Bizim bu ziyalılarımız çox tuhaf insanlardır. Türk qızına evlənirsə, ona bir qul, bir

xidmətçi gözü ilə baxar, kef, əyləncə zamanlarına gəlincə onu Yelenalarla birlikdə keçirir.

Q u l u b ə y. Doğrudur, kişi heç qocalmaq bilmir. O yaşda yenə bizlərdən həvəslidir. Kefi kiminlə keçirməyə gələndə isə...

C ə m i l b ə y (*Yelenaya işarə edərək*). Bu xanım kimdir? Sizin rəfiqənizmi?

Q u l u b ə y. Xayı, atamın baldızıdır.

C ə m i l b ə y. O elə kafirdir ki, bilirəm, buna da əl atmamış olmaz.

Q u l u b ə y. Yox, ata bilmədi, mən işi duydum. Ondan qoçaq tərəndim. (*Gülə-gülə*) Amanını kəsmişəm.

C ə m i l b ə y. Ata, oğul! Bir bacı ona düşəndə o birisi də sənə düşməzmi? (*Qalxar*). Dünya beş gündür, beşi də qara, vur partlasın, çal oynasın! (*Salehə*) Saleh, mən gedirəm. (*Əlindən tutaraq*) Sən bu gün bir qədər havaya çıx, bu kimi şeylərə əhəmiyyət vermə! Sağ ol! (*Qulu bəylə, Yelenayla əl vermədən çıxar*).

S a l e h. Sağ ol!

Q u l u b ə y. Dayın bir az məğrur adama bənzəyir, gedərkən bizimlə əl də vermədi.

Y e l e n a. Kto on takoy?

S a l e h. Dyadya!

Q u l u b ə y. O tom ya i qovoryu.

S a l e h. Net, vı oşibayetes, tak kak vı yeqo blizko ne znayete, potomu vam tak i kajetsya, nu kakim obrazom vı popali syuda?

Y e l e n a. Ox, ne spraxivayte, mı seqodnya kuda ne zaşli? Seqodnya ya sovsem ustala.

Q u l u b ə y. A vəçerom, v teatr?

Y e l e n a. Ya ne poydı.

Q u l u b ə y (*biletləri göstərir*). A biletı?

Y e l e n a. Çort s vaşimi biletami.

Q u l u b ə y (*gülə-gülə*). Bu gün bunu it kimi yormuşam. Səhərdən çıxmışdıq keçi kimi bu dağdan o dağa dırmanıb, bu tərədən o tərəyə atılıb, üç-dörd saat gəzmışik, qaçmışıq, tərələrdən başısağı yuvarlanmışıq. Sonra oradan qəbiristana gedib rus və türk qəbirlərinin üzünü oxuya-oxuya bir saat da vaxtımızı orada keçirmişik. Oradan gəlib bir dəniz seyri yapmışıq. Kürək çəkməkdən qollarımız ağrıyır. Bir saat da belə keçdi. O qədər acmışdıq ki, evə getmədik, bir restorana girib qarnımızı doyduq. Sonra düşdük dükanların canına, Yelena xanıma ətir, pudra alacaq idik, bir saat da bu dükanları doluştıq, axırda bir dükanda o istədiyi ətri, pudranı tapıb almışdıq. Yolda gələrkən bu yaxındakı qənnadı dükanına girib adama dörd-beş perojnı yedikdən sonra demişəm gəl buradan Salehi gedib görək.

S a l e h. Arabir dağ və dəniz seyri fəna deyil!

Q u l u b ə y. Ayə, bizim hər gün işimiz budur.

S a l e h. Bəs dərslər?

Q u l u b ə y. Allah kərimdir, qorxma!

Y e l e n a. Boltayte, boltayte. Sluşay, qovorite po çeloveçeski.

S a l e h. Mı po çeloveçeski i qovorim.

Q u l u b ə y. Yelena, tı nas prosti, priviçka vto-ya natura.

Y e l e n a. Tı je doma s Yunisom, i s druqimi nikoqda po svojemu ne qovoriş. Daje sestre po svojemu boltat vospreşşayu. (*Pəncərədən kağız yumurlanıb atılır, kağızı götürüb*) Eto çto takoye? (*Həmı pəncərəyə tərəf baxar, Qulu bəy durub pəncərənin barmaqlığından dışarı boylanır*).

S a l e h (*qapı vurulur*). Buyurun! (*Vurulur*). Buyurun!

Q u l u b ə y (*qapını açır*). Heç kəs yoxdur, bu kimdir? (*Pəncərədən yenə kağız atılır. Hər üçü pəncərəyə yanaşır, qapı vurulur, hər üçü qapını açıb baxır, durub otağa gəlincə pəncərədən çalğı səsi eşidilir*).

Y e l e n a. S nami iqrayut.

Qapı birdən-birə açılır. Ş ü k ü r, Ə d h ə m, K a m a l, R ə h i l ə x a n ı m və R ə m z i y y ə x a n ı m müntəzəm surətdə, bəzisinin əlində tar çala-çala içəri girirlər. İçəridəkilər şən bir çöhrə ilə onları qarşılayıb ayağa dururlar.

Musiqi birdən-birə susur.

Ə d h ə m (*amiranə bir səslə*). Rahat!

T ə l ə b ə l ə r. Xoş gördük, Saleh!

S a l e h. Bu nə haldır? İstiqbalın bəxtiyar gəncələri, gəncliyin bəşşəş simaları!

Ş ü k ü r. Bu sözlər lazım deyil, hazır ol, gedirik!

S a l e h. Nerəyə?

R ə h i l ə x a n ı m. Nerəyə sizə əmr etsələr, oraya!

S a l e h. Nəyə gedəcəyinizi bilməyincə getməm, mən cilovumu sizin əlinizə verə bilmərəm.

Ə d h ə m. Biz cilovundan tutub çəkə-çəkə apararız.

R ə m z i y y ə x a n ı m. Öldü var, döndü yoxdur, sizin iştirakınıza qərar verilmiş.

Q u l u b ə y. Yoxsa seyrə gedirsiniz?

R ə h i l ə x a n ı m. Tapmısan.

Ə d h ə m (*böyük bir şapkanı Salehin başına keçirir*). Sənə əmr olunur, qalx! Hazır ol! (*Gülüşürlər*).

Ş ü k ü r (*kitabları tez-tez vərəqləyir*). Bunları nərdən buldun?

S a l e h. Dayım gətirmiş. (*Kitabları əlindən alaraq*) Bunlar sizinlə qonuşmaz! Sən get "Yevgeni Onegin"i oxumağa!

K a m a l. Saleh bəyin bu türk kitablarını oxumaqdan məqsədi var.

Ə d h ə m. Çox böyük məfkurə... Azərbaycan darülfünununun türk professoru olacaq.

H a m ı s ı. Yaşasın Azərbaycan darülfünununun türk professoru Saleh bəy, ural..

Q u l u b ə y (*Şükür ilə oturub yavaş-yavaş qonuşub-gülən Yelenaya*). Ti mnoqo sebe pozvolyayes!

Y e l e n a. Vot vostoçniy idiyot! Revnuyet.

R ə m z i y y ə x a n ı m. Çem luçşe severniy idiyot?

Y e l e n a. Ni çem, oba duraki!

Q u l u b ə y. Şuçu, ya proşayu, s kem i skolko uqodno.

H a m ı s ı. Bravo! Bravo! (*Gülüşürlər*).

Ş ü k ü r (*yerindən fırlayaraq*). Vaxt keçir, haydı, qalxın.

S a l e h. Bilmədim nəyə?

R ə m z i y y ə x a n ı m. Bu gün yoldaşlarla bir-iki saat tənəzzöh yapmağa qərar verdik.

Q u l u b ə y. Tans da olacaq?

Ş ü k ü r. Əlbəttə!

S a l e h. Rəmziyyə xanım rəqs edəcəksə, gəderəm, yoxsa...

K a m a l. Hamı rəqs edəcək. Boyun qaçıranın adı qara lövhəyə yazılacaq.

S a l e h (*kitabları göstərib*). Bu kitabları dayım bir saat əvvəl gətirmiş. Bu gün onlara baxmaq istəyirdim. Lakin vücudumda bir ağırlıq, yorğunluq var. Bu tənəzzöhdə məmnuniyyətlə iştirak edərəm.

Q u l u b ə y (*Yelenaya soyuq bir tövr ilə*). İ mı poydyom?

Y e l e n a. Koneçno!

Q u l u b ə y. A teatr?

Y e l e n a. Uspeyeş.

Ə d h ə m (*amiranə səslə*). Sıra başına, marş! (*Həmisi sıraya düzülür*). Hazır ol!

Çala-çala otaqdan çıxırlar.

P ə r d ə

ELOĞLU

Dördpərdəli, beşşəkilli dram

İŞTİRAK EDƏNLƏR

X a n

Mərcan xanım – xanın arvadı

Gövhər xanım – xanın qızı

Cəvahir xanım – Cümşüd xanın arvadı

Fatma xanım – Cümşüd xanın bacısı

Bala oğlan – xanın mehtəri

Əkbər –

Atakişi –

Səməndər –

Telili – Səməndərin arvadı

Eloğlu

Anaxanım – Eloğlunun anası

Polad – Eloğlunun atası

Vətəni təmsil edən nurani qadın. Bəzi səhnələr-

də qoca qarı

Zəhərə – yoxsul qadın

Oğlan – onun oğlu

Kovxa

Falçı Tükəz

Zürüdü – Atakişinin qızı

Qəhrəman – xanın çobanı

Kəndlilər və qonaqlar

Birinci pərdə

Birinci şəkil

Səhnə Poladın kiçik həyatını və yoxsul daxmasını təsvir edir.

Anaxanım xalçanı süpürə-süpürə oxuyur.

Anaxanım

Allı, bəzəkli xalçam,
Güllü, çiçəkli xalçam!
Nənəm məni toxumuş,
Bayatıdan oxumuş.
Gözəldir hər naxışın,
Can verir hər baxışın.
Keçmişləri anarsan,
Nənəmdən yadigarsan.
Allı, bəzəkli xalçam,
Güllü, çiçəkli xalçam!

Eloğlu u kuzədə su gətirib qarı ağzına qoyur.

Anaxanım (*soruşur*). Oğlum, niyə gec gəldin? (*Eloğlu cavab vermir. Bir kasaya su töküüb anasına uzadır. Anası suyu alıb içir*). Sağ ol, oğlum, susuz idim, ürəyimin odunu götürdü.

Eloğlu. Nuş olsun, anacan!

Anaxanım (*bir xalçaya, bir də Eloğluya baxaraq*). Xalçaya vurulan naxışlara bir bax, çiçək kimi insanın üzünə gülür. Bunu toxuyan əllərə qurban!

E 1 o ğ 1 u. Bunu kim toxuyub, ana?

A n a x a n ı m. Oğlum, rəhmətlik nənəmdən yadigar, öz əli ilə toxuyub. Bu xalça nə qədər adam qocaldı, neçəsini yola salıb. Ancaq özü elə bil bu gün hanadan çıxıb, rəngi də dəyişməyibdir.

E 1 o ğ 1 u. İndi bildim sən bu xalçanı nə üçün bu qədər sevirən. Nənəndən, anandan yadigar olduğunu.

A n a x a n ı m. Doğrudur, oğlum, ata, ana yadigarı şirin olur. Qalx, mənə kömək elə, ipdən asaq, bir az hava dəysin.

E 1 o ğ 1 u (*xalçanı anasının əlindən alıb bükə-bükə*). Ana, bu xalçanı gizlət. Xan onu səndən almaq istəyir.

A n a x a n ı m (*əsəbi*). Nə deyib almaq istəyir? Atasına borcluyam?

E 1 o ğ 1 u. Mən suya gedəndə gördüm, xan nökəri Səməndərlə çəşmə başına gedir. Məni görməsinlər deyə özümü tez ağacların altına vurdum. Səslərini eşidirdim. Səməndər xana sənə xalçanı tərif edib: "Xan evinə layiq xalçadır", – deyirdi. Səməndər indi gələcək, bilirəm. Xalçanı gizlət, vermə!

A n a x a n ı m. Vay, görüm onu yox olsun. Bu acgöz gördüyündən göz, eşitdiyindən qulaq kirəsi istəyir.

E 1 o ğ 1 u. Evimizin bəzəyi, yaraşığı elə bu xalçadır. Onsuz daxmamız cirkın görünər.

A n a x a n ı m. Atan da bu xalçanı çox xoşlayır.

E 1 o ğ 1 u. Doğrudur. Hər gün ona tamaşa etməkdən doymur. Bir gün ondan soruşdum: "Ata, sən xalçaya çox müştəri gözü ilə baxırsan, yoxsa satmaq istəyirsən?" O: "Yox, oğlum, bu xalça satılmaz!" – dedi.

A n a x a n ı m. O bilir ki, bu yadigarı mən öz canımdan da artıq sevirəm. Atan acından ölər, bu xalçanı satmaz!

E 1 o ğ 1 u. Uf, acından ölər dedin, aclığımı yadıma düşdü. Yeməyə nəyin var?

A n a x a n ı m. Can, bala, o xanı görüm qan qusun. Kişiyə verdiyi gündə tağalaq kimi üç dəfə arpa çörəyidir, onu da rahat yeməyə qoymur.

E 1 o ğ 1 u. Ana, bu gün atamın yanına getmişdim. Yazıq kişi qan-tər içində işləyir... Mən daha böyümüşəm, on altı yaşım var, atama yük olmağım ar gəlir. Mən də gedib işləmək istəyirəm.

A n a x a n ı m. Yox, başına dönüm, o namərdin qarısında sənə işləməyə qoymaram. Atan gülünü dərdi, sən də gülübünü çəkərsən.

E 1 o ğ 1 u. Çarəmiz nədir? Gec-tez işləyəcəyəm ki...

A n a x a n ı m. Yox, bala, yox. (*Qapı tərəfə baxaraq*) Bu kişi harada qaldı?

E 1 o ğ 1 u. Atamın yolunu yaman gözləyirsən.

A n a x a n ı m. Əlbəttə, gözlərəm, onsuz bir günümüz olmasın, bu yoxsul daxmada ürəyimiz, dirəyimizdir.

Polad əlində üç çörək gəlir.

E l o ğ l u. Ürəyin, dirəyin gəldi. (*Gülə-gülə atasını qarşılayır*).

P o l a d. Bu nə sözdür?

A n a x a n ı m. Heç, oğlun bizə sataşır. Otur, otur, bilirəm yorulmusan, bir az dincəl.

P o l a d. Oxay, evin birinci dəfə binasını qoyanın atasına rəhmət! Bu kasıb daxmamız cənnətdir, cənnət! Qarıdan içəri girincə bütün dərdimi, yorğunluğumu unuduram. Anaxanım, başına dönüm, qalx, süfrə sal, uşağ acdır, çörəyimizi yeyək.

Anaxanım süfrə salır, üç dənə tağalaq çörəyi ortaya qoyur.

Ata-oğul oturub nahara başlarkən

P o l a d ı çağırırlar.

A t a k i ş i. Polad!.. Polad!..

Polad durub gedir.

E l o ğ l u (*əsəbi*). Ana, tez ol xalçanı gizlət! Deyəsən...

A t a k i ş i. Günortan xeyir olsun!

P o l a d. Xeyir içində olasan! Buyur içəri!

A t a k i ş i. Yox, oturmayacağam. Gəldim ki, sənə xəbərdarlıq edim. Dilini bir az saxla, xandan az danış, Səməndər hamısını xəbər verir. Bunun axırı yaxşı olmaz!

P o l a d. Nə deyir axı?

A t a k i ş i. Deyir ki, bəy dediyin nədir, bəyənmədiyən nədir? Kişinin çörəyin yeyir, hələ xalq içində dalınca min söz danışır. Mən o sözləri xana çatdıracağam.

P o l a d. Bəs belə... Görəsən, hansı sözləri deyir?

A t a k i ş i. Deyir ki, rəiyyəti yoldan çıxarırsan, kəndlilərə deyirsən ki, ay yazıqlar, nə qədər çalışırınsınız, çapalayırınsınız, yenə də acsınız, ac, qazancınızı it yeyir, yaxanızı bit.

P o l a d. Ay namərd, mən xanın çörəyini yemirəm, öz əlimin qazandığını yeyirəm.

A t a k i ş i. Bir az dilini saxla, özünü o zalımdan qoru! Hələlik, sağ ol!

P o l a d. Çox sağ ol. Atakişi! Xoş gəldin!

A t a k i ş i (*getmək istərkən qayıdır*). Bura bax, Polad, bir də onu deyəcəkdim, xalçanda xanın gözü var, onu səndən almaq istəyir.

P o l a d. Bu da bir xəbər. Vallah, bilmirəm başımı alıb hara gedim. Gündə bir bəd söz eşitməsən, qulaqların kar olar. Sağ ol, dostum, sağ ol!

A t a k i ş i. Uğurlar olsun! Mən getdim.

P o l a d. Uğurlar olsun!

A n a x a n ı m (*yaxınlaşır*). Söhbətiniz nə uzun çəkdi?

P o l a d. Heç, öz işimizdən danışdıq.

A n a x a n ı m. Bilirəm, çöldə qiyamət qopsa da, sən evdə ağzına söz alıb danışmazsan.

P o l a d. Qan qaraldan, könül bulandıran sözü danışmağın nə faydası var.

A n a x a n ı m. O acgöz xan xalçanı əlimizdən almaq istəyir. Eloğlu xəbər gətirdi.

P o l a d. Xəbərim var, arvad, onu vaxt ikən gizlətsən yaxşıdır.

E l o ğ l u. Düz deyirsən, ata, xalçamızı xana verməyək. Xanın nə qədər torpağı, sürüsü, ilxısı var. Bizim var-yox bircə xalçamız var, onu da əlimizdən almaq istəyirlər. Bir də axı o, anama yadigardır.

P o l a d. Mən də, oğlum, onun üçün deyirəm. Xalçanı vaxt ikən gizləyin, yoxsa xan istəsə, biz də verməsək, arada düşmənçilik başlar.

A n a x a n ı m. Yaxşı, acsınız, gəlin çörəyinizi yeyin.

Hər üçü oturub əllərini çörəyə apararkən x a n nökrələri
S ə m ə n d ə r v ə Ə k b ə r l ə daxil olur.

S ə m ə n d ə r. Polad!.. Polad!..

P o l a d (*qarşılıqlarına çıxır*). Salaməleyküm, xan!

X a n. A kişi, sən hələ evdəsən?

P o l a d. Xan, işdən indicə gəlmişəm, çörəyimi yeyib gedirəm.

X a n. Yaxşı, deyirlər sənin yaxşı bir xalçan var, ona baxmağa gəlmişəm.

A n a x a n ı m. Allah, sən kömək ol!

P o l a d. Xan, xalça mənim deyil, uşaqların atasınıdır, atası evindən gətirib.

X a n. Hər kimindir, baxmaq da olmaz?

P o l a d. Niyə olmaz?

A n a x a n ı m (*xalçanı büküb götürmək istəyir*). Köhnə xalçadır.

S ə m ə n d ə r. Bükmə, bükmə, xan baxmaq istəyir, aç! (*Xalçanı açıb xana göstərir*). Naxışlarına bax, elə bil üstündə heç əl işləməyib, adamın üzünə gülür.

X a n. Yaxşı xalçadır. Əkbər, xalçanı al, evə apar.

A n a x a n ı m. Xan, bağışla, bu xalça yadigardır. Onu canımdan artıq istəyirəm, heç kəsə verə bilmərəm.

X a n (*acıqlı*). A gədə, Polad, sən nə deyirsən?

P o l a d. Xan, sənə nə deyə bilərəm, mal sahibi özü bilər. Xalçanı mən arvadın əlindən ala bilmərəm!

X a n. Ala bilməzsən?!

P o l a d. Yox. Çünki bu xalça onun canıdır, onu bu xalçadan ayırmaq olmaz!

Ə k b ə r. Sən tərsindən başladın, bir xalça nədir ki, onu xandan əsirgəyirsən?!

S ə m ə n d ə r. Mənim yüz xalçam olsa, xana qurban eylərəm.

P o l a d. Bilirəm, sən qurban eylərsən, neyləyim, mən sənin kimi comərd ola bilmərəm ki.

S ə m ə n d ə r. Sahibi bağı qıydı, bağban bir saxım qiymadı, bu yerdə deyiblər.

P o l a d. Sən quyruq bulama, xan xalçanı kasıb bir arvadın əlindən almaz!

X a n. Sus, nanəcib!.. Haram olsun sənə mənim çörəyim. Bu gündən sənin kimi rəncbər mənə lazım deyil. Torpağımda gəzməzsən, suyumdan içməzsən, ot, ələfimə əl vurmazsan, yaşa görüm, necə yaşayacaqsan.

Ə k b ə r. Di get, özün etdin özünə, külü səpdin gözüne.

S ə m ə n d ə r. Xan, siz bilmirsiniz bu necə düz-
çörək ayaqlayan adamdır, çörəyinizi yeyir, dalınızca
min söz danışır.

X a n. Nə deyir?

S ə m ə n d ə r. Kəndlilərə deyir ki, nə qədər
çalışsanız, ilan kimi qabıq qoysanız, yenə acsınız, ac,
qazandığınızı it yeyir, yaxanınızı bit.

X a n. Vay, heyvan oğlu heyvan, mənim elə düş-
mənim bu imiş, heç xəbərim yox! Rəyyətin içinə ix-
tişəş salmaq istəyir. (*Səməndərə*) Bu həyasız oğlunu
gətir qulluğuma!

S ə m ə n d ə r (*Poladın qolundan tutub çəkərək*).
Düş qabağıma! Dikbaşlığın axırı budur.

E l o ğ l u (*Səməndəri əliylə itələyir, atasını qu-
caqlayır*). Atamı aparmağa qoymaram!

S ə m ə n d ə r (*onu bərk itələyir*). A gədə, çəkil,
əl-ayağa dolaşma!

E l o ğ l u (*Səməndəri itələyir*). Sən çəkil! Qoy-
maram!

X a n. Yaxşı deyiblər, ilanın balası da ilan olar. A
gədə, Səməndər, biz getdik. Bu xaini bu saat hüzu-
ruma gətir!

S ə m ə n d ə r. Baş üstə, xan!

X a n (*Əkbər ilə gedərkən*). Xalçanı da gətirərsən!

S ə m ə n d ə r. O da baş üstə! (*Polada*) Düş qa-
bağıma, gədə!

Eloğlu və Anaxanım ona yalvarır.

E l o ğ l u. Atamı aparma!

A n a x a n ı m. Ay oğul, kişini qana salma, bizə
yazığın gəlsin.

S ə m ə n d ə r. Xanın əmridir, çəkilin! (*Poladın
qolundan tutub çəkir*).

E l o ğ l u. Qoymaram!

A n a x a n ı m. Aparma!

S ə m ə n d ə r. Çəkilin, xanın əmrindən çıx
bilmərəm (*Polada*) Gedək!

E l o ğ l u. Dayan, ana, xalçanı ver, atamı bu-
raxsın.

A n a x a n ı m (*xalçanı Səməndərə tərəf ataraq*).
Al, Poladın başına sadağa, kişini burax!

S ə m ə n d ə r. Xalçanı da xan istəyir, onu da apa-
racağam. (*Yerdən götürür*). Tez ol, gədə!

P o l a d. Sağ olun!

E l o ğ l u. Mən də gedirəm.

A n a x a n ı m. Bəs mən? Məni kimə tapşırırsan?

Eloğlu və Anaxanım Poladı araya alıb ağlayırlar.

E l o ğ l u. Ata!.. Ata!..

P o l a d. Kişi qızı, kişi oğlu namərd qabağında
ağlamaz! (*Hər əli ilə birini qucaqlayır*). Səbirli olun,
dözümlü olun! (*Eloğlunu öpür, Səməndərə amirana*)
Gedək!

Səməndər Poladı aparır. Anaxanım və Eloğlu Poladın arxasınca
baxırlar. Arxada vətəni təmsil edən nurani qadın köhnə paltar-
da peyda olur, üzərinə hər yandan işıq yağır.

N u r a n i q a d ı n. Polad! Dözümlü ol! Xalqın
sənə həmişə köməyi olacaq!

Hamı heyrətlə ona baxır. Aydınlıq və musiqi.

İkinci pərdə

İkinci şəkil

Səhnə xanın evini və həyatini təsvir edir.

Atakəşi həyəti süpürür.

B a l a o ğ l a n. Süpür, süpür, bizim ömrümüz
gecə-gündüz həyət-bacanı, tövləni süpürməklə
keçəcək.

A t a k i ş i. İnsafsızlar hələ buna da razı deyil.
Yenə də adımız tənbel, yenə də adımız köpək oğlu-
dur. Doğ, ay günəş, çəkil, ey duman!

Z ü m r ü d (*gəlib Atakəşinin qolundan tutaraq*).
Ata! Kimi döyürlər?

A t a k i ş i. Heç kimi, qızım.

Z ü m r ü d. Yox, döyürlər. Qulağıma ağlamaq
səsi gəlir.

A t a k i ş i. Döyülən yoxdur, qızım. (*Balaoğlana*)
Bu qız dərdə düşəli öz dərdimi də unutmuşam.
Lənət olsun bu qarıya gəldiyim günə!

B a l a o ğ l a n. Sənin qulağına səs düşüb. Yoxsa
döyülən, ağlayan yoxdur.

Z ü m r ü d. Yox, odur, bax ağlayır, bağırır. Necə
yoxdur?! (*Hıçqıra-hıçqıra ağlayır*).

A t a k i ş i. Sakit ol, qızım, bir az sakit ol!

B a l a o ğ l a n. Yazıq qız!

Z ü m r ü d. Vay, vay, yenə döyürlər. (*Qacı*).

A t a k i ş i (*onun dalınca gedərək*). Zümrüd! Ay
qızım!

M ə r c a n x a n ı m (*daxil olur*). Ey... Ay kişi!
Səhərdən axşamacan bu dəli qızın nazı ilə oynayırsan,
bəs bu işi, gücü kim görəcək? (*Balaoğlana*) A
gədə, sən niyə işsiz, gücsüz sümsünürsən?! O dəli
sizə bir tamaşa olub, onu bu qarıdan elə itirdim ki,
heç izi, tozu da qalmasın. Axmaq uşağı, müftə çörək
tapıblar.

Gedir. A t a k i ş i gəlib həyəti süpürməyə başlayır.

X a n görünür.

X a n (*Atakəşiyə*). A gədə!..

A t a k i ş i. Nə buyurursan, xan?

X a n. Səməndər gəldimi?

A t a k i ş i. Xan, hələ gəlib çıxmayıb.

X a n. Bunlar hansı cəhənnəmdə qaldı?

Acıqlı gedir. B a l o ğ l a n əlində atın cilovu gəlir.

A t a k i ş i. Gördünmü? Ağzını açıb heyvan kimi
elə qışqırır ki, sanki bizi yeyəcək.

B a l a o ğ l a n. Ayı yaman canavardır, yedi, yedi
də, əlimizdən nə gələr?

A t a k i ş i. Bu gün yenə itə dönüb, bilmirəm nə var.

B a l a o ğ l a n. Görəsən, hansı yazığın ömrü tükənib.

A t a k i ş i. Bizim Zümrədə, deyəsən, xəbər verilir. Xan adam öldürmək, ya döydürmək istəyən gün onun naxoşluğu başlayır. Bu gün də qansız keçməyəcək.

B a l a o ğ l a n. Yırtıcı heyvanın xörəyi qandır. Qan içməyə, nə qarnı doyar, nə də gözü.

Mərcan xanım ilə Gövhər xanım daxil olurlar.

M ə r c a n x a n ı m. Bura bax, ay kişi, sabah o dəlini bu qapıdan rədd edərsən.

A t a k i ş i. Xanım, haram var, hara aparım? Balamdır, çölə ata bilmərəm ki?

M ə r c a n x a n ı m. Atacaqsan, atmayacaqsan, o mənə borc deyil. Sabahdan onu bu qapıda görməyim! Mənim dəli-məli nazı çəkməyə halım yoxdur.

A t a k i ş i. Xanım, özün görmüşdün, güldən, lətiflələdən qırmızı bir qız idi. Bu qarıya gəldi, uşaq dəli oldu. O ancaq yenə bu qapıda sağalar.

M ə r c a n x a n ı m. Çox danışma, qoca kaftar!

T e l l i (*əlində səhəng həyətdə girir*). Xanım, xanım, muştuluğumu ver!..

M ə r c a n x a n ı m. Nə var, ay qız?

T e l l i. Cümşüd xanın arvadı Cavahir xanım bizə qonaq gəlir.

M ə r c a n x a n ı m. Ala, kül başına! Mən də deyirəm görən nə var, hələ sən bu bəxtəvərlərə bax! Üç günlük yoldan basa-basa qonaq da gəlirlər..

T e l l i. Xanım! Yadındadırmı, beş il bundan əvvəl biz onlara qonaq getmişdik. Onlar da bizə qonaq gəlməyə söz verdilər. Ancaq boş gəlmirlər, deyəsən, Gövhər xanıma elçiliyə gəlirlər.

M ə r c a n x a n ı m. Bunu nədən bildin?

T e l l i. Danışanda eşitdim. Onlar dörd atlı idi. Su içmək, əl-üzlərini yumaq üçün bulağa döndülər. Mən də çiyimdə səhəng dallarınca gedirdim. Cavahir xanım deyirdi: "Qızı o zaman görmüşük, dəyişməmiş olsa yaxşıdır". Fatma xanım dedi: "Niyə dəyişir? Rüstəm xan kimi atası var. Yeyib, içib, əmlik quzuya dönəcək".

X a n (*daxil olur*). Bu bayquş yenə nə ulayır?

M ə r c a n x a n ı m. Bu dəfə ulamır, bülbül kimi cəh-cəh vurur. Cümşüd xanın arvadı Cavahir xanım Gövhər xanıma elçi gəlir. Sən tez ol evdən çıx! Ay qız, Telli. Sən də qabaqlarına get!

X a n (*Atakışı ilə Balaoglına*). Siz də həyətdə az görünün. Atları tövləyə bağlayın! Gədələr buralarda görünməsinlər.

Atakışı ilə Balaoglan gedir.

M ə r c a n x a n ı m (*Gövhərə*). Qızım, paltarını tez dəyiş, bizə qonaq gəlir. Onlar gələndə sən də qabaqlarına çıx!

G ö v h ə r x a n ı m. Yox, mən qabaqlarına çıx-
mayacağam.

M ə r c a n x a n ı m. Ayıbdır, qızım. Tez, tez get,
paltarını dəyiş.

Gövhər xanım gedir. Cavahir xanım,

Fatma xanım, Telli, Atakişi əllərində xurcun gəlirlər.

C a v a h i r x a n ı m. Qonaq istəmirsinizmi?

M ə r c a n x a n ı m. Sizin kimi qonaqları kim
istəməz? Xoş gəlibsiniz, səfa gətiribsiniz. Siz hara, bura
hara? Mən deyirdim biz bir də görüşmərik.

F a t m a x a n ı m. Dağ dağa qovuşmaz, insan in-
sana qovuşar. Görürsənmi, sözüməzə etibarlı çıxdıq.
Bu uzun yolu basa-basa sizi görmək üçün gəldik.

M ə r c a n x a n ı m. Çox sağ olun, ürək yaxın
olsa, uzaq yol adama neylər?

C a v a h i r x a n ı m. Doğrudur, başın üçün doğ-
rudur. Beş ildir sizi görməmişəm. Könlümün quşu
sizə elə qonmuş ki, bir gün yadımdan çıxmırsınız.

M ə r c a n x a n ı m. Canım üçün, biz də... Hər
gün sizdən danışırıq. Könüldən könlülə yol var.

C a v a h i r x a n ı m. Biz o dostluğu daha da
bərkitməyə gəlmişik.

M ə r c a n x a n ı m. Xoş gəlmisiniz, səfa gətirmi-
siniz! Gözlərimiz üstündə yeriniz var. İçəri buyurun!

Otağa girirlər. Xan pilləkənləri enib həyəətə düşür.

Səməndər Poladı gətirir.

S ə m ə n d ə r. Xan! Gətirdim qulluğuna, bu da
xalçası.

X a n. Çox əcəb. Bəs oğul-uşağı? Əkbər, get, on-
ları da gətir!

Ə k b ə r. Bu saat onları da qulluğunuza gətirim.
(Gedir).

X a n. Qoy qarısında bayquşlar ulasın. Mənim
torpağıma fitnə salanın nəslı kəsilməlidir!

P o l a d. Mən neyləmişəm? Nə fitnə salmışam?

X a n. Bilmirəm, bilmirəm, rəiyyəti üzümə ağ
eləyirsən. Hələ danışdığı sözlərə bax: qazancınızı it
yeyir, yaxanızı bit. Məni itə bənzədirsən?! Soyun-
durun, tez!

P o l a d. Bu sözü bütün el deyir. Hamı bilir ki,
xalq işləyir, xan dişləyir.

X a n. Bu heyvan oğlunun hər sözü mənə bir
nəşlər kimi batır. Tez, tez, ölüncəyə qədər vurun!

P o l a d. Ölüm sənin kimi namərdlərə baş əy-
məkdən yaxşıdır.

Səməndər əlindəki matraq ilə vurur.

X a n. Vur, vur, bərk vur! Qoy bilsin ki, xana xain
çıxanın cəzası ölümdür.

P o l a d. Uf... Elin ağzını bağlaya bilməzsən!
Ağzını bağlasan da, qolunu bağlamaq olmaz! Sənə
də bir gün bu cəzadan var!

X a n. Susdurun bu itil..

Səməndər Poladı döyür.

P o l a d. Ah!.. ah!..

A t a k i ş i (*tərəfə*). Tfu!.. Bu qapıdan girəli ölümdən, ah-nalədən başqa bir şey görmədim. Bu qanlı ocaq bil-mirəm nə zaman dağılacaq?! Yazıq kişinin nəfəsi kəsildi.

Z ü m r ü d. Vay, vay!.. Ata, qorxuram...

A t a k i ş i. Sənə demədim həyəət çıxma? Gəl gedək!

Z ü m r ü d. Ata, ata, yenə döyürlər...

B a l a o ğ l a n. Qızı tez ol apar!

Atakışı Zümrüdü aparıb, yenə qayıdır. Sə s ə M ə r c a n x a n ı m, C a v a h i r x a n ı m, F a t m a x a n ı m eyvana çıxırlar.

C a v a h i r x a n ı m. Bu yazıq kişini nə üçün döyürlər?

M ə r c a n x a n ı m. Görünür, bir günahı var.

F a t m a x a n ı m. Kişidə can qalmadı, o daha dirilməz!

A t a k i ş i. Ömrünü sənə bağışladı, xan!

Ə k b ə r A n a x a n ı m ilə E l o ğ l u n u gətirir.

Ə k b ə r. Gətirdim, xan!

A n a x a n ı m (*Poladı yerdə ölü kimi sərilmiş görüb*). Vay, vay!..

Özünü onun üstünə atmaq istəyir.

Səməndər qolundan tutub qoymur.

E l o ğ l u. Ata!..

Özünü atasının üstünə atmaq istəyir.

Əkbər qolundan bərk tutub çəkir.

Ə k b ə r. Sakit ol! Çəkil!

X a n. Bu ilan yumurtasını da soyundurun! Bun-ların toxumu kəsilməlidir!

Səməndər Eloğlunu soyundurmaq istərkən Anaxanı
Eloğlunu bərk qucaqlayır.

A n a x a n ı m. Vay!.. Onu buraxın, məni öldürün!..

S ə m ə n d ə r. Qalx, arvad! Sənə də növbə çata-caq, tələsmə!

A n a x a n ı m. Qoymaram!.. Buraxın!

E l o ğ l u. Ana, yalvarma!.. Yazıq anam!..

C a v a h i r x a n ı m. Mərcan, ürəyimə ağır gəlir. Bizim bu xeyir iş üçün gəlişimizdə bu qan heç yaxşı deyil. Heç olmasa arvadı, oğlanı xan bizə bağışlasın.

M ə r c a n x a n ı m. Xan, qonaqlarımız səndən təvəqqe edirlər ki, arvadı, oğlanı onlara bağışlayasan.

X a n. Yaxşı, qurban olsunlar qonaqlara. (*Əli ilə Polada işarə edərək*) A gadə, onu da atın tövləyə!

Poladı Atakışı ilə Səməndər götürüb tövləyə aparırlar.

Eloğlu ağlaya-ağlaya ona tərəf gedir.

E l o ğ l u. Atacan!

A n a x a n ı m. Polad! Polad!..

Eloğlu birdən dayanır, vüqarlı vəziyyət alır.

E l o ğ l u (*Anaxanıma*). Ana, ağlama, atam bizə tapşırdı ki, kişi qızı, kişi oğlu namərd qabağında ağ-lamaz!

P ə r d ə

Üçüncü şəkil

Səhnə xanım həyətinə təsvir edir. Anaxanım eyvanda xalçaları çırpır, Eloğlu qəmli-qəmli anasına baxır. T e l l i i
aşağı otaqdan çıxır.

T e l l i i. Ay yetim, qarabaşı çağır bura!
E l o ğ l u. Ana! Səni çağırır.

Anaxanım xalçaları eyvanda qoyub aşağı enir.

T e l l i i. Sən niyə boş-bikar durmusan?
E l o ğ l u. Çobanlara çörək aparacağam.

T e l l i i. Ey, çoban qızı! Sən çox qudurmusan.
Səhərdən haradasan?

A n a x a n ı m. Sən kimsən, sən də bir kəndçi
qızı deyilsənmi? Tısbəgə qınından çıxdı, çanağını
bəyənmədi. Mənimlə azğın-azğın danışma, qudur-
ğan özünsən, sözünü de.

T e l l i i. Oh, sən bunda bir üzə bax! Bilmirsən
axşamdan qalan bulaşmış qabları yumaq lazımdır?

A n a x a n ı m. Bilirəm, mənim də bir canım var.
Yeddi yerə bölünə bilmərəm ki.

T e l l i i. Canın da çıxar, bölünərsən!

A n a x a n ı m. Canın da çıxsın, gözün də!

M ə r c a n x a n ı m. Ey, qarabaş, tez ol yuxarı
gəl, vaxt keçir, bu xalçalar niyə burada qalıb?

A n a x a n ı m. Çırpırdım, aşağıdan çağırıdılar.

M ə r c a n x a n ı m. Canına çər çağırıdılar. Ay
qız, Telli, qabları özün yu, it-qurd əlinə salma!

T e l l i i. Baş üstə, xanım.

M ə r c a n x a n ı m. Ay gədə! Sən niyə əlləri
qoltuğunda boş-bikar dayanmısan? Get su tök, Telli
qabları yusun!

Anaxanım xalçaları götürüb gedir.

Eloğlu Tellinin əlinə su tökür.

E l o ğ l u. Ay Telli! Anamın üstünə çox bağır-
ma, sonra yaxşı olmaz!

T e l l i i. Neylərsən?

E l o ğ l u. Neylərəm? O qurdlu ürəyini parça-
parça elərəm!

S ə m ə n d ə r. A gədə, yetim, durma, arabadan
çuvalları anbara daşı!

T e l l i i. Bircə itil buradan, səndən qan iyi gəlir.

Eloğlu həyətdən çıxır. A t a k i ş i gəlir.

S ə m ə n d ə r (*Atakışiyə*). Durma, sən də get
daşı, boş durmaq olmaz!

Səməndər Tellinin yanına gedib, onunla yavaşdan söhbət
edir. A n a x a n ı m eyvanda görünür. E l o ğ l u dalında
çuval gəlir.

A n a x a n ı m. Can, yetim bala! Canın bu ağır
yüklər altında çıxacaq. Uşağın dərdi kişinin ölümü-
nü də yadımdan çıxarıb.

B a l a o ğ l a n (*qaçaraq*). Dur, sən tək apara
bilməzsən, bir ucundan sən tut, bir ucundan mən.

A n a x a n ı m. Sən ki yetimə kömək olursan,
Allah sənə kömək olsun, oğul!

Atakişi dalında çuval gəlir.

S ə m ə n d ə r. Ay arvad! Durma, tez aşağı en, inəkləri sağ, süd bişir, qaymağını tut, qatıq qoy, nehrə çalxa! Günorta süfrəsinə tez yağ hazırla!

A n a x a n ı m. Ay bala! Mənim burada işlərim tökülüb qalıbdır.

S ə m ə n d ə r. Tez ol, vıncıldama! Bunlar sənin işindir. Tez, tez!

A n a x a n ı m. Qoy işlərimi qurtarım.

M ə r c a n x a n ı m (*Anaxanıma*). Yenə eyvandan aşağı nə hökm kəsirsən?

A n a x a n ı m. Hökm kəsmirəm, mənə deyir en aşağı, inəkləri sağ, süd bişir...

M ə r c a n x a n ı m. Bəs necə, yoxsa elə bilirsən sən bura xanımlığa gəlmisən?

A n a x a n ı m. Xanımlığa gəlməmişəm. Ancaq mənim də bir canım var. Deyirəm qoy işlərimi qurtarım, gəlim. Elə bağırır ki, tez ol, en aşağı!

M ə r c a n x a n ı m. Sən iş görmürsən, vaxt keçirirsən.

A n a x a n ı m. Bəs bu işləri kim görür?

M ə r c a n x a n ı m. Belə başlasan, səni də kişinin yanına göndərəm.

S ə m ə n d ə r (*Balaoğlana*). A gədə, sənin öz işin yoxdur? Qoy yetimin arxasına, özü aparar.

B a l a o ğ l a n. Apar a bilməz!

M ə r c a n x a n ı m. Ana-balanın canı mumdan yaranmış.

S ə m ə n d ə r. Sən tez öz işinə get, qorxma, əriməz. Yetimin canı bərk olar, sən get atların altını təmizlə, qaşovla, arpa-saman ver!

T e l l i (*Anaxanıma*). Ay arvad, başımı yuyuram, gəl su tök!

M ə r c a n x a n ı m. Qollarını sallayıb nə durmusan? Tez ol çobanlara çörək bişir, gədə aparsın!

Gedirlər, Atakişi ilə Eloğlu həyətdə durmuşlar.

E l o ğ l u. Uf... Yazıq anam!

A t a k i ş i. Doğ, ey günəş, çəkil, ey duman! Üç aydır bu qarıda olursan, bir dəfə də üzün gülməyib.

E l o ğ l u. Mənim üzüm hələ gülməz.

A t a k i ş i. Nə qədər bu qarıdayıq, bizim üzümü gülməyəcək!

Z ü m r ü d (*daxil olur*). Ata! Ata!

A t a k i ş i. Can, qızım, gəl yanıma! (*Qız sakitə atasının yanında oturur*). Bax bu qız üzügülər, oynaq, çiçək kimi bir qız idi. Üç il bundan əvvəl xan həyətdə adam döydürdü, atan kimi o da matraq altında öldü. Qız onu görəndən xəstədir.

E l o ğ l u. Yazıq qız.

A t a k i ş i. Sən bunu görə o zaman görəydin. Açılmamış təzə bir qönçə kimi idi. (*Balaoğlan əli qoltuğunda gəlir*). Sən niyə əlləri qoltuğunda gəzirsən, yeddi qıznan bir dərədə qalmamısan ki?

B a l a o ğ l a n. Başına dönüm, əmi, mənə bir çarə!

A t a k i ş i. Nə var? Nə olmuş?

B a l a o ğ l a n. Dərdim böyükdür. Bilirəm, bu gün mən də matraq altında öləcəyəm.

E l o ğ l u. Arvad kimi ufuldama, sözü nü de!

B a l a o ğ l a n. At naxoşlayıb. Çər dəymiş, eşşək kimi yerə sərilib ağnayı, nə yeyir, nə içir. Görünür, bərk naxoşdur.

A t a k i ş i. Bu çər dəymişə nə olub?

B a l a o ğ l a n. Bilmirəm, əmi! Nə qədər çalışırım yerindən qalxmır. Xana nə cavab verəcəyəm? Zalım oğlu bilsə, dərimə saman tərəcək.

E l o ğ l u. Atdır, naxoşlamış, buna sən neyləyəsen?!

B a l a o ğ l a n. Bunu sən deyirsən. O zalıma söz qandırmaq olmur. Elə deyəcək sən naxoşlatmısan. Bir də gördün gözləri qızardı, di gəl qabağında dur görüm necə duracaqsan. Ölüncəyə qədər döydürəcək.

E l o ğ l u. Demək, sənün də ömrünə az qalıb. Vaxt ikən başına çarə qıl.

B a l a o ğ l a n. Nə çarə?

E l o ğ l u. Çobanların yanına qaç, onlar səni saxlar.

B a l a o ğ l a n. Yox, bu bir çarə deyil, mənə bir tədbir tökün!..

A t a k i ş i. Mənim ürəyim arxayındır, sənə heç bir şey olmayacaq.

E l o ğ l u. Nədən bilirsən?

A t a k i ş i. Bu qızdan, bu qanlı ocaqda qan olduğu gün qızın naxoşluğu başlayır. Qız bu gün çox sakitdir. Doğ, ey günəş, çəkil, ey duman!

X a n gəlir. Kənardə dayanır.

X a n. A gədə, Səməndər! Mehtərə de atları çəksin qarışa, kəndə gedəcəyik.

S ə m ə n d ə r. Baş üstə, xan!

B a l a o ğ l a n. Evim yıxıldı.

E l o ğ l u. Sənə qaç deyirəm, qaç çobanların yanına!

S ə m ə n d ə r. A gədə, Balaoğlan!

B a l a o ğ l a n. Nə deyirsən?

X a n. A gədə, atları qarışa çək!

B a l a o ğ l a n. Başına dönüm, xan! At bir az xəstədir.

X a n. Necə? Heyvan oğlu heyvan, sənə hər gün deyirəm ata yaxşı bax, qulağına girmir. O atın bir dırnağını yüz dənə sənün kimi tulaya dəyişməyəm, onun başından bir tük əskilə, başın bədənində qalmayacaq.

B a l a o ğ l a n. Neyləyim, xan? Baxmaq bundan artıq olmaz.

X a n. A gədə, Səməndər! Ata baş çək, gör necədir! (*Səməndər gedir*). Haram olsun sizə mənim çörəyim. Ürəyim heç sakit deyil. Deyəsən, atın başında bir iş var. (*Xan özü də aşağı enərək, atı yoxlamağa gedir*). Ata bir şey olsa, diri-diri dərinə başından soyacağam.

B a l a o ğ l a n (*tərfə*). Yaman günlərim çatdı, mən neyləyim?

E l o ğ l u. Bura bax, gəl səni gizlədim.
B a l a o ğ l a n. Boş-boş danışma! Bu qurdlardan
can qurtarmaq olar?

E l o ğ l u. Bura gəl! (*Qolundan tutub otağa çəkir. Böyük xalçanı açaraq*) Gir bunun içinə!

B a l a o ğ l a n. Bundan bir şey çıxmaz!

X a n (*uzaqdan*). Hanı o köpək oğlu?

E l o ğ l u. Sənə gir deyirəm!

Bala oğlanı xalçaya sarıyıb uzadır. Özü də, əlində bir daş qapı-
nın çıxmış mixini düzəldir. X a n ilə S ə m ə n d ə r gəlirlər.

X a n. A gədə, hanı o köpək oğlu?

E l o ğ l u. Kimi soruşursunuz?

X a n. Mehtəri.

E l o ğ l u. Bilmirəm, xan! Bir az bundan əvvəl
burada idi.

X a n (*Səməndərə*). O köpək oğlunu bu saat tap-
malısən! (*Gedir*).

S ə m ə n d ə r. A gədə, yetim, bilmədin hara
getdi?

E l o ğ l u. Yox, bilmədim.

S ə m ə n d ə r. Sən bir həyəət-bacanı gəz. Mən
onun dalınca gedirəm.

Gedir. Telli qapının ağzından içəri baxır.

T e l l i. A gədə, bu saat o mehtər səninlə danı-
şırdı, necə getdi ki, sən görmədin?

E l o ğ l u. Mən ona keşikçi deyiləm ki...
Görəsən, hara qaçdı.

T e l l i. A yetim, burada sənin əlin var, de gö-
rüm, onu harada gizlətdin?

E l o ğ l u. Mən nə bilim! Adam gizlədənəm?

T e l l i. Canın yansın, gör üstümə necə atılır!

E l o ğ l u. Canını da alaram. Əvvəl-axır sən
mənim əlimdə öləcəksən.

T e l l i. Görürəm, səndən hər şey çıxar.

S ə m ə n d ə r gəlir.

S ə m ə n d ə r. Gədə tapılmadı?

T e l l i. Onu bax bu canıyanmış itir-batıra sal-
dı. Bura gəl, bircə onun otağını axtar.

S ə m ə n d ə r. Elə yerlərə girməz.

T e l l i. Sənə deyirəm içəri bax!

S ə m ə n d ə r (*otağa gedir*). Ay qız, o buralarda
nə gəzir.

E l o ğ l u. Ay-hay, tapdın ha!

X a n. A gədə, Səməndər!

S ə m ə n d ə r. Nə buyurursan, xan?

X a n. Mehtər tapılmadı?

S ə m ə n d ə r. Yox, başına dönüm, axtarıram.

X a n. Tapılmasa, bu həyətdə bir divan quraca-
ğam ki, bütün dünya tamaşasına dursun.

S ə m ə n d ə r. Axtarıram, xan.

X a n. O tapılmalıdır... Yoxsa... Tez ol, atı yoxla,
gör necədir!

Gedirlər. Eloğlu palazı açır.

E l o ğ l u. Balaoglan! Tez ol, qaç! Çobanların yanına qaç!

B a l a o ğ l a n. Həyətdə görən olmasın, yaxşı bax!

E l o ğ l u. Qorxma, heç kim yoxdur.

Balaoglanı qaçirtmaq istərkən Səməndərin səsi gəlir.

S ə m ə n d ə r. Bu it oğlu bizi işə saldı.

Telli otaqdan çıxıb Səməndərə tərəf yüyürür.

S ə m ə n d ə r. At öldü. İş fıriqdır. Tapılmasa, xan yaxamdan əl çəkməyəcək... Ancaq hələlik atın ölmasını xandan gizlətmək lazımdır.

T e l l i. Gəl bura, qorxma, gədənəni tapmışam.

S ə m ə n d ə r. Haradadır?

Eloğlu onları qarıdan güdür.

T e l l i. Böyük xalının içində. Sən gələn kimi mən otağa girib yetimi pusdum. Balaca bir deşik var, oradan baxırdım. Sən ki otaqdan çıxdın, Eloğlu xalını açıb, gədənəni qaçirtmaq istədi. Sonra sənənin sələncə yenə xalının içinə büküb gizlətdi. Otağa girib tutmaq istədim, qorxdum əlimdən qaçsın. Bir də bilirsən, bu yetimdən mən necə qorxuram! Durma gəl, mehtəri diri tutub əlinə verim.

E l o ğ l u (*Balaoglanı sandıqda gizlədir*). Balaoglan, durma, gəl gir sandığa!

Onu gizlədir. Özü də bükülmüş xalının üstə uzanır.

T e l l i. A gədə, qalx xalının üstündən!

E l o ğ l u. Niyə qalxım, uzanmışam.

S ə m ə n d ə r (*Əlindən tutaraq*). Sənə qalx deyirlər.

E l o ğ l u. Qalx deyirsən, qalxaram. Ancaq nə üçün? Nə səbəbə? (*Qalxır*).

T e l l i. Sən bilmirsən bu necə üzlü yetimdir. Qaya kimi, nə deyirsən, cavab verir. Aç xalını!

E l o ğ l u. Ona mənəim gücüm çatmaz.

S ə m ə n d ə r. Görürəm sənənin gözlərindən qan damır. Başını tez batırmaq gərəkdir.

E l o ğ l u. Sən ağılda adamlar mənəim başımı batıra bilməz. Bilirəm, Balaoglanı gəzirsən. Onun ağılı var, xalı içində gizlənməz!

Xalını açırlar. Xalı boşdur.

S ə m ə n d ə r. Yox, bir şey yoxdur...

T e l l i. Vay, canın yansın, gədə, bu it oğlunu sən xalından çıxarıb yenə xalına bükəndə öz gözümlə gördüm. Bu nə oldu, yerəmi batdı, göyəmi çıxdı?

E l o ğ l u. Sənənin yalançı gözün var, bundan sonra ona inanma.

T e l l i. Görürsən bu yetimi?

S ə m ə n d ə r. Onun əcəli çatmış, a gədə, çıx buradan!

Eloğlu ona qəzəbli baxışlarla baxır.

T e l l i. Mən bu gədədən qorxuram. Xəlvətdə əlinə düşsək, bizi boğar. Sən də özünü ondan qoru.

X a n gəlir.

X a n. A gədə, Səməndər!

S ə m ə n d ə r. Bəli, başına dönüm, nə buyurur-
san?

X a n. At necədir?

S ə m ə n d ə r. İndi bir az rahatdır.

X a n. Gədədən nə xəbər?

S ə m ə n d ə r. Xan, dünyanı əldən salmışam,
tapılırmı.

X a n. Eşşək oğlu eşşək, necə tapılırmı? Bu gün o
tapılmalıdır!

S ə m ə n d ə r. Axtarıram, xan!

X a n. Ata yenə baş çək, gör necədir?

Xan gedir.

E l o ğ l u (*divarın deşiklərini bir-bir gözdən ke-
çirir*). Bu it qızı bizi görür, çarə yoxdur, qaçıрмаq
lazımdır. (*Sandığın ağzını açır*). Balağlan, durma,
tez qaç!

B a l a o ğ l a n. Qorxuram, həyətdə görərlər.

E l o ğ l u. Həyətdə heç kim yoxdur. Sənə qaç
deyirəm. Birbaş çobanların yanına!

Balağlan qaçmaq istərkən Səməndərin səsi gəlir.

S ə m ə n d ə r. Telli, Telli, bura gəl!

T e l l i (*Səməndərə tərəf qaçır*). Durma, tapmışam.

S ə m ə n d ə r. Eh... sən də bu yalanı-palanı
burax!

T e l l i (*əli ilə anladır*). Sən gedən kimi sandı-
ğın ağzını açdı. Gədəni çıxartdı, qaçırtmaq istərkən
yenə sandıqda gizlətdi. Sən bircə gəl!

S ə m ə n d ə r. Telli, yetim demişkən, daha sənin
gözlərinə inanmıram. Başına çarə et!

T e l l i. Nə çarə?

S ə m ə n d ə r. Mehtər tapılmasa, onun acığını
xan məndən alacaq, qaçmaqdan başqa çarə yoxdur.

T e l l i. Hara? A kişi, dəli olmamısan ki? Sənə
adam kimi söz deyirəm, sən bircə gəl!

Eloğlu qapıdan onların danışığını eşidir, rəfdən başı kəsik
böyük qabağı götürüb, Balağlanın başına taxır.

E l o ğ l u. Balağlan, başqa çarə yoxdur, tez ol
gir hovuzun içinə! Tərpənmə!

Onu həyətdəki hovuzun içinə soxur,
Səməndər ilə Telli gəlir.

T e l l i. Bircə bu sandığı aç!

S ə m ə n d ə r (*sandığın içinə baxır*). Sənə dedim
ki, gözlərin səni aldadır.

T e l l i (*xalçanın da içinə baxır*). Bəs bu it oğlu
hanı? Öz gözümlə gördüm.

E l o ğ l u. Sənin nə gözüünə inanmaq olar, nə də
sözüünə. Kişini uşaq kimi ələ salıb oynadırsan.

S ə m ə n d ə r. Mən getdim, başına çarə qıl!

T e l l i. Qoymaram, özümü öldürərəm, əvvəl-
axır gədəni tapacağam. Özünü dağa-daşa salma.

S ə m ə n d ə r. Sən tapınca xan da mənimkini
məənə verər.

T e l l i. Qorxma, mən onu tapacağam.
 X a n. A gədə, Səməndər!
 S ə m ə n d ə r. Bəli, xan, nə buyurursan?
 X a n. At necədir?
 S ə m ə n d ə r. Bir az rahatdır, daha ağnamır,
 Allah ona verən bəlanı mənim canıma versin. Bircə
 arxayın ol!
 X a n. Gədədən nə xəbər?
 S ə m ə n d ə r. Hələ ki tapmamışam, izinə düş-
 müşəm, tapacağam.
 X a n. Tapılmasa, vay halına, yaxşı axtar!

Ə k b ə r həyətə gəlir.

S ə m ə n d ə r. Yaxşı gəldin. Bura bax, xanın atı
 naxoşlayıb, mehtər də qorxusundan qaçıb gizləni-
 b. Xan onu axtarır. Bu yetim yerini bilir. Gəl onu cəza-
 ya tutub boynuna qoyaq.

Ə k b ə r. Bu nə çətin işdir. Yetimi yıx yerə, mat-
 rağı al əlinə, beş-on matraq yeyəndən sonra yerini
 deyər.

S ə m ə n d ə r. Gəl bura, bu işi sənsiz edə bil-
 mərəm. Zalım oğlunun gözlərindən qan damır.

Ə k b ə r. Yoxsa qorxursan?

S ə m ə n d ə r. Qorxmuram, ehtiyat edirəm.
 Qorxuram əlimdə ölsün.

Ə k b ə r (*Eloğluya*). Ey, mehtəri harada gizlət-
 misən?

E l o ğ l u. Heç bir yerdə.

S ə m ə n d ə r. Doğrusunu de!
 T e l l i. Yalan deyir. Mehtəri bu gizlətməmiş, ye-
 rini demir.

S ə m ə n d ə r (*Eloğlunun qolundan çəkərək*).
 Bura gəl!

E l o ğ l u (*qolunu dartaraq*). Gəlirəm, qolumu
 burax!

Ə k b ə r. Pəh, yarma da daşarmış!

E l o ğ l u. Yağlı eldən olanda daşar.

S ə m ə n d ə r. Çox danışma, mehtərin yerini
 göstər! (*Matraq ilə vurur*).

E l o ğ l u. Boş yerə mənə dolaşmayın, mən heç
 nə bilmirəm. (*Matraqı dartıb Əkbərin əlindən alır*).

Ə k b ə r. Səməndər! Sən o yandan, mən bu yan-
 dan, tut bu yetimi! (*Eloğlu əlindəki matraq ilə onla-
 rın baş-gözüünü əzir, nəhayət, onu tuturlar*). Çək, çək,
 ağaca bağlayaq!

E l o ğ l u (*dartınır*). Buraxın! Alçaqlar!..

S ə m ə n d ə r. Əlimizdən qurtarmazsan. Telli,
 Telli, kəndiri gətir, qollarını bağla!

Əkbər ilə Səməndər Eloğlunu tuturlar.

Telli onun əllərini bağlayır.

E l o ğ l u. Məndən nə istəyirsiniz? Mən adam
 gizlədənəm?

Ə k b ə r (*matraq ilə vurur*). Mehtərin yerini söylə!

E l o ğ l u. Vicdansızlar! Siz məndən nə istəyir-
 sınız? Bilmirəm deyirəm.

S ə m ə n d ə r (*vurur*). Mehtərin yerini göstər!

T e l l i. A yetim, de, canın qurtarsın.

A n a x a n ı m (*eyvandan görüb qışqıra-qışqıra aşağı qaçır*). Balamı nə üçün döyürsünüz? Yiyəsizdir, atasızdır. Buraxın oğlum!..

S ə m ə n d ə r (*matraq ilə vurur*). Di tez ol, göstər yerini!

E l o ğ l u (*anasına*). Mən bilmirəm.

A n a x a n ı m. O, yiyəsizdir? Özümü öldürərəm. Buraxın balamı!

Ə k b ə r. Bunun xəbəri yoxdur, olsa deyərdi. Sonra qana düşərik.

Eloğlunun qolunu açır. Anaxanım oğluna sarılıb ağlayır.

E l o ğ l u. Ağlama! Namərd qabağında kişi qızı ağlamaz!

Ə k b ə r. Səməndər, mən getdim, işim var.

Gedir. X a n gəlir.

X a n. A gədə, Səməndər! At necədir?

S ə m ə n d ə r. İndi bir az yaxşıdır, xan! Rahatlanır.

X a n. Gədə tapılmadı?

S ə m ə n d ə r. Görünür, bağdadır. İndi Əkbər ilə bağı axtaracağıq.

X a n. Tapılmasa, səhərə salamat qalmayacaqsan. (*Gedir*).

T e l l i. Doğrudan, bağa yaxşı baxmısanmı?

S ə m ə n d ə r. Ötəri baxmışam.

T e l l i. Yetim gədəni ora qaçırmış olacaq. Sən get bağı axtar, mən də burada göz-qulağam, tez, qorxuram.

Səməndər gedir. Telli Eloğlunu güdür. Eloğlu hovuzə yanaşır, qabağı götürüb Balaoglanı qaçıрмаq istərkən Tellini götürür.

E l o ğ l u. Vay, bu küpəgirən yenə gördü. Başqa çarəm qalmadı. (*Qabağı yenə Balaoglanın başına qoyur və qaydır*).

A t a k i ş i. Sağ ol, Eloğlu! Elin mərd oğlusən, sağ ol!

E l o ğ l u. Dünyada mərdlik qalacaq!

Telli qarıya tərəf gedir. Eloğlu Balaoglanı hovuzdan çıxarıb paltarını qurulmaq üçün onu otağa salır.

A t a k i ş i. Vay, Balaoglan, sən buradasan?

E l o ğ l u. Sus, əmi! Balaoglan, o Telli kəsmiş səni yenə gördü, axırıncı bir tədbirim var (*Köhnə böyük bir zənbilə kəndir bağlayır. Bir ucunu ağaca bağlayır. Balaoglanı zənbilin içində oturdur. Atakışıyə*) Əmi, gəl kömək elə, bunu çəkək yuxarı!

A t a k i ş i. Vay səni, Eloğlu! Aslansən, aslan! (*Zənbili yuxarı çəkirlər*). Balaoglanı burada tapşalar, üçümüz də fələyin xərcinə gedərik. Bunu bilirsənmi?

E l o ğ l u. Bilirəm. Qul kimi yaşamaqdansa, mərd kimi ölmək yaxşıdır.

T e l l i ilə S ə m ə n d ə r gəlir.

T e l l i. Gəl bura, mehtəri diri tutub verim əlinə, bax gör bu kimin ağlına gəlir. (*Qabağı götürür*). Vay, şeytan oğlu şeytan, yenə gözədən itdi.

Eloğlunun qapısına tərəf gəlirlər. Eloğlu görür ki, Balaoğlanın ayağı zənbilin deşiyindən görünür. Tez bir palaz götürüb zənbilin altına salır. Sonra Səməndərə yanaşır.

E 1 o ğ 1 u. A kişi, bu arvadın sözüünə inanma!
Bir gəl, əhvalatı sənə danışım.

S ə m ə n d ə r. Nə deyirsən, yetim?!

E 1 o ğ 1 u. Adam atadan yetim olmaz, ağıldan yetim olar. Gəl, burada otur. Əhvalatı sənə başa salım. (*Səməndəri zənbilin altına saldığı palaz üstündə oturdu. Telliyə*) Telli, gəl, sən də otur!

T e 1 1 i. Mən buradan baxıram.

E 1 o ğ 1 u. İndi qulaq asın! Biz uşaqılıqda itirdiyimiz şeyi tapmaq üçün həmişə bir şeir oxuyardıq. İndi həmin şeiri oxuyum, o saat Balaoğlanı tapacaqsınız. Bir qulaq asın! (*Əllərini sözlərin ahənginə uyğun şəkildə oynada-oynada*)

Bostan kəlikdir, ay bala,
Quzun əmlikdir, ay bala,
Ayağını çək yuxarı,
Zənbil dəlikdir, ay bala!

T e 1 1 i. Bu nə sözdür, uşaqda bir hiyləyə bax!

S ə m ə n d ə r (*əlini havada oynadaraq*). Pəh-pəh, söz danışdı, ləzzət apardıq! Bəs hanı? Sən bizə mehtərin yerini göstər!

Balaoğlan zənbilin deşiyindən ayağını yuxarı çəkmək istərkən kəndir qırılır, tappılı ilə Səməndərin üstünə düşür.

Eloğlu qışqırır.

E 1 o ğ 1 u. Vay, zəlzələ!.. Köməyə gəlin, zəlzələ!..

Palazı tez Səməndərin üstünə çəkir. Telli qorxudan qaçır.
Eloğlu Balaoğlanı qapıdan qaçırır.

S ə m ə n d ə r. Vay, vay, belim sındı!

E 1 o ğ 1 u. Dinmə, zəlzələdən yaxşı qurtardın.
A t a k i ş i. Yer bircə dəfə ayağımızın altından getdi. Bir də getsəydi, dağı dağ üstə qoymazdı.

E 1 o ğ 1 u. Çox şükür, yaxşı qurtardıq, əmil!

S ə m ə n d ə r (*ufuldaya-ufuldaya ayağa qalxır*). A yetim, hayıfını yaxşı aldın, de görüm, zənbilin içindəki daş idi, nə idi? Belimdə tutar qoymadı. Vay!.. (*Belini əlləri ilə tutur*).

E 1 o ğ 1 u. Daş nədir, a kişi, paltarımı asmışdım.

S ə m ə n d ə r (*belini çəkərək, acıqlı Eloğluya baxır və qapıdan çıxarkən*). Telli, mən getdim. Sağ ol! Sən də başına bir çarə qıl. (*Gedir*).

T e 1 1 i (*ağlaya-ağlaya Səməndərin dalınca qaçaraq*). Hara gedirsən? Qoymaram!

A t a k i ş i (*Eloğlunun alınından öpərək*). Sağ ol! Ağıllı bala, sağ ol! (*Bir əli ilə Eloğlunu qucaqladığı halda, o biri əlini havada oynadaraq*) Doğ, ey günəş, çəkil, ey duman!

P ə r d ə

Üçüncü pərdə

Dördüncü şəkil

Səhnə kiçik dağ ətəyini təsvir edir. Orta tərəf qamışıqdır. Sol tərəfdə köhnə daxma, yaxında dərə vardır. Yağış yağır,

E l o ğ l u paltarını soyunub altına qoymuşdur.

Çobanlara apardığı xurcan içindəki çörəyi də yaş olmasın deyə altında gizlədib Göyə baxır.

E l o ğ l u. Sus, ey üstümdə alovlu ilan kimi oynayan şimşək! Sus, ey lovğalanıb guruldayan ildirəm! Sizdəki o qüvvə, o alov mənə olsaydı, başqa cür guruldar, başqa cür alovlanardım. (*Düşünür*). Uf, ana, ana! Yazıq ana, səni bu zalımların zülmündən qurtardığım günü görsəydim, heç ölməzdim. (*Yağış kəsir. Eloğlu paltarını geyir. Getmək istərkən qarşısına qoca qarı çıxır*). Xoş gördük, nənə!

Q a r ı. Xoş günün olsun, oğlum! (*Əlini ona uzadaraq*) Acam, çörəyin varmı?

E l o ğ l u (*çuvaldan bağlı bir dəsmal çıxarır, dəsmalı açıb içindəki çörəyi qarıya verir*). Nənə, bu çörək öz payımdır, al ye!

Q a r ı. Sağ ol, oğlum! Görürəm çox insafılı oğlansan. Hara gedirsən?

E l o ğ l u. Çobanlara çörək aparıram.

Q a r ı (*ona diqqətlə baxır*). Ay oğul! Üst-başın qurudur, bu yağış səni tutmadımı?

E l o ğ l u. Tutdu, nənə, tutdu.

Q a r ı. Bəs necə oldu ki, islatmadı?

E l o ğ l u. O məni islada bilmədi.

Q a r ı. Neylədin ki, islada bilmədi?

E l o ğ l u. Bu, sirdir, demərəm.

Q a r ı. Deyərsən, oğlum. Bax bu ağacı sənə verərəm, onda deyərsən.

E l o ğ l u. Eh, o ağacı neyləyirəm, meşələr dolu ağacdır.

Q a r ı. Oğul! Bu o ağaclardan deyil. Bu da sirlə ağacdır. Hər kimə vurub, yapış desən, yapışar, açıl desən, açılar.

E l o ğ l u. Aha!.. elədir. Onda yaxşı ağacdır, ver, sirmimi sənə söyləyim.

Q a r ı. Al, oğul, söylə.

E l o ğ l u. Nənə, bu qədər çətin iş deyil. Gör-düm yağış yağır, tez paltarımı soyundum, üstünə bir daş qoyub oturdum. Yağış kəsəndən sonra geyindim.

Q a r ı. Ağıl yaşda deyil, başdadır. Sən bunu kiçik şeymi bilirsən? Bunu hər kəs düşünə bilmir. Görürəm ağıllı oğlansan, oğlum, ağacı yaxşı saxla. Onu mən sənə verməyə gətirmişdim. Xalqımın biliyidir. Onunla vətəninə, xalqını qoru!

E l o ğ l u. Sən kimsən, ay nənə?

Q a r ı. Bilirsən, oğul, tələsmə! Hələlik sağ ol.

E l o ğ l u. Sağ ol, nənəcan. (*Qarının arxasınca baxır*).

E l o ğ l u. Sən bu kiçik ağacda hünərə bax: yapış deyirsən, yapışır, açıl deyirsən, açılır. (*Çuxurda bir qamış görür*). Ay, nə yaxşı qamışdır!

Q a r ı (*ona tərəf dönərək*). Oğlum, o qamışı kəs, tütək qayır.

E l o ğ l u (*qamışı kəsir*). Nənəcan, sən bu kənddə yaşayırsan?

Q a r ı. Yox, oğlum, bu kənddə yaşamıram. Bütün bu yerlər mənim məskənimdir. Nə gözəl tütək qayırdın, bir çal görüm!

Eloğlu tütəyi çalır, tütək bu sözləri oxuyur:

Sən ey məni çalan oğlan,
Ey igid, qəhrəman oğlan,
Bu səs elin gur səsidir,
Dağlar yıxan qüvvəsidir.

Durma, xalqın gücünü al!
Get, düşməndən öcünü al!
Qoru bu əziz ölkəni,
Qoru xalqı, həm vətəni!

E l o ğ l u (*heyratla*). Vay, nənəcan! Bu tütək insan kimi danışır.

Q a r ı. Oğlum! O səs bu odlu köksümdə bəslədiyim xalqın səsidir, səni köməyə çağırır.

E l o ğ l u. Məni köməyə çağırır... Mənim yüz canım olsa, xalqımın, vətənimin yolunda qurban verməyə hazırım.

Q a r ı. Belə oğul olduğun üçündür ki, xalq əvvəlcə sənə öz biliyini verdi. İndi də o öz sarsılmaz qüvvətini sənə tapşırır. Qorxma, xalqın qüvvəti yenilməzdir. Dağlara qarşı dursan, parçalar. Ah... demək, mənim də bəxtiyarlıq günlərim yetişdi. Daha köksümdə sevə-sevə bəslədiyim bu xalqın ah-naləsini deyil, şən səsini, sürəkli qəhqəhəsini eşidəcəyəm.

E l o ğ l u (*qollarını açaraq*). Ey bizi qoynunda bəsləyən böyük ana! Ey sevimli, əziz Vətən, bu sənənsən? (*Qucaqlayır*).

Q a r ı. Mənəm, oğlum, mənəm, ağıllı və namuslu oğullarımla iftixar edirəm. Get xalqını, Vətəni Rüstəm xanın pəncəsindən qurtar! Elsiz iş görmə! Tək əldən səs çıxmaz! Xalqı köməyə çağırmaq istədiyən zaman tütəyi göyə tərəf tut. O zaman səsi hər tərəfə yayılacaq. Bütün el axışıb köməyə gələcək.

E l o ğ l u. Gözəl Vətən! Əziz, sevimli ana! Xalqımın biliyi ilə, xalqımın qüvvəti ilə gedirəm. Gedirəm səni qorumağa. Mənə xeyir-dua ver!

Q a r ı. Get, oğlum, get! Uğurlu olsun səfərin! Yoluna günəş doğsun, çiçəklər səpilsin!

Eloğlu qarının əlini əlləri içində sıxaraq öpdükdən sonra yavaş-yavaş geri çəkilir. Hər ikisi bir-birinə baxa-baxa ayrılır. Əkbər yoxsul bir qadının oğlağını qucağına alıb aparır. Zəhra bir ətəyindən, oğlu o biri ətəyindən tutub dartırlar.

O ğ l a n. Oğlağımı ver, oğlağımı ver... (*Ağlayır*).
Z ə h r a. Bura ver uşağın oğlağını! Yetimin göz yaşını axıtma!

Ə k b ə r. Çəkil, arvad! Bir təklik ilişdirərəm, canın çıxar. Bəs xana toy payı verməyəcəksən?

Z ə h r a. Ay kişi, toy payı verməyə mənim nəyim var? Bir oğlaqdır, o da uşağındır. Gününün həyətdə onunla keçirir. Gəl insaf et, bu yetimi gözüyəşli qoyma!

Ə k b ə r. Çəkil deyirəm, yoxsa!..

O ğ l a n. Bura ver oğlağımı!

Ağlayır. E l o ğ l u Əkbərə yaxınlaşır.

E l o ğ l u. Bu oğlağı hara aparırsan?

Ə k b ə r. Oh, bunun bir azğınlığına bax! Üs-tümə necə bağırır! Bu oğlaq olmasaydı, səninkini sənə verərdim.

E l o ğ l u. Uşağı ağlatma, oğlağı ver!

Ə k b ə r. Əl çək, yetim, yoxsa canın əlimdə çıxar.

Z ə h r a. Başına dönüm, ay oğul! Xan toy eləyir, mənə nə! Mənim nəyim var ki, xana toyxərci verim? Bu oğlaq da uşağındır. Onu canından artıq sevir.

Ə k b ə r. Məndən kimə şikayət edirsən? O da xanın qarısında nökdir.

E l o ğ l u. Xanın nökkəri sənin kimi namussuzlardır. Mən xalqımın nökkəriyəm. Bura ver oğlağı!

Bərk çəkir, oğlağı oğlana tərəf atır. Oğlan oğlağı götürüb qaçır.

Ə k b ə r. A yetim, indi o qədər böyüdüün ki, əlimdən oğlaq alırsan?

E l o ğ l u. Canını da alaram! Camaata dolaşma!

Ə k b ə r (*ona hücum edir*). Sərcə kimi boğazını üzüb ataram.

E l o ğ l u. Al, alçaq. (*Bir şillə vurur. Əkbər dəryəyə yıxılır*). Sənin kimi xainlərin cəzası budur.

Z ə h r a. Başına dönüm, ay oğul! Sən neylədin? Öldümü?

E l o ğ l u. Atası da yandı.

Z ə h r a (*həyrətlə*). Dağ kimi kişi bir yumruqla yerə yıxıldı. Səni doğan anaya qurban olum! Nə qeyrətli, güclü oğlansan! Xan bilsə, işimiz nə olar?

E l o ğ l u. Qorxma, heç bir şey olmaz!

Z ə h r a. Nə bilim. Başına dönüm, ay oğul! Uşaq olsan da, görürəm igidsən, pəhləvansan. Ancaq gəlib xana xəbər versə, bizim lap axırımıza çıxar.

E l o ğ l u. Xalacan! Otur yanımda! Qorxma, bundan sonra sənə heç kəs əl uzada bilməz!

O ğ l a n (*keçisi ilə gəlir. İpindən tutub, oynada oynada oxuyur*):

Keçim, keçim, şən keçim,

Atlanıb-düşən keçim.

Böyü, oğlaq doğ bizə,

Südündən ver mən içim.

E l o ğ l u. Sağ ol, sağ ol! Bu sözləri kimdən öyrənmisən?

O ğ l a n. Heç kimdən, özüm qoşmuşam.

E l o ğ l u. Afərin, yaxşı qoşmusan.

Z ə h r a. Bax sən də bunun kimi qoçaq ol. Dada çatmasaydı, oğlaq getmişdi.

O ğ l a n. Hə, getmişdi, heç verərdimmi?

Z ə h r a. Neylərdin? Gücün çatmazdı.

O ğ l a n. Sən də mənə kömək etsəydin, gücüm çatardı.

A t a k i ş i (*gəlir*). Xoş gördük, oğul!

Z ə h r a. Ayaqlarına qurban olum, nə yaxşı ki, dadıma çatdı. Yoxsa uşağın oğlağını xana toy payı aparırdılar.

A t a k i ş i. Kim?

Z ə h r a. O ilan vurmuş Əkbər. Bu oğlan dadımıza çatdı. Uşağın keçisini alıb özünə verdi.

A t a k i ş i. Bəs Əkbər nə oldu?

Z ə h r a. DİNmə, heç kim bilməsin. Bu oğlan onu bircə yumruq ilə vurub dərəyə saldı. Başına dönüm, meyiti buradan uzaqlaşdırın. Xan bilsə, ətimizi şişə çəkər.

A t a k i ş i. Qorxma, heç bir şey olmaz! Bu mərd oğul səni saxlar.

Z ə h r a. Allah köməyi olsun, sən onu haradan tanıyırsan?

A t a k i ş i. Necə haradan tanıyırsan. Onu eldə tanımayan adam yoxdur.

E l o ğ l u. Hələ bir qulaq asın, görün bu tütək nə deyir (*tütəyi çalır*):

Sən ey məni çalan oğlan!

Ey igid, qəhrəman oğlan!

Bu səs elin gur səsidir,

Dağlar yıxan qüvvəsidir.

Durma, xalqın gücünü al!

Get düşməndən öcünü al!

Qoru bu əziz ölkəni,

Qoru xalqı, həm vətəni!

Z ə h r a. Ay oğlan! Bu nə qəribə tütəkdir. İnsan kimi danışır. Bu kimin səsidir?

A t a k i ş i. Bu sözlər kimindir?

E l o ğ l u. Bu tütək bizi Rüstəm xan ilə vuruşa çağırır. Xanın axır günləri gəlib çatmışdır.

Z ə h r a. Dilinə qurban olum! O günləri görəcəyikmi?

E l o ğ l u. Görəcəyik, xala, görəcəyik!

A t a k i ş i. Oğlum, bizi bu qəribə işlərdən agah et! Hələ bu tütəyi sənə kim verdi?

E l o ğ l u. Bax bu çuxurda bitmiş qamışdan kəsib qayırdım. Çalmaq istərkən böyük anam xeyirdua verdi, tütək dilə gəldi.

A t a k i ş i. Böyük anan kimdir?

E l o ğ l u. Bu ucsuz-bucaqsız Vətənim! O mənə gözəl bir qadın simasında göründü. "Oğul, tütəyi çal", – dedi. Mən çaldım. Əlimi əllərinin içinə alıb dedi: "Oğlum, sənə verdiyim bu ağac (*ağacı göstərir*) xalqın biliyidir. Bu tütək isə xalqın səsi, xalqın sarsılmaz qüvvətidir. Bununla xalqını, Vətəninini düşməndən qoruyacaqsan.

A t a k i ş i. Doğ, ey günəş, çəkil, ey duman! Demək, bəxtiyarlıq günlərimiz yaxınlaşır.

E l o ğ l u. Yaxınlaşır, əmi, yaxınlaşır!

Z ə h r a. Nə bilim, ay bala, görəsən, o günü görəcəyikmi?

A t a k i ş i (*Eloğlunu qucaqlayıb bir az ona heyrətlə baxdıqdan sonra*). Eloğlu, sən ki bizi bu qədər sevindirdin, mən də səni sevindirmək istəyirəm. İndi səni işdən agah etmək olar.

E l o ğ l u. Necə, əmi, nə var ki?

A t a k i ş i. Atandan xəbərin varmı?

E l o ğ l u. Bu nə sözdür? Atamın ölüsünü həyətdən sən özün götürüb aparmadınmı?

A t a k i ş i. Doğrudur, mən apardım. Mən nə üçün apardım, bilirsənmi? Kişinin ölüsünü sallaqxana köpəklərinin əlindən almaq, onu bir insan kimi basdırmaq üçün.

E l o ğ l u. Əmican, tez söylə, sən sözlü adama oxşayırsan!

A t a k i ş i. Ölünü min bir fənd ilə onların əlindən aldım. Dalımda oradan birbaşa bura gətirdim. (*Əli ilə Zəhranın evini göstərir*).

Z ə h r a. Vay, bu oğlan yoxsa o kişinin oğludur?

A t a k i ş i. Dayan!

E l o ğ l u. Hə, hə, söylə, sonra?

A t a k i ş i. Onu dəfn etmək istərkən birdən gözüüm cənazəyə sataşdı. Kişinin əli tərpnəirdi.

E l o ğ l u. Tərpnəirdi? Bəs sonra?

Z ə h r a. Ay bala, biz onun üstündə nə zəhmətlər çəkdik. Halal xoşun olsun.

A t a k i ş i. Sonra kişi yavaş-yavaş özünə gəldi.

E l o ğ l u. Demək, atam sağdır. Bəs hanı o?!

Z ə h r a. Oğlum, tez təpitmə qayırdım. Canına çəkdim. Kişi gözlərini açdı. Bir mənə baxdı, bir də Atakişiyə, o bizi yaxşı tanımadı.

A t a k i ş i. Yavaşca üç dəfə: "Eloğlu!" – deyə səsləndi.

E l o ğ l u. Yazıq atam! Sonra?

A t a k i ş i. Bir həftə onu bu evdə müalicə etdik. Yazığın bədəni tuluq kimi idi.

E l o ğ l u. Ah, yazıq atam! Sonra? De görüm, sağdırmı?

A t a k i ş i. Arxayın ol, lap dəmir kimidir.

E l o ğ l u. Nə böyük bəxtiyarlıq! Əmican, səni min yaşa! Durma, məni atamın yanına apar!

A t a k i ş i. Sən onu hələ görə bilməyəcəksən.

E l o ğ l u. Nə üçün?

A t a k i ş i. Çünki o, indi burada deyil, onu çobanlarla dağa göndərdim.

E l o ğ l u (*qolları yanına düşür*). Dağa göndərdin?

Z ə h r a. Xanın qorxusundan qaçırdıq, oğlum.

E l o ğ l u. Bəs mən onu nə zaman görəcəyəm?

A t a k i ş i. Elin azadlıq bayramında.

E l o ğ l u. Demək, azad könümüzün çalxalandığı, coşqun sevinc ilə dalğalandığı gündə. Buna razıyam. (*Atakişinin əlini tutur*).

A t a k i ş i. Doğ, ey günəş, çəkil, ey duman!

Əlləri ilə dumanlara işarə edir. Q ə h r ə m a n ilə
B a l a o ğ l a n gəlir.

B a l a o ğ l a n. Eloğlu, yoxsa sən də zəlzələdən qaçmısan?

E l o ğ l u. Yox, mən qaçmamışam, sizə çörək gətirmişəm. Qaçan Səməndərdir.

B a l a o ğ l a n. Səməndər? O niyə qaçdı?

E l o ğ l u. Xanın qorxusundan, Balaoğlanı tapmasan, səni sağ qoymayacağam deyirdi.

B a l a o ğ l a n. Səndə yaxşı xəbərlər var. Bəs Telli nə oldu?

E l o ğ l u. Nə olacaq, baş-gözünə vurub ağlayır.

B a l a o ğ l a n. Atdan nə xəbər?

E l o ğ l u. At öldü, xan yas içindədir.

Q ə h r ə m a n. Heç yasdən çıxmasın.

B a l a o ğ l a n. Bircə Səməndərdən danışı! Mən qaçandan sonra nə oldu?

E l o ğ l u. Sən ki yuxarıdan şappıltı ilə düşdün başıma, mən tez palazı onun üstünə çəkib çıxırdım: “Vay, zəlzələ oldu, vay, zəlzələ oldu!..” O, qorxudan dovşan kimi qısılib qaldı. Sən qaçdın. Hərif ufuldaya-ufuldaya palazın altından çıxdı. İki əli ilə belini tutub, acıqlı-acıqlı üzümə baxdı: “Adə, yetim, de görüm, zənbilin içinə qoyduğun daş idi, nə idi? Belimi sındırdın”. Mən ona dedim ki, daş nədir, paltarımı qoymuşdum. O bir də üzümə acıqlı baxıb dedi: “Yaxşı, hayıf aldın, yetim, səninlə sonra görüşərik”. Bundan sonra baş götürdü, qaçdı. Telli arxasınca ha qışqırdı, ha bağırdı, cavab vermədi.

Q ə h r ə m a n. Demək, Səməndər də belə getdi. Sən bunun boyuna bax, tutduğu işlərə bax! Bu tədbirlər sənin ağlına haradan gəldi?

E l o ğ l u. Ehtiyac insana hər şeyi öyrədər.

Q ə h r ə m a n. Hovuzun içində başına qabaq keçirib gizlətmək kimin ağlına gələr? Balaoğlan bizə söylədikcə gülməkdən qarnımız ağrıyıb.

A t a k i ş i. Hələ yavaşın, Eloğlunun hünərlərini bundan sonra görəcəksiniz.

Uzaqda itlər hürüşür, bir pələng çobanlara tərəf gəlir.

Qəhrəman, Balaoğlan həyəcən içində.

B a l a o ğ l a n. Pələng birbaş üstümüzə gəlir.

Q ə h r ə m a n. Tez, tez çomaqları götürün!

B a l a o ğ l a n. Hamımız birdən hücum edək!

E l o ğ l u. Dayanın, nənəm bu işləri mənə tapşırıb, özüm ona cəza verəcəyəm. Siz çəkilin!

Q ə h r ə m a n. Yox! Eloğlu, bu, zəlzələ oyunu deyil, əlindən gəlsin. Çəkil, o səni parçalar.

E l o ğ l u. Arxayın olun, o mənim qabağında diz çöküb pişik kimi miyovuldayacaq.

B a l a o ğ l a n. Oho, səndə bu hünər də var?

E l o ğ l u. Vər, var. Siz geri durun, gəlir. (*Pələng hücum edir. Eloğlu əlindəki ağacı ona vurur*). Yapış!

Pələng yerə yapışır və çapalamağa başlayır.

B a l a o ğ l a n. Afərin, Eloğlu. Sən bu heyvana nə etdin?

E l o ğ l u. Xalqın biliyi ilə onu yerə yapışdırdım.

B a l a o ğ l a n. Necə yapışdırdın? Bu ki lap hikmətdir?

A t a k i ş i. Buna Eloğlu deyərlər!

E l o ğ l u. Bax bu ağacı mənə nənəm bağışlayıb. O dedi ki, xalqın biliyidir, yaxşı saxla, bununla Vətəni, xalqı qoru!

A t a k i ş i. Sən bu ağac ilə dağı dağa yapışdırarsan.

Q ə h r ə m a n. Eloğlu, sənin bu işlərin bizə böyük müjdə verdi. Rüstəm xanın pəncəsindən qurtarmaq üçün bu ağac bizə çox kömək edər.

B a l a o ğ l a n. Pələngə bax, qurtulmaq üçün gör necə yalvarır!

Q ə h r ə m a n. Özündən qüvvətliyə rast gəldiyi üçün təslim olmaq istəyir.

E l o ğ l u. Siz çəkilin! Onu azad edəcəyəm. O bizə daha toxunmaz! (*Pələngə yanaşır və ağac ilə vurur*). Açıll!

Pələng ayağa qalxır, pişik kimi Eloğlunun ayaqlarına yalmanır. Eloğlu onun başını oxşayır. Pələng qorxa-qorxa çəkilib gedir.

B a l a o ğ l a n. Sən bir bunun boyuna bax, gördüyü işlərə, göstərdiyi hünərə bax!

Q ə h r ə m a n. Onda aslan ürəyi var, aslan.

A t a k i ş i. Aslan nədir, onda xalqın polad kimi sarsılmaz gücü, qəlbi var. Eloğlu, tütəyi çal görək!

E l o ğ l u (*tütəyi çalır*):

Sən ey məni çalan oğlan,
Ey igid, qəhrəman oğlan,
Bu səs elin gur səsidir,
Dağlar yıxan qüvvəsidir.

Durma, xalqın gücünü al!
Get, düşməndən öcünü al,
Qoru bu əziz ölkəni,
Qoru xalqı, həm Vətəni!

Bu sözləri dağlardan gələn əks-səda təkrar edir.
Hamı heyrət içində o səsi dinlərkən

P ə r d ə

Dördüncü pərdə

Bəşinci şəkil

Xanın bağıdır. Gövhər xanımın toyuna hazırlıq gedir.
Eloğlu, Atakişi, Telli, Anaxanım palazları,
xalçaları süpürür, təmizləyirlər.

C a v a h i r x a n ı m (*Anaxanıma*). Ey, qarabaş,
palazları yaxşı təmizlə! Adımıza layiq sahman düzəldin!

X a n (*amiranə*). Bu xalçanı mənim taxtımın üs-
tünə sal! (*Cavahir xanıma*) Gedək, bir otaqlara da
baş çəkək! (*Gedirlər*).

T e l l i. Qan qusmuşlar, bax nə hökm kəsir!

A t a k i ş i. Vaxt var idi, sən onlardan da pis hökm
kəsirdin. Səməndər gedəli dilin qarnına girmiş.

E l o ğ l u. Telli indi çox dəyişib, bizə yaxınlaşır.

T e l l i. Hələ çox dəyişəcək. Səməndər məni bir
gün görməsəydi, dəli olardı. Kişi canının qorxusun-
dan baş götürüb elə qaçdı ki, heç dalına da baxmadı.
Belə zülm olar?!

E l o ğ l u. Neyləsin, canını qurtardı, qalsaydı,
onun da canı matraq altında çıxacaqdı.

T e l l i. Gördüm, bala, gördüm.

Anaxanım çiyində xalı gedir.

A n a x a n ı m. Mənim bu qarıya gəldiyim günə
min lənət! Kaş o gün bu xalçanı verəydim. Bəlkə,
quduz xan kişidən əl çəkəydi. (*Ağlayır*).

E l o ğ l u (*gülə-gülə*). Ana, bu gün el bayramıdır. El qızı öz bayramında ağlamaz. (*Süpürgəni götürüb süpürə-süpürə*) Çəkilin, çəkilin, xalçaların üstünü özüm süpürəcəyəm.

A n a x a n ı m (*ona acıqlı baxaraq*). Yaxşı, yaxşı, sən də get-gedə yaltaqlanırsan.

A t a k i ş i. Anaxanım, bu gün Eloğlunun kefinə heç kim dəyməsin gərək.

T e l l i. A yetim, nə var? Xeyir olsun, bu gün yaman əl-ayaq açmısan. Üzün, gözün güllür.

A t a k i ş i. Gövhər xanımın toyudur.

E l o ğ l u. Səməndər yaxşı qaçdı qurtardı, bu günü görmədi.

T e l l i. Elə qurtardı. Məni yanar təndir içində qoyub getdi. Hələ bilmirəm bu Əkbərə nə oldu?

A t a k i ş i. Mən də buna çaşib-qalmışam. Bu zalım oğlu nə üçün yoxa çıxdı?

T e l l i (*Eloğlunun işləməsinə baxaraq*). Yetim yaman güclənib, ayaqlarını yerə basanda yer titrəyir.

E l o ğ l u (*süpürə-süpürə*). Çəkil, çəkil, bayram aşımaya duz qatma!

Z ü m r ü d. Ata, ata!

A t a k i ş i. Can ata, qızım, sən də gəldin? (*Başını qucaqlayıb*) Nazlı qızım, duzlu qızım!

Z ü m r ü d. Bu xalçaları nə üçün yerə döşəyirlər?

A t a k i ş i. Gövhər xanımın toyudur, qızım! Bu gün çalib-oyunayacaqlar. Sən də oynayacaqsanmı?

Z ü m r ü d. Yox, mən bilmirəm.

E l o ğ l u. Mən tütəyi çalanda yaxşı oynarsan. Mən də anam ilə qarşı-qarşıya oynayacağam.

A n a x a n ı m. Sus, atanı nə tez unurdun?

E l o ğ l u. Çəkilin, çəkilin, xalçaları yaxşı süpürün, oynayanda toz olmasın.

A n a x a n ı m. Sən demişkən, ay Telli, bu gədə bu gün qudurub.

T e l l i. Mən deyirəm bunlarda bu gün bir iş var. Bircə o qocaya bax! Kefi gör necə sazdır! Sən elə bilirsən bunlar toya sevinir? Yox, başqa iş var, nədir, bilmirəm.

A t a k i ş i. Başqa nə iş ola bilər? Bu gün Eloğlunu toy bəyi tikəcəyik, hamını bir-bir oynadacaq. Hətta xanı da, xanımları da. Eloğlu ilə Anaxanı mən oynadacağam.

A n a x a n ı m. De, de, nə bilir sən de, belə oğlu olan anaya bu da azdır.

A t a k i ş i. O necə oğuldur? Hər oğul belə olsaydı, nə dərdim vardı! Mənim elə oğlum olsa, şadlığım dan papağımı göyə ataram.

A n a x a n ı m. Yox, daha gözümdən düşdü. Al, verdim sənə.

A t a k i ş i. Sonra peşman olarsan.

A n a x a n ı m. Yox, olmaram.

A t a k i ş i. Nə deyirsən, Eloğlu?

E l o ğ l u. Mən xalqımın oğluyam.

A n a x a n ı m. Yaramaz, bəs mən kiməm?

E l o ğ l u. Sən də elimin qızı. Anacan, gəl barışaq, sənə bu gün bir kef verəcəyəm ki, üzündəki qırıışıqlar bu xalçadakı güllər kimi açılacaq. Sən oğlunu o qədər ağlısız bilmə!

A n a x a n ı m. Nə bilim. Mən ki səni ağıllı oğlan bilirəm.

A t a k i ş i. Bildiyindən artıqdır. Oğul deyil, noğuldur, noğul!

T e l l i. O, başqa yetimdir, xala. Canunçün, bax bu gözlərimlə gördüm. Balaoğlanı əvvəlcə xalçanın içində gizlətdi. Sonra sandıqda gizlətdi. Sonra bax bu hovuzun içinə soxdu. Başına da qabağı qoydu. Bunlar şeytanın da fikrinə gəlməzdi.

A t a k i ş i. Sonra harada gizlətdi?

T e l l i. Bax mən də ona quruyub qalmışam. Gədəni bilmirəm sonra hansı deşiyə soxdu ki, yoxa çıxdı.

A t a k i ş i. Yuxarıdan şappıltı ilə Səməndərin başına düşən kim idi?

T e l l i. Yoxsa sonra da zənbilin içində gizlətmişdi? Vay səni, Eloğlu!..

A t a k i ş i. Bunda belə işlər çoxdur.

X a n qonaqları və çalğıcılar ilə birlikdə gəlir.

X a n. Oturun, oturun! (*Hamı öz yerində oturur*). Ruhlara fərəh verən musiqidən başlayaq. (*Çalğıcılarla*) Bir "Segah" çalın!

Çalğıcılar çalır, xanəndə oxuyur.

Şor torpaqda bar olmaz,
Heyva olmaz, nar olmaz.
El qədrini bilməyən
Öz elinə yar olmaz!

Ölkəmi vurmuş dolu,
Xalqın olub xan qulu.
Çix dumandan, ey günəş,
Sevindir ac yoxsul!

X a n. Heyvan oğlu heyvan, bu nə sözdü oxuyur-
san? (*Hücum edir. Eloğlu əlindəki ağacları ona toxu-
nur*).

E l o ğ l u. Yapış!

X a n. Sənin ağzını yırtaram. Ağzından çıxan
sözə bax. (*Xanın ayaqları yerə yapışıb tərənə bilmir*).

X a n. Vay, ayaqlarım yerə yapışdı. Vay, məni
qurtarın!

Səə M ə r c a n x a n ı m və a r v a d l a r ç ı x ı r l a r e y v a n a .

M ə r c a n x a n ı m. A kişi, sənə nə oldu?

X a n. Ayaqlarım yerə yapışıb, qaldıra bilmirəm.

M ə r c a n x a n ı m (*gedir ki, xanı qurtarsın, o da
xana yapışır*). Vay, mən də yapışdım.

X a n. Ayaqlarımı basma!

M ə r c a n x a n ı m. Mən basmıram, uf, sən
mənim ayağımı basırsan.

M ə r c a n x a n ı m. Xan, bu xeyir işimizdə

kim isə paxıllığından bizə sehr, cadu eləyib. A gədə,
Eloğlu, get falçı Tükəzi çağır, bu çayın o tayında
olur. Gələndə kovxaya da de, altıbarmaq molların
dalınca Qozlu kəndinə göndərəcəyəm.

Eloğlu tez gedir.

X a n. Uf, yer zəli kimi mənə yapışıb, bütün da-
marlarımı çəkir.

M ə r c a n x a n ı m. Mənim də, mənim də...

A t a k i ş i. Mənim bu qədər yaşım var, ömrüm-
də belə qəribə iş görməmişəm. Adam da yerə, adam
da adama yapışarmı?..

A n a x a n ı m. Mən də görməmişəm.

Q o n a q l a r d a n. Darıxmayın. Bu saat falçı
Tükəz gələr, çarə edər.

M ə r c a n x a n ı m. Bu yetim bəs harada qaldı?

T e l l i. Odur, gəldi.

E l o ğ l u g ə l i r .

M ə r c a n x a n ı m. Bəs falçı hanı?

E l o ğ l u. Mən ona çayın o tayında rast gəldim.
Çayı keçəndə paltarını soyunub başına qoydu, sonra
paltarını götürüb geyinmək istədi, onun da paltarı ba-
şına yapışmışdı. Sizin yanınıza çılpaq gəlməyə utanır.

X a n (*Atakışiya*). Çılpaq olsa da, get onu tez gətir!

Atakışı gedir.

E l o ğ l u. Qonaq çağırtdığın bəylər də gəlibdir,
on beş nəfərdir, altlarında elə atlar var ki, göy ilə

əlləşir, hamısı çərkəsi geyib, qızıl vəznə, qızıl kəmər, xəncər bağlayıb.

M ə r c a n x a n ı m. Bu qız nə bədbəxt imiş!
Onların qabağına kim çıxacaq?

E l o ğ l u. Onlar da at üstündə yəhər kimi yapışmış qalıbdır.

X a n. Böyük biabırçılıqdır. A kişi, belə iş olar?!

F a l ç ı başına paltarı yapışmış halda ağlaya-ağlaya gəlir.

F a l ç ı T ü k ə z. Xan, qurban olum sənə, mənənim dərdimə bir çarə elə!

M ə r c a n x a n ı m (onun başını qarmalayır).
Ala, kül başına, biz bundan çara gözləyirik, bu bizdən istəyir.

X a n. Bəs kovxaya nə oldu, o niyə gəlib çıxmır?

E l o ğ l u. Xan, o da qonaqların gününə düşüb.
Atdan düşəndə yəhərə yapışmış. Ha çalışdıq, onu yəhərdən ayıra bilmədik.

X a n. Onu yəhərə çağır gəlsin! Vay, yer adamı nə çəkir!

K o v x a yəhərə yapışmış şəkildə gəlir.

K o v x a. Qurban olum, xan, ölmüşəm, mənəni yerdən götür, yazığın gəlsin, qurtar mənəni bu bələdan!

M ə r c a n x a n ı m. Başın batsın, hər kimi köməyə çağırırıq, bizdən kömək istəyir. Tez olun, xan əldən getdi, mən lap çatlayıram, tez olun çarə eləyin!

T e l l i (çalğıcılarla kinayə ilə). Çalın, ucadan çalın, bəlkə, əcinnələr qorxub qaçsınlar.

A t a k i ş i. Xan, Eloğlunun bir sehrli tütəyi var. Dağ-daşa səs salır, insan kimi oxuyur, deyin çalsın, bəlkə, köməyi ola!

X a n. A gədə, yetim, tütəyi çal! Bərkdən çal!

E l o ğ l u. Baş üstə, xan, elə çalım ki, yatanları yuxudan diksindirsin, el-oba sel kimi axıb gəlsin.

(Tütəyi çalır)

Sən ey məni çalan oğlan,
Ey igid, qəhrəman oğlan,
Bu səs elin gur səsidir,
Dağlar yıxan qüvvəsidir.

Durma, xalqın gücünü al!
Get, düşməndən öcünü al!
Qoru bu əziz ölkəni,
Qoru xalqı, həm Vətəninini!

X a n. Bu nə sözlərdir? Bu nə tütəkdir?

Səhnə arxasında kəndlilərin səsi eşidilir. Q ə h r ə m a n,
P o l a d, B a l a o ğ l a n, S ə m ə n d ə r
və başqaları gəlirlər.

E l o ğ l u. Xoş gəldiniz xalqın azadlıq bayramına!
A t a k i ş i. Gəlin, gəlin! (Anaxanımın əlindən tutub gətirir). Get, Poladla görüş!

A n a x a n ı m. Polad! Polad!

P o l a d. Anaxanım!

E l o ğ l u. Ata! (*Qaçıb Polada sarılır*).

S ə m ə n d ə r. Ay Telli! Ay Telli!

T e l l i. Vay Səməndər! (*Görüşürlər*).

X a n. Bu çağırılmamış qonaqlar kimdir?

Q ə h r ə m a n. Bunlar boyunduruq altında gecə-gündüz öküz kimi sənə işləyən məzlumlardır.

E l o ğ l u. Ağac kökündən su içər. Sən bu sağlam ağacı kökündən, bu coşqun dənizi dibindən qurutmaq istəyirdin. İndi cavab ver!

X a n. Məni heç bir şey qorxuda bilməz. Onlara bu qılınc cavab verər.

Eloğlu əlini tərpedir. Xan yerində dayana bilməyib yıxılır.

E l o ğ l u. Sən mənim bir əlimin yelindən yıxılırsan, bəs bu daşqın selə necə cavab verəcəksən?

B a l a o ğ l a n (*çalğıçılara*). Çalın, bir oyun havası çalın!

Qəhrəman, Polad, Anaxanım oynayır.

Q ə h r ə m a n (*Səməndər və Telliyə*). El dəlisini çölə atmaz. Xalq sizi bağışlayır, oynayın!

E l o ğ l u. Xan, azadlıq bayramıdır, sən nə üçün oynamırsan?

X a n. A gədə, çəkil!

Eloğlu ağacla xanı, Mərcan xanımı, falçı Tükəzi və kovxanı bir-birinə yapışdırır.

Onları ağacın işarəsi ilə havanın ahənginə uyğun oynadır.

E l o ğ l u. Eldən geri qalmayın, siz də oynayın!

Z ü m r ü d (*qəhqəhə ilə gülür*). Ata, ata, ora bax, oynayırlar.

A t a k i ş i. Ah, qızım, bu gülən sənsən? Nə böyük bəxtiarlıq!

Z ü m r ü d. Mənəm, ata, mənəm. Daha naxoşluğum sağaldı. Bir ora bax, gör necə oynayırlar!

E l o ğ l u (*Zümrüdə yaxınlaşaraq*). Elimin gözəl qızı, gül, gül, gülmək sənin haqqındır.

A n a x a n ı m. Gül, güllər açılsın, sünbüllər açılsın.

A t a k i ş i (*qızı qucaqlayaraq*). Səni mənə yəni-dən bağışlayan bu azadlıq bayramına canım qurban!

Z ü m r ü d. Ata, heç bilirsən ürəyim nə qədər şəndir!

A t a k i ş i. Doğ, ey günəş, çəkil, ey duman!

P o l a d. Doğ deyə-deyə bu günəşi doğuzdurdun. Hər iki tərəfdən gözlərin aydın!

A t a k i ş i. Sağ ol, Polad! Sənin də gözlərin aydın! Sən nə qədər bəxtiyarsan ki, Eloğlu kimi oğlun var.

A n a x a n ı m. O bütün elin oğludur.

Z ü m r ü d. Eloğlu, sən onları necə yapışdırdın?

E l o ğ l u. Mən yapışdırmadım, onları xalqın biliyi yapışdırdı. (*Əlindəki tütəklə xanın dəstəsinə işarə edir*). Sizin dövrəniniz keçdi. İndi dövrən bizimdir. Çəkilin yerin altına!

Yer yarılr, onlar yerin altına girir. Hamı əl çalır.

P o l a d. Bu gündən yeni həyat, yeni dövrən başlanır.

Z ü m r ü d (*qəhqəhə ilə gülür*). Ata, Eloğlu nə qədər güclüdür! Yer yarıldı, xan dəstəsi ilə bir anda yox oldu.

P o l a d. O, elin qüvvətidir, qızım! El qüvvəti dağları kökündən atar, dənizləri qurudar.

A n a x a n ı m. Doğru demişlər, insanı ağ gün ağardar, bax qızın rəngi necə açıldı! Bir dəstə gül kimi hər yanağı min rəng çalır.

Yer altından yavaş-yavaş işıq ucalıb, səhnəni bürüyür.

Vətəni təmsil edən qoca qadın əvvəlki qiyafəsində
ışıqlar arasından çıxır, şad baxışlarla
ətrafa baxır.

E l o ğ l u (*onu görüncə*). Xoş gəldin, böyük, sevimli anamız, əziz və mehriban Vətənimiz!

Q a r ı. Gözünüz aydın! Sizi təbrikə gəldim.

H a m ı. Xoş gəldin, səfalar gətirdin!

Q a r ı. Pəh, pəh, nə gözəl məclisdir! Hamı şən, hamı bəxtiyardır, baxın, mənim də üzüm, gözüm gülür. Ey köhnə həyatın paslı qalıqları, uzaq olun məndən! Bu gün yer gülür, göy gülür, xalq gülür, bax hər yan gülür.

Səhnə qaranlıqlaşır, qarı üst paltarlarını çıxarıb atır, cavan və gözəl bir qadın şəklini alır. Səhnə işıqlanır, xalq onu görüncə əl çalır.

A t a k i ş i. Doğ, ey günəş, çəkil, ey duman!

Q a r ı. Gurla, ildırım, gurumhagurum!

Mən bu torpaqda şən həyat qurum!

Səhnənin arxa tərəfindən pərdə açılır. Gözəl mənzərəli, başı qarlı dağlar, ətəkləri yaşıl meşələr, bağlar, çəmənələr və tarlalar görünür. Onların arasında Kür çayı, Araz çayı axır. Bağlarda qızılgüllər və çiçəklər açılıb, bülbüllər oxuyur. Xalq bu gözəl mənzərəni görüncə şən nəzərlə baxır və hamısı bir ağızdan oxuyur.

Çöllərimdir şən,
Hər yerin gülşən,
Sən nə gözəlsən,
Ey ana Vətən!

Q a r ı.

Daha durmayın!
Coşun, qaynayın!
El bayramıdır,
Çalın, oynayın!

Bu sözləri dağlardan gələn əks-səda təkrar edir, musiqi çalınır, hamı oynarkən qarı qollarını geniş-geniş açır. Hər yandan onların üstünə işıq yağır.

P ə r d ə

VƏTƏN

Bəşpərdəli dram

İŞTİRAK EDƏNLƏR

E l m a n – gənc qəhrəman
 A t a b a b a – Elmanın atası
 A l a g ö z – Elmanın anası
 D ü n y a g ö z ə l i – vətəni təmsil edən gözəl
 bir qız
 B i l i c i – xalqın biliyini, təcrübəsini təmsil
 edən nurani qoca
 A s l a n – }
 T u ğ a n – } pəhləvan, Elmanın yoldaşı
 L ə l ə ş – kəndli
 Q u z ğ u n ş a h – divlərin padşahı
 Ş a h m a r – Quzğun şahın pəhləvanı
 Ş i m ş a d – }
 İ f r i t ə c a d u – } Quzğun şahın cadugəri
 V ə z i r – şahın vəziri
 Ə y y a r – şahın əyyarı
 Ü l k ə r – }
 Q u m r a l – } Dünaya gözəlinin yoldaşı
 G ü l ə ş – }
 S i m u r q q u ş u
 Z o r b a – divlərin pəhləvanı
 D i v l ə r
 P ə r i l ə r
 X a l q n ü m a y ə n d ə l ə r i
 Ş a h ı n q u r b a ğ a s ı

Birinci pərdə

Sıldırım qayalar. Aşağı tərəf çəmənlik və meşəlikdir. Bir qayanın ətəyində çeşmə şırıldaıyıb axır. Dan yeri ağarmış, üfüqdə bir-birinin üzünə yıxılmış kimi duran bulud komaları yavaş-yavaş doğmaqda olan günəşin al şəfəqləri ilə gözəl mənzərələr təsvir etməkdə davam edir. Təbiət get-gedə canlanır, quşların şaqırtısı ətrafı bürümüş. E l m a n ovçu qiyafəsində əlində ox və yay bir qaya başında durub ətrafa baxır, T u ğ a n o biri qaya başında durmuş, ov gözləyir.

A s l a n da üçüncü qaya başında durmuş. Hər üçü bir-birindən bixəbər ov arayan gözlərini ətrafı süzdürüb baxır.

E l m a n. Gecikdim, ovçular ovunu çoxdan vurmuşdur.

Bu zaman üç ovçu bir-birindən xəbərsiz aşağıda qaya ətəyində axan çeşmə başında bir ceyran görür, hər üçü ceyranı nişan alıb vurur, hər üçü ovunu götürmək üçün qaçır.
 Tuğan ilə Aslan qarşı-qarşıya gəlir.

T u ğ a n (*Aslana*). Xoş gördük, sən burada nə qayıırısan?

A s l a n. Ovumu götürməyə gəldim.

T u ğ a n. Onu mən vurdum.

A s l a n. Yox, mən vurdum.

T u ğ a n. Sənə deyirəm mən vurdum.

A s l a n. Ovçuluqda bu, çirkin işdir, yoxsa bir ceyran...

T u ğ a n. Onu özünə de.

Ceyranı götürmək istəyir, Aslan ceyranı tutub çəkir.

A s l a n. Bura ver!
T u ğ a n. Sən bura ver!

E l m a n yanaşır, gülərək

E l m a n. Neçin vuruşursunuz? Bir ceyran üçünümü? (*Onları aralayır*). Sizin kimi pəhləvanlara ceyran üçün boğuşmaq ayıbdır. O nə sənindir, nə onun. Bu ceyranı mən vurdum. (*Oxluqdan bir ox çıxarıb ceyrana sancılmış ox il tutuşdurur*). Baxın!

Hər ikisi oxlara baxır.

H ə r i k i s i. Doğrudur, sənindir!

E l m a n. Di ocaq qalayın, bu çeşmə başında bir kabab yeyək.

A s l a n. Yox, ov sənindir, götür apar evə!

E l m a n. Yox, aparmayacağam, bu ceyranı sizinlə birlikdə yeyəcəyəm.

T u ğ a n. Elman, Atababa və Alagöz yolunu gözləyir.

E l m a n. Aslan, sən ceyranı götür soy, Tuğan ocaq qalasin, bişirməyi də məndən...

T u ğ a n. Razıyam.

Ceyranı bir ağac arxasına çəkir, Tuğan ocaq qalayır. Elman qayaları, şırıl-şırıl axmaqda olan çeşməni gözdən keçirir.

E l m a n. Bu əfsanəli dağların, bu macəralı qayalıqların ətəyində, bu axan sərin çeşmənin başında, görəsən, nə qədər ovçu kabab yemiş!

T u ğ a n. Ovçuluq yaxşı şeydir, pəhləvanlıq isə başdan-başa dərd, kədərdir.

E l m a n (*heyratla*). Neçin?

T u ğ a n. Çünki basırsan – düşmən qazanırsan, basılırsan – hörmətdən düşürsən.

E l m a n. Yanılırsan, Tuğan, ölkənin yetişdirdiyi qəhrəmana basılan bir pəhləvan torpağı iftixarla öpüb ayağa qalxmalıdır.

T u ğ a n. İftixarlamı?

E l m a n. Bəli, iftixarla... Çünki səni yetişdirən ana torpaq sənini, mənim qüvvətimlə yaşaya bilməz! Ona daha böyük qüvvələr gərəkdir!

T u ğ a n. Belə sözləri ancaq sənini ağzından eşitmək olar. Görək hamı belə düşünürmü?

Bu zaman uzaqdan bir nəغمə səsi eşidilir. Hamı səs gələnlə səmtə baxaraq nəغمəni dinləyir.

T u ğ a n (*gülə-gülə*). Özüdür, özüdür, qoy gəlsin, bir az şənlənərik. (*İçində ölü dövşən olan çuvalı götürüb gülə-gülə gəlir*). Dayan, indi onu qorxudacağam.

Çuvalı götürüb gedir. Elman gülə-gülə o tərəfə baxır. L ə l ə ş iki ayağını eşşəyini sağ böyrü tərəfə uzadıb, ayaqlarını eşşəyini qarnına vura-vura oxuyur.

L ə l ə ş.

Ey dağ, ey çöl, ey orman,
Siz söyləyin, doğrudan,
Bu eldə gördünüzümü
Lələş kimi pəhləvan?

Lələş qürurla öz döşünə döydüyü zaman Tuğan ölü bir
dovşanı eşşəyin ayaqları altına atır və vəhşi səslə:
“O, o!” – deyə bağırır. Eşşək ürküb qaçır,
Lələş bağırır.

L ə 1 ə ş. Vay, öldüm! Vay, öldüm!

Eşşək Elmana yaxınlaşanda Lələşi yerə yıxır, xurcun aşır
Lələşin üstünə düşür, xurcundakı qadın paltarını, kəlağayı,
ayaqqabını yerə dağılır. Lələş xurcunun altından çıxıb
Elmana tərəf qaçır.

L ə 1 ə ş. Vay, öldüm! Vay, öldüm! (*Elmanın
ayaqları ucunda yerə oturur*).

E 1 m a n. Nə var, Lələş? Nə olub?

L ə 1 ə ş (*qorxa-qorxa arxasına baxaraq*). Vay, vay!

A s 1 a n. Arxadan gələn kimdir?

L ə 1 ə ş. Soruşma, yaxşı qurtardım. Qorxumdan
əlim, ayağım titrəyir.

E 1 m a n. Qorxaq oğlu, de görək, nə olub?

A s 1 a n. Yoxsa üstünə heyvan atıldı?

L ə 1 ə ş. Ay sağ ol, eşşək üstündə gəlirdim, meşə-
dən üstümə bir sürü qurd atıldı. Saydım, düz otuz
qurd idi.

Hamı gülür, T u ğ a n əlində çuval gəlir.

A s 1 a n. Ay Lələş, otuz qurd bir yerdə olmaz axı.

L ə 1 ə ş. Olmaz? Yaxşı, iyirmi qurd olsun.

E 1 m a n. Axı bir yerdə iyirmi qurd nədir, beş
qurd da olmaz!

L ə 1 ə ş. Beş qurd da olmaz? Yaxşı, iki qurda
sözün nədir?

Aslan güllə-güllə yenə ağac arxasına gedir, birazdan
əlində şişlər gəlir.

E 1 m a n. Ovçular ovlağına yay zamanı iki qurd
haradan gələ bilər? Görəsən, nə imiş?

A s 1 a n. Bəlkə, quş imiş?

T u ğ a n. Bəlkə, yarpaq imiş?

E 1 m a n. Yoxsa dovşan imiş?

L ə 1 ə ş. Ay sağ ol, doğru deyirsən, dovşan idi.
Kolun içindən zalım oğlu üstümə elə atıldı ki, az
qaldı ürəyim yarılsın.

Hamı gülür.

T u ğ a n. Ölü idi, ya diri?

L ə 1 ə ş. Əlbəttə, diri, ölü dovşan da atılarmı?

T u ğ a n (*çuvalın içindən ölü dovşanı çıxarıb
Lələşin üstünə ataraq*). Atarsan, atılar.

L ə 1 ə ş (*qorxa-qorxa geri çəkilir. Heyrətli nəzər-
lərlə dovşana baxaraq*). Hə, hə, elə bunun özü idi...

Hamı gülür. Lələş gözü ilə eşşəyi axtarır.

E 1 m a n. Qorxma, eşşək odur çayırdə otlayır.

L ə 1 ə ş (*baxıb sevinir, xurcundan tökülən pal-
tarlarını təmizləyərkək*). Mən cəhənnəmə, adaxlımın
paltarları toz-torpağa batdı.

A s 1 a n (*əlində kabab şişləri gəlir, Elmana*). Al,
bişir, yeyək.

Elman şişləri ocağa qoyub bişirir.

A s l a n. Lələş, nişanlın kimdir?

T u ğ a n. Lələş kimi pəhləvanın nişanlısı kim olar? Yəqin, Dünya gözəlidir.

Elman Dünya gözəli adını eşidincə oturduğu yerdə dizləri üzərinə qalxaraq, hiddətlə Tuğanı dinləyir.

T u ğ a n. O Dünya gözəli bu əfsanəli dağlar arxasında, Gözəllər kəndində yaşayır. Deyirlər ki, hələ ora gedib çıxan olmayıb. Xalqın igid oğulları onun eşqinin əsiridirlər.

A s l a n. Görəsən, bəs o Dünya gözəli kimi sevir?

T u ğ a n (*gülə-gülə*). Lələş pəhləvandan başqa kimi sevə bilər!

E l m a n (*əlində şişləri çevirə-çevirə həyəcanlı*). Dünya gözəli! Bu ad mənə nə qədər doğma gəlir, eşitdiyim zaman ürəyim döyünür.

T u ğ a n. Elman, Lələşin adaxlısına sataşma!

L ə l ə ş. Yəni mən eşşəyimlə o Gözəllər kəndinə gedə bilmərəmmi? Hay-hay!

T u ğ a n. Niyə gedə bilmirsən, ancaq eşşəyinlə yorulub yolda palçığa batarsan.

L ə l ə ş. Palçığa niyə batıram?

A s l a n. Eh! Lələşin eşşəyi dünyanın o başına gedir.

L ə l ə ş. Ay sağ ol, doğru deyirsən.

T u ğ a n. Dünya gözəli ancaq Lələş kimi pəhləvana layiqdir.

E l m a n (*həyəcanlı*). Dünya gözəli!

T u ğ a n. Dünya gözəli bizim ruhumuz, qəlbimiz, ümidimizdir.

E l m a n. Bəs adını həmişə sevgilərlə yad ediyimiz gözəl haradadır? Bu, əfsanədir, yoxsa həqiqət?

Elman yerindən sıçrayıb qalxaraq, dağa tərəf baxır. D ü n y a g ö z ə l i dağ başında rəngli şəfəqlər içində ulduz kimi axaraq görünür, ona gülümsəyərək yox olur, Elman heyrətlə açılan gözlərini dağa dikir.

E l m a n. Ay! (*Ürəyini tutur*).

T u ğ a n. Elman, sənə nə oldu?

E l m a n (*dağı əli ilə göstərərək*).

Ulduzdu, axdı getdi,
Şimşəkdi, çaxdı getdi,
Ürəyimin başında
Bir od buraxdı, getdi.

(*Birdən dağa tərəf qaçır, hamı heyrət içində*)

T u ğ a n. Elman!

A s l a n. Elman!.. Hara?

Elman cavab verməz, hamı onun arxasınca heyrətlə baxarkən

P ə r d ə

İkinci pərdə

Arxa planda silsilə dağlar, qayalıqlar, otlu-çiçəkli yamaclar, ortada alma bağı, daha sonra göz işlədikcə sünbülləri saralmış tarlalər. Bağı ilə tarlaların arasından bir çay axır. Quşların xoş nəğməsi ətrafı bürümüş. Gözəllər kəndinin qızları: Gözəl, Ülkər, Qumral, Gülş alma bağında danışırlar.

Ü 1 k ə r. Səni bu gün çox düşüncəli görürəm. Dünya gözəlinin bu halı bizim qəlbimizi sıxır; bu, yəqin, səbəbsiz deyil?

G ü l ə ş. Bunu mən soruşmaq istəyirdim; nə üçün belə kədərliyə?

D ü n y a g ö z ə l i. Qızlar, dəmirçi oğlu Elmanı yuxuda görmüşəm. Ancaq...

Q u m r a l (*gülə-gülə*). De ki, dərdim var...

Ü 1 k ə r. El gözəli el qəhrəmanına aşıq olub! Burada qəribə nə var ki?!

G ü l ə ş. Dərd eləmə, bir də gördün, budur, gəlib çıxdı.

D ü n y a g ö z ə l i. Elman!

Sünbülə dən düşəndə,
Çöllərə çən düşəndə,
Ağlım başımdan oynar
Yadıma sən düşəndə.

Bir an belə gözlərimin qarşısından getmir. Görəsən, o da?..

Q u m r a l. Bu nə sözdür! Əlbəttə, o da, bəli, o da sən, ancaq sən – el gözəlinin divanəsidir.

D ü n y a g ö z ə l i. Nə bilim, a qızlar.
Ü 1 k ə r. Qızlar, gəlin bağda qaçdı-tutdu oynayaq, bir az Dünya gözəlinin ürəyi açılsın. Mən qaçdım, tutun məni!

Hamısı bağa tərəf qaçır. Yaxın bir tərəf başında S i m u r q quşu yerə enir. Elman quşun üstündən düşür...

E 1 m a n. Sağ ol, ey uğurlu quş!

S i m u r q. Sən də sağ ol, igid qəhrəman, mənim balalarımı əjdaha ağzından qurtardın, Tanrı sənə yar olsun. Al bu lələyi, dara düşəndə yandırarsan. Mən dərhal köməyinə gələm, sağlqla qal!

E 1 m a n. Uğurlar olsun!

Simurq quşu havaya qalxır, Elman heyran və həyəcan içində qaçısan qızlara tamaşa edir. Q ı z l a r gülə-gülə gəlirlər.

Ü 1 k ə r. Məni tuta bilmədiniz ki!..

Q u m r a l. İndi mən qaçıram, tutun məni!..

G ü l ə ş (*təpədə dayanmış Elmanı görüb*). A qızlar, təpəyə baxın!..

Q u m r a l. Bu pəhləvan gövdəli oğlan kimdir? Bəxtəvər özü də nə qəşəngdir.

Ü 1 k ə r. Baxın, düz bizə tərəf gəlir.

G ü l ə ş. Bəlkə, Elmandır?!

D ü n y a g ö z ə l i. Dayanın, yaxınlaşır...

Elman bağa yaxınlaşır. Dünya gözəlini görüncə ona tərəf gedir.

E 1 m a n. Gözəl!..

D ü n y a g ö z ə l i. Elman!..

Həyəcan içində ona baxır, hər ikisi bir-birinin əlini tutur.

D ü n y a g ö z ə l i. Yolunu gözləyirdim, axır ki, gəlib çıxdın.

E l m a n (*qollarını açaraq*). Ah, gözəlim, nə qədər bəxtiyaram! (*Əlindəki çələngi gözəlin başına qoyur*).

Q ı z l a r dəstə ilə oxuya-oxuya, qədim Azərbaycan rəqsi oynaya-oynaya onlara dögrü gəlirlər.

Sevin, sevin, el dilbəri,
Qəlbindən sil kədərləri,
Əli əlində Elmanın,
Yaşa, yaşa, dan ölkəri!

İrmaqların coşur, daşır,
Sahillər ilə oynadır.
Üzüm, alma bağlarında
Şənlik, sevinc başdan aşır.

Sən bu xalqın sevincisən,
Gözəllikdə birincisən,
Təbiətin saf qoynunda
Ən dəyərlı bir incisən.

Qızlar ətrafa çəkilir. Elman gözəli sinəsinə sıxır. Gözəl çələngi başından çıxarıb qəmli-qəmli ona baxır.

D ü n y a g ö z ə l i. Üzü dönük dövrən şən gün-
lərimizi xəzana çevirmək istəyir.

E l m a n. Anlamıram, biz ki səadət içindəyik;
sən nə düşünürsən?

D ü n y a g ö z ə l i. Səni, yalnız səni!

E l m a n. Elə isə nəçin belə qəmlisən, kədərlisən? Səni düşüncələrə qər q edən nə şeydir, söylə!

D ü n y a g ö z ə l i. Ayrılıq qorxusu!

E l m a n. Səni məndən hansı qüvvət ayıra bilər? Bu həyəcana səbəb nədir?

D ü n y a g ö z ə l i. Sənə olan sevgim, məhəbbətimdir. Ondan ayrılmaq qorxusudur. Bu qorxunc xülya, bu qara düşüncə qəlbimi bir qurd kimi gəmirir. Elin yenilməz qəhrəman oğlu, bu ölümlü qara xülyanın pəncəsindən qurtar məni!

E l m a n. Ah, Gözəl, sən mənim bütün varlığımı sarsıtdın! Həyatımda bu qədər aciz, bu qədər bacarıqsız olduğumu heç bir zaman belə dərindən hiss etməmişdim. Əmr etsən, ən yenilməz qüvvətləri yıxmağa, ən qocaman dağları yerlə yeksan etməyə, zəngin dənizləri qurutmağa gücüm çatır. Ancaq o əl irişməz qəlbində yerləşən qara xülyaya nə edə bilərəm? Sən onu ürəyindən çıxart, ver mənim əlimə, mən onu bu pəncəmdə bir anda parçalayım!

D ü n y a g ö z ə l i. O aysız, ulduzsuz qaralıq gecədə gördüyüm qorxunc yuxunu dilimə gətirməyə qorxuram.

E l m a n. Mən gecə-gündüz göylər qədər saf, sular qədər parlaq olan eşqimizin qarovulundayam. O, əsrarı aç, söylə, gözəl!

D ü n y a g ö z ə l i. Gördüm ki, qızıl alma bağında zümrüd köşkdə toy başlamış. Məni köşkün

qarşısından axan qızıl ırmaqda çimdirdilər, gəlin kimi bəzədilər. Sən də gəldin. Əlvən çiçəklərdən hörülmüş çələngi başıma qoydun. Səninlə yan-yanə durmuşduq. Çalib-oynayırdılar. Kimsə səni çağırırdı... Sən getdin... Bu an göy guruldadı, şimşək oynadı, ildırım çaxdı, ortalıq qaraldı. Ətrafı qorxunc səslər bürüdü. Yer yarıldı, əlində toppuz heybətli bir div çıxdı. Yavaş-yavaş mənə yanaşdı. Sənin sevə-sevə başıma qoyduğun çələngi pəncəsinə aldı, çiçəklərini yolub yerə atdı. Əlindəki toppuz ilə məni öldürmək istəyirdi ki: "Elman!" – deyər bağırırdım.

E l m a n. Bəs sonra?

D ü n y a g ö z ə l i. Sonra... Heç... öz səsimə oyandım.

E l m a n (*qəhqəhə çəkib gülür*). Demək, Elman köməyinə çatır, eləmi?!

Elman və Dünya gözəli qızlara tərəf gedirlər. Təpə başından onları seyr edən Quzğun şah və vəzir yaxınlaşırlar.

Q u z ğ u n ş a h. Vəzir, gözəl ilə söhbət edən o gənc kim idi.

V ə z i r. Dəmirçi oğlu Elman idi, şahım!

Q u z ğ u n ş a h. Toppuzumla onun cəmdəyini torpağa su kimi axıdardım!

V ə z i r. Şahım, Elman igid qəhrəmandır.

Q u z ğ u n ş a h. Kim olur-olsun, onu pəncəmdən heç bir qüvvət qurtara bilməz! Dünya gözəli mənim olmalıdır!

V ə z i r. Şahım, nə qədər Elman var, Dəmirçi kəndi var, sən öz istəyinə qovuşa bilməzsən.

Q u z ğ u n ş a h. Onlar dəniz olsa, suyunu, dağ olsa, daşını toz kimi havaya sovuraram! (*Əllərini bir-birinə vurur*). Şahmar!

Ş a h m a r hazır olur, baş əyib qarşısında durur.

Q u z ğ u n ş a h (*amiranə*). Şahmar, bütün qüvvətinlə silahlan, ordun ilə Dəmirçi kəndinə basqın et, qır, yıx, dağıt! Daşı daş üstündə qoyma!

Ş a h m a r. Baş üstə, padşahım! (*Gedir*).

Quzğun şah sağ ayağını, sonra sol ayağını yerə vurub səslənir.

Q u z ğ u n ş a h. İfritə cadu, Şimşad!..

Yer yarılr, İ f r i t ə c a d u və Ş i m ş a d şahın qarşısında baş əyib dururlar.

Q u z ğ u n ş a h. Durmayın! Siz də alma bağına basqın edin! Bütün yolları, keçidləri tilsimə tutun! Dəmirçi oğlu Elmanın vücudunu Yer üzündən qaldırın! Dünya gözəlini də mənim sarayıma aparın!

Onlar baş əyib gedir. D ü n y a g ö z ə l i ə l i E l m a n ın əlində qızlar ilə gəlir. O, pərişandır.

E l m a n. Yənə pərişansan, gözəlim?!

D ü n y a g ö z ə l i. Ürəyim heç sakit deyil. (*Başını Elmanın çiyinə qoyur*). Çətin günümdə ümidim, köməyim sənsən!..

E l m a n. Qəmli durma, sənə heç yaraşmır, sən gül, daima gül!..

Sən güləndə ellərə
Al günəşli yaz gəlidir;
Çəmənlərə, çöllərə
Söhbət gəlir, saz gəlir.

Sən güləndə, sevgilim,
Bütün oba, el gülür;
Çəmən gülür, çöl gülür,
Dağdan axan sel gülür.

D ü n y a g ö z ə l i n i n kədəri uçmuş, sən baxışlarla
Elmana baxır, Elman əli ilə onun başını oxşayır.
İ f r i t ə c a d u v ə Ş i m ş a d d ə s t ə s i ilə
basqın edir, divlərin nərəsi ucalır.

D ü n y a g ö z ə l i . Ah, Elman, qara günlərimiz
çatdı.

E l m a n . Qorxma, səni məndən heç kim ayıra
bilməz!

Qılıncını çəkib hücum edir. Vuruşma başlanır. Sağ tərəfdə
Elman Quzğun şahın əsgərləri ilə vuruşur, dörd-beş əsgər
öldürür. Düşmənlər əsgərləri tab gətirməyib qaçmaq istəyir.
Yanında iki div, İfritə fürsətdən istifadə edərək, Dünya
gözəlinə yanaşır. Əlini havada oynadır, hava qaralır,
Dünya gözəlini hop götürüb qaçırlar.

G ö z ə l . Elman! Elman!

Elman Dünya gözəlinə tərəf qaçır. Hava işıqlanır. Dünya
gözəli havada səhnə xaricində İfritənin qanadları üstündə
uçur. Elman həsrətlə başını qaldırır ona baxır.

E l m a n . Gözəl! Gözəl!..

Uzaqlaşmaqda olan Dünya gözəlinin "Elman" səsi getdikcə
yavaş-yavaş eşidilməz olur. Elman da eyni zamanda: "Gözəl!
Gözəl!" – deyər cavab verir. Ş i m ş a d arxadan Elmana
yanaşır, əlini havada oynadır. Səhnə qaranlıqlaşır, şiddətli
ildırım çaxır, şimşək oynayır, külək əsir, Şimşad Elmanı
götürüb havaya atır.

Ş i m ş a d . Get, Elman! Gücünə çox güvənmə,
sənin kimi igidlər mənim hiylələrimin qarşısında
bir oyuncaq kimidir. Bir az sonra yerə düşüb parça-
parça olacaqsan!.. (Divlərinə) Quzğun şahı gedib
müjdə verim.

Hamısı çıxır.

P ə r d ə

Üçüncü pərdə

A t a b a b a dəmirçi dükənində işləyir. A l a g ö z ocağı körükləyir. Atababa bir dəmir parçasını ocağa atır, başqa birisini döyəcləyə-döyəcləyə oxuyur.

A t a b a b a:

Yan ocağım, durma, yan!
Təndir kimi alovlan.
Qalma günəşdən geri,
Bişir bu pak dəmiri.
Qılgıcım saç hər yana,
Cansızlar gəlsin cana.
Bağım, bağçam güllənsin,
Bülbüllərim dillənsin.
Şənlənsin tarla, çəmən,
Sevinsin ana Vətən.

Körüklə, Alagöz, körüklə, kürəmiz yansın, ocağımız da qəlbimdə yanan eşqin kimi alovlansın.

A l a g ö z. Yənə çay kimi yaman coşub-daşırsan.

A t a b a b a. Durgun göl olduğun yadıma gəlir.
Mən həmişə coşqun çay, daşqın sel olmuşam.

Çəşmənin başı sənsən,
Qiyətli daşı sənsən.
Dünya gözələ dönsə,
Hamının başı sənsən.

A l a g ö z. Kəfin gəlib. Bəxtəvər, mən bütün gecəni yatmamışam, ürəyimə min cür qara fikirlər gəlir, Elman ovdan niyə qayıtmadı? Görəsən, başına nə qəza gəldi? Sənin heç bir tükün də yerindən qımıldanmır.

A t a b a b a. Çünki arxayınam, bilirəm ki, Elman kimi oğula heç bir şey olmaz. Bütün el onun arxasındadır. (*Alagöz cavab verməz*). Görünür, başı ova qarışmış, darıxma, gələr. (*Qılinc şəklinə salmış olduğu dəmiri ocaqdan maşa ilə götürüb zindan üzərində çakiclə döydükdən sonra yenə maşa ilə götürüb baxır. Raza olmadığını göstərən bir səslə*) Yox, bu da mən istəyən qılinc olmadı. (*Qılinc zindan yanındakı qırıq qılinc parçalarının içində atır. Başqa bir dəmir parçasını ocağa qoyur*). Alagöz, körüklə!..

A l a g ö z (*körükləyə-körükləyə*). Bizim də bu gün işimiz heç gətirmir, bilmirəm nə var?

B i l i c i uzaqdan görünür və dükana doğru gəlir. Atababa qılinc götürüb zindan üzərində döyməkdə davam edir.
Maşa ilə götürüb baxır, başını oynadır.

A t a b a b a. Bu qılinc məni lap yordu.

A l a g ö z. Ey, sən də, qoluyun gücü azalıb.

Alagöz evə gedir. Bilici yaxında durub Atababanın işləməsinə tamaşa edir. Atababa o qılincı da dəmir parçalarının üzərinə atır. Bilici ona yanaşır, Atababa Bilici babanı görüncə

A t a b a b a. Günaydın, baba!

B i l i c i. Günaydın, oğlum! (*Qılinc qırıqlarına baxaraq*) Bu qılincləri neçin qırıb atırsan?

A t a b a b a. Baba, mən istəyənlə qılinc olmur.

B i l i c i. Olar, oğlum, olar. Sən get mənə sərin su gətir.

Atababa su gətirməyə gedir. Bilici qoltuğundan bir dəmir parçası çıxarır, içindəki ağı tozdan ocağa səpir, ocaq alovlanıb yanmağa başlayır. Atababa bir kasada su gətirir.

Bilici suyu alıb içir. Atababa bir şölə çəkib yanan ocağa, bir də heyrətlə Biliciyə baxır.

A t a b a b a. Babacan, ayağınız nə qədər uğurludur! Ocağım günəş kimi şölə çəkib yanır. *(Tez bir dəmir parçasını götürüb ocağa atır).*

B i l i c i. Atababa, o qılinc mənə üçün qayır!

A t a b a b a. Baş üstə, babacan! *(Dəmiri ocaqdan götürüb zindan üzərində çəkilə döyür, döydük-cə qılincdan alovlu quğlucular sıçrayır. Dəmir qılinc şəklini alır. Atababa ona diqqətlə baxaraq)* Bu mən istəyənlə qılinc olacaq, sizin uca bəxtiniz var.

B i l i c i qılincı A t a b a b a d a n alıb əli ilə ona sığal verir, qılinc parıl-parıl yanır, sonra gözlərini əfsanəli dağa dikərək diqqətlə baxır.

B i l i c i. Üstümüzə qara buludlar gəlir, al bu qılincı yaxşı saxla, vətən göylərini qara buludlar aldığı zaman bu qılinc lazım olar. O zaman onu xalqın ən qəhrəman, ən namuslu oğluna verərsən. O, vətəni fəlakətdən qurtarar.

Bilici gedir. Atababa onu yola salmaq üçün arxasınca beş-on addım getdikdən sonra qayıdır. Qılinc əlinə alıb diqqətlə baxır. A l a g ö z gəlir. Qılinc üzünə səfəq salır, gözləri qamaşır.

A l a g ö z *(heyrətlə)*. Atababa, bu qılinc sənmi qayırdın?

A t a b a b a. Mən qayırdım, mən!..

Alagözün başından bir tük çəkir. Alagöz diksindir. O, qılinc ilə tükü üzür. Hər ikisi məmnun və heyrətlə qılınca baxır.

A l a g ö z. Atababa, bu qılinc Elmana layiqdir.

A t a b a b a. Bilici baba: “Bu qılinc qara gün üçün saxla”, – dedi. Bunu gizlətmək lazımdır.

Yeri qazıb qılinc basdırır, sonra bir dəmir parçası ocağa atıb ox qayırır, bu zaman T u ğ a n, A s l a n və L ə l ə ş gəlirlər.

T u ğ a n. Günaydın, baba!

A t a b a b a. Aydınlıqlar içində, igidlər!

A s l a n. Yenə çalışırsan, alnın tər tökülür.

T u ğ a n. Alın təri namus təridir. Sənin gecəgündüz sönmək bilməyən bu ocağın el üçün xeyir, bərəkət ocağıdır.

A s l a n *(Alagözə)*. Xala, sən necəsən?

A l a g ö z. Yaxşıyam, oğlum, ancaq Elmandan nigaranam. Ova gedəli qayıtmadı.

A s l a n. Qayıdır, fikir çəkmə, ona nə olacaq?

T u ğ a n *(gül-gülə)*. Dünən ovda idik. Lələşin adaxlına vurulub, onun dalınca getdi.

L ə l ə ş *(yarızarafat, yarıgerçək)*. Ey, mənə nişanlığa sataşmayın, yoxsa hərənizi bir əlimlə qaldırıb yerə çıxaram.

A s l a n. Bah, sənin böyük pəhləvan olduğunu bilmirdim...

L ə l ə ş. Bilmirdin, indi bil.

A l a g ö z. Doğrudan, Elmandan nə xəbər?

T u ğ a n. O, Dünya gözəlinin dalınca getdi.

A t a b a b a. Dünya gözəlinin?

A l a g ö z. Onda bu səfər çox uzun sürəcək. O qorxulu yollarda, görəsən, başına nə bəla gələcək?..

A s l a n. Elmana heç bir şey olmaz, arxayın ol!

T u ğ a n. Biz sizi arxayın etmək üçün gəldik.

Uzaqda nə rə səsi və divlərin həmhəməsi eşidilir.

T u ğ a n (*döyünərək*). Bu nə səsdir?

Uzaqda tüstü görünür.

A s l a n. Bax, evləri yandırırılar.

T u ğ a n. Görünür, basqındı. Tez gəlin!

A s l a n. Gedək!..

Hər ikisi qılınclarını çəkib gedir. Atababa, Alagöz və Lələş tamaşa edir, səs getdikcə yaxınlaşır.

L ə l ə ş. Atababa, gəlirlər, gəlirlər, mən neyləyim?

A l a g ö z. Bədbəxtliyə bax ki, Elman da yoxdur.

A t a b a b a (*çəkici götürür*). Mən gedirəm.

A l a g ö z. Dayan!..

Bu zaman dörd-beş div əllərində toppuz nə rə çəkə-çəkə yanaşır, Lələş onları uzaqdan görüncə qaçıb böyük bir sandıq içində gizlənir. Atababa onlara yaxınlaşır.

A t a b a b a. Ey, yaxın gəlməyin!..

Onlar Atababaya hücum edirlər.

Z o r b a (*istehza ilə gülərək*). Pah!.. Buna bax!.. (*Toppuzunu qaldırır*).

A l a g ö z (*irəli gəlir*). Ey, mərhəmətsizlər, o qoqanı yox, məni öldürün!

Bir div toppuzla Alagözü vurub öldürür. Atababa çəkilə divi vurub yerə yığır. Zorba Atababanı yaralayır.

Atababa yerə yığılınca divlər dükana doluşub talan edirlər.

Üç div sandıqdan yarışıb hərəsi bir tərəfə çəkir.

1-c i d i v. Buraxın, bu mənimdir!

2-c i d i v. Yox, mənimdir!

Z o r b a. Siz özünü zə başqa şey tapın! Bu sandıq mənimdir! (*Dartıb əllərindən alır. Sandığı çiyminə qoyub aparmaq istəyir, gücü çatmayıb yerə qoyur*). Bah, ağırdır.

1-c i d i v. Görünür, içində qiymətli şeylər var.

2-c i d i v. Sən yükünü çox yaxşı tutdun.

Z o r b a (*bir divə*). O başdan tut, aparaq.

Div Zorbaya kömək edir, sandığı aparır. O biri divlər də gedir. Dəmirçi kəndinin uzaqdan görünən yanmış evləri tüstü içindədir. Divlər əsirləri matraqla döyə-döyə aparır.

Elman Simurq quşu ilə əllərinə yaxın təpədə durub Dəmirçi kəndinə baxır. Bu dəhşətli faciəni görüncə

E l m a n. Hər tərəf ölüm, hər tərəf fəlakət.

S i m u r q q u ş u. Bu fəlakəti açan Quzğun şahdır.

E l m a n. Azğın düşmən!.. Heç bir rəzalətdən çəkinmir. (*Simurqa*) Sağ ol, sədiq dostum! Sən məni

ölümdən qurtardın, indi get, balaların səni gözləyir.

S i m u r q q u ş u. Düşmən hiyləgərdir, sən özünü onun hiylələrindən qoru, çətin zamanda mən köməyə gələrəm. Hələlik, sağlıqla qal.

E 1 m a n. Uğurlar olsun, dostum! (*Simurq quşu havaya qalxır. Elman qəmli nəzərlərlə bir əfsanəli dağa baxır, bir də Dəmirçilər kəndinə*).

O aslan ürəkli şən elim hanı?

O ellər sevinci gözəlüm hanı?

(*Elman yavaş-yavaş evə yanaşır, ata-anasını ölmüş görünəcə*) Ah, əziz ata-anam!

A t a b a b a (*inləyərək*). Oğlum... Elman!.. Sən sağsan?

E 1 m a n. Sağam, atacan, sağam. Kaş mən də öləydim, bu qara matəmli günləri görməyeydim! (*Anasına yanaşır*). Anam da sağdırmı?

A t a b a b a. Yox, ölmüşdür. (*Elman anasının başını qucaqlayıb ağlayır, Atababa onu çağırır*). Elman, qaldır məni!.. (*Elman onu qaldırır, əli ilə göstərdiyi yerə aparır*). Bu yeri eş! (*Elman yeri eşir, qılinc görünür, Atababa qılınıc alıb Elmana uzadır*). Al bu qılınıc, get intiqam al, Dünya gözəlini azad et!..

E 1 m a n (*qılınıc alıb öpür*). Bu qılınıcın qalxanı hanı?

A t a b a b a. Bilici babanı tap, qalxanı o sənə verər.

Atababa halsız düşür. Elman tez onun başını dizləri üzərinə alır.

E 1 m a n. Ata! Ata! (*Cavab gəlmir*). Ata! Ata!.. (*Cavab gəlmir*). Ah, atam da əlimdən getdi. (*Anasının cəsədinə yanaşır*). Bədbəxt anam!.. (*Ayağa qalxaraq, dərdli gözlərini hər tərəfə çevirib həsrətlə baxdıqdan sonra*)

Vətənin göylərini sardı fəlakət buludu.

Külə döndü el, oba, qönçə çiçəklər qurudu.

Bir məzar oldu ana yurdumuzun hər bucağı,

Batdı matəmlərə bayramlı, düyünlü ocağı.

Ah, itirdim bu fəlakətli döyüşlərdə nələr!

Qoca bayquş, qarı düşmən qoparır qəhqəhələr.

Hanı, ah, el gözəli, noldu sevimli Vətənim?

Onu qurtarmasa Elman, geyim olsun kəfənim!..

(*Qılınıcını sıyıdırıb qəzəbli nəzərlərlə ətrafa baxır*).

Həqiqət yenilməz!.. (*Bu zaman ona doğru bir işıq uzanır, Elman işığı görünəcə gözləri ümidlə parlayır*).

Ey uğurlu çıraq, sən mənim yolumu işıqlandır! Sənə doğru, azadlığa doğru, Gözələ doğru gəlirəm!

Əlində qılinc sürətlə gedir.

P ə r d ə

Dördüncü pərdə

D i v l ə r bir qalada qarət etdikləri şeyləri
yərə qoyub dincəlirlər,
Z o r b a sandığa söykərib oturmuşdur.

1-c i d i v. Zorba! Sənin sandığında, yəqin ki,
qiymətli şeylər var.

2-c i d i v. Açı görək içində nə var?

Z o r b a. Yox, onu burada açmaq sərf eləməz.

3-c ü d i v. Qorxma, əlindən almaıraq, aç!

Z o r b a. Yox, keçəl suya getməz.

1-c i d i v. Doğrusu, bu döyüş məni lap candan
saldı. Elə yorulmuşam ki...

2-c i d i v. Məni demirsən, heç ayaqlarımı tərpe-
də bilmirəm.

3-c ü d i v. Bir az yatsaq, yorğunluğumuz çıxar.

1-c i d i v. Doğru deyirsən, mən yatdım.

Divlər uzanıb yatırlar. Zorba paltarı başının altına qoyub
xorna çəkir. Bir az sonra Lələş sandığın ağzını yavaşca qaldırır
baxır, tez yenə başını çəkir. Bir az sonra yenə sandığın ağzını
açıb qorxa-qorxa divlərə baxır. Yenə tez başını çəkir. Üçüncü
dəfə sandığın ağzını açıb bir az baxdıqdan sonra sandıqdan
çıxır, qaçmaq istərkən Zorba tərənir. Lələş qorxub ağaca
dırmanır. Nə qədər ağacdən enib qaçmaq istəyir, mümkün
olmur. Çünki hərdənbir cin tərənirdi. Zorba oyanır. Başının
altından paltarı götürüb sandığa qoymaq istərkən.

Z o r b a. Mənim sandığımı boşaltmışlar. (*Div-
lərə yanaşib, ayağı ilə onları oyadaraq*) Ey, qalxın!

1-c i d i v (*yuxulu*). Nə deyirsən?
Z o r b a. Mənim sandığımı kim boşaltmışdır?
1-c i d i v (*yuxulu*). Bilmirəm.

O biri böyrünə çevrilir. Zorba hirsələnir, ayaqları ilə
onları təpikləyib oyadır.

Z o r b a. Qalxın, mənim şeylərimi verin!

2-c i d i v. Nə şeylər?

3-c ü d i v. Nə istəyirsən?

Z o r b a. Qalxın, mənim şeylərimi verin!

1-c i d i v. Nə şeylər?

Z o r b a (*sandığı göstərir*). Baxın, bomboşdur.
Bunun ağırlığı mənim kimi Zorbanın çiyinini salır-
dı. Deyin görüm, bu şeylər nə oldu?

2-c i d i v. Bizim xəbərimiz yoxdur.

Z o r b a. Necə xəbəriniz yoxdur?.. Bəs bunları
yer yeyib, göyəmi çıxıb?

3-c ü d i v. Biz nə bilək...

Z o r b a (*toppuzu qaldırır*). Bu saat mənim şey-
lərimi verin!.. Yoxsa...

1-c i d i v. Bizi toppuzla qorxutma!..

Z o r b a. Canınızı da alaram.

Zorba divlərə, divlər də Zorbaya hücum edirlər. Zorba onları
bir-bir öldürür, onların şeylərini götürüb gedir. Lələş ağacdən
düşmək istərkən İ f r i t ə c a d u ilə Ş i m ş a d gəlirlər.

İ f r i t ə c a d u. Bizim divləri kim öldürmüş?
Ş i m ş a d. Elmandan başqa kim ola bilər? Hayıf
ki, əlimə düşmədi, pəncəməzdən yaman qurtuldu.

Mən tufana dönüb onu arxadan top kimi havaya fırlatdım, qayalara düşüb parça-parça olacaqdı.

İ f r i t ə c a d u. Simurq quşu isə qanadlarında götürüb apardı.

Ş i m ş a d. Demək, o hələ sağdır! (*Sandıği görür, gəlib oturur*). Bu mənə lazım olar.

İ f r i t ə c a d u. Gedək... Elmana əncam çəkmək lazımdır.

Gedirlər. Lələş ağacdən qorxa-qorxa enir... Qaçmaq istərkən Şahmar əlində toppuz ona tərəf gələn Lələşə bağırır.

Ş a h m a r. Ey, kimsən? (*Lələş qorxub geri çəkilir, Şahmar yanaşır*). Sən kimsən?

L ə l ə ş. Vay, yağışdan çıxdım, yağmura düşdüm.

Ş a h m a r. Ey, kimsən?..

L ə l ə ş (*özünü karlığa qoyur*). Sən nə dedin?

Ş a h m a r. Bu ki kardır. (*Ucadan deyir*). Sən kimsən?

L ə l ə ş. Mən? Mən?..

Ş a h m a r (*ucadan*). Ha, sən.

L ə l ə ş. Mən pəhləvanam.

Ş a h m a r. Yoxsa dəmirçi oğlu Elmansan?

L ə l ə ş (*əlini qulağına qoyur*). Nə?..

Ş a h m a r. Deyirəm yoxsa dəmirçi oğlu Elmansan?

L ə l ə ş (*gülərək*). Eh, Elman nədir? Mən Elmana, Tuğana, Aslana pəhləvan demirəm, onlar mənim qarşımda pişik kimi miyovuldayar.

Ş a h m a r (*heyrlə ona baxaraq*). Paho!.. Adın nədir?

L ə l ə ş. Ha?..

Ş a h m a r (*ucadan*). Adın nədir?

L ə l ə ş. Adım?

Ş a h m a r. Ha, adın...

L ə l ə ş. Adım Lələş pəhləvandır. Soruşmaq ayıb olmasın, sən kimsən?

Ş a h m a r. Mən ovçuyam...

L ə l ə ş. Nə?..

Ş a h m a r. Ovçuyam...

L ə l ə ş. Ovçu? (*İstehza ilə gülərək*) Sən mənim kimi ovçu ola bilməzsən!.. Mən göydə uçan durnaları dimdiyindən vururam. Böyük qayaları, ağacları kökündən qoparıb atıram.

Ş a h m a r (*tərəfə*). Paho, bundan qorxmaq gərək! (*Ucadan*) Görünür, zor pəhləvansan...

L ə l ə ş. Nə?..

Ş a h m a r (*yanaşır, ucadan*). Zor pəhləvansan!

L ə l ə ş. Bəs!.. Mən çöldə aslanları, qaplanları əlimlə tutub boğuram...

Şahmar ona heyrlə baxır, sonra qorxa-qorxa bir az geri çəkilir.

Ş a h m a r. Bu pəhləvan mənim işimə yarayacaq. (*Yanaşır, nəzakətlə*) Lələş pəhləvan, gəl otur, danışaq...

L ə l ə ş. Nə?.. Danışaq?..

Ş a h m a r (*yer göstərir, özü də oturur, ucadan*).

Otur danışaq.

L ə l ə ş. Otur deyirsən, oturum...

Lələş qorxa-qorxa divin yanında oturur, div də ehtiyatla kənara çəkilir, heyrətlə Lələşə baxır.

Ş a h m a r (*ucadan Lələşə*). Deyirsən qayaları, ağacları kökündən qoparıb atırsan, aslanları, qaplanları əlinlə tutub boğursan? Bu güc səndə haradan?

L ə l ə ş. Yaxşı soruşursan, qulaq as, söyləyim. Bir gün ovda iki dağ öküzü vurdum, ikisini də çay qırağında bişirib, biroturuma yedim.

Ş a h m a r (*heyətlə, ucadan onun qulağına*). Pah, iki öküzü bir gündə!

L ə l ə ş. Bəs necə? Pəhləvanın gücü yeməkdə bilinər. Yeməsə, güclü olmaz. Eh, öküz nədir, mən qaya boyda qarpızı yemişəm.

Ş a h m a r. Qaya boyda?

L ə l ə ş. Hə, bəs!.. Qaya boyda. Qulaq as, söyləyim. Bir gün Araz çayının sahili ilə gedirdim, qarşıma dağ boyda dəyirmi bir qaya çıxdı, baxıb gördüm qarpızdır. Qarpızın yanında böyük bir deşik vardı, içində üç tülkü balası, tülkü balalarını ayağımın altında əzib öldürdüm.

Ş a h m a r. Pah, dağ boyda qarpız, içində üç tülkü balası! (*Ucadan*) Pəhləvan, bu qarpızın tağı nə boyda idi?

L ə l ə ş. Ay sağ ol, yaxşı soruşursan, qarpızın tağını axtarıb gördüm ki, tağın kökü Araz çayının o biri sahilindədir. Tağ çayın üstündən körpü kimi uzanmış, üstündən at-eşşək, araba, adam keçir.

Ş a h m a r. Pah, nə qərribə qarpız imiş! Pəhləvan, o qarpızı neylədin?

L ə l ə ş. Nə?..

Ş a h m a r. O qarpızı neylədin?

L ə l ə ş. Neylədim? Baltanı götürdüm, qarpızı parça-parça doğrayıb, doldurdum tuluğa. (*Əli ilə qarnını göstərir*).

Ş a h m a r. Pah, dağ boyda qarpız qarnına necə yerləşdi? (*Əli ilə qarnını göstərir*).

L ə l ə ş. Yaxşı soruşursan. Qarın ki var, tuluq kimi şeydir, basdıqca genişlənir. Qarpızı yedim, gecə qarnım şişdi, şişdi, şişdi, üst tərəfi burnuma dəydi. Alt tərəfi ayaqlarıma sarıldı, özümü zor-güc evə çatdırdım.

Şahmar heyətlə ona baxıb geri çəkilir.

Ş a h m a r. Pəhləvan, gəl qardaş olaq. Dar gündə mən sənə kömək edim, sən də mənə.

L ə l ə ş. Yaxşı, ol deyirsən, olaq.

Bir-birinin əlini tuturlar. Şahmar o tərəf-bu tərəfə baxır.

L ə l ə ş. Niyə döyükürsən, yoxsa məndən qorxursan?

Ş a h m a r. Yox, düşmənin yolunu gözləyirəm. O öz ayağı ilə gəlib bura çıxmalıdır.

L ə l ə ş. Yoxsa Elmanı axtarırsan?

Ş a h m a r. Yox, mənim o dünyaya göndərmək istədiyim bir qocadır.

L ə l ə ş. Eh, qocanı öldürməyə nə var?

Ş a h m a r. Bu qoca başqa qocadır. Hər işi sehdirdir, cadudur. Mənə kömək etsən, sənə çoxlu pul

verərəm, xəzinə verərəm. Mən yolunu qabaqdan
kəsərəm, sən də arxadan.

L ə l ə ş. Nə deyirəm ki.

Bilici uzaqda görünür.

Ş a h m a r. Bax odur, gəlir, gəl, qardaş, gəl!

L ə l ə ş. Nə deyirəm ki. (*Titrəyir*). Bu, bu, bu!..

Ş a h m a r. Vay, pəhləvan, sən qorxursan, titrə-
yirsən...

L ə l ə ş. Ağlını başına yığ, titrəmək nədir? Mən
acıqlananda, qollarıma güc dolanda titrəmək adə-
timdir. Bu, bu, bu!..

Ş a h m a r. Qardaş, gəl iki yandan hücum edək.

L ə l ə ş (*əyilir*). Əyil, əyil, səni görməsin, mən
təpədən qılınıcı götürüb gəlirəm.

Ş a h m a r. Tez gəl!

L ə l ə ş (*sürünə-sürünə gedir*). Uşaqsan, tülkünün
meydanda nə işi var ki, dərisinə saman təpsinlər.

Birdən qarşısına E l m a n çıxır.

L ə l ə ş. Vay, ey adam, yazığın gəlsin.

E l m a n. Lələş!..

L ə l ə ş. Elman, sənsən?

E l m a n. Sən burada nə gəzirsən?

L ə l ə ş. Ova çıxmışdım.

E l m a n (*gülə-gülə*). Ova çıxmışdın?

L ə l ə ş. Hə, ova çıxmışdım, yaxşı ki, səsinə tez
çıxartdın, yoxsa səni ov bilib vurmuşdum.

Ş a h m a r (*səslənir*). Pəhləvan, tez ol gəl!

E l m a n. O kimdir?

L ə l ə ş. Heç, tanış bir pəhləvandır. Qocanı öl-
dürmək istəyir, məni də köməyə çağırır.

E l m a n. Qoca kimdir? (*Tez o tərəfə baxır,
Bilicini görünəcə*) Nə sevimli qocadır! Üz-gözündən
nur yağır.

Şahmar əlindəki ox ilə onu nişan alıb vurmaq istəyir,
qoca əsəbi baxışlarla ona baxır.

E l m a n. Ey, dayan!.. Nə edirsən?!

Ş a h m a r. Çəkil, onu öldürmək mənə buyruq-
dur.

E l m a n. Yox, o ölməyəcək, onu salamat saxla-
maq da mənə buyruqdur.

Ş a h m a r. Sən Quzğun şahın iradəsinə qarşı
çıxırsan?! Ey bəni-insan, bu sənə ucuz başa gəlməz.
Qarşındakı o tilsimli dünyanın padşahı Quzğun şa-
hın baş pəhləvanı Şahmardır. Çəkil yolumdan!

E l m a n. Aha, yaxşı yerdə rastlaşmışıq. Səni
göydə axtarırdım, yerdə əlimə düşdün. De görüm,
Dünya gözəli hanı?

Ş a h m a r (*qəhqəhə ilə gülür*). Ha... ha... ha...
Dünya gözəli... De görüm, sən kimsən?..

E l m a n. Mən dəmirçi oğlu Elmanam.

Ş a h m a r. Aha, dəmirçi oğlu Elman! Dünənki
uşaq, ha... ha... ha...

L ə l ə ş (*uzaqdan*). Dəmirçi oğlu Elman odur?

E l m a n. Sən mənə Gözəlin yerini göstərmə-
lisən!

Ş a h m a r (*toppuzu çəkir*). Al, göstərim sənə.
(*Toppuz ilə Elmanı vurur*).

Elman onu rədd edərək ilk zərbədə qılıncla Şahmanı öldürür.
Bu tilsimli pəhləvanın dərhal ölməsi onda təəccüb oyadır,
heyətlə qılınca baxır. Sonra Biliciyə tərəf gedir.

E l m a n. Günaydın, baba!

B i l i c i. Aydınlıqlar içində! (*Elmanın qılınıca
baxaraq*) Nə arzun var, oğlum?

E l m a n. Babacan, qılınca qalxan istəyirəm.

B i l i c i. Arxamca gəl!

Elman ilə qoca gedir. Ş i m ş a d əlində sandıq Lələşə yanaşır.

Lələş Elmana tərəf qaçır.

Ş i m ş a d. Ey, dur!.. Kimsən sən?

L ə l ə ş (*tərəfə*). Qoy buna da bir qorxu gəlim.
(*Şimşada*) Mən? Mən pəhləvanam...

Ş i m ş a d. Bilirəm pəhləvansan, ey igid oğlan!

L ə l ə ş. Sən haradansan?

Ş i m ş a d (*qorxa-qorxa*). Bu yaxın kənddənəm.

L ə l ə ş. O sandıq sənə haradan? O ki mənimdir!..

Ş i m ş a d. Sənindir?

L ə l ə ş. Bəli, mənimdir. Mən onun içində otu-
rub göylərə uçuram.

Ş i m ş a d (*tərəfə*). Dinmə, bu, Elmandır (*Lələşə*)
Sizə Simurq quşunun qanadları üzərində uçmaq
daha çox yaraşır. Siz sandığı neyləyirsiniz?

L ə l ə ş. Mən onda uçuram, uçuram.

Ş i m ş a d. Sənin kimi böyük pəhləvan bu san-
dığa necə sığışar?

L ə l ə ş. Elə yaxşı büzülüb sığışırım ki!..

Ş i m ş a d. Yox, inanmıram, pəhləvan.

L ə l ə ş. İnanmırsan?

Ş i m ş a d. Yox, inanmıram.

L ə l ə ş (*sandığı dartıb alaraq*). Mən səni inandı-
raram. (*Sandığa girib büzülür*). Bax belə!..

Ş i m ş a d (*tez sandığın ağzını örtür*). Ha, ha,
ha... Dəmirçi oğlu Elman sandıq içində Quzğun
şaha ən böyük hədiyyə!

Q u z ğ u n ş a h, v ə z i r v ə d i v l ə r g ə l i r.

Ş i m ş a d (*baş əyərək*). Padşahım, sizə çox böyük
hədiyyə gətirmişəm. (*Sandığı göstərir*).

Q u z ğ u n ş a h. Nədir o?

Ş i m ş a d. Dəmirçi oğlu Elman!

Q u z ğ u n ş a h. Necə, Elman?! Çıxarın onu san-
dıqdan.

Şimşad sandığın yanında fırlanır, divlər sandığın ətrafını alır,
Şimşad sandığın ağzını açır.

Ş i m ş a d. Çıx sandıqdan!

L ə l ə ş (*başını çıxarıb divlərə baxır, qorxa-qorxa*).
Bu... ba... ba...ba...ba...

V ə z i r (*acı-acı gülərək*). Bu, Elman deyil. Siz
kimi tutub gətirmisiniz?

Q u z ğ u n ş a h. Çıx sandıqdan!..

Şimşad onun qolundan tutub çıxarır.

L ə l ə ş (*qorxa-qorxa onlara baxıb titrəyir*). Bu...
ba... ba... ba...

Q u z ğ u n ş a h. Adın nədir?

L ə l ə ş. Adım? Lələş!

V ə z i r (*gülə-gülə*). Aslan yerinə dovşan tutmuş-
lar. (*Lələşə*) Sən nəçisən?

L ə l ə ş. Nə?

V ə z i r. Nəçisən?

L ə l ə ş. Mən?.. mən... (*Sol qolunu saz kimi uzadır, sağ barmağı ilə çalaraq*) Belə var ha!..

Q u z ğ u n ş a h. Belə nədir?

L ə l ə ş. Belə, belə... çalğıcıyam.

V ə z i r. Yaxşı çala bilirsənmi?

L ə l ə ş. Hə, yaxşı çalib-oxuyuram. Mən oxuyan-
da bülbüllər susur, qurbağalar qur-qur quruldaşır.

Divlər gülüşür. Lələş qolunu saz kimi çalır, divlər oynamağa
başlayır.

Q u z ğ u n ş a h. Bunu götürün saraya, çalib-
oxusun, bəlkə, Gözəlin könülü açılar. (*Şimşada*) Ya-
lançı pəhləvanlar! Tanımadığınız Elmanı Gözəllər
kəndində havaya necə fırlatdınız? Görünür, hər sö-
zünüz yalandır. (*Acıqlı*) Quzğun şahın əmri qətidir.
Ya Elmanın başı gəlməli, ya da sənin başın yerindən
üzüləcək.

Ş i m ş a d. Əmrinizə itaət borcumuzdur, şahım!

Divlər Lələşi əlləri üstündə aparırlar. Quzğun şah, vəzir,
Şimşad gedirlər.

E l m a n (*əлиндə qılinc və qalxan görünür*). Ey
gözəl ölkə, ey bərəkətli torpaq, hər zaman bahar
qoxusu verən sevimli ana qoynunda indi düşmənlər
yadır. (*Sıyırtma qılinc ilə getmək istərəkən yer yarılır,
əllərində zəncir dörd div çıxır*).

D i v l ə r. Dayan, oğlan, dayan! Gəl sən də bu
zəncir altına gir!

E l m a n. Mən əsarət zənciri altına girmək üçün
yox, o zənciri parçalamaq üçün doğulmuşam. (*Hü-
cum edir, divlərdən ikisini öldürür, ikisi qaçır*).

Səs-küy çoxalır, qorxunc səslər gəlir. İ f r i t ə c a d u

Ülkər qiyafəsində Elmana yanaşır.

İ f r i t ə c a d u. Ey gənc qəhrəman, xoş gəl-
misən!..

E l m a n. Sən kimsən?

İ f r i t ə c a d u. Mən Dünya gözəlinin rəfiqəsi
Ülkərəm.

E l m a n. Xatırlayıram.

İ f r i t ə c a d u. Dünya gözəli düşmən əlində
əsirdir, onu qurtarmaq lazımdır.

E l m a n (*başını köksünə dikərək*). Gözəl! Gözəl!

İfritə cadu əlində kösöv fırlanır, yer yarılır, Elman qurşağa
qədər yerə batır, ətrafını alov bürüyür.

İ f r i t ə c a d u. Ha, ha, ha!.. Dəmirçi oğlu,
gecikmə, Dünya gözəli yolunu gözləyir.

E l m a n. Ah, yandım, yandım, hiyləgər qarı!

Divlər şənlik edir, oynayır.

İ f r i t ə c a d u. Sən ömrün uzununu bu atəş içində
yanacaqsan!

Əllərini bir-birinə vurur, hamı gedir.

E l m a n. Ah, Gözəl... Gözəl!..

Bilici gəlir.

B i l i c i. Uğur olsun, elin igid oğlu!..

E l m a n. Uğurlar olsun, baba, mənmi igidəm?

B i l i c i. Sən! Sən!

E l m a n. İgid olsaydım, Gözəlüm düşmən əlin-
də əsir, mənim də boynumda odlu zəncir olmazdı.

B i l i c i. Oğlum, dağ başına qış düşər, igid ba-
şına iş. İldırım hər zaman uca yerlərə düşər. Söylə,
əsir olan Dünya gözəlini düşmən pəncəsindən kim
qurtaracaq? Qorxaq, bacarıqsız adamcıqazlarmı?
Yox, onu xalqın sənini kimi namuslu, igid oğlanları
qurtaracaq.

E l m a n. Yandım, yandım! Bu tilsimdən qur-
tula bilsəydim!

B i l i c i. Düşünmə, oğlum! Səni qurtaracaq
əllər az deyil! (*Əli ilə işarə edir*).

Ey səadət çiçəkləri,

Bilik, hünər mələkləri!

Yaşıl otlar içindən qızılgül, lalə, bənövşə, qərənfil, zanbaq
şəklində qızlar çıxaraq, Biliciyə yanaşır.

Q ı z l a r.

Salam, salam, qoca baba!

Ey Bilici uca baba!

Sənsən verən işıq, bilik,

Hər əmrinə baş əyirik.

B i l i c i.

Dardadır elin vicdanı;

Qurtarın bu qəhrəmanı!

Qızlar Elmana yanaşır. Bilici yavaş-yavaş çəkilib gedir.

Qızlar Elmanın ətrafında doluşır.

Q ı z l a r.

Sən ey cadu atəşi, sön!

Tilsim, qırıl, boz külə dön!

Elman özünü azad hiss edincə qızlara yanaşır.

E l m a n.

Kimsiniz, ey gözəl qızlar?

Sizdə bilik və hikmət var.

Q ı z l a r.

Bizik elin dilbərləri.

E l m a n.

Solmaz çiçəkdir hər biri.

Ey gəlinlər, qönçə qızlar,
Sizi gördüm, yarı andım;
Ürəyimin başı sizlər,
Bağçalarda barı andım.
Bostanımın göy tağında,
Elimin zümrüd bağında,
Yeniyyətə gül çağında
Şamamanı, narı, andım.

Sönməz yangın var canımda,
Qurdlar gəzir ormanımda,
Əsir düşmüş ceyranımda
Şimşək baxışları andım.

Q ı z l a r.

Durma, söylə kimsən, oğlan?

E l m a n.

Dəmirçiyəm, adım Elman.

Q ı z l a r.

Söylə kimdir o sevgilin,
Qızdır, qadındır, ya gəlin.

E l m a n.

Dünyada yox ona bədəl,
Adı Gözəl, özü gözəl.
Bu ellərin ürəyidir,
Uca, sönməz diləyidir.

O nazlı dilbəri rəyada gördüm,
Dağınıq saçını daradım, hördüm,
Yollarda hər eldən, oymağdan sordum;
Sevgilim canandan xəbər verən yox.

Sizə çox bənzərdi boyu, buxunu,
Baxışı, gülüşü, incə tül donu.
Günəşdən, ulduzdan soruşdum onu,
O pəri vicdandan xəbər verən yox.

Qara, gur saçından on dörd hörük var,
Ağlarkən gözündə incilər parlar;
Yalvardı: – Divlərdən gəl məni qurtar!
O zalım düşməndən xəbər verən yox.

1-c i q ı z.

Ey namuslu, gözəl oğlan,
Sənə qıymaz əcəl, oğlan!
Üz-gözümdən uçsun kədər,
Otur bir az, dincəl, oğlan!

2-c i q ı z.

Qaranlıqdan doğar səhər,
Günəş gülər şən elinə,
Qarşında var şanlı zəfər,
Qovuşarsan gözəlinə.

3-c ü q ı z.

Bu elin gözəli alma bağında,
O zümrüd qəsrdə, div qucağında,
Ləkələr düzülmüş al yanağında,
Gecə-gündüz ağlar, oğlan, durma get!

4-c ü q ı z.

Göyəmli dağların qatı bucağı
O quldur divlərin olmuş yatağı.
Elinə, ölkənə onlardır yağı,
Qurşan qılınc, qalxan, oğlan, durma, get!

1-c i q ı z.

Qəlbində sıxıntı, qayğı, kədər var.

Gözləri yolunda çəkər intizar.

Yaşlar kirpiyindən incitək axar,

Göy, Tanrı olsun yar, oğlan, durma, get!

Qızlar yox olur, Elman heyrətlə onların dalınca baxır.

E 1 m a n. Ah, ölkəmin parlaq günəşi sönmüş, canlı çiçəkləri solmuş, coşqun çayları qurumuş. Bax nələr olur! Dünya gözəli yadlar qucağında saralıb-solur.

Ş i m ş a d ilə İ f r i t ə c a d u görünür. Ağac altında bir-biriylə gizlin danışır. Şimşad qoca falçı qiyafəsində, ifritə əlində böyük bir kitab Elmana tərəf gəlir.

E 1 m a n. Günaydın, baba!

Ş i m ş a d. Aydınlıqlar içində, oğlum! Sən bu yerlərdə nə gəzirsən?

E 1 m a n. Baba, qiymətli bir ov itirmişəm, onun sorağında gəzirəm.

Ş i m ş a d. Bilirəm, oğlum, bilirəm, o ov tək sənin üçün qiymətli deyil, bütün el-oba üçün qiymətlidir.

E 1 m a n. Baba, sən kimsən, əlindəki o kitab nədir?

Ş i m ş a d. Mən insanların gələcəyini göstərən qəzavü-qədər mələyiyəm. Bütün insanların başına gələn bu kitabda yazılmışdır.

E 1 m a n. Elə isə bax gör bu səfərdə mənə nə görünür?

Ş i m ş a d (*kitabı vərəqləyib Elmana baxır*). Sən dəmirçi oğlu Elman deyilsənmi?

E 1 m a n. Dəmirçi oğlu Elmanam, baba!
Ş i m ş a d. Dünya gözəli Quzğun şahın sarayındadır. Sən onun sorağında gəzirsən.

E 1 m a n. Doğrudur, baba, doğrudur. Mən o Dünya gözəlini bir də görə biləcəyəmmi?

Ş i m ş a d (*kitabı vərəqləyərək*). Oğlan, bu qara xəbəri sənə necə söyləyim?

E 1 m a n. Tez söylə, kitabda nə görünür?

Ş i m ş a d. Söyləyim, ancaq yolun gedər-gəlməzdir.

E 1 m a n. Məni heç bir şey qorxuda bilməz.

Ş i m ş a d. Oğlan! Gəncliyinə yazığın gəlsin, bu yol başdan-başa ölüm və fəlakətdir. Bu yoldan qayıt, getsən, salamat qayıtmayacaqsan.

E 1 m a n. Onunla görüşmədənmi öləcəyəm?

Ş i m ş a d (*kitabı vərəqləyərək*). Oğlan, yolunda can qoyduğun Dünya gözəli səni çoxdan unutmuş, Quzğun şahın sarayında gecə-gündüz kefdə, eyş və işrətdədir.

E 1 m a n (*qılıncını sıyıaraq*). Sus, qoca falçı!

Ş i m ş a d. Mən neyləyim, kitab belə göstərir.

E 1 m a n. Tfu sənə, tfu sənənin kitabına! (*Acıqlı gedərkən İfritə cadu bir qadın qiyafəsində quyu ağzında saçlarını yolub ağlayır. Elman ona yanaşır*). Nə üçün ağlayırsan, xala?!

İ f r i t ə c a d u. İgid oğlan, o boy-buxununa canım qurban, balamı səndən istəyirəm. (*Qarşısında diz çökür*).

E 1 m a n. Balana nə olmuş?

İ f r i t ə c a d u. Quyuya düşdü. Ah, yazıq balam, yazıq balam!

E l m a n. Necə oldu düşdü?!

İ f r i t ə c a d u. Kəndə gedirdik, bir az din-cəlmək üçün quyu ağzında oturdun, quyu başında uşaq oynayırdı, birdən ayağı sürüşüb yıxıldı. Elə bil uşağı əl ilə götürüb quyuya atdılar. İgid oğlan, qoluna, gücünə mən qurban, qurtar balamı! (*Ağlar*).

E l m a n. Ah, ana naləsi, övlad həsrəti nə yaman olurmuş! Kəndiri ver bura!

İ f r i t ə c a d u. Al, oğlum, al, balamı salamat mənə çatdırırsan, ölüncə sənə qulun olaram. (*Elman kəndirin bir ucunu qalın ağaca, bir ucunu da belinə bağlayıb düşmək istəyərkən*) Oğlum, ver qılıncını mən saxlayım.

E l m a n. Yox, o, başqa ələ verilməz, atamdan digərdir. (*Quyuya düşmək istərkən*) Xala, mənə xeyir-dua ver!

İ f r i t ə c a d u. Sağ get, salamat qayıt, ürəyində heç arzun qalmasın! (*Elman yavaş-yavaş quyuya enir. İfritə cadu kəndiri ağacdən açır. Elman quyuya düşür. İfritə cadu qəhqəhə çəkərkən*) Dünya gözəlini qurtarmağa gedən oğlan, get qaranlıq dünyada, divlər ölkəsində, ilan-çayanlarla yaşa! Oradan sənə qurtuluş yoxdur!

Ş i m ş a d (*Əlində kitab gəlir*). Başını əkdinmi?

İ f r i t ə c a d u. Elə əkdim! Quyuya kəlləmə-yallaq getdi.

Ş i m ş a d. Gedək, görək nə oldu?

İ f r i t ə c a d u. Gedək, gedək!

P ə r d ə

Beşinci pərdə

Birinci səkil

Səhnə Quzğun şahın zülmət kimi qaranlıq ölkəsini təsvir edir. Susuz, çılpaq çöl, ara-sıra şiddətli külək əsir, ətrafdan qorxunc səslər gəlir.

E l m a n. Mən haradayam? Bu qorxunc səslər nədir? Ah, mənə Gözəlimin üzünə həsrət qoyan azğın düşmən! Pərdə dalında gizlənmə, gəl mərd kimi qarşıma çıx! Qolumun gücünü gör, qəlbimin öcünü.

Dörd ətrafını qılınclayır. Şimşad ilə İfritə cadu kəndli qiyafəsində arxalarında şələ odun gəlirlər.

İ f r i t ə c a d u. Ey, sən kimsən? Divlər ölkəsində nə gəzirsən?

E l m a n. Məni uca diləyim bu yerə atmışdır. Siz kimsiniz?

İ f r i t ə c a d u. Bu yerdə divlərin qorxunc sə-sindən, aslanların müdhiş nərəsindən insanın ödü partlayır, sən bu yerlərə necə gəldin?

E l m a n. Məni bir qarı aldatdı.

İ f r i t ə c a d u. Bilirəm, o, insanların düşməni İfritə cadudur. O, çoxunu aldadıb bu susuz çöllərdə məhv etmişdir.

E l m a n. Bu ölkə kimindir? Bu yerlərdə kimlər yaşayır?

İ f r i t ə c a d u. Yazıq! Divlərin qorxunc nərəsini eşitmirsənmi? Bura Quzğun şahın torpağıdır.

E l m a n. Elə isə səadət düşməninin yerini mənə
nişan verə bilərsənmi?

İ f r i t ə c a d u. Neyləyirsən? O sənın nəyınə
gərək?

E l m a n. Mənim bütün varlığım, xalqımın səa-
dəti onun əlindədir.

İ f r i t ə c a d u. Bilirəm, bilirəm, Dünya gözəli!

Oğlan, sən sevdiyin quş
Başqa budağa qonmuş.
Quzğun şahın əlinə
Düşmən tapmaz qurtuluş.

E l m a n.

Bir-birinə dəysə yer, göy, ey ana,
Mən yanağı solmazımdan keçməyəm!
Ürəyimin tellərini oynadan
Gül-çiçəkli şən yazımdan keçməyəm!
Al dodağı, gül camalı can alır,
Al buxaqda qoşa xalı can alır.
Hər baxışı, hər xəyalı can alır,
Yad budağa qonmazımdan keçməyəm!

İ f r i t ə c a d u. Onu unut, oğlan! Quzğun pən-
cəsinə düşən geri qayıtmaz!

E l m a n. Xala, sən onu mənə göstər, dalısınca
işin olmasın.

İ f r i t ə c a d u. Görünür, igidsən, qolunun
gücünə çox güvənirsən, gəl, igid oğlan, gəl, Quzğun

şahın sarayını sənə göstərim, get sevgilini qurtar.
Quzğun şahı öldür, bizi də xilas et! (*İfritə cadu ağacı
ilə yerə cız çəkir və səhnəni dörd dolanıb durur. Elmana
istehza ilə baxaraq, qəhqəhə ilə gülür*). Ha... ha...
ha... Oğlan, ömrün uzununu cız çəkdiyim bu dairədən
dışarı çıxa bilməyəcəksən! Mən getdim, sağ ol!

Elman səhnəni dörd dolanır, hər tərəfə gedir, cızdan dışarı
çıxa bilmir... Uzaqdan ona qəhqəhə ilə gülürlər. Elman
acığında havanı qamçılıyır, əsəbi hallar keçirir. Bu zaman
çalğı səsi ucalır. Əllərində məşəl bir neçə çirkin qiyafəli adam
görünür, onlar çalıb-oxuyur. O səsdən ağaclar, yarpaqlar,
hər şey, hətta Elman da oyanır.

O n l a r o x u y u r.

Yer oynayır, göy oynayır,
Dərə, təpə, dağ oynayır,
Ağacda yarpaq oynayır.
Hər oynayan şən oynayır,
Önümdə düşmən oynayır.

Səsi kəsilir. Elman oynamaqdan yorulub bihuş yerə yıxılır.
Elman gözlərini açıb dəhşət və həyəcan içində ətrafa
baxarkən Bilici ona yanaşır.

B i l i c i. Qalx, oğlum, qalx, polad döyülməsə,
bərkiməz. Səni bu fəlakətdən yalnız bilik və cəsərət
qurtaracaq! (*Bilici görünməz olur*).

E l m a n. Ah, bu fəlakətli çöllərdə mənə ürək-
dirək verən kimdir? Yoxsa öz vicdanımın səsidir?
Ah, mənə Gözəlimə həsrət qoyan düşmən, sənın til-
simlərini qıra bilsəydim!

Şimşad qoca bağban qiyafəsində görünür.
Elman heyvətlə ona baxır.

Ş i m ş a d. Oğlan, söylə, sən kimsən?

E 1 m a n. Yol azmış yolçuyam.

Ş i m ş a d. Burada neyləyirsən?

E 1 m a n. Divlər torpağındayam.

Gözəl ov itirmişəm,
Gəzirəm, sorağındayam.

Məni düşmənlər bu yerə atmış; bu ölkədə qarşı-
ma çıxanlar mənə dost kimi yanaşmış, düşmən kimi
ayrılmış. Bilmirəm sən dostsan, ya düşmən?

Ş i m ş a d. Məndən arxayın ol. Görürəm igidsən,
igidlər üçün isə edilən yaxşılıq batmır. Bu qoca bağ-
ban sənə hər cür kömək etməyə hazırdır.

E 1 m a n. Babacan, səndən bircə xahişim var, işq-
lı dünyanı belə zülmətə çevirən Quzğunun sarayını
mənə nişan verəsən. Başqa heç bir şey istəmirəm.

Ş i m ş a d (*heyvətlə*). Quzğun şahın sarayı?.. O
sənin nəyinə lazım?

E 1 m a n. Sevgilim Dünya gözəlini onun pəncə-
sindən qurtarmaq istəyirəm.

Ş i m ş a d. Dünya gözəlini?.. O sənin nəyindir?

E 1 m a n. O mənim qəlbimdir, həyatımdır. Sən
onu tanıyırsanmı?

Ş i m ş a d. Eh, səni bəxtin çəkib buraya gətirmiş-
dir. Bu saat Gözəlinə səni qovuşdursam, nə verərsən?

E 1 m a n (*həyəcanla*). Bütün ömrüm uzununu bir
qul kimi sənə qulluq edərdəm. Tez söylə, Gözəlim
haradadır?

Ş i m ş a d. Gözəlin bu yaxında, Quzğun şahın
sarayındadır. Sənsiz yaman darıxır, hər gün mənim
bağıma gəlir, oturub dərdləşirik. Eh, oğlum, mə-
nim də başımda böyük faciələr var. Sonra danışa-
ram. Gözəl hər gün səndən danışır. Sən dəmirçi
oğlu Elman deyilsənmi?

E 1 m a n. Dəmirçi oğlu Elmanam!

Ş i m ş a d. Gəldiyini gedib ona xəbər verimmi?

E 1 m a n. O tərlən baxışlı, ceyran yerlişli Gözəlimin
əlini əlimə versən, min canım olsa, sənə qurban
edərəm.

Ş i m ş a d. Darıxma, oğlum, sən otur, dincəl,
mən onu çağırım. (*Gedir*).

E 1 m a n (*həyəcanlı*). Qəlbim deyir, aqlım isə
inanmır. Bu qoca mənə sadıq olsa, Quzğun şah mə-
nim əlimdən qurtara bilməz. Ah, Gözəl, Gözəl!

Görünür, qovuşmaq zamanı gəlir,
Ayrılıq həsrəti qəlbimi dəlir.
Ürəyim çırpınır, əsir quş kimi
Acıqlı naləsi göyə yüksəlir.

İ f r i t ə c a d u. Dünya gözəli qiyafəsində gəlir,
E 1 m a n ı görüncə

İ f r i t ə c a d u. Ah, Elman, Elman, sən gələn
yollara canım qurban!

E l m a n (*qollarını açaraq qucaqlayırlar*). Ah, qəlbim, sevincim, ölmədim, üzünü bir də gördüm.

İ f r i t ə c a d u. Elman, tez ol qurtar məni bu zindandan.

E l m a n (*çəkilərək*). Ah, nəfəsin qəlbimi yandırdı. Sən Gözəl deyilsən, onun nəfəsi saf bahar səhərindən daha ətirli idi.

İ f r i t ə c a d u. Ey köməyim, sən məndən qaçırsan? Yoxsa məni daha sevmirsən?

E l m a n. Çəkil, İfritə cadu!

İ f r i t ə c a d u. Elman, Elman, yaxın gəl, həyat sənsiz mənə zindandır.

E l m a n. Ah, xain qadın, dodaqlarım od tutub yanır, ürəyim döyünür, gözlərim qaralır, başım dəyirman daşı kimi fırlanır.

İ f r i t ə c a d u odlu kösöv ilə ona hücum edərkən
Bilici gəlir, əlindəki uzun çubuqla kösövü vurur.

B i l i c i. Qırıl, ey tilsim, qırıl!

B i l i c i E l m a n a görünmədən çəkib gedir.

İ f r i t ə c a d u E l m a n a yanaşan kimi
onu qılıncla vurur.

E l m a n. Yaxın gəlmə!

İ f r i t ə c a d u aldığı yaradan bağırır yerə yığılır, dəhşətli səslə ufuldayır. E l m a n ona yaxınlaşıb qılinc ilə bir də vurur.

İ f r i t ə c a d u bağırır, hava qaralır, külək qopur.

E l m a n. Ən qorxunc bir düşməni öldürdüm. Ancaq hələ tilsimdəyəm, Gözəli qurtarmaq ümidim azdır.

Ətrafi qılınclayır, G ö z ə l görünür.

D ü n y a g ö z ə l i. Elman, yel ol, sel ol, gəl məni qurtar!

E l m a n həyəcanla Dünya gözəlinə tərəf gedir.

Gözəl yox olur, Elman yerində mıxı kimi qalır.

Bir daş üstündə oturur.

E l m a n. Ah, rəya kimi göründü, xəyal kimi yox oldu.

Çırpındım uçmağa sən qonan yerə,
Qanadım bağlıdır, qolum zəncirli.
Qorxunc bir lövhədir hər bir mənzərə,
Ürəklər paslıdır, vicdanlar kirli.

Bu çöldə görmədim şən ötən bir quş,
Hər yanda ulaşır canavar, bayquş.
Tilsimlər içində ölsəm də, gec-tez
Gözəlim tapacaq zəfər, qurtuluş.

Çəkil, ey qaranlıq, dağıl, ey duman,
Mənimlə gəl oyun oynama, düşman!
Elimdə analar oğullar doğmuş,
Hər biri Elmandan daha qəhrəman.

B i l i c i. Uğur olsun, Elman! Sən bu divlər ölkəsində nə gəzirsən?

E l m a n (*acıqlı*). Çəkil, ey div, çəkil, yaxın gəlmə! (*Qılıncımı qaldırır*).

B i l i c i. Sənə nə olmuş, öz köhnə dostunu nə tez unuttun?

E l m a n (*acıqlı*). Sənə çəkil deyirəm!

B i l i c i. Oğlum! Mən səni qurtarmağa gəldim.

E l m a n. Hər gələn bu dadlı vədləri verir, dost kimi yanaşır, düşmən kimi ayrılır. (*Özünün tilsimində olduğunu bildirmək üçün çırpınır*).

B i l i c i. Dayan, qılınc açmayı bilik açar. Qırıl, ey tilsim, qırıl! (*Əlindəki çubuğu yerə vurur. Elman özünü azad hiss edir*).

E l m a n. Ey məni bu odlu tilsimdən qurtaran insan, söylə, sən kimsən? Mənim ən ağır günlərimdə, ən çətin zamanlarımda köməyə gəlirsən. Tez söylə, sən kimsən?

B i l i c i. Mən sənə mərdliyin, Vətənin, dostunam.

E l m a n. Bilirəm, sən mənim ən əziz, ən sevimi qayğıkeş bir dostumsan. Ancaq kimsən? Səni and verirəm Yer üzünə aydınlıq saçan Günəşə, söylə, sən kimsən?

B i l i c i. Oğlum, mən qoca Biliciyəm.

E l m a n (*önündə diz çökərək*). Ey ürəklərə, ağıllara işıq, elə, ölkəyə yaraşır verən böyük Bilici, uğurlar olsun!

B i l i c i (*onun əlindən tutub qaldırır*). Elin, ölkənin namuslu oğlu, qalx! Bəxtiyar olmaq istəyirsənsə, məndən ayrılma! Qılınc açmayı bilik açar.

E l m a n. Əmin ol, atacan! Səndən heç bir zaman ayrılmayacağam. Sənə min təşəkkür, Bilici baba!

Bilici ona parlaq bir gövhər verir.

B i l i c i. Al bu gövhəri, canından əziz saxla, o səni hər çətinlikdən qurtarar.

E l m a n gövhəri alıb baxır, onu hər tərəfə çevirir, bir rəng verir, şəfəqlər içində yanır.

E l m a n. Bilici babanın əziz yadigarı, səni qəlbimin içində saxlayacağam. (*Bilicinin qarşısında diz çökərək*) Babacan, gözü yolumda qalanlar var.

Bilici onun qolundan tutub qaldırır və alından öpür.

B i l i c i.

Get, oğlum, get, gülə-gülə,

Uğur olsun səfər sənə!

Bayram gətir yaşlı elə,

Gülsün şanlı zəfər sənə!

E l m a n (*Bilici babanın əlini öpdükdən sonra*). Hazır ol, əsarət, zülmət! Bütün biliyimlə, qüvvətimlə silahlanıb gəlirəm!

Beşinci pərdə

İkinci şəkil

Səhnə Quzğun şahın sarayını təsvir edir. Dünya gözəli qəmli-qəmli oturub Elmanın yolunu gözləyir.

D ü n y a g ö z ə l i. Uf, Elman, Elman!..

Sünbülə dən düşəndə,
Çöllərə çən düşəndə,
Ağlım başımdan oynar
Yadıma sən düşəndə.

L ə l ə ş (əlında saz gəlir). Gözəl!..

D ü n y a g ö z ə l i. Sənsənmi, Lələş?!

L ə l ə ş. Mənəm, Gözəl, mənəm!

D ü n y a g ö z ə l i. Elmandan nə xəbər?

L ə l ə ş. Bir xəbər yoxdur.

D ü n y a g ö z ə l i. Divlərdən soruşmadını?

L ə l ə ş. Soruşdum, deyirlər, boz çöllərdə əsirdir.

D ü n y a g ö z ə l i. Bu tilsim və əzablara ancaq o dözə bilər.

L ə l ə ş. Gözəl, eşitdinmi?.. Quzğun şahın pəhləvanı Şahmar ilə vuruşda mən olmasaydım, Elmanı öldürmüşdü... Oxu yaya qoyub Elmanı vurmaq istəyirdi ki, arxadan qollarını elə bərk sıxdım ki, yay, ox əlindən yerə düşdü. Elman fürsət tapıb qılıncı başına endirincə qan göyə fəvvarə elədi. Ancaq bura bax a... Gözəl, divlər xəbər tutmasın.

D ü n y a g ö z ə l i. İgid olduğunu çoxdan bilirəm.
L ə l ə ş. Sən bir dayan, Elman gəlsə, gör burada nə meydan açacağam!

D ü n y a g ö z ə l i. O gün olsun, Lələş!

L ə l ə ş. Qoy bir az çalım, oxuyum, ürəyin açılısın.

D ü n y a g ö z ə l i. Sən nə zamandan çalğıcı oldun?

L ə l ə ş. Neyləyim, məni divlər birdən yaxalayanda: “Ey, sən kimsən?” – deyib soruşdular. Çarəm kəsilib “çalğıcıyam” dedim. Əlimdə silahım olsaydı, mən bilərdim onlara neylərdim. Məni çəkə-çəkə gətirib: “Çal, Gözəlin ürəyi açılısın”, – dedilər.

D ü n y a g ö z ə l i. Mənim könlümü heç bir çalğı açma bilməz.

L ə l ə ş. Eh, görünür, mənim çalib-oxumağımdan sənəin xəbərin yoxdur. Gözəl, səsəim olduğunu mən özüm də heç bilmirdim. Mən çalib-oxuyanda şadlığından divlərin başı fırlanır. Quzğun şah təxt üstündə çırtıq çalib-oynayır.

D ü n y a g ö z ə l i. Mənim çırtıq çalmağa halım yoxdur, qalx, get!..

L ə l ə ş. Get deyirsən, gedərəm, ancaq səndən soruşsalar, çalib-oxudu de.

L ə l ə ş gedir, Dünya gözəli əsəbi hallar keçirir.

D ü n y a g ö z ə l i.

Uğurlu zamanlar nə tez dolandı.

Ah, Elman, yoluna daşımı qalandı?

Başında yoxsa bir fəlakətmi var?

Yolunda dustağam, gəl məni qurtar!

(Bir az düşündükdən, ah-nalə qopardıqdan sonra)

Yaxdı məni qar, boran
Günəşli yaz gəlincə.
Qalmaqacaq məndə can
Taleyim saz gəlincə.

Ey dan yeli, ey səhər,
Elmanımdan nə xəbər?
Kim Gözəli müjdələr
Göllərə qaz gəlincə?

Xəbər apar o yara:
Gözəl çəkilməmiş dara.
Tez göstərsin bir çara
Çatar, çatmaz gəlincə.

Q u z ğ u n ş a h gəlib Dünya gözəlinə yanaşır.

Q u z ğ u n ş a h.

Xoş gördük, xoş gördük, sevimli dilbər,
Neçin gül üzündə oynayırsan kədər?
Onumu anırsan, nədir bu sükut?
Boş yerə üzülmə, Elmanı unut!
O, çoxdan məhv oldu divlər əlində,
Qaranlıq dünyanın zülmətlərində
Ömrünün bağçası saraldı, soldu,
Al çiçəklərini yel, boran yoldu.

Ey canlı çiçək,
Elmandan əl çək!
Bu baxış, duruş
Nə qədər göyçək!..

Dünya gözəlinin əlindən tutmaq istəyir, Gözəl əlini çəkir.

D ü n y a g ö z ə l i.

Çəkil, çəkil, heç zaman,
Məni dardan da assan,
Nə qədər ki canım var,
Qəlbimdən çıxmaz Elman!

Q u z ğ u n ş a h.

Parlayan bəxtinə bunca satma naz,
Məzara girən bir ölü qayıtmaz!
Gəl büllür sarayda quraq şən həyat,
Varım, şövkətimlə bir aləm yarat.

Ey canlı çiçək,
Elmandan əl çək!
O baxış, duruş
Nə qədər göyçək!

Əlindən yenə tutmaq istəyir, Dünya gözəli əlini çəkir.

D ü n y a g ö z ə l i.

Nə yalmanırsan yenə,
Çəkil, əl vurma mənə!
Dünya alt-üst olsa da,
Könül vermərəm sənə.

Quzğun şah acıqlı ayağını yerə döyür.

Q u z ğ u n ş a h.

Hazır ol, hazır ol, İfritə cadu,
Mənim fərmanıma baş əyməyir bu.
Padişah əmrinə riza gərəkdir.
Əmrimdən çıxana cəza gərəkdir!

(Əlindəki qamçı ilə G ö z ə l i vurur)

İfritə cadudan neçin yox xəbər?
Yoxsa məhv olmuşdur sevimli dilbər?

Quzğun şah təşviş içindədir. Vəzir gəlir.

Q u z ğ u n ş a h (*vəzirə*). Vəzir, İfritə cadudan
mənə bir xəbər! Yoxsa başında fəlakət var?

V ə z i r. Qorxma, padşah, onun biliyi qarşısında
bütün dünya əsirdir. Düşməne o, başdan-başa bir
fəlakətdir. Ona kim fəlakət açə bilər!

Q u z ğ u n ş a h. Yox, ürəyim heç sakit deyil!

V ə z i r. Bu qara xülyaya şahənə qəlbinizlə yol
verməyin!.. Elman yel olsa, onun tozuna da çata bil-
məz. Kim bilir, bu vaxta qədər Elman yeddi kəfən
çürütmüşdür.

Q u z ğ u n ş a h. Elə isə bu haradadır? Nə qədər
çağırırım, bir xəbər yoxdur.

V ə z i r. Yəqin, başı kef-işrət məclislərinə qa-
rışmış. Sən düşünmə. (*Ayağını yerə vurur*). Şimşad,
Şimşad!..

Yer yarılr, Şimşad hazır olur, şaha baş əyir.

Ş i m ş a d. Əmriniz, şahım!

Q u z ğ u n ş a h. Durma, İfritə cadudan mənə
bir xəbər gətir!

V ə z i r. Tez!

Ş i m ş a d yerə çəkilir, vəzir əllərini bir-birinə vurur,
baş xidmətçi hazır olur.

X i d m ə t ç i. Əmriniz?

V ə z i r. Tez məclis qurulsun, Əyyarı və Lələşi
çağırın!

Q u z ğ u n ş a h. Mənim dilbər qurbağamı da
unutmayın!..

Vəzir ilə Quzğun şah bir tərəfə çəkilir, Dünya gözəli
fürsətdən istifadə edərək gedir. Quzğun şah taxtında
oturur. L ə l ə ş və Ə y y a r gəlir, qurbağamı da
gətirib şahın yanında qoyurlar. Şah qurbağamı oxşayır.
Divlər səf çəkirlər.

V ə z i r (*Əyyara*). Başla görək!

Əyyar ortalığa atılır, saz ilə çalır-oxuyur.

Ə y y a r.

Siz tülkü, mən bir aslanam,
Adlı-sanlı qəhrəmanam.

D i v l ə r.

Siz tülkü, mən bir aslanam,
Adlı-sanlı qəhrəmanam.

Ə y y a r.

Bir meşədə yüz min qarğa
Qonmuş olsa bir budağa,
Kiçik bir daş atsam, inan,
Qulaq batan bağırıtdan
Göy üzünü tutar qarğa.
Qəmə, yasa batar qarğa.
Siz tülkü, mən bir aslanam,
Adlı sanlı qəhrəmanam.

D i v l ə r.

Siz tülkü, mən bir aslanam,
Adlı-sanlı qəhrəmanam.

Ə y y a r.

Bu çöllərdə gəzərkən mən
Keçsəm bir göl sahilindən,
Görsə məni qurbağalar,
Qorxusundan bağı partlar;
Özlərini atar gölə,
Mən baxaram gülə-gülə.
Siz tülkü, mən bir aslanam...

L ə l ə ş. Ey aslan, dayan, sən şahın sevimli qurbağasını təhqir edirsən.

V ə z i r. Doğru deyir.

Q u z ğ u n ş a h. Doğru deyir. (*Əli ilə qurbağanı oxşayaraq*). Sən mənim bu gözəl, bu nazlı, bu dilbər qurbağamı təhqir edirsən. Sus, axmaq! Atın onu zindana!..

Bir div onu aparır.

V ə z i r. Lələş, indi sən məharətini göstər, şahın könlü açılınsın.

Q u z ğ u n ş a h (*birdən ətrafa baxaraq*). Hanı Dünya gözəli? O hara getdi? Tez gətirin!

V ə z i r (*xidmətçiyə*). Tez, tez!..

Q u z ğ u n ş a h. Qoy gəlsin, mənim calal və şövkətimi görsün, bəlkə, yola gəlsin.

V ə z i r. Doğrudur, doğrudur. Qoy gəlsin, bu calal və şövkətini görsün, inad və qüruru qırılsın...

Lələş sazını cingildədik çalmaq istərkən.

Q u z ğ u n ş a h. Dayan, qoy Dünya gözəli gəlsin...

D ü n y a g ö z ə l i n i q o l u n d a n t u t u b g ə t i r i l l ə r.

Şah Lələşə işarə edir, Lələş çalib-oxuyur.

L ə l ə ş. Məşələrdə ağacdələn taqqıldadır: taq-taq!..

D i v l ə r. Taq-taq!..

L ə l ə ş. Gölməçədə qurbağalar vaqqıldadır: vaq-vaq!..

D i v l ə r. Vaq-vaq!..

Q u z ğ u n ş a h (*qurbağanın başını oxşayır*).
Vaq, vaq!..

L ə l ə ş.

Bülbüllər gəlir səsə,

Deyir: – Qurban bu səsə!

V ə z i r.

Sağ ol, Lələş, sağ ol!

L ə l ə ş.

Sürü-sürü aslanlar bu çöllərdən keçərkən,
Gölün sərin suyundan əyilərək içərkən
Bir qurbağa edər: vaq!

D i v l ə r.

Bir qurbağa edər vaq!

L ə l ə ş.

Aslanlar ürkər bayaq.
Üz qoyarlar qaçmağa,
Mən çəkərim qahqaha.

Q u z ğ u n ş a h.

Yaşa, Lələş, yaşa!

L ə l ə ş.

Susuz, geniş səhralardan keçərkən fil karvanı,
Göl yanında birdən görür qəhrəman qurbağanı.
O qəhrəman qurbağa...

D i v l ə r.

O qəhrəman qurbağa.

L ə l ə ş.

Birdən başlar vaq-vağa,
Birdən başlar vaq-vağa.

D i v l ə r.

Bu nəradən ürkərək
Fillər əsər yarpaqtək;

L ə l ə ş.

Üz qoyarlar qaçmağa...
Şahdır haman qurbağa...

Gülüşürlər.

D i v l ə r. Şahdır haman qurbağa...

Divlər başlarını L ə l ə ş ə tərəf uzadıb, onun sözünü təkrar
edərkən Şimşad Lələşin ayaqları altından çıxır,
Lələş qorxusundan sıçrayıb bağırır.

L ə l ə ş. Vay!..

Q u z ğ u n ş a h. Şimşad, söylə, nə var?

Ş i m ş a d. Şahım, nə söyləyim? Fəlakət başdan
aşmışdır.

Q u z ğ u n ş a h. Yoxsa mənim ruhi-rəvanım,
vicdanım İfritə cadunun başında bir fəlakət var?

Ş i m ş a d. Kaş dilim lal olaydı, bu qara xəbəri
sizə söyləyə bilməyəydim.

Q u z ğ u n ş a h. Tez söylə, yoxsa İfritə cadu
ölmüşdür?

Ş i m ş a d. Şahım, ömrünü sizə bağışlamışdır.

Q u z ğ u n ş a h. Ah!..

V ə z i r. Uff!..

Q u z ğ u n ş a h. Fəlakət!.. Qırıldı qolum, qa-
nadım, daşa dəydi muradım, durma söylə, o ağıl, o
bilik mədəni olan İfritəni kim öldürdü?

Ş i m ş a d. Dəmirçi oğlu Elman!..

D ü n y a g ö z ə l i. Elman!..

Q u z ğ u n ş a h. Yenə Elman! O hələ sağdır?

Dərin sükut.

D ü n y a g ö z ə l i. Elman, Elman, qoluna, gü-
cünə min qüvvət!

Uzaqdan səs eşidilir.

Q u z ğ u n ş a h. Bu nə səs-küydür? (*Həyəcanla qulaq asır*).

V ə z i r. Qorxma, şahım, bütün yollar, qalalar, keçidlər, dəmir qapılar tilsimə tutulmuşdur. Elman əjdaha olsa belə, bu əngəllərdən keçə bilməz.

Ş i m ş a d. Görünür, tilsimləri qırıb gəlir.

Q u z ğ u n ş a h. Dayanma, Şimşad! Bütün biliyini, bütün qüvvətini göstər, onu öldürməmiş qayıtma!

Şimşad gedir.

D ü n y a g ö z ə l i.

Ey uca göylərdən aydınlıq saçan,

Kömək ol Elmana, xaindir düşman.

Burda mən, orda el çəkir intizar,

Düşmən hiyləsindən sən onu qurtar!

Quzğun şah cibindən bir qutu çıxarır, Dünya gözəlinin üstünə toz səpir, Gözəl bihuş olur. Onu bir tərəfdə uzadırlar. Uzaqdan səslər gəlir.

S ə s l ə r. El eşqinə, Gözəl eşqinə, hüsnədə bibə-dəl eşqinə!

Qarıxtıqlıq, həyəcan. Ş i m ş a d qaça-qaça qorxulu halda içəri girir.

Ş i m ş a d. Elman bütün tilsimləri qırıb gəlir.

Q u z ğ u n ş a h. Alçaq!.. Xain!.. Bəs sənın seh-rin, biliyin nə oldu?

Ş i m ş a d. Şahım, Elman sehrə, caduya dönmüş, ona heç bir şey təsir etmir.

Q u z ğ u n ş a h. Ah, fəlakət!..

Elman, Tuğan, Aslan və xalq nümayəndələri əllərində qılınc saraya girir. Elman Şimşada hücum edir.

E l m a n. Qaçma qarşımdan!

Onu vurub öldürür, divlərdə həyəcan.

D i v l ə r. Vay!..

T u ğ a n. El eşqinə!

A s l a n. Vətən eşqinə!

E l m a n. Gözəl eşqinə!

Q u z ğ u n ş a h. İgidlər, durmayın!

Tuğan, Aslan və xalq divlərə hücum edir, Elman Quzğun şahı öldürür, divlər qaçır, ara sakitləşir, Lələş yaralı bir divin qolundan tutub çəkə-çəkə:

L ə l ə ş. Çəkilin, çəkilin!.. Özüm öldürəcəyəm.

Hamı gülüşür.

H a m ı. Lələş! Sən də buradasan?

L ə l ə ş. Xoş gəldiniz... Çəkilin, özüm öldürəcəyəm.

E l m a n. Bu ölmüşün nəyini öldürürsən?

L ə l ə ş. Bayaqdan otuzunu öldürmüşəm.

T u ğ a n. Qoçaqsan, bilirəm öldürürsən...

E l m a n (*birdən Dünya gözəlini görüb ona tərəf qaçır*). Gözəl! Gözəl! (*Əli ilə tərpadir*).

H a m ı (*oxuyur*).

El gözəli, oyan, oyan!
Qara yerdə yatır düşman.
El də gəlmiş ayağına,
Artıq dəyişmişdir zaman.

Yenə doğma ellər gülür,
Köhnə, yeni döllər gülür.
Baxdıqca gül camalına
Dağlar, bağlar, çöllər gülür.

Sən bu xalqın sevincisən.
Gözəllikdə birincisən.
Bu dünyanın saf qoynunda
Ən dəyərlə bir incisən.

E l m a n gövhəri D ü n y a g ö z ə l i n i n ağzına tutur.
O, gözlərini açır, heyrətlə ətrafa baxır.

E l m a n. Gözəl!

D ü n y a g ö z ə l i. Elman!.. (*Həyəcanla qollarını açır, igidləri görüb, məhcub bir tövr ilə gözlərini yerə dikərək*) Ah, mən haradayam?..

T u ğ a n. El qəhrəmanı Elmanla, xalqınla bir yerdə...

D ü n y a g ö z ə l i. Nə böyük səadət!..

Günəş şəfəqləri kimi bir işıq birdən-birə sarayı бүrtüyür.
Hamı heyrətlə o tərəf-bu tərəfə baxıb günəşin haradan doğduğunu öyrənmək istəyir.

A s l a n. Bu günəş haradan doğdu?..

Bilici görünür.

E l m a n (*sevincək*). Bilici baba gəlir, Bilici baba gəlir...

Hamı ona baş əyir.

H a m ı. Uğurlar olsun, babacan!..

B i l i c i. Uğurlar olsun, balalarım!.. (*Hamını süzərək*) Bəh, bəh!.. Nə gözəl məclisdir!.. İnsan baxdıqca fərəhlənir. Dumanlı, fırtınalı günlərdən sonra günəşli səhər nə qədər dadlı imiş!..

H a m ı. Təşəkkür, babacan!.. Sənə bizdən min-min təşəkkür!..

Bilici Dünya gözəlinə yanaşır, əli ilə onun başını oxşadıqdan sonra Elmana:

B i l i c i. Yaşa, xalqımızın namuslu, qəhrəman oğlu!..

E l m a n. Babacan, Gözəlimi düşmənlər pəncəsindən sən verdiyin bilik gövhəri ilə qurtardım... Sağ ol, babacan! Sənə bizdən min təşəkkür!..

H a m ı. Yaşasın Bilici baba!..

B i l i c i. Dəmir döyülməsə, bərkiməz!.. Bu sözü mü unutmayın... hər zəfər və səadətənin açarı bilikdir!.. Qılınc açmayanı bilik açar...

H a m ı. Yaşasın bilik!.. Yaşasın Bilici baba!..

P ə r d ə

FİTNƏ

Üçpərdəli mənzum dram

(Mövzusu Nizami Gəncəvinin
“Yeddi gözəl” poemasından alınmışdır)

İŞTİRAK EDƏNLƏR

B ə h r a m – İran padşahı, 25 yaşında

V ə z i r – 60 yaşında

G ö v h ə r – vəzirin arvadı, 50 yaşında

B ə x t i y a r – vəzirin oğlu, 22 yaşında

F i t n ə – saray qızı, 20 yaşında

Ə y y a r – saray məzhəkəçisi

A f ə t – vəzirin qızı, 20 yaşında

Q u l a m – saray xidmətçisi

Q o c a – el ağsaqqalı

Q a r a q u l l a r

V ə z i r i n q u l a m ı

Birinci pərdə

Bəhramın sarayı. Səhər tezdən, gün yavaş-yavaş doğur.

Sarayın qapısında qara qullar mürgüləyir. Birdən
şeypur səsi eşidilir. Qullardan biri tez durur,
üst-başını düzəldə-düzəldə:

I q u l

Qalxın, qalxın!

II q u l

(yuxulu)

Oğlan, nə var?

I q u l

Ovdan qayıtmış hökmdar.

II q u l

Necə? Ovdan? Nə dedin sən?

I q u l

Şeypur səsinə eşitmirsən?

II q u l

Yenə səhər tezdən Bəhram
Yuxumuzu etdi haram.

Hər ikisi qapı ağzında hazır durur. B ə h r a m, v ə z i r,
F i t n ə, B ə x t i y a r daxil olurlar.

B ə h r a m

Bu gün yerindədir nəşəm.
Yaman olmaz bir kef etsəm.

V ə z i r

Şadlıq dəmi çatdı, durun!
Şahanə bir məclis qurun!

Musiqi və rəqs başlanır. Şərab paylanır, Fitnə
və Bəxtiyar içmirlər.

V ə z i r

Sağ ol, şahım, bəxtiyar ol!

F i t n ə

Ədalətli hökmdar ol!

Vəzir Fitnəyə baxıb istehza ilə gülür. Bəhram qədəhi
içdikdən sonra rəqsə tamaşa edir.

B ə h r a m

Nə gözəldir bu rəqslər!
Könüllərdən qaçır kədər.

Əyyar əl-qolunu ata-ata gəlir, şaha baş əyir.

Ə y y a r

Salam, şahim!

B ə h r a m

Salam!

H a m ı

Salam!

Ə y y a r

Yenə kef eləyir Bəhram.

B ə h r a m

Sənintək Əyyarı olan
Kef etməzmi? Qıllı qaban!

Ə y y a r

(vəzirə)

Bax nə deyir mənə Bəhram.
Mən Əyyaram, ya qabanam?

B ə h r a m

Qaban, ya sən, nə fərqi var?

Ə y y a r

Fərqi çoxdur, ey hökmdar!
Əyyar gözəl bir insandır,
Qabanın dişləri qandır
Saraydakı şahlar kimi.

V ə z i r

Bax kimə bənzədir kimi!

B ə h r a m

Sus, yaramaz, qıllı qaban!
Kim qan içmiş? Söylə haçan?

Ə y y a r
Deyəmmərəm, ey hökmdar,
Çünki düşər-düşməzi var.

B ə h r a m
Sən ki üç padşah gördün,
Xidmətində oldun hər gün.
Atam, o şah, bir də ki mən.
Hansını çox bəyəndin sən?

Ə y y a r
Bu şahlardan açma söhbət,
Hər üçünə yüz min lənət!

F i t n ə
Yox, haqsızlıq etdin, Əyyar,
Hər halda, bir yaxşısı var.

Ə y y a r
Səncə, ən yaxşısı budur!
(Şahı göstərir)

V ə z i r
Bax bu söziün lap doğrudur!

Ə y y a r
O da bir şey deyil, vəzir.
Başında min xəyal gəzir.

B ə h r a m
O şahlardan danış mənə,
Gözəl xələt verim sənə.

Ə y y a r
Aha, xələt? Yaxşı, deyim.
Əvvəl atandan söyləyim.

*(Acıqlı-acıqlı başını köksünə dikərək,
qaşqabağını töküür)*

Böylə idi dinməz kişi,
Ancaq içmək idi işi.
Açılmazdı qaşqabağı,
Yer süpürərdi dodağı.
Atandan sonra şah olan,
Zahiri xoş-dişsiz ilan
Dovşan kimi qorxaq idi;
Vəzir kimi axmaq idi.
Xalqa var idi nifrəti,
Saf deyildi məhəbbəti.

B ə h r a m
Mən necəyəm? Söylə!

Ə y y a r
Yazıq,
Sən nə ətsən, nə də balıq;

Nə ondansan, nə də bundan,
Hələ aydın deyil siman.
Bir ərköyün uşaqsan sən,
Şiltaqlıqdır işin, peşən.

F i t n ə

Taxtın xasiyyəti budur:
Hakim olan şiltaq olur.

B ə h r a m

Nə taxt bilir, nə tac, nə şah!..

V ə z i r

Padişah, kimdədir günah?

B ə h r a m

Sarayımın zinətidir,
Yaraşığı, hörmətidir.
Hələ onun gözəl səsi,
Bülbül kimi xoş nəğməsi
Olmasaydı, bil ki, çoxdan
Məhv etmişdim.

Ə y y a r

Hələ dayan!
Mən qurtardım söhbətimi,
Tez ol, gətir xələtimi!

B ə h r a m

Gözəl bir çul verin buna!
Ancaq düz gəlsin boynuna!

V ə z i r

Şah çul verir sənə.

Ə y y a r

Pəh-pəh!..
O necə şeydir, padişah?!

B ə h r a m

Soyuqda eşşəklər geyər.

Ə y y a r

Sizin cübbə kimi?

V ə z i r

Sus, xər!

Çulu gətirib Əyyarın çiyinə salırlar. Əyyar sevinə-sevinə.

Ə y y a r

Çox təşəkkür, şahım sənə,
Öz çulunu verdin mənə!

B ə h r a m

Sus, sayğısız, ağı gödək.
Dediyini anlat, bilək:

“Nə ondansan, nə də bundan,
Hələ aydın deyil siman”.

V ə z i r

Belə olar Əyyar sözü,
Yanlış deyər əyri, düzü.
Səndədir, şahım, şan, şövkət,
Dövlət, hünər, əzm, qüvvət...
Yadımdan çıxmayır bir an,
Köçəndə dünyadan atan
Şah seçdilər o qocanı.

Ə y y a r

Kimi? O qorxaq dovşanı?

V ə z i r

Sən də eşidincə bunu
Çəkdi qəhrəman ordunu,
Gəldin ondan tac almağa,
Ölkənə varis olmağa.
Qüvvət hakimdir hər zaman.
Şərt qoydular: iki aslan
Arasına qoyulsun tac.
Aslanların pəncəsindən
Qızıl tacı ala bilən
Bu ölkəyə tikilsin şah.
Hifz eləsin onu Allah.
Sən şirlərə etdin hücum,

Onlar pəncəndə oldu mum;
Şirlərdən sən tacı aldın,
Zəfər təbilini çaldın.

Ə y y a r

(istehza ilə)

Kimdə vardır belə qüvvət,
Böylə hünər, bu cəsərət?..

Əyyar Bəhrəmin iki şir arasından tacı götürüb başına
qoyduğunun təqlidini çıxarır.

F i t n ə

Görünür, şahımız Bəhram
Ovda olmuş səhər, axşam.
Şirlərlə gəlmiş üz-üzə,
Çox döyüşmüşdür göz-gözə.
Sanmayın çox çətin işdir;
Uşaqlıqdan bu vərdirşdir.
Nəyə vərdirş etsə insan,
Hər çətin iş olar asan.

B ə h r a m

Hünər olmasa tək vərdirş
Bir sənətdə görərmi iş?
Adı Fitnə, özü fitnə;
Bu rəftar xoş gəlmir mənə.

V ə z i r

Şahı tərif edən zaman
Bu qız olur əfi ilan.

B ə h r a m

Öz həddini tanı, Fitnə!
Məğrur olma xoş səsinə.
Bir gün coşub-daşan zaman
Verrəm cəza, buna inan!

F i t n ə

(ayağa qalxaraq şaha)

Sizi adi bir şah görmək
Mənə olmuş böyük dilək.
Odur ki siz hər sözümdən
İnciməyin, hər işdə mən
Bir dost kimi yanaşırım.

V ə z i r

Uşaq deyil böyük Bəhram!

F i t n ə

Mənim sözüm, fikrim budur:
Şahda olsa şöhrət, qürur,
Siyasəti verməz bəhər,
Çünki zülmə vərdiş edər.
Fikrim aydınımıdır sizə?

V ə z i r

(istehza ilə)

Yox, uymarıq fitnənizə.

B ə h r a m

Yaxşı, yaxşı, danışma çox;
Taxtü-tacın kinindən qorx.

Bəhram Vəzir ilə bərabər çıxır.

B ə x t i y a r

Hər gün bunlarla üz-üzə
Deyişmə çox, gəlmə sözə.
Sarayda başqadır həyat,
Bir az gərəkdir ehtiyat.

F i t n ə

El qızıyam mən, Bəxtiyar,
Ürəyimdə həsrətim var.
Zülm İranda kök salmışdır,
Ölkə köməksiz qalmışdır;
Günü-gündən olur viran.
Xalqım isə bu şahlardan
Zülüm görüb, hey qan içir,
Günü fəlakətlə keçir.
Bəhram şaha uşaqılıqdan
Vətən olmuş Ərəbistan.
O, saraydan uzaq olmuş,
Ona yaddır bu quruluş.
On il yad ölkədə qalmış,

Mənzərdən tərbiyə almış.
Mənzər igid pəhləvandır,
Həm də gözəl bir insandır.
Taxta sahib olan zaman
Çox gənc idi bu hökəmrən;
Ağlı aydın, qəlbi təmiz.
Mən düşündüm ki, ölkəmiz
Belə şahdan xeyir görər,
Xalqa da faydası dəyər.
Onu adil bir şah görmək
Mənə oldu böyük dilək.
Odur ki pis sifətlərdən
Qoruyuram hər zaman mən.
Ancaq o, hər gün dəyişir,
Zülmə, qürura baş əyir.
Saray məndən güclü çıxır,
Qurduğunu vurub-yıxır.

Bəxtiyar
Bu, taxtın xasiyyətidir:
Adil şəxsi cəllad edir.
Sən boş yerə çəkmə zəhmət,
Saraydan umma mərhəmət!

Fitnə
Hələ bir az ümidim var.
Bu fikrimdən, bil, Bəxtiyar,
Əl çəkməyəm, ölsəm də mən.

Bəxtiyar
Fədakar bir qızsan, əhsən!
Ancaq zəhmətlərin boşdur;
Çünki bu şahlar sərxoşdur.
Sözün ona etməz əsər.
Aralıqda başın gedər.

Bəhrəm vəzirlə gəlir. Taxta oturarkən düşüncəli

Bəhrəm
Məndə nə haldır bu, vəzir!?
Başımda min xəyal gəzir.
Biri çəkir məni xeyrə,
O birisi zülmə, şərə.
Gecə-gündüz çalışıram,
Onlar ilə çarpışıram.

Fitnə mənalı nəzərlərlə Bəxtiyara baxır.

Vəzir
O, rəyasət xəyalıdır.
Bu, gəncliyin amalıdır.

Xidmətçi
(Gəlir)
Kəndlilərdən üç-dörd nəfər
Gəlmiş, sizi görmək istər.

Bəhrəm
Sordunmu, nə istəyirlər?

Xidmətçi.
Çox soruşdum, dinməyirlər.

Əyyar atıla-atıla gəlir.

Əyyar
Şah, çulunu verdi xələt...

Vəzir
Şaha neçin vermək zəhmət!
Qoy getsinlər baş divana,
Şikayət etsinlər ona.

Əyyar
Bəlkə, bunlar çox yoxsuldur?
Divanda iş görən puldur.
Şahlar işə pulsuz baxar.

Bəhram
Qov onları, durma, Əyyar!

Əyyar
Yox, onlardan mən qorxuram.

Bəhram
Qorxma, qorxma, mən burdayam.

Əyyar
Onlar səndən də güclüdür;
Əkin əkir, naxır güdür.

Hansı şah qaçsa xalqından,
Taxtı, tacı olar viran!
Əyyar qaça-qaça gedir.

Vəzir
Ey yaramaz, üzü qara!

Xidmətçi
Nə söyləyim mən onlara?

Bəhram
De gəlsinlər! Anlayım bir
Bu kəndlilər nə istəyir?

Vəzir
Atan ömründə bir kərə
Yol verməmiş bu işlərə.
Xidmətçi gedir, bir qoca, beş-altı kəndli daxil olur.
Hamı yerə qədər əyilir.

Qoca
Ey uğurlu gənc padişah,
Tanrı sizə olsun pənah!

Bəhram
Qoca, nə var? Söylə görək!

Q o c a

Yezdan olsun sizə kömək!
İl quraqlıq keçdi bizə,
Qəm ələndi ölkəmizə.
Zəhmətimiz getdi bada,
Sizdən uzaq olsun qada!
Bağ, bostanı vurdu dolu,
Bağlanmışdır həyat yolu;
Xalq batmışdır qəmə, dərdə...
Müsiibətdir hər bir yerdə.

F i t n ə

(həyəcanla)

Qəlbimi dəldi bu xəbər.

Bəhram Fitnəyə baxaraq, acıqlı halda

B ə h r a m

Vəzir, bir az taxıl göndər!

Q o c a

Yaşa, yaşa, ey padişah,
Yezdan olsun sizə pənah!

B ə h r a m

Qoca, sözün varmı yenə?

Q o c a

Yox, Tanrı yar olsun sənə!

F i t n ə

(şaha)

Bir istəyim vardır sizdən:
Yadımdadır, uşaq ikən
Bayramda el qaynayırdı,
Gözəl oyun oynayırdı.
Görməmişəm çoxdan onu,
Çox sevərdim bu oyunu.
Bu gün burda oynasınlar,
Coşub, daşib qaynasınlar!

B ə h r a m

Bədrəng özü də bir rəngdir.

F i t n ə

Elin rəqsi çox qəşəngdir!

Q o c a

Xoşdur bizə hər əmriniz.

V ə z i r

Bəxtiyar, çal, oynayın siz!

Əyyar qaça-qaça gəlir.

Ə y y a r

Mən də, mən də... bir az dayan'

Q o c a

Dayanmışıq, borcu danan!

Rəqs başlayır, qadınlar, kişilər və Əyyar oynayır.
Oyun bitdikdən sonra

B ə h r a m
Xalq oyunu bu gün, Fitnə,
Çox birtəhər gəlir mənə.

F i t n ə
Gözəl olur elin rəqsi,
Aşıqların xoş məclisi.

Qızlar, oğlanlar qoca ilə gizli-gizli danışırlar.

Q o c a
Sizdən, ey şanlı hökmdar,
Gənclərin bir xahişi var:
Fitnənin şən nəğməsini,
Gözəl və şaqraq səsini
Derlər eşitmədik çoxdan.

V ə z i r
Yox, verilməz buna meydan!
Sarayın öz qanunu var,
Onu bu hörmətdən salar.

B ə h r a m
Qoca, bu istək baş tutmaz!

F i t n ə
Ey padşah, dayan bir az.
Bu, elin öz istəyidir,

El dövlətin ürəyidir.
O qəlbi sındırmaq olmaz!
İzin ver, oxuyum bir az.

B ə h r a m
(narazi)

Yaxşı, oxu.

F i t n ə
Çal, Bəxtiyar!

Q o c a
Sağ ol, yaşa, ey hökmdar!

Bəxtiyar çalır, F i t n ə oxuyur.

F i t n ə
Derdim ki, bahar olsun,
Dağlar, dərələr dolsun
Al, incə çiçəklərlə.
Derdim ki, günəş doğsun,
Zülmətləri qoy boğsun,
Nur saçsın ətəklərə.

K ə n d l i q a d ı n
Yaşa, bülbül səslə mələk!

Q o c a
Yaşa, yaşa, canlı çiçək!

F i t n ə

Alqış sənə, ey zəhmət!
Dünyaya saçan nemət
Sənsən bu əməklərlə!
Gündən-günə ol qadir,
Çarpışmağa sən hazır
Yerlərlə, əməklərlə!

V ə z i r

Bu səs başqa bir aləmdir.

B ə h r a m

Ruhə gözəl bir həmdəmdir.

Q o c a

Gözəldir, el nəğməsidir,
Bu səs xalqın gur səsidir.

G ə n c l ə r

Yaşasın Fitnə, Bəxtiyar!

H a m ı

Sağ ol, yaşa, ey hökmdar!

Q o c a

Tanrı ömür versin sizə,
Çox görməsin ölkəmizə!
Baş əyib gedirlər.

B ə h r a m

Fitnə, başqa şeydir dövlət.
Qürur sevər bu rəyasət.
Salma onu ayaqlara!

F i t n ə

Mənim qəlbim deyil qara.
Şahım, balıq başdan qoxur,
Qamış kökdən.

B ə h r a m

Bu, doğrudur!
Kimdir qamış? Kimdir balıq?!

F i t n ə

Şahım, özün düşün artıq:
Baş ilə kök sağlam gərək,
Yoxsa puça gedər əmək!

V ə z i r

Belə fitnə-fitnə sözlər
Şaha verir qüssə, kədər.
Şah səninin deyil uşaq.
Bu öyrətmək, bu oynatmaq
Nədir belə, ey xanəndə?
Ağıl, şüur yoxdur səndə!
Üz verdikcə artır qürur.

B ə x t i y a r

Dayan, dayan, ata, bir dur!
Yaman şeydir yalan, böhtan,
Fitnə deyil şah oynadan.
Bir kitabdır hər bir sözü,
Ürək alır qumral gözü.

B ə h r a m

Həddinə bax yaramazın!
Qarşımda heç çəkinmədən
Bildirir öz etirazın,
Elan edir məhəbbətin.
Rədd ol burdan, azğın, səfil!
Saray sənə layiq deyil!

B ə x t i y a r

Şövkətli, şanlı padişah!
Bağışla, etdim sə günah.
Ayırma Fitnədən məni!

B ə h r a m

Rədd ol, məhv edərəm.

(vəzirə)

Saray olmuş bir oyuncaq;
Meydan açır oğul-uşaq.
Böyük, kiçik qanmayırlar,
Taxtı, tacı saymayırlar.

B ə x t i y a r

Şahım, oxuyurkən Fitnə
Başqa aləm açır mənə.
Bu mizrabım, böyük Bəhram,
Gözəl səsdən alır ilham.

B ə h r a m

Elə isə dayan, dayan!
Gəl ilham al qılıncımdan!

Şah qılıncını çəkib ona hücum edir, Fitnə oxuyur.

F i t n ə

Hanı elə bir şah, hanı?
Yer üzündən silsin qanı.
Zülmü kökündən qaldırıb,
Gülşən etsin bu dünyanı.
Aşıqlərin dillərində
Gəzsins onun hər dastanı.

Fitnə birinci beyti oxuyurkən Bəhram donur, qolları yanlarına düşərək, əlində qılınc onu dinləyir. Vəzir əli ilə Bəxtiyara getməyə işarə edir. Bəxtiyar gedir. Fitnə oxuyub qurtardıqdan sonra Bəhram yavaş-yavaş gəlir, qılıncı qınına taxır. Taxtında oturur. Qaşlarını çataraq, dərin-dərin düşünür.

V ə z i r

Tez qurulsun kef məclisi!
Bir az əyləndirsins bizi.

Şərab paylanır, rəqqasələr oynayırlar. Xidmətçi qədəhə şərab
tökərkən Bəhram əli ilə rədd edir. Rəqqasələri qovur.

V ə z i r

Şahım, bu qəm, qüssə nədir?
Taxt, rəyasət şənlik sevirlər.

B ə h r a m

Şənliyin vaxtı var, vəzir!
Başımda min xəyal gəzir.
Səndən ki görmədim kömək,
Özüm həll eləyəm gərək.

F i t n ə

Rəyasət siyasət var.
Dövlət başçısı – hökmdar
Məsuldur tutduğu işə.
Yalnız kefi etsə peşə,
Ölkəsindən tutmaz xəbər.
Yağsız çıraq çox tez söner.

Şah Fitnənin sözlərini acıqlı-acıqlı dinləyir, sözün təsiri
altında qaşqabağı açılır və dərin fikrə gedərək,
qızın son sözünü təkrar edir.

B ə h r a m

Yağsız çıraq çox tez söner.

Bu ağıllı sözləri mən,
Vəzir, eşitmədim səndən.

V ə z i r

(kənarə)

Bax bu, qızın təsiridir,
Hər nə desə, əməl edir.

B ə h r a m

Hər bir işdə gənəşərkən –
Qızıl kimi hər sözü mən
Tərəzidə çəkə-çəkə
Tez vururam bu məhəgə.

(Əli ilə başını göstərir)

Aydın olur yanlış, doğru.

F i t n ə

Çox gözəl bir vərdiridir bu.
Yaxşı işə vərdir edən
Ziyan çəkməz!

B ə h r a m

Ey Fitnə, sən
Ağıl, kamal mədənisən.
Həm ağılına, həm səsinə,
Könül açan nəfəsinə
Vurğunam, neyləyim! Ancaq
Hərdən vurursan baş-ayaq.

(kənarə)

Bir gün ayrılısam bu qızdan,
Mənə dünya olar zindan.

(aşkara)

Məclis qurun, şənlik edək!
Fitnə oxusun bir görək!

F i t n ə

Bəs Bəxtiyar?

V ə z i r

Bəhram şaha
Ağ olursan!

B ə h r a m

O, bir daha
Görməz sarayın üzünü!

V ə z i r

Şahım mənim, aç gözünü!
Bax bu qıza heç bir zaman
Üz verməzdi mərhum atan.

B ə h r a m

Bu qız saray bülbülüdür,
Bağçamın ən şux gülüdür.
Azadlıq vermişəm ona.

V ə z i r

O da gərək bunu qana.

B ə h r a m

Qanar, etibarlı qızıdır.

V ə z i r.

Fitnəlikdə o, yalnızdır.

B ə h r a m

Oxu, oxu, durma, Fitnə!
Mənə bir şəklini ver yənə!

F i t n ə

(Oxuyur)

Mən bir qızam eldən ayrı,
Bir bülbüləm güldən ayrı:
Necə yaşar bu çöllərdə
Bildirçin sünbüldən ayrı?
Gözəl olur uca dağlar,
Ətəyində sellər çağlar,
Qaz, ördək hey gülər, ağlar
Boran basmış göldən ayrı.

B ə h r a m

Vurğunam bu gözəl səsə,
Könül açan xoş nəfəsə.

F i t n ə

(Davam edir)

Sürü enib yamaclardan,
Saraldı bağ, çəmən, orman...
Vaz atarmı cüyür, ceyran
Göy çəmənli çöldən ayrı?

B ə h r a m

(Cibindən yeddi gövhər çıxarıb Fitnəyə verir)

Qaçdı kədər, güldü könül.
Gül başına səpilsin gül.

Hər tərəfdən Fitnənin başına güllər səpilir.

P ə r d ə

İkinci pərdə

Məşəliyin ortasında bir tala. Səhnənin sol tərəfindən bir çay axır. Çayın yanında böyük bir çinar ağacı. B ə h r a m təpə başında durub ov gözləyir. Əyyar da əlində ağacdan qayrılmış kamana ox qoyub atır. Ətrafdan səs-küy qalxır. Ceyranlar Bəhrəmə tərəf qaçır. Atların ayaq səsləri gəlir. Şeypur çalınır.

V ə z i r

Hər yerdə sürüylə otlayır ceyran.

B ə h r a m

Gözəl bir şikarla dönərəm burdan.

Ə y y a r

Sən vura bilməsən, mən vuraram, mən!

V ə z i r

Çox igid ovçusan, mərhəbə, əhsən!

Ə y y a r kiçik çubuqları kamana qoyub tez-tez atır.

Ə y y a r

Padşah, gəl məndən öyrən atmağı,
Şikarda ceyranı şirə qatmağı.
Bir oxum üç ceyran, beş dovşan vurur,
Hünərim bir bax gör nə büsat qurur!

B ə h r a m

Görürəm, ovçusan, məharətin var.
Dovşantək hünərin, cəsərətin var.

V ə z i r

O yandan bir sürü ceyran gəlir, vur!
(*Bəhram oxu kamana qoyub tez-tez atır.*)
Qoçaqlıq, igidlik, hünər, bax budur!

B ə h r a m

Oxumun biri də çıxmadı boşa.

V ə z i r

Yaşa, padşahım, yaşa, min yaşa!

Ə y y a r

Mənim də bir oxum çıxmayıf boşa,
Torpağa sərirəm bax qoşa-qoşa.

V ə z i r

Ceyranlar meşəyə doğru qaçdılar.

B ə h r a m

Ov mənim əlimdən canımı qurtarar?!

Bəhram əlində kaman meşəyə tərəf gedir. Əyyar onun
arxasınca gedərkən Bəhramı nişan alır.

Bəhram çevrilib arxaya baxır.

Ə y y a r

Nə yaxşı çevrildin, batmışdım yasa,
Qabana bənzədib vurmuşdum yoxsa.

Q o c a görünür. Əyyarı görüncə sevinir.

Q o c a

Əyyarı tapmışam mən, qənimətdir,
Borcumu almağa gözəl fürsətdir.

Qoca vəzirə yanaşır. Əyyar onu görüncə
ağac arxasına keçir.

Qoca

Vəzir həzrətləri, şikayətim var.

V ə z i r

Nə deyirsən, qoca?!

Q o c a

Sizin bu Əyyar
Bir aya əlli üç dirhəm borc almış,
Bir ildir bugün-sabaha salmış,
Borcunu verməyir.

V ə z i r

Bura gəl, Əyyar.

Ə y y a r

Ey qoca, nə qədər sənə borcum var?

Q o c a

Əlli üç dirhəmdir.

Ə y y a r

Otuz bir dirhəm
Sənin bu borcundan sabah verərəm.
İyirmi bir dirhəm də birisi gün, gəl,
Borcunu verim ki, yaxamdan çək əl.
Nə qalır borcumuz?

Q o c a

Bir dirhəm ancaq.

Ə y y a r

Bəs onu mən necə verim? Mənə bax!
Qəm çəkmə, ona da tökmüşəm tədbir:
Küçəmizdən sürü qoyunlar keçir;
Yollara tikanlı kol-kos yığmışam,
Qoyunlar keçirəkən hər səhər, axşam
Tikanlar üstündə qalacaq yunu.
Hər gün çəngə ilə yığaram onu,
Bazarda sataram, verrəm borcunu.

(Qoca gülür)

Borcunu vermişəm deyə şənlənir,
Bax necə sevinir, gülür, əylənir!

V ə z i r

Borcunu aldın ki, durma, get daha!

Q o c a

Nə aldım, ey vəzir, boş söz, boş hava...

Ə y y a r

Söz, hava vermişəm!

Q o c a

Bura bax, Əyyar!

Ə y y a r

Verdiyim boş sözü, havanı qaytar!
Yoxsa on dirhəm də alaram səndən.

Q o c a

Görünür, borcluya borclu çıxdım mən.
(qaçıb getmək istərkən)

Ə y y a r

Ey qoca, haraya? On dirhəmi ver!

Q o c a

Qoy gedim gətirim.

Ə y y a r

Bax yalan deyir.

Qocanın dalınca gedir. B ə x t i y a r əlində tar görünür.
Ətrafi diqqətlə süzür, əlindəki tara baxır.

B ə x t i y a r

Könlümün getdikcə sönür həvəsi,
Eşidə bilmirəm o gözəl səsi.
Mizrabım dəydikcə hər dəfə telə
Səsi az qalır ki, bağrımı dələ.
İlhamım qurumuş, çala bilmirəm,
Sənətə, qüvvətə dola bilmirəm.
Fitnənin səsinə qalmışam həsrət,
Bəhram şah nə yerdə keçirsə işrət,
Xoş səslə bülbülüm oxuyur mənsiz;
O səsdir mənə bu canımdan əziz!
Deyirlər, şikarə çıxmışdır Bəhram.
Of, aman, ürəyim tutmayır aram!
Fitnənin səsin eşitsəm bir də,
Şəfadır qəlbimdə sızlayan dərdə.
Gələn var... Onlardır... Ah, gözəl Fitnə!
Vurğunam özünə, gözəl səsinə!

Bəxtiyar uzaqlaşır, ağaclar arxasında gizlənir. B ə h r a m,
v ə z i r v ə F i t n ə gəlir, axar çayın yanındakı
iri çinar ağacı yanında dururlar.
Bəhram ətrafa baxır.

B ə h r a m

Nə gözəl çəməndir, açıldı könül,
Mənə bu çiçəklər deyir: – Açıl, gül!
Kədəre, qüssəyə yol vermə, Bəhram!
Bu qoca dövrədən doyunca al kam.

V ə z i r

Üç şey var, köntüldən kədəri silər:
Axar su, gözəl səs, yaşıl çəmənlər.
Hər üçü toplanmış, şahım, bu yerdə.

B ə h r a m

İnsana nəşəli gəlir kədər də;
Quşlar da bu yerdə gəlmiş həvəsə,
Yarpaqlar içində vermiş səs-səsə.
Susdur bu quşları, dayanma, Fitnə!
Oxu, bu yarpaqlar əl çalsın sənə!

Fitnə oxuyur. Bəxtiyar uzaqdan tarın simlərini dilləndirir.

F i t n ə

Oxu, bülbülüm, oxu!
Yazdır, səhər çağıdır,
Oxu, sənənin xoş səsin
Şənliklər qaynağıdır.

B ə h r a m

(tar səsinə eşidərək)

Nə səsdir? Dinləyin! Kimdir bu çalan?
Vəzir, tez get öyrən!

F i t n ə

Aha. Bir az dayan!

V ə z i r

Bilirəm.

F i t n ə

(yavaşca)

Oğlunuz Bəxtiyardır bu.

V ə z i r

(gedə-gedə)

Başıyla oynayır, bilməyir qorxu.

B ə h r a m

Tez gətir, göstərim ona həddini.
Nədir saymamazlıq, tanısın məni.

F i t n ə

Bir sənətkar kimi biz dostuq çoxdan.
O məndən zövq alır, mən də ki ondan.
Üç aydır səsımə qalmış o, həsrət.
Şahım, başqa şeydir bu incəsənət!

V ə z i r

(Bəxtiyarı gətirir)

Oğlum Bəxtiyardır, adil padişah!

B ə x t i y a r

(baş əyərək)

Bağışla, etdimsə böyük bir günah.

B ə h r a m

Söylə, neyləyirsən bu göy çəməndə?

B ə x t i y a r

Padişah, şikarə çıxmışdım mən də.
Siz ceyran, mən gözəl səs ovçusuyam.
Bunu çox görməyin mənə...

B ə h r a m

Ey adam!
Gəl sənə göstərim, mən elə bir səs,
Boğazın qurusun, çıxmasın nəfəs!

Şah oxluqdan bir ox alıb yaya qoyur, Bəxtiyarı nişan almaq
istərkən vəzir və Fitnə onun ayağına yıxılırlar.

V ə z i r

Amandır, padişah!

F i t n ə

Bağışla bizə!

H ə r i k i s i

Yaradan ömürlər bəxş etsin sizə!

B ə h r a m

Get burdan, gözümə görünmə, alçaq!
O qoca atana qiymadım ancaq.
Bəxtiyar əlində tar gedir.

V ə z i r

(təzim edərək)

Çox sağ ol, şövkətli, şanlı tacidar!

F i t n ə

Ömrünüz çox olsun, adil hökmdar!

Quş ağacda yenə cəh-cəh vurub oxuyur.

V ə z i r

(Fitnəyə)

Şanlı padişahım bayaq, ey Fitnə,

– Quşu susdur, – deyər əmr etdi sənə.

B ə h r a m

Bu qızın səsinə əsirəm, əsir,

Dinlərkən qəlbimin özülü əsir.

Varlığım sarsılır, bu nə hikmətdir?!

V ə z i r

İnsanda gözəl səs böyük nemətdir.

F i t n ə

(Oxuyur)

Oxu, bülbülüm, oxu,

Yazdır, səhərçağıdır.

Oxu, sənin xoş səsin

İlhamlar qaynağıdır.

Başla yeni bir daстан

Ki, açılısın ürəklər.

Oxu, bülbülüm, oxu,

Hasil olsun diləklər!

Hünər göstər, bülbülüm,

Xoş bir təranə yarat.

Oxu, canlı nəğmənlə

Gülsün, şənlənsin həyat!

B ə h r a m

Susdurdun quşları, afərin, Fitnə!

Bu, böyük hünərdir, eşq olsun sənə!

F i t n ə

Padişah, məndə bu vərdisdir çoxdan.

B ə h r a m

Hünəri, vərdisi sən ayırmırsan?

F i t n ə

Vərdisiz hünər də getdikcə sənər;

Vərdisə bağlıdır bütün sənətlər.

B ə h r a m

Gözəl səs olmasa, tək vərdislə sən

Quşları susdura bilməzdin.

V ə z i r

Əhsən!

F i t n ə

Dünyada istedad, hər böyük hünər
Daima vərdişlə inkişaf edər.

B ə h r a m

Ağıllı bir qızsan, atma baş-ayaq.

(gülə-gülə)

Arabir düz yoldan çıxırsan ancaq.

V ə z i r

Padişah, sözlərin doğrudur tamam.

B ə h r a m

Deyirlər ki, zülmə vərdişmiş atam.

F i t n ə

Yaman vərdiş isə ziyan gətirər,
Ondan fayda görməz zavallı bəşər.

V ə z i r

Sən bircə az danış, belə yaramaz!

B ə h r a m

Atamın zülmündən gəl söylə bir az!

V ə z i r

Nə gərək, padişah, keçmişə dönmək?
Qorxuram kefiniz pozula gerçək,
Bu yaşıl çəməndə sənə nəşəniz.

B ə h r a m

Kədərsiz nəşəni kim tutar əziz?
Ovlaqda şikarı vurduğum zaman
Ceyran ki əl-ayaq atır, verir can,
Mənə həm bir nəşə gəlir, həm kədər.
Kədərsiz nəşəni az ovçu sevər.
Atamın işindən mənə ver xəbər!

V ə z i r

Öz doğma oğluna nifrət bəsləyəm
Atadan, padişah, nə söyləyim mən?

B ə h r a m

Bu nə sözdür, vəzir?

V ə z i r

Padişah, inan!

B ə h r a m

Ata öz oğluna olarmı düşman?
Bu sirri durma aç, tez elə isbat!

V ə z i r

Belədir sarayda qurulan həyat.
Sən on dörd yaşına girdiyin zaman

Ərəb ölkəsinə göndərdi atan.
 Atana bir məktub yazmışdı Mənzər.
 Şah saldı mənə bir şübhəli nəzər.
 Dedi: – Gör nə yazmış? Oxudum ona,
 Gözləri dönmüşdü bir kasa qana.
 Yazırdı: “Padişah, oğlunuz Bəhram
 Şirlərlə döyüşür hər səhər, axşam.
 Çox igid, ağıllı qəhrəman olmuş,
 Sərvətək boy atmış, kamala dolmuş,
 Əlinə ox, kaman aldığı zaman
 Aslanlar qorxaraq gizlənir ondan.
 Bəxtiyar atasan, belə oğlun var,
 İran görməmişdir belə tacidar”.
 Məktubu oxuyub qurtaran zaman
 Dərindən inlədi rəhmətlik atan,
 Əlini taxtının başına vurdu,
 Acıqlı-acıqlı ayağa durdu.
 Bağırdı: – Aslan da olsan, biləsən,
 Həsərət qalacaqsan bu ölkəyə sən.

F i t n ə

Doğrudur, mənim də yadımdadır bu,
 Canına düşmüşdü yamanca qorxu.

B ə h r a m

Ah, onda yox imiş ata ürəyi,
 Atalıq duyğusu, övlad istəyi.
 Demək, bir atatək sevmirmiş məni,

Övladmış onun ən böyük düşməni.
 Mənim göstərdiyim hər böyük hünər
 Öz doğma atama verirmiş kədər.

F i t n ə

Şah, bu, taxtın tacın xasiyyətidir;
 Atanı öz doğma oğlundan edir.

V ə z i r

Tacidar, gərəksiz keçmişini burax!

F i t n ə

Padişah, padişah, bir ceyrana bax!
 Uzaqda nə gözəl otlayır heyvan!

B ə h r a m

Qulağından onun alacam nişan.

F i t n ə

Yox, qıyma zavallı, yazıq ceyrana!

B ə h r a m

Tiksəm ayağını mən qulağına,
 Nə deyərsən buna? Vərdişdir, hünər?

F i t n ə

Gərək, padişahım, sən hünər göstər!
 Bəhram nişan alıb ceyranı qulağından vurur, ceyran ayağını
 qulağına aparınca bu dəfə nişan alıb ayağını ox ilə
 qulağına tikir. Qürurlu tövr ilə Fitnəyə.

B ə h r a m

Necədir?

V ə z i r

Eşq olsun, böyük hünərdir!

Bir oxun ayağı qulağa tikir.

Bəhrəmin işarəsi ilə qulam ceyranı gətirməyə gedir.

Fitnə acı-acı gülür.

F i t n ə

Padişah, bu, mənəcə, vərdişdir, vərdiş.

B ə h r a m

(acıqlı)

Fitnəsən, ey Fitnə, əcəlin gəlmiş.

V ə z i r

Bu şeytan fikriylə olaraq əlbir,
Şahı sən hər zaman edirsən təhqir.

B ə h r a m

Dözülməz bu dərdə, qız, bəsdir daha!
Tənədir hey vurur vəzirə, şah.
Bizi bir xanəndə qız da oynadır,
Hünərim gözüne ox kimi batır,
Mənliyim əlində olmuş oyuncaq.

V ə z i r

Bu təqsir kimdədir?

B ə h r a m

Vəzir, bura bax!

Bu qızı al, sən də göstər bir hünər,
Başımdan, saraydan uzaq olsun şər.
Al, əlim batmamış qadın qanına,
Rahət et, bir od sal fitnə canına!

F i t n ə

Yanıldım, bağışla, bağışla, Bəhrəm!

B ə h r a m

Yox, Fitnə ölməsə, rahat olmaram!

Bəhrəm acıqlı-acıqlı ceyran tərəfə gedir. Vəzir
biçağını çıxarıb Fitnəyə.

V ə z i r

Bəhrəmin əmridir, neyləyim, Fitnə?

F i t n ə

Of, aman!.. Ah, vəzir, rəhm elə mənə!

V ə z i r

Çox ağır olsa da səni öldürmək,
Bəhrəmin əmrinə itaət gərək!

Fitnə qoynundan yeddi gövhər çıxarıb vəzirə uzadır.

F i t n ə

Al, sənə verirəm yeddi gövhəri;
Şah xəzinəsinə dəyər hər biri.

V ə z i r

Verdiyi gövhərə, şeyə uymaram!
İtaət etməsəm, məhv edər Bəhram.

B ə x t i y a r əlində çəng gəlir, bunu görünçə
cəld atasının əlindən tutur.

B ə x t i y a r

Nə işdir bu, ata?! Əl saxla bir an!
Bu mələk səsliyə qıyarmı insan?
Bu el bülbülünü susdurma, çəkil!

V ə z i r

Bu, şahın əmridir, oyuncaq deyil!

B ə x t i y a r

Soldurma bu qönçə gülümü, ata!
Qoyma həsrət məni bu şən həyata!
Gəl bu gənc ömrümə bağışla onu!

V ə z i r

Mənə də, sənə də bələdir sonu.

F i t n ə

Yaradan eşqinə, rəhm elə mənə!

V ə z i r

Mümkünmü, Bəhramdan qorxuram, Fitnə!

F i t n ə

Məni şah tutur öz canından əziz,
Onun bir məclisi keçməyir mənsiz.

B ə x t i y a r

Olacaq tutduğu işdən peşiman,
Səndən istəyəcək onu bir zaman.

F i t n ə

Şah kinə doldu, sən bağışla məni!

B ə x t i y a r

Fitnəsiz qoyma bu əziz ölkəni.

V ə z i r

(Fitnəni çəkərək)

Çarə yox.

B ə x t i y a r

Atacan, dayan, bir az dur!
Fitnənin yerinə başımı gəl vur!

V ə z i r

(acıqlı)

Görünmə gözümə, düşkün, ədəbsiz!
Səninçin bir odur hər şeydən əziz.
Bu işdən Bəhram şah tutarsa xəbər,
Bil ki, bircə anda başımız gedər.

B ə x t i y a r

Fitnənin yolunda qurbandır bu baş,
Atacan, rəhm elə, olma qəlbi daş!

Ağacda bülbül oxuyur. F i t n ə qəmli-qəmli oxuyur.

F i t n ə

Oxu, bülbülüm, oxu.
Bəxtim mənə yağıdır.
Əcəl üstümü almış,
Artıq ölüm çağıdır.

Oxu, səsin titrəsin
Səmələri gəzərək.
Daha mənim səsimi
Kimsə eşitməyəcək.

Fitnə başını qucaqlayıb ağlayır. Vəzirin halı dəyişir,
bıçağı yerinə qoyur.

V ə z i r

Bu necə nəfəsdir, mərhəbə, Fitnə!
Doğrudan, günahdır toxunmaq sənə.
Şahları mat qoyan gözəl səsin var,
Ölüyə can verən xoş nəfəsin var.
Bəhrəmin bu əmri nahaqdır yenə.
Ölüm fərmanımı yazsa da mənə,
Tökmərəm qanını, azadsan; ancaq,
Bəhrə şah demişkən, atma baş-ayaq!
Sən mənim qızım ol, sarayımda qal,

Görək neylər fələk, şənlən, oxu, çal!
Fitnə olduğunu kimsə bilməsin,
Bəhrəmdən danışma, dəyişsin səsin.

F i t n ə

Çox sağ ol!

B ə x t i y a r

Mən yaşa, ey nəcib insan!
Hər zaman yar olsun sənə Yaradan!

V ə z i r

Bizim kaşanəyə apar Fitnəni!

B ə x t i y a r

Yaradan bizə çox görməsin səni!

Bəxtiyar ilə Fitnə gedir, vəzir diqqətlə o tərəf-bu tərəfə baxır.

V ə z i r

Qoy getsin, yaşasın, dünya genişdir,
Qan tökmək, bu taxtə taca vərdiştir.

Q u l a m v ə B ə h r a m görünür. Qulamın çiyində oxla
əli qulağına tikilmiş bir ceyran var.

V ə z i r

(həyəcanla)

Xeyir olsun, ah, gəlir uğursuz insan,
Gözündə oynayır ehtiras, al-qan.

B ə h r a m yaxınlaşır, əli ilə ceyrana işarə edir.

B ə h r a m

Ceyranı gətirdim göstərim sənə,
Hünər başqa şeydir biləsən, Fitnə!
Hanı o?

V ə z i r

Öldürdüm onu, padişah!
(*Bəhram çox pərişan olur, vəzir qorxuya düşür*)
Əmri siz verdiniz.

B ə h r a m

Of, aman Allah!
Ey qoca, yox imiş səndə mərhəmət!
Ölüsü nə oldu?

V ə z i r

Etdi vəsiyyət:
– Məni kəndimizə göndərin, – dedi.

B ə h r a m

Ah, onu bu qara torpaqlar yedi.

V ə z i r

Əməl etdim onun vəsiyyətinə,
Qulama tapşırdım...

B ə h r a m

Ah, gözəl Fitnə!
Bəhram iki əli ilə başını tutub yerə oturur.

P ə r d ə

Üçüncü pərdə

Səhnə vəzirin sarayını təsvir edir. Sağda ikimərtəbəli evin
eyvanı. Solda qırx pilləkən. Pilləkən başında bir otaq.
Yaz fəslı. Həyəət güllük, çiçəklıkdir.

G ö v h ə r

Qalx, Fitnə, Afətlə bəzənin bir az;
Bu günü sadəcə keçirmək olmaz!

F i t n ə

Qonaqımı gələcək?

A f ə t

Bir söylə, nə var?

G ö v h ə r

(*Fitnəyə*)

Səninçin görülür bu hazırlıqlar.
Bu gün ən şərəfli bir gündür bizə;
Bu gündə toy-bayram girmiş evmizə.

F i t n ə

(*utanaraq*)

Anladım, anladım, hörmətli ana,
Vurğunam səndəki o pak vicdana.
Bu evə gələli, demək, anacan,
İki il tamamdır, iki il, inan,
Borcluyam vəzirə, sənə, Afətə,
Mənə qarşı olan bu məhəbbət!

G ö v h ə r

Bu nə sözdür, ay qız!

A f ə t

Bu nədir, Fitnə?

Bu evdə biz ki yad deyilik sənə.

G ö v h ə r

Sən iki gözümsən.

A f ə t

Canımsan mənim.

G ö v h ə r

Ey iki bülbülüm, gülüm, gülşənim.

Bəzənmək, geyinmək, kecinmək gərək!

Bayramdır, atan da indi gələcək.

F i t n ə

Bəs mənim inəyim? O gözəl Mərcan?

Mən bura gələn gün doğmuş anadan.

O körpə buzovla keçdi günlərim;

Onunla şən idi axşam, səhərim.

Onu qucağımda qırx pilləkandan

Qaldıra-qaldıra oldum pəhləvan.

Q u l a m

Uğur olsun, xanım!

G ö v h ə r

Xeyir olsun, Qulam?

Q u l a m

Bu gün süfrənizdə qonaqdır Bəhram.

G ö v h ə r

Mən bu gəlişdən çox xovf edirəm, ah!..

Q u l a m

Başqa bir məqsədlə gəlir Bəhram şah.

Bəhramı bir ceyran yamanca yordu.

Nəhayət, bir keçid başında durdu,

Bir qədər dincəlmək istədi Bəhram.

– Evimiz yaxındır, – deyincə ağam

Padşah gəlməyə riza göstərdi.

G ö v h ə r

Neçin təklif edir, bilmirmi dərdi?

Q u l a m

Sarayı çox tərif etmişlər ona,

Evini görməyə gəlir o, ana!

G ö v h ə r

Yaxşı, get, ürəyim çırpınır, qızlar!

A f ə t

Qoy gəlsin, qorxacaq nə işimiz var!

F i t n ə

Biz aydan arıyıq, çeşmədən duru.

G ö v h ə r

Ayıq ol, Bəhramdan özünü qoru!
Bu şahlar bənzəyir bir yanar dağa,
Kim yaxın gələrsə, dönər torpağa.
Vaxt keçir, bəzənin, dur, qızım, Fitnə!

Fitnə atlazdan tikilmiş böyük bir xalata götürüb baxır.

A f ə t

Nə gözəl atlazdır, a bacım, bu nə?

F i t n ə

Afət, iki yaşı tamamdır deyə,
Xələtdir, tikmişəm Mərcan inəyə.
Gəl, bacım, gəl, Afət, bərabər gedək!
Mərcan inəyimlə bir az əylənək.

A f ə t

Gəl gedək, bu gün də, qadın pəhləvan,
Qaldır o inəyi qırx pilləkandan.

G ö v h ə r

İnsanın başına, ah, nələr gəlir!
Yadıma düşdükcə qəlbimi dəlidir.
Rəhmə gəlməsəydi o zaman atan,
Fitnədən qalmazdı bu gün bir nişan.

Eyvani bəzəyirlər, q o c a əlində bir dəstə gül daxil olur.

Q o c a

Uğur olsun, qızım, hardadır, Fitnə?

G ö v h ə r dəstə gülü qocanın əlindən alır.

G ö v h ə r

Fitnəyə gətirdin bunu, ya mənə?

Q o c a

Ananı qızından kim ayıra bilər?

G ö v h ə r

Babacan, qəlbimi dəlir bir neştər.

Q o c a

Xeyir olsun!

G ö v h ə r

Könlümə yatmır toy-bayram,
Bu gün süfrəmizə qonaqdır Bəhram.

B ə x t i y a r daxil olur. Bu xəbəri eşidib həyəcanlanır.

B ə x t i y a r

Nə deyirsən, ana?! Hardadır Fitnə?
Qəlbimdə həyəcan başlanır yenə.

Q o c a

Nə fikirlə gəlir sarayımıza?
Qorxuram ki, ziyan yetirsin qıza.

G ö v h ə r

Məni çox qorxudur bu işin sonu.

B ə x t i y a r

Hardadır? Saraydan qaçırım onu.

G ö v h ə r

Bu gün iki yaş tamamdır deyə
Getdi baş çəkməyə Mərcan inəyə.

B ə x t i y a r

(həyəcanlı)

Yox, onu burdan qaçırım gərək!
Özüylə get danış, nə deyir gərək.

Getmək istərkən birdən qocanı görüb, onun əlindən tutur.

B ə x t i y a r

Bağışla, bağışla məni, babacan,
Sizinlə görüşmək çıxdı yadımdan.

Bəxtiyar, Qoca və Gövhər bərabər çıxır. Bir az sonra

Fitnə ilə Bəxtiyar daxil olur.

B ə x t i y a r

Bir söz deyəcəkdim birlikdə sənə,
Görüncə unudtum, ah, gözəl Fitnə!

F i t n ə

Haçandan getmişən, hardaydın, ağa?!

B ə x t i y a r

Getmişdim Fitnəyə üzük almağa.
Sevgilim, qəlbimə sığmayır qürur,
Bizə bu şən gündə nişan qoyulur;
Bununla bağlanır iki gənc ürək.

F i t n ə

Bəxtiyar, hələ də uşaqsan, gerçək.
Biz çoxdan bağlıyıq bir-birimizə,
Nə gərək bu qızıl halqalar bizə?
Bizi bağlamışdır bu incəsənət.

B ə x t i y a r

Nə böyük olurmuş təmiz məhəbbət!
Ah, Fitnə!..

F i t n ə

Nə üçün susdun, Bəxtiyar?

B ə x t i y a r

Hec, gözüm işığı.

F i t n ə

Səndə bir sirr var,
Tez söylə!

B ə x t i y a r

Deyəcək sözüm olsa da,
Başıma min çeşid fikir dolsa da,
Ah, görüncə səni çıxır yadımdan.

F i t n ə

Qəlbində sirr yatır, gizlətmə, şeytan!

G ö v h ə r

(Daxil olur)

Xoş gördük sizi, şux göyərçinlərim!
İşıqlı baharım, aydın səhərim!
Bu gün ən sevimli bir gündür sizə.
Xeyir ilahəsi yar olsun bizə!

Hər ikisini öpür.

Q u l a m

(Daxil olur)

Gəlirlər, gəlirlər, qoy, xanım, Fitnə
Dışarı çıxmasın, girsin evinə.

B ə x t i y a r

Of, ana, Fitnəni görərsə Bəhram,
Bizə matəm olar bu toy, bu bayram.

(Fitnəyə)

Deyəcəm sözü bax bu imiş, aman!
Fürsətə, sevgilim, gəl qaçaq burdan!

F i t n ə

Yox, belə fürsəti qaçıрмаq olmaz!

B ə x t i y a r

Gəl gedək, yubanma, ah, düşün bir az!..

F i t n ə

Bəxtiyar, səndən var böyük bir ricam,
Biz də Bəhram şahdan alağ intiqam!
Bu haqda tökmüşəm gözəl bir tədbir,
Sevgilim, mənimlə sən də ol əlbir!

Danışa-danışa çıxırlar. B ə h r a m, v ə z i r
və Q u l a m daxil olur.

V ə z i r

Buyurun, padişah, şənlənsin ocaq;
Bu gəliş bizimçün bayram olacaq.
Bəhram diqqətlə imarətə baxır.

B ə h r a m

Mərhəba, çox gözəl imarətin var.

V ə z i r

Pəşkəşdir sizə, ey böyük tacidar!

B ə h r a m

Görünür, çox incə bir zövq var səndə.
Tikilmiş bu bina gözəl cəməndə.

(Eyvana çıxır, oradan sarayı diqqətlə süzür)

Bu uzun pilləkən haraya gedir?

V ə z i r

Qızımın evinə.

B ə h r a m

Neçə pillədir?

V ə z i r

Qırx pillə, padişah!

B ə h r a m

Qırx pillə? Heyrət!

Çıxanda, ənəndə olmurmu zəhmət?

V ə z i r

Padişah, zəhmətli olsa da bu iş,
Fitnə qız demişkən, etmişik vərdis.

B ə h r a m

Of, yenə səbrimi əlimdən aldın,
O gözəl Fitnəni yadıma saldın.

Q o c a ilə Ə y y a r üz-üzə gəlirlər. Hər ikisi bir-birini
görünməyə qaçır. Əyyar birdən dayanıb düşünür.

Ə y y a r

Mən ona borcluyam, yoxsa o mənə?
Ey, dayan, qaçma, dur! Sözüüm var sənə.
Borcunu gəl apar.

Q o c a

(*sevincək*)

Borcumu? Əyyar!
Görünür ki, səndə bir az insaf var!

Ə y y a r

Nə qədər borcluyam?

Q o c a

Əlli üç dirhəm.

Ə y y a r

Otuz bir dirhəmi o gün vermişəm.
Sonra iyirmi bir... Söylə, nə qalır?

Q o c a

Məni bax bu əyyar yenə aldadır.

Ə y y a r

Neçin aldadıram? Nə sözdür axmaq!
Mən sənə bir dirhəm borcluyam ancaq!

Q o c a

Yenə də verirən boş söz, boş hava.

Ə y y a r

Haqqını verirəm, nə gərək dava?!
Verdiyim boş sözə on dirhəm qiymət
Qoymuşdum. Ondan da bir çıxsaq, əlbət,
Doqquz dirhəm qalır, tez ver pulumu!

(*Qoca getmək istəyir*)

Qoymaram gedəsən!

Q o c a

Kəsmə yolumu!
Belə bir haqq-hesab sığmaz kitaba.

Ə y y a r

Yenə də sözün var bu düz hesaba;
O doqquz dirhəmi alaram səndən!

Q o c a

Bu nədir, borcluya borclu çıxdım mən?
Fitnə gözəl səsi ilə oxuyur. Bəxtiyar çalır.
Bəhram heyrətlə dinləyir.

F i t n ə

Yenə gözəl yaz gəlir,
Durna gəlir, qaz gəlir,
Çəmənlərə, çöllərə
Söhbət gəlir, saz gəlir.
Quşların şən nəğməsi
Verir bayram nəşəsi;
Dostumun incə səsi
Qulağıma az gəlir.

B ə h r a m

(həyəcanla)

Kimdir bu oxuyan? Nədir bu nəfəs?
Fitnənin səsinə bənzəyir bu səs.

V ə z i r

Qızımdır, padişah.

B ə h r a m

Heyrətli bir iş!

V ə z i r

Fitnənin səsinə vərdiş eyləmiş.

B ə h r a m

Onu hey andıqca hər axşam, səhər
Qəlbimin başına saplanır xəncər.
Bu gün iki ildir o gözəl mələk
Torpaqlar altında çürüyür, demək...

V ə z i r

Qəzəbin tutmasın mənə, padişah!
Əmrindən çıxmağı sandım bir günah.

B ə h r a m

O idi məclislər yar-yaraşığı,
O idi sarayın parlaq çırağı.

F i t n ə pilləkənlərdən inəyi qolları üzərində yuxarı aparır.
Bəhram ona diqqətlə baxır.

B ə h r a m

Vəzir, kimdir bu qız, bu dişli aslan?
Böyük bir inəyi qırx pilləkandan
Qaldırır yuxarı.

V ə z i r

Qızımdır.

B ə h r a m

Heyrət!

Bir qızda olarmı bu hünər qüvvət?

O necə qaldırır?

V ə z i r

Çağırın onu;

Özündən soruşun siz bu oyunu.

B ə h r a m

Çağırın!

V ə z i r

(*Qulama*)

Durma, get, çağır o qızı!

B ə h r a m

Başqa cür görürəm sarayınızı;

O mənə görünür əfsanə kimi,

Sirlərlə dolu bir kaşanə kimi.

V ə z i r

Yaxşı da, yaman da olsa, hökmdar,

Öz mətbəxinizdir.

B ə h r a m

Burda hikmət var.

Ağıllı, sınaqlı kişilər ancaq

Bacarır bəxtiyar ailə qurmaq.

Q o c a daxil olur.

Q o c a

(*Baş əyir*)

Uğurlar, padişah!

B ə h r a m

Ay!.. Qoca, nə var?

Nə üçün gəlmisən?

Q o c a

Uca tacidar!

Vəzirin evində xidmət edirəm,

Odur ki arabir gəlib-gedirəm.

B ə h r a m

Əyyarın borcunu verdin?

Q o c a

Hökmdar, o mənə borcludur.

B ə h r a m

Bax, gəlir əyyar.

Onlar bir-birini görəncə yenə qaçıb gizlənmək istəyirlər.

V ə z i r

Dayanın, kim kimə borcludur görək.

Ə y y a r

O mənə borcludur!

Q o c a

Yalan nə gərək!

Ə y y a r

Sən mənə borclusan!

Q o c a

Yox, sən borclusan!

Bir-birinin yaxasından yapışırlar.

Ə y y a r

Pulumu ver mənim!

B ə h r a m

Dayan, bir dayan!
Bu dava qoy qalsın hələ sonraya!

Q o c a

Borc verdim ki, borclu çıxım borcluya?

V ə z i r

Günümüz xoş keçməz Əyyar olmasa.

B ə h r a m

Hardaydın, günəşdən qaçan yarasa?!

Ə y y a r

Şah, indi göylərə yol açmışam mən,
Hər yana istəsəm uçuram.

V ə z i r

Əhsən!

B ə h r a m

Yoxsa göylərdə də borcluların var?

V ə z i r

Bu xəsis kişidən nə desən, çıxar.

Q o c a

De görüm, göylərə sən yol açanda,
Qat-qat fəzaları yarıb uçanda
Üzünə dəydimi yumşacıq bir şey?

Ə y y a r

Nə bildin? Əllamə qocasan, hey, hey!..
Üzümə toxundu bir şey... doğrudur.

Q o c a

Bizim boz eşşəyin o, quyruğudur.

Həmü gülür.

V ə z i r

Əyyarı yamanca tələyə saldı!

B ə h r a m

Bu qoca gözümdə yaman ucaldı.
Ey əyyar, demək, sən borclusan buna!
Pulu ver, baxma çox oyan-buyana!

Q o c a

Qoymaram qaçmağa!..

Ə y y a r

Qaçmaram, dayan!

B ə h r a m

Qocanın pulunu ver!

V ə z i r

Bizdən utan!

B ə h r a m

Tez ol, ver pulunu, bu hiylə nədir?

Ə y y a r

Çox yaxşı, bu işdə tökmüşəm tədbir.
Bağda hər meyvədən şitil əkərəm,
Dörd-beş il becərib zəhmət çəkərəm,
Şitillər böyüyər, bağım bağ olar,

Meyvələr yetişər, kefim çağ olar,
Elə ki budaqlar başını əyər,
Nar, heyva, şaftalı, gavalı dəyər,
Fərəhlə girərəm əkdiiyim bağa,
Meyvələr ki dəyib düşər torpağa,
Hər gün mən səbətə yığaram onu,
Sataram, verərəm cəmi borcunu.

(Qoca acı-acı gülür)

Nə gülür borcunu verirəm deyə.

Q o c a

Borcumu alaram mən döyə-döyə.

Qulam F i t n ə n i gətirir.

Q u l a m

Gətirdim, tacidar!

F i t n ə

Salam, padişah!

(Baş əyir)

Əmriniz?

B ə h r a m

Bu işdən et məni agah!
O böyük inəyi qırx pilləkandan
Necə qaldırırsan, ey dişi aslan?

F i t n ə

Şah, onu anadan olduğu gündən
Bir körpə buzovkən, sevə-sevə mən
Hər gündə bir kərə, heç yorulmadan
Əlimdə çıxartdım qırx pilləkandan.
Getdikcə bu işə elədim vərdis.

B ə h r a m

Vərdis hər hünərin açarı imiş!
Ah, Fitnə, sözünə indi verdim haq,
Neyləyim ki, səni çürütdü torpaq!..

(İki əli ilə başını tutur)

Elə sənətkara necə qıydım, ah!

V ə z i r

Nə verərsən mənə, adil padişah,
Qaytarım sənə o gözəl Fitnəni?

B ə h r a m

Hər nemətdən qəni edərəm səni!
Hanı o?

V ə z i r

Bax budur o Fitnə şeytan.

Fitnə birdən üzündən rübəndi açır. Bəhram heyrət və diqqətlə
ona baxır, yenə rübəndlə üzünü örtmək istəyir.

Bəhram onun əllərindən tutur.

B ə h r a m

Ey bülbül nəfəsli dişi pəhləvan!
Sən isbat elədin: hər sənət, hünər
Daima vərdislə inkişaf edər.

V ə z i r

Bugünkü şənliyə Fitnədir bais,
İzin ver naminə qurulsun məclis!
Bu səs aşiqini çağırım gəlsin;
Fitnənin bir az da səsi yüksəlsin!

B ə h r a m

Çağırın! Getdikcə açılır əsrar.

Qoca Bəxtiyarı çağırmağa gedir.

V ə z i r

Bu gün nişan taxır Fitnə, Bəxtiyar.

B ə h r a m

(yarışən halda)

Çox gözəl, çox gözəl!

Bəxtiyar

(Gəlir)

Uğurlar olsun!

Qəlbiniz hər zaman fərəhlə dolsun.

B ə h r a m

Ey damad, otur, çal, oxusun Fitnə,
Çoxdandır həsrətəm gözəl səsinə.

F i t n ə

(Oxuyur)

Bəzəkli gəlindir yenə hər ağac;
Dərələr, çəmənələr, çöllər al-əlvan.
Yaşıl don geyinmiş çaylar, dağ, yamac;
Bir şənlik məclisi qurmuş hər orman.
Mın rəngə boyanmış hər budaq, hər gül
Həyata vermədə yaraşır, ziynət.
Hər yana baxdıqca açılır könül,
İnsana can verir gözəl təbiət.

B ə h r a m

Ey bülbül nəfəsli dişi pəhləvan,
Sənin hər işinə olmuşam heyran.
Sən isbat elədin; hər sənət, hünər
Daima vərdislə inkişaf edər!
O incə səsinə açıldı könül.

Q o c a

Canlı gül başına səpir qızılgül!

B ə h r a m

Mın yaşa, min yaşa, gözəl sənətkar!

V ə z i r

Taleyin yar olsun, yaşa bəxtiyar!
Qoşa həyatınız bir gülşən olsun.

B ə x t i y a r

(Çiçəkləri Fitnəyə verir)

Bu dəstə gül kimi könlün şən olsun.

Fitnənin başına çiçək səpirlər. Musiqi...

P ə r d ə

QARACA QIZ

(Mövzusu S.S.Axundovun eyniadlı
hekayəsindən alınmışdır)

Bəşpərdəli, yeddişəkili pyes

İŞTİRAK EDƏNLƏR

O r u c – qaraçı
G ü l p ə r i – Orucun anası
Y a s ə m ə n – Orucun arvadı
Ə 1 1 ə z – qaraçı
Y e t ə r – qaraçı arvad
N a z 1 ı – qaraçı qız
Q o n ç a – qaraçı qız
Q a r a c a – yetim qız
P i r i b a b a – Qaraca qızın atasının dostu
B ə y
P ə r i c a h a n – bəyin arvadı
A ğ c a – bəyin qızı
S a y m a z – bəyin nökrəri
P ü s t ə – Saymazın arvadı
N ə r g i z – Ağcanın mürəbbiyəsi

Birinci pərdə

Birinci şəkil

Səhnə səhərçağı meşədə çay kənarında qaraçı düşərgəsini təsvir edir. Qaraçı ailələri bir-birinə yaxın, halqa vurub oturmuş, biri samovar qaynadır, biri ocaq qalayır. Hər bir işlə məşğuldur. Bəzisi də oturub söhbət edir. Meymun səssiz uzanıb ətrafa baxır.

O r u c. Əlləz dayı, gecəki zəlzələdən xəbəriniz oldumu?

Ə 1 1 ə z. Necə olmadı, yerimdən dik atıldım, yer bir sağa tərəf getdi, bir də sola tərəf. Sonra üşütməli adam kimi titrəməyə başladı.

Y e t ə r. Mən yaman qorxdum. Elə bildim indicə ağaclar kökündən qopub üstümüzə töküləcək.

N a z 1 ı. Yer altında yaman uğultu, qorxulu səslər vardı. Qorxumdan səhərə qədər yata bilmədim.

O r u c. Elə bil yer altında göy guruldayır, şimşək oynayır, ildırım çaxırdı.

Ə 1 1 ə z. Çox dəhşətli gecəydi. Deyəsən, bu ağacların da canı var, dili var, budaqlar baş-başa verib qorxa-qorxa pıçıldışırdı.

Y e t ə r. Bu da Allahın bəlasıdır. Görəsən, səhərdə, kəndlərdə uçan ev, ölən adam oldumu?

G ü l p ə r i. Bu zəlzələni ki mən gördüm, az adam salamat qalar. Qorxudan indi də bədənim titrəyir.

Ə l l ə z. Zəlzələdən, kim bilir, nə qədər adam tələf oldu.

O r u c. Bizim çörək ağacımız bu xalqdır. Onlara bir şey olsa, çörəyimiz kəsilər.

Ə l l ə z (*acıqlı*). Keçi can hayında, qəssab piy axtarır. Sən həmişə özünü düşünürsən.

Y e t ə r. Görəsən, bu zəlzələ nədən olur?

N a z l ı. Nədən olacaq, Allahın bəlasıdır.

O r u c. Mən eşitmişəm ki, bu dünya bir böyük öküzün buynuzları üstündə dayanır. Öküz yorulan-da başını tərpadir, yer də ondan hərəkətə gəlir.

Ə l l ə z. Bunu mən də eşitmişəm. Deyirlər, bir zaman olacaq ki, öküzün başı lap yorulacaq, o zaman bu dünyanı buynuzlarının üstündən atacaq. Dünya parça-parça olacaq. Onda qiyamət qopacaq.

N a z l ı. Allah o gündən saxlasın.

Ə l l ə z. Yox, yox, Allah o günü göstərməsin. Hamımız batıb gedərik. Özümüz də, uşaqlarımız da əldən gedər.

Y e t ə r. Yox, yox, bu, Allahın bəlasıdır.

G ü l p ə r i. Eh, bu oxumuşlar da ağızlarına nə gəlmiş deyirlər, qaz nədir, baz nədir? Bu, Allahın bəlasıdır.

O r u c. Hər nədəndir, o mənə lazım deyil, ancaq onu bilirəm ki, bizim çörək ağacımız qurudu. Görək biz başımıza bir çarə qılaq.

M e y m u n gəlir, ortalıqda çöməlib durur, adamları bir-bir gözədən keçirir. Sonra həzin səslə səslənir.

N a z l ı. Bu heyvan kimi axtarır?

Y e t ə r. Yasəmənli!

Ə l l ə z. Heyvan uşaq kimidir. Kimdən məhəbbət bəg görsə, ona məhəbbət yetirər...

O r u c (*əliylə meymunu vurur*). Get yerinə!..

Meymun zingildəyə-zingildəyə gedib yerində uzanır.

Bu zaman Y a s ə m ə n Q a r a c a q ı z ilə görünür.

N a z l ı. Dayanın, Yasəmən gəlir. Görək nə xəbər gətirmiş.

Y a s ə m ə n gəlir.

Ə l l ə z. Qızım, Yasəmən, nə var, nə yox?

Y a s ə m ə n. Əlləz dayı, heç soruşma, gecəki zəlzələdən xəbər tutdunuzmu?

Ə l l ə z. Tutduq, tutduq, de görək, ölən-itən varmı?

Y a s ə m ə n. Kəndlərdə daş daş üstə qalmadı. Az adam salamat qurtuldu.

Ə l l ə z. Vay, xalqın evi yıxıldı. (*Əlləri ilə dizlərinə vurur. Meymun Yasəməninin səsinə eşidincə tez qaçıb gəlir, əlləri ilə onu vurur, yalmanır, Yasəmən əli ilə onun başını oxşayır. Meymun sevindiyindən atılıb-düşür. Sonra da Qaraca ilə oynamaq istəyir.*)

Q a r a c a q ı z (*geri çəkilib-rək*). Xala, qorxuram, dişləyir məni.

Y a s ə m ə n. Qorxma, qızım, səninlə oynayır, dişləməz.

G ü l p ə r i. Bu qaraca qızı haradan tapdın?

Y a s ə m ə n. Oruc, dünən həyətlərimdə çalib-
oynayandan sonra sənə bir manat pul, mənə də bir
baş yaylığını verən arvadın qızıdır. Ata-anası öldü.
(*Yavaşca*) Mən onu dilə tutub qaçırdım.

G ü l p ə r i. Apar, apar, bizim onu doydurmağa
çörəyimiz yoxdur.

O r u c. Bizə lazım deyil, haradan gətirmisən,
apar ver sahibinə.

Y a s ə m ə n. Sahibi haradadır? Odur, yerin al-
tında.

G ü l p ə r i. Yox, yox, bizə lazım deyil!..

Q a r a c a q ı z (*ağlayır*). Mən gedirəm... Mən
gedirəm.

Y a s ə m ə n (*onun başını qucaqlayır*). Ağlama,
qızım, ağlama!

G ü l p ə r i. Allaha şükür, elə bircə zurna-
balabanımız əskik idi.

Ə l l ə z. Dünyada nə acgöz adamlar var. (*Ye-
rindən acıqlı qalxır, qıza tərəf gəlir*). Adam adama
bəs nə zaman lazım olar? Bu yetim qızı mən özüm
saxlayaram.

N a z l ı. Əlləz dayı, onsuz da sənin uşaqların
çoxdur.

Ə l l ə z. Qoy çox olsun. Diş verən çörəyini də
verər. (*Qızın əlindən tutur*). Gəl bura, sən mənim
qızım olacaqsan.

Q a r a c a q ı z (*ağlayır*). Mən gedirəm... Mən
gedirəm.

Ə l l ə z. Hara gedirsən, qızım?

Q a r a c a q ı z. Piri babamın yanına.

Ə l l ə z. Adın nədir?

Q a r a c a q ı z. Adım Tutudur.

Ə l l ə z (*başını qəmgin tərpədir*). Qızım, Tutu,
səni mən özüm saxlayacağam. (*Əlindən çəkir*).

Q a r a c a q ı z. Yox, mən Piri babamın yanına
gedirəm.

N a z l ı. O da dam-daş altında qalıb ölmüş.

Ə l l ə z. Bu qızı mən özüm saxlayacağam.

Y e t ə r. Əlləz dayı, qoy bizdə qalsın.

G ü l p ə r i. Harada qalır qalsın, bizə gərək deyil.

Q o n ç a. Ha, anacan, nə yaxşı qızıdır. Bir yerdə
yaşayarıq.

Y a s ə m ə n. Yox, onu heç kəsə verməyəcəyəm,
övlad kimi bağırma basıb analıq edəcəyəm.

G ü l p ə r i. Ala, kül başına, qoca qayınanayın
acından qarnı quruldayır, bu, yetim qız götürüb
saxlayır.

Y a s ə m ə n. Niyə elə deyirsən, ay ana, oğlun,
mən nə qazanırıq, hamısı sənin qarnından gəlib-gedir.
Sənin qarnın kor quyudur, nə versən, gördüm
deməz. (*Hamı gülür*).

Q a r a c a q ı z (*ağlayır*). Mən gedirəm...

G ü l p ə r i. Nazımı çəkməyə mən adam axtarı-
ram. Heç bilmirəm bu bəxtəvərin nazını kim çəkəcək.

Y a s ə m ə n. Mən çəkərəm, mən... Balam kimi
saxlayaram. (*Onu qucaqlayır*). O mənim qızım

olacaq... Bu mənim Tutu balamdır, bu meymunu da, o ayını da sənə verəcəyəm. Hər gün sən çalib-oxuyarsan, onlar sənə qarşında oynar. Dünən sizin həyatınızda gördünmü nə yaxşı oynayırdı. Qonça, qızım, o ayını aç, bura gətir! (*Qonça gedir, ayını açıb gətirir*). Bax nə yaxşı ayıdır?

Ayı it kimi yalmanır, Qaracanın paltarını qoxulayır. Onun qarşısında iki ayağı üzərində durub əliylə onunla oynayır.

Q a r a c a q ı z. Vay... xala, buna bax!.. (*Geri çəkilib maraqla ona baxır*).

Y a s ə m ə n. Qorxma, qızım, o sənənlə oynayır.

Yasəmən dəfi əlinə alıb çalır. Ayı iki ayağı üzərində oynamağa başlayır. Qaracaya yanaşib əliylə onu da oynamağa çağırır. Meymun gəlib ayını əliylə itələyir. Qaraca ilə özü oynamaq istəyir. Ayı donquldanır. Pəncəsiylə onu vurur. Meymun əl çəkmir.

O da ayını dişləmək istəyir. Ayı onu dişləyir. Meymun zingildəyə-zingildəyə geri çəkilir. Diliylə ayı dişləyən yeri tez-tez yalayır. Bir tərəfdə çömbəlib onlara tamaşa edir. Yasəmən dəfi çalır, ayı oynaya-oynaya Qaracaya yanaşır.

Əliylə onu da oynamağa çağırır.

Y a s ə m ə n. Qızım, ayı səni də oynamağa çağırır.

Q a r a c a q ı z. Yox, mən oynaya bilmərəm.

Y a s ə m ə n. Qonça, gəl, sən oyn.

Qonça dəfi əlinə alıb çalır, oxuyur, ayı ilə üz-üzə oynayır.

Q o n ç a (*oxuyur*).

Mən çalım, ey ayım, oyn! Ey mehriban dayım, oyn! Şabaş ilə dolsun dəfin, Gətir ver, mən sayım, oyn.

Ayım, söylə, bu nə işdir? Səndə yaman bir vərdeşdir. Yoxsa, ayım, qocalmışan? Belin neçin əyilmişdir?

Mənim ayım gözəl qızıdır, Üzü lələ, gözü ulduzdur. Adı dildə dastan olmuş, Gözəllikdə o, yalqızdır.

Y a s ə m ə n (*Qaraca qıza*). Qızım, sən də əl çal!

Qaraca əl çalmır... Ayı oynaya-oynaya onun yanına gəlir. Əlləriylə onun əllərini bir-birinə vurur ki, əl çal. Hamı güllür, oyun qurtarır. Ayı dəfi əlinə alır, oturanların qarşısına tutub pul istəyir. Heç kəs pul vermir. Ayı pul verməyən adamlara donquldanıb gedir.

Əlləz dayı dəfə üç abbası pul atır. Ayı dəfi gətirib Qaraca qıza uzadır.

Y a s ə m ə n. Bax, qızım, ayı hamıdan çox səni sevir. Pulu sənə verir.

Q a r a c a q ı z. Mən pul yığan qaraçı deyiləm ki?! G ü l p ə r i. Yox, sən Şah Abbasın qızısan.

Y a s ə m ə n. Mən qızım Tutuya çalmaq, oxumaq öyrədəcəyəm. Bir görün nə qız olacaq.

Y e t ə r. Gülpəri nənə yaxşı dedi. Bunun adını Qaraca qız çağırın.

Y a s ə m ə n. Bu qaraca qız mənim canım, ciyərimdi. Onu öz balam kimi saxlayacağam.

Q a r a c a q ı z. Yox, mən Piri babamın yanına gedirəm.

G ü l p ə r i. Bundan sonra kefimiz var... Hər gün zurnasını başlayacaq.

Ə l l ə z dayı çirt çubuğunu çəkə-çəkə dərin fikrə getmişdir.

N a z l ı. Ay Əlləz dayı, nə fikrə getmişən?

Ə l l ə z. Bu zəlzələni düşünürəm, nə qədər ev yıxdı, ocaq söndürdü, nə qədər ata-ananı oğlundan, nə qədər oğlu-qızı ata-anasından ayırdı.

Y e t ə r. Elə onu de. Bu yazıq qızın taxsırı nə idi?

Q a r a c a q ı z. Xala, mən evimizə gedirəm.

G ü l p ə r i. Oruc, sən allah, bu yetimi buradan rədd elə. Səsindən başım-qulağım getdi.

Ə l l ə z. Ay Gülpəri bacı, nə yaman incə başqulağın var. Qızım, dur gəl yanıma, sən mənim qızım olacaqsan.

Y e t ə r. Əlləz dayı, sənün uşağın çoxdur. Mən saxlaram.

Y a s ə m ə n. Yox, bu qızı heç kəsə verməyə cəyəm.

Ə l l ə z. Sən yaxşı saxlarsan, ancaq bunların əlindən bu qız gün görməz.

Q a r a c a q ı z (ağlayır). Mən heç yerdə qalmıram. Evimizə gedirəm. (Bərk ağlayır. Ayı və meymun

onun qarşısında atılıb-düşür, donquldanır, zingildəyir. Qaraca ağlamaqda davam edir). Mən babamın yanına gedirəm. Mən babamı istəyirəm.

O r u c (Qaracanın əlindən tutub bərk itələyir). Hara istəyirsən get!

G ü l p ə r i. Əlinə qurban olum, elə, bax.

Y a s ə m ə n (qızın əlindən tutur). Yox, getməyəcək.

O r u c. Bizə lazım deyil!

G ü l p ə r i. Rədd elə getsin!

Y a s ə m ə n. Yox, getməyəcək!..

İkinci şəkil

Səhnə otlu, çiçəkli və seyrək kollu bir çölü təsvir edir.

Bir kiçik qaraçı çadırlı qurulmuş. Çadırın yanında

G ü l p ə r i oturmuş.

Y a s ə m ə n ayaq üstə iş görür.

Y a s ə m ə n. Görəsən, oğlun neçin gecikdi?

G ü l p ə r i. Yenə niyə təşvişə düşmüşən?

Y a s ə m ə n. Qaracanı o, hər gün ağladır. Qız onun əlindən lap təngə gəlmişdir.

G ü l p ə r i. Qız yaxşı, qoçaq qızıdır. Pul qazanandır... Ancaq bir az tərsdir.

Y a s ə m ə n. Tərs deyil... mənliliyini sevən qızıdır. Onun ilə acı-acı danışmaq olmaz!

G ü l p ə r i. Oruc tərs, o tərs. İki tərs yola getməz.

Y a s ə m ə n. Deyəsən, Qaraca ilə barışmısan?
G ü l p ə r i. Hər gün dəfdolusu bizə pul gətirir.
Bəs barışmaram?

İt bərk hürür. Adam səsi gəlir, kimsə ağac ilə uzaqda
özünü qoruyur.

Y a s ə m ə n. Xeyir olsun, bu tərəf gələn adam
kimdir?

P i r i b a b a (*gəlir*). Günortanız xeyir olsun.

Y a s ə m ə n. Xeyir içində olasan.

P i r i b a b a. Nə yaman sərt itiniz var. Yaxşı ki,
bağlamısınız.

G ü l p ə r i. Nə istəyirsən, qoca?

P i r i b a b a. Mən bir qız itirmişəm, onu ax-
tarıram.

Y a s ə m ə n. Nə qız?

P i r i b a b a. On iki-on üç yaşında. Qarayanız
qızıdır. Adı Tutudur, iki aydır onu axtarıram. Deyir-
lər ki, onu bir qaraçı arvadı götürüb aparıbdır.

G ü l p ə r i. Yox, bizdə elə qız yoxdur...

P i r i b a b a. Bəlkə, başqa qaraçı dəstələrinə
görmüsünüz?

Y a s ə m ə n. O qız sənəin nəyindir?

P i r i b a b a. Oğul kimi sevdiyim ən yaxın
dostumun qızıdır. Atasının o qədər yaxşılığını gör-
müşəm ki...

Y a s ə m ə n. Görünür, etibarlı kişisən.

P i r i b a b a. Qızım, it itliyi ilə yaxşılığı unut-
mur, biz insanıq.

Y a s ə m ə n. Eh, baba, hər adam onu bacarmaz.
P i r i b a b a. O qızı tapıb mənə versən, gecə-
gündüz canına dua edərdəm.

G ü l p ə r i. A kişi, nə çox danışırsan, sənə dedim
ki, biz tanımırıq.

P i r i b a b a (*Yasəmənə*). Bəlkə, onu bir yerdə
görmüsünüz?

G ü l p ə r i. Yox, yox, görməmişik.

P i r i b a b a. Bu qız bəs nə oldu? İki aydır o qızı
qapı-qapı gəzirəm.

Y a s ə m ə n (*tərəfə*). Eh, yazıq kişi... (*Piri baba-
ya*) Zəlzələdən sizə də bir ziyan toxundumu?

P i r i b a b a. Eh, qızım, necə toxunmadı. Mə-
nim də evim-əşiyim uçdu, bir nəvəm, gəlinim dəş
altında qalıb öldü. İndi yalqızam. Ah, bircə qızı tap-
saydım, dərdlərimi unudardım.

G ü l p ə r i. Eh, nə çərənci kişidir. Başım, bey-
nim getdi. Onu tez yola sal, getsin.

Y a s ə m ə n (*tərəfə*). Ah, mən neyləyim? Ba-
lası kimi sevdiyi Qaracanı bu dərdli kişiyyə verim.
Bəs mən neyləyim? Yox, belə qızı əlimdən verə bil-
mərdəm, o mənim canım, ciyərimdir. Bütün məhəb-
bətimi ona salmışam. "Ana" deyib üstümə yüyürən-
də ürəyim dağa döndür.

P i r i b a b a. Mənə doğru bir cavab verin.

Y a s ə m ə n. Baba, bizim o qızdan xəbərimiz
yoxdur.

P i r i b a b a (*ümitsiz*). Deyirsən yoxdur. Bəs bu
qız nə oldu? Of, gəzməkdən ayaqlarımda gir qalmadı.

G ü l p ə r i. Yaxşı, yaxşı, neybətini üstümüzə tökmə, get!

P i r i b a b a. Gedirəm, gedirəm, sağ ol, qızım. (*Gedir*).

G ü l p ə r i. Bura bax, yaxşı pul versəydi, qızı tapşırdım əlinə. (*Bağırır*). A kişi! A kişi!

Y a s ə m ə n (*əliylə Piri babanı işarə edərək*). Heç! Heç!.. (*Gülperiyə*) Mən o qızı dünya malına satmaram.

G ü l p ə r i. Bura gəl, bura gəl!

Y a s ə m ə n. Ölsəm də, mən o qızı əlimdən verməyəcəyəm...

G ü l p ə r i. Qoca, o qızı tapsaq, bizə nə qədər pul verərsən?

Y a s ə m ə n. Ay arvad, hanı, qızı tapmısan ki, verirsən?..

P i r i b a b a. Mənim pulum yoxdur, olsaydı, ondan əsirgəməzdim. Kim o qızı tapıb mənə versə, üç ay ona qulluq edərəm.

G ü l p ə r i (*istehza ilə*). Qulluq edərəm.

P i r i b a b a. Hər ağır, çətin işinə gedərəm.

G ü l p ə r i. Yox, yox, bizə nökər-mökər lazım deyil. Get!

P i r i b a b a. Ay bacı, deyəsən, siz o qızın yerini bilirsiniz. Siz allah, bilirsinizsə, gizlətməyin.

Y a s ə m ə n. Baba, bilmirik.

G ü l p ə r i. Get, get... Biz qız-mız tanımırıq.

Piri baba gedir.

Y a s ə m ə n. Qocanı görürsən? Adıyla, sanıyla nişan verir, yoxsa qızın sorağını qocaya xəbər vermişlər. Of, ürəyim döyünür. Mən o qızsız bir gün də yaşaya bilmərəm.

G ü l p ə r i. Dəlisən, mən onu heç əlimdən verərəmmi? O bizim çörək ağacımızdır.

Y a s ə m ə n. Qoca yaxşı pul versəydi, elə verərdin ki... Sizin Allahınız, imanınız, vicdanınız puldur, pul... Hələ dörd-beş aya görürsən o qız nə qız olacaq. Qaraçıların gözü bu qızdadır. Qorxuram qoca yolda qızı görə. Oğlun da ki bu yetim qıza göz verir, işıq vermir. Ağlatmadığı gün yoxdur. Qaçmasa yaxşıdır.

G ü l p ə r i. Yazığın harası var ki, hara qaçsın.

Y a s ə m ə n. İndi Qaraca yağa-bala dönüb; bir zaman qovurdun.

G ü l p ə r i. Mən də onun gətirdiyi pula şadam, yoxsa onu bir saat da bu qapıda qoymaram.

Y a s ə m ə n. Acgöz olduğunuzu bilirəm. (*Meymun uzanıb gözlərini açır, gah yumur, gah da yola tərəf baxaraq zingildəyir*). Meymuna bax, Qaraca ilə Orucun yolunu gözləyir. Ayı ilə bunu Qaraca qız dostlaşdırdı, yoxsa heç yola getmirdilər.

O r u c ilə Q a r a c a görünür. Q a r a c a əlində dəf qaça-qaça gəlir. Dəfi yerə qoyub Yasəməni qucaqlayır. Birdən ağlayır. Meymun onu görəncə qaçıb yanına gəlir.

Sevincək səslər çıxarır, onunla oynamaq istəyir.
Qaraca etina etmir. Meymun ayı ilə oynamağa başlayır.

Y a s ə m ə n. Qızım, nə üçün ağlayırsan? Yoxsa
Oruc əmi səni döymüş?

Q a r a c a q ı z. Əlindəki matraq ilə üç dəfə
belimdən elə çəkdi ki. (Ağlayır).

Y a s ə m ə n. Can balam, can. (Onu qucaqlayıb
öpür).

G ü l p ə r i. Qızım, Qaraca, gəl bura görüm nə
qədər pul gətirmisən?

Q a r a c a q ı z. Pullarımı anama verəcəyəm. Al,
anacan. (Pulları Yasəmənə verir).

Y a s ə m ə n. Qızım, apar ver, nənən saxlasın.

Q a r a c a q ı z (qaça-qaça aparır). Al, nənəcan,
Oruc əmiyə vermə. Əlinə pul düşən kimi gedib içir,
xasiyyəti daha da pis olur.

G ü l p ə r i. Yox, qızım, vermərəm. (Pulu acgöz-
cəsinə qamarlayır). Afərin, qızım, bu gün nə çox pul
gətirmisən. Gəl bir səni öpüm. (Öpür. Orucu görün-
cə pulu gizləyir. Qaraca Yasəmənəni qucaqlayıb oturur.
Oruc əlində matraq yanaşır, Qaracaya)

O r u c. Qalx, ayını bağla.

Qaraca cavab vermir. Ayı, meymun oynamaqda davam edir.

Y a s ə m ə n. Qızımı niyə vurmusan?

O r u c. Sən ağzını yum, o mənənim işimdir. Qalx
ayını bağla!

Qaraca cavab vermir.

G ü l p ə r i. Ay oğul, sən bu qızı incitmə, o gələli ağ günə çıxmışdır.

Ayi ilə meymun Qaracaya yanaşır. Sevincək səslər çıxarır.
Onun qarşısında atılır-düşür. Qaraca onlara baxır, gülür,
başını yenə Yasəmənin qoltuğuna soxur.

O r u c (*əlindəki matrağı yuxarı qaldırır*). Qalx deyirəm sənə!

Y a s ə m ə n. Qızım, bax bu heyvanlar səni nə qədər sevir. Qalx, qızım, ayını bağla gəl.

Qaraca durur. Ayının zəncirini əlinə alır, ayı ilə meymun sevindiklərindən onun qarşısında atılır-düşür.
Qaraca onların başlarını qucaqlayır.

Q a r a c a q ı z. Mənim əziz dostlarım.

Ayi və meymun onu diliylə yalayır. Ona mehribanlıq edirlər.
Qaraca ayının zəncirindən tutub aparır. Ayı, meymun oynaya-oynaya gedirlər. Yasəmənin onların dalınca baxaraq:

O r u c. Mən belə inad uşaq görməmişəm. O zorbalıqda ayı mənim qamçımın qorxusundan hər tövr oyun çıxarır, ancaq bu balacılıqda qızın əlində aciz qalmışam.

Y a s ə m ə n. Bunun səbəbi odur ki, ayı heyvandır, bu isə insan. Heyvan ilə edilən rəftar insan ilə edilməz. Heyvana çubuq lazım isə, insana mehriban rəftar, mülayim söz lazımdır.

O r u c. Yox, bu bir səbəb deyil. Sən olmasan, mən onu iki gündə muma döndərərəm.

Y a s ə m ə n. Bura bax, qızın adamı gəlmişdi. Onu axtarırdı. Birtəhər yola saldıq getdi. Sən bu qızı çox incitmə, qaçar.

O r u c. Sən bilmirsən o necə tərsdir. Nə deyirsən qaya kimi səs verir.

Y a s ə m ə n. Söz deməyin qaydası var. Bəs mənim sözümdən niyə çıxmır?

G ü l p ə r i. Yaxşı, yaxşı, beş-on şahı pul gətirir deyə sən də bu tat qızını dingə eləyib başımıza qoyma.

Y a s ə m ə n. Sənin kimi ananın elə də oğlu olar. Əti acı, dili acı. Yazıq bir parça quru çörəyi də göz yaşı ilə yeyir. Siz yaxşılıq bilməzsiz.

O r u c. Bura bax, sən bizə ağıl öyrətmə, bu matrağı görürsən?

Q a r a c a q ı z gəlir. Yasəmənin qarşısında oturur.
Yasəmənin onu qucaqlayır.

Q a r a c a q ı z (*Yasəməni qucaqlayıb*). Ay ana, nə yaxşı, sən varmışsan. Yoxsa mən bir saat burada dayanmazdım.

Y a s ə m ə n. Neylərdin, qızım?

Q a r a c a q ı z (*Yasəmənin qulağına*). Qaçardım.

Y a s ə m ə n. Dəli balam, hələ de görüm, bu gün yaxşı çalıb-oxudunmu?

Q a r a c a q ı z. Anacan, elə yaxşı oxuyub-çaldım ki, adamlar dəfimin içini pul ilə doldurdular.

Y a s ə m ə n. Sənə bundan da yaxşı havalar
öyrədəcəyəm. Dəfi götür, dünən öyrətdiyim havanı
oxu, görüm necə öyrənmişən?

Q a r a c a q ı z (*tez qalxır*). Qoy ayını gətirim,
çalıb-oxuyaq.

Y a s ə m ə n. Yaxşı, qızım, get, gətir. (*Qaraca qız
gedir*).

G ü l p ə r i. Adamın Allahı var, indi ağ günə
çıxmışıq. Hər gün dəf dolusu pul gətirir.

Y a s ə m ə n. Ancaq yetimin günü, ruzigarı yox-
dur.

O r u c. Nə qədər ki tərsdir, matraq yeyəcək.

Q a r a c a q ı z ayı ilə oynaya-oynaya gəlir. Dəfi əlinə alır,
çalır, oxuyur, ayı ilə üz-üzə oynayır.

Q a r a c a q ı z (*oxuyur*).

Ey mehriban ayım, oyna,
Mən çalım, oynayım, oyna!
Sən şabaşla dəfi doldur,
Gətir ver, mən sayım, oyna!

(*Ağacı ayının əlinə verir, ayı qoca kişi kimi
əlində ağac əyilə-əyilə oynayır*)

Gül-çiçəkli yaz gəlmişdir.
Ayım, söylə, bu nə işdir?
Yoxsa sən də qocalmısan,
Belin neçin əyilmişdir?

(*Ayının başına papaq qoyur*)

Ey bığları burma oğlan!
Saf poladdan qurma oğlan!

Qırqovullar bax səsləniir.
Nişan al tez, durma, oğlan!

(*Ayının başına qırmızı dəsmal salır*)

Mənim ayım çoban qızı,
Yanaqları al-qırmızı.

Boyu onun sərv ağacı,
Başı Şüvəlan qarpızı.

Oyun bitdikdən sonra ayaqlarını aralayaraq
dəfi onlara tərəf tutur.

Yasəmən dəfin içinə bir abbası pul atır.

Y a s ə m ə n. Sağ ol, qızım, sağ ol, hələ sənə bun-
dan da yaxşı mahnılar, oyunlar öyrədəcəyəm.

O r u c (*ayının böyrünə matraq ilə bərk vurur. Ayı
bərk donquldanır*). Apar, apar, ayını bağla!

Qaraca qız ayı ilə oynaya-oynaya gedir. Arabir dayanır.
Ayı matraq dəyəni yeri diliylə yalayır.

G ü l p ə r i (*göyə baxaraq*). Paho, göy üzü yaman
bulanır. Buludlar üstümüzü alır.

O r u c. Bir yağış yağacaq ki, tut ucundan göyə çıx.

G ü l p ə r i. Tez ol, tez ol çadırın ətrafına dərin
xəndək qaz. Bərk yağış yağsa, çadırı da, bizi də sel
apara bilər. İki dağın arasındaydıq. Bu dərə yaman
sellə dərədir. Yadımdadır, bir dəfə burada selin ağ-
zından özümüzü zor-güc ilə qurtardıq.

O r u c. Gəlin, gəlin, xəndək qazaq.

Qaraca qız, Yasəmən, Oruc əllərində külüng, bel çadırın
ətrafını qazırlar. Göy guruldayır, şimşək çaxır.

Y a s ə m ə n. Mənim ürəyimə damıb, bu yağış
ziyansız keçməyəcək. Onsuz da, çaya bax, necə da-
şır. Sel getdikcə güclənir.

O r u c (*Qaracanı ayağı ilə bərk vurur*). Sən bu
tərsin bir külüng vurmağına bax!

Q a r a c a q ı z (*acıqla*). Niyə vurursan?

O r u c. Görünür, könlün yenə matraq istəyir.

Q a r a c a q ı z. Dayan, sənin bu matraqlardan ca-
nımı elə qurtarım ki, bir də mənim üzümü görməyəsən.

O r u c. Sən o günü görməyəcəksən.

Q a r a c a q ı z (*tərəfə*). Görərik.

G ü l p ə r i. Oruc, Oruc, çay daşır, sel bizə tərəf
gəlir.

Y a s ə m ə n. Vay, başıma kül!

Göy guruldayır, şimşək oynayır, ildırım çaxır,
şiddətlə yağış yağır.

G ü l p ə r i. Sel bizi ağzına alıb aparmasa yaxşı-
dır. (*Yerindən qalxıb çadıra tərəf gəlir*). Hələ bir ya-
ğışa bax!

O r u c. Çadıra gəlin, bura salamatlıqdır.

G ü l p ə r i çadıra girir. Yasəmən, Qaraca və Oruc
tamaşa edirlər.

Y a s ə m ə n. Təpələrdən dərəyə axan selə baxın!
Bu, Allahın bəlasıdır.

Meymun çadıra girir.

Q a r a c a q ı z. Sən bu meymuna bax, o da
qorxusundan gəlib çadıra sığıdır.

O r u c. Yaxşı yadıma düşdü. Qız, tez ol get, ayını
aç, gətir.

Q a r a c a q ı z. Vay, bu yağışda, seldə mən necə
gedim?

Y a s ə m ə n. Bu uşağı göndərmə, o bacarmaz!

O r u c. Bəs kim getsin? (*Qaracanın qolundan
itələyir*). Get deyirəm sənə!

Y a s ə m ə n. Niyə özün getmirsən?

O r u c. Sən ağzını yum. (*Qaracanın qolundan
tutub itələyir*). Sənə get deyirəm!

Q a r a c a q ı z (*ağlayır*). Mən qorxuram.

Y a s ə m ə n. Yaxşı, yaxşı, mən gedərəm... O qız
ilə işin olmasın. (*Getmək istəyir*).

Q a r a c a q ı z. Sən getmə, anacan, bax çay daşıb
o tərəfi bürüyür.

O r u c. Bir bax, canlarının üstündə nə əsirlər.

Y a s ə m ə n. Sən yaman əsirsən. (*Getmək istəyir*).

Q a r a c a q ı z. Getmə, anacan, getmə, qoy mən
gedim.

Y a s ə m ə n. Yox, qızım, səni qoymaram.

Q a r a c a q ı z. Qorxma, mənə bir şey olmaz.

Getmək istərkən Yasəmən onu tutub saxlayır.

Y a s ə m ə n. Sən dur, tərslik etmə, mən ge-
dirəm. (*Gedir*).

Şimşək oynayır, ildırım çaxır, ayı qorxusundan dartınır,
budağı qırıb zənciriylə bərabər qaçır. Gülpəri başını
çadırdan çıxarıb ətrafa baxaraq.

G ü l p ə r i. Vay! Bu sel dünyanı basacaq.

Q a r a c a q ı z (*həyəcanlı*). Anamı sel aparmasa yaxşıdır, hanı görünmür? (*Yasəmən seldən keçmək istərəkən yuxulur. O ayağa durmağa çalışarkən sel onu itələyib irəli aparır. Nə qədər çıxmağa çalışır, bacarmır. Birdən bağırır*).

Y a s ə m ə n. Vay...

Q a r a c a q ı z. O nə səsdir? Vay!.. Anamın səsidir... (*Tez qaçır, yolun yarısından*). Köməyə gəlin, anamı sel aparır.

Oruc da qaçır, Qaraca özünü selə vurur, sel onu
o tərəf-bu tərəfə atır.

Y a s ə m ə n. Qızım, sən gəlmə, batarsan. Orucu çağır, Orucu.

Q a r a c a q ı z. Anacan, qorxma, mən üzməyi yaxşı bilirəm. Oruc əmi!.. Oruc əmi!.. (*Özünü selin ağzından qurtarıb Yasəmənə çatdırır. Onun qolundan tutub çəkir. Sel onları o tərəf-bu tərəfə vurur. Oruc gəlir*).

O r u c. Qız, sən Yasəməni bu tərəfə çək. Əlini uzat, mən səni çəkim.

Q a r a c a q ı z. Mən anamı tutmuşam...Əlim sənə çatmır... Bir az irəli gəl!

O r u c. Ha, qoçaq qız, qolundan tut, bu tərəfə çək.

Q a r a c a q ı z. Sel qoymur... Sən də gəl!

O r u c. Mən gələ bilmərəm... Bərk tut, ha qoçaq... Ha!.. Çək... Bu tərəfə. Vay... (Sel hər ikisini

alib aparır. Təkcə başları görünür. Odur, yenə üzə çıxdılar.) Qaraca, Qaraca!..

Q a r a c a q ı z. Vay! (*Ağlayır*). Anamı sel aparır.

O r u c. Ağlama... Yasəməni o daşa tərəf çək.

Q a r a c a q ı z. Çəkirəm, sel qoymur, məni də batırır... Köməyə gəl!..

O r u c. Yox, mən gələ bilmərəm.

Q a r a c a q ı z. Vay... Anamı sel daşa vurdu.

O r u c. Ha, qoçaq qız... Bu tərəfə çək... Sel sizi sahilə vurur.

Q a r a c a q ı z. Sən əlini mənə uzat, tez ol, tez ol!

Oruc əlini ona uzadır, Yasəməni yarımcan sudan çıxarırlar.

Y a s ə m ə n. Vay... vay...

Qaraca qız başının dəsmalını açıb Yasəmənin
başını ağlaya-ağlaya bağlayır.

Q a r a c a q ı z. Vay, başı daşa dəyib yarıldı. Qan gör necə axır. Anacan, anacan...

Y a s ə m ə n. Of, əl vurma, qızım, ölüürəm.

O r u c. Nə olub sənə ki... Başı yarılmaqla adam ölməz.

G ü l p ə r i. Oruc, Oruc, gəl məni buradan götür.

Y a s ə m ə n. Məni yerimdən tərpətməyin. Of, Qaraca hani?

Q a r a c a q ı z. Buradayam, anacan! (*Qucaqlayıb ağlayır*).

Y a s ə m ə n. Yetim balam, yazıq balam! (*Onu qucaqlayıb, ağlayır. Qaraca başını onun başına söykəyib ağlayır*).

O r u c (*birdən*). Ayı nə oldu? (*Birdən gedir baxır, tez qayıdır*).

Q a r a c a q ı z. Anacan, başın çox ağrıyır?

Y a s ə m ə n (*halsız*). Qızım, belim, of, belim yaman ağrıyır.

Q a r a c a q ı z (*əli ilə başına baxır*). Qan heç kəsilmir.

O r u c. Ayı budağı qırıb qaçmış, get onu tap... Tez ol!

Q a r a c a q ı z. Mən onu haradan tapım? Bəlkə, onu sel aparmış?

O r u c. Mən bilmirəm... Harada olsa, tap gətir, yoxsa...

Qaraca ağlayır.

Y a s ə m ə n. Oruc, dayan, nə qədər canımda can var, sənə vəsiyyətimi eləyim. Dörd-beş ildir səninlə yaşayıram, acı söyükdən başqa bir şey görməmişəm. Cavan ömrümü çürütdün, min zülm, min cəfa etdin. Bunların hamısını sənə halal edirəm. Ancaq sən də mənə söz ver ki, bundan sonra Qaraca qız ilə mehriban dolanıb onu incitməyəcəksən... (*Hal-sız olur*).

O r u c. Yaxşı, yaxşı...

Q a r a c a q ı z. Anacan... anacan... sənə nə oldu?

Y a s ə m ə n (*halsız*). Heç... heç... qızım. (*Onu qucaqlamaq istəyir, bacarmır*). Vay...

O r u c. Yasəmən!.. Yasəmən!..

Q a r a c a q ı z. Anacan, anacan!.. Of, cavab ver... Anacan, sənə nə oldu?

Yasəmən canını təslim edir.

O r u c. Bu da belə getdi.

Q a r a c a q ı z. Anacan, anacan, məni kimə tapşırıb gedirsən? Sən ölmə, qoy mən ölüm, mən sənsiz yaşaya bilmərəm. (*Ağlayır*).

G ü l p ə r i (*bağırır*). Ay oğul, ay oğul, gəl məni buradan götür.

O r u c. Sənin də kefin gəlib. Bəxtəvər, arvad burada ölüb, ayı budağı qırıb qaçıb, sən də canıyın hayındasan... (*Qaracaya*) Qalx, zırıldama, tez ol, ayını get tap. (*Qolundan tutub çəkir*).

Q a r a c a q ı z. Burax qolumu... Mən anamı qoyub hara gedirəm?

O r u c. Dur deyirəm sənə. Ayı tapılmasa, dərgini boğazından çıxaracağam. De görüm, o hara qaçar?

Q a r a c a q ı z. Nə bilim.

O r u c. Necə nə bilim.

Q a r a c a q ı z. Onun gücü məndə olsa, mən də zənciri qırıb qaçaram.

O r u c. O, meşəyə qaçmış olacaq... Gəl gedək, axtaraq.

Q a r a c a q ı z. Bəs anam?

O r u c. Çox mırıldanma, ayını tapıb tez qayıdırıq.

Q a r a c a q ı z. Yox, mən anamın yanından ayrılmaram.

O r u c (*matrağı qaldırıb havada oynadır və onun qolundan bütün qüvvətiylə dartıb çəkərək*). Matraq yeməmiş dur get deyirəm.

Q a r a c a q ı z (*ağlayır*). Of, nə yaman günlərə qaldım.

M e y m u n gəlir. Qaracanın ayaqları ucunda yalmanır.

O r u c (*matraq ilə meymunu vurur*). Dur get buradan. (*Güləriyə*) Biz getdik, sən meymundan göz-qulaq ol.

G ü l p ə r i. Ay oğul, məni sel ağzında qoyub hara gedirsən?

Q a r a c a q ı z (*Yasəmənə baxaraq*). Ay... Anacan... anacan... Mən sənsiz nə edəcəyəm?!

O r u c. Yubanma, gedək. (*Gedirlər*).

G ü l p ə r i. Məni sel ağzında qoyub getdilər. Bəs mənim halım nə olacaq? Bəlkə, yenə sel gəldi... Yox, mən burada qala bilmərəm... Gedim başıma bir çarə eləyim.

Birdən şimşək oynayıb, ildırım çaxır.

G ü l p ə r i. Vay... Mən burada qala bilmərəm. (*Qaç-a qaça gedir*).

P ə r d ə

İkinci pərdə

Üçüncü şəkil

Səhnə meşəni təsvir edir. Bir-birindən aralı ağaclar, kol-kos. Yaxında bir kiçik mağara, ayının zənciri bir kola dolaşılıb. Nə qədər dartınır, açə bilmir. Ayı donquldanır. Acığından zənciri çeynəyir. Bir az dayanır, yenə donquldanmağa, bağırmağa, zənciri çeynəməyə başlayır.
Q a r a c a q ı z ilə O r u c görünür.

Q a r a c a q ı z. Ayının səsi bu tərəfdən gəlirdi.

O r u c. Aldada bilməzsən. Mən səs eşitmədim.

Ayı tapılmasa, bu meşədən salamat qayıtmayacaqsan.

Q a r a c a q ı z. Mən neyləyim?

O r u c. Ayını bu saat tap!.. (*Matrağı qaldırır*).

Q a r a c a q ı z. Bir dayan görək... səsinə eşitmişəm... Bax... Odur, yenə səs gəlir.

O r u c. Ay çəngi, mən qulaqlarıma inanım, yoxsa sənə? (*Ayı bağırır*).

Q a r a c a q ı z. Bax odur... Ayının səsidir.

O r u c. Hə, mən də bir səs eşitdim. Deyəsən, odur.

Hər ikisi irəli gedir. Qaraca qız ayını görür. Ayı onu görəncə sevindiyindən atılıb-düşür.

Q a r a c a q ı z. Bax odur, tapdım... (*Qaçır, ayını qucaqlayır. Ayı ona mehribanlıq edir. Əliylə onunla oynayıb. Oruc gəlir. Zəncirinin dolaşığına ağacdan açır. Sonra zənciri ağaca bərk bağlayır. Matrağı qaldırır*)

O r u c. İndi sənə bir toy tutum ki, bir də zənciri qırıb qaçmayasan. (*Matrağı ilə vurur, ayı donquldandır, bağırrır*).

Q a r a c a q ı z. Oruc əmi, yazıqdır, niyə vurursan? (*Onun əlini tutur*).

O r u c (*onu itələyərək*). Sən çəkil!.. (*Vurur*).

Q a r a c a q ı z. Axı onun taxsırı nədir? İldırım-dan qorxub qaçıbdır.

O r u c. Ey nankor heyvan, bir də qaçarsanmı?

Q a r a c a q ı z. Yox, daha qaçmaz... Yazıqdır, bəsdir. (*Ağlayır*).

O r u c. Sən çəkil, çəngi. (*Vurur*). Bir də qaçarsanmı?

Ayı dartınır, dartınır, halqanı boğazından çıxarır. Qaracaya tərəf gəlir. Qaraca qız onun boynunu qucaqlayır, əliylə oxşayır. Ayı canının ağrısından donquldandır.

Q a r a c a q ı z. Yox, gözəl ayım, yaxşı ayım, mənim əziz dostum, ağlama.

O r u c (*zənciri ağacdən açıb gətirir, istəyir ki, halqanı ayının boynuna keçirsin*). Sən ayını bərk tut, halqanı boynuna keçirim. (*Qaraca ayını tutur. Oruc halqanı keçirmək istərkən ayı atılır, onu iki pəncəsiylə yerə yıxıb, övkəşdirib dişləyir*).

O r u c (*bağırrır*). Ay qız, qoyma, ayı məni öldürdü.

Q a r a c a q ı z. Vay, vay. (*Ayını tutub bir tərəfə çəkir*).

Ayı donquldanıb yenə Orucun üstünə atılır. Pəncəsiylə onu vurur. Dişləyir. Qaraca qız baxıb ağlayır. Oruc ölür. Ayı ondan əl çəkinəcə Qaraca qız qorxusundan qaçır. Ayı da onun arxasınca qaçır. Qaraca qız bağırib özünü tez bir mağaraya soxur. Ayı gəlib, nə qədərlə çalışır, mağaraya girə bilmir. Bu zaman Hüseynəli bəy nökrəi ilə əllərində tüfəng, yanında itlər gəlirlər.

B ə y (*ətrafı göz gəzdirərək*). Ov görünmür, bu-günkü zəhmətimiz, deyəsən, boşa çıxacaq.

S a y m a z. Ağ, bu meşədə ov olmaz.

B ə y. Olsa da, olmasa da, ovsuz evə qayıtmaya-cağam.

S a y m a z. Ovsuz qayıtsaq, Pəricahan xanım bizi qarıdan qovar.

B ə y. Püstə də sənin qulaqlarını yerindən çıxarar. Bir dovşan vursaq, ona da razıyam.

S a y m a z. Razı olmamış əlimizdən nə gəlir.

B ə y. Burada oturub bir tüstülətsək, pis olmaz.

S a y m a z. Ağ, mənim başıma bir fikir gəlib.

B ə y. Hansı başına, keçəl başına?

S a y m a z. Bəli, elə bu keçəl başıma. (*Başını açır*).

B ə y. Yaxşı, de görək!

S a y m a z. Ovsuz qayıtsaq, mən bağ həyətinə girib qazların birinin başını kəsib gətirəcəyəm, deyərlik çöl qazı vurmuşuq.

B ə y. Baxarıq... Keçmişdə burada hər kolun altından bir turac qalxırdı. Hər evə qayıdanda beş-on turac, qırqovul aparırdım.

S a y m a z. Onların da hamısı xanımın qarnından gəlib-gedərdi.

B ə y. Niyə xanımın?! Püstə də, sən də evimdə qırqovul əti yeyə-yeyə qudurdunuz.

S a y m a z. Ağa, bu keçəl başıma and olsun, yox, biz turac, qırqovul əti yeməmişik. Qırqovul sümüyü desən, doğrudur. Pəriçahan xanım bizim xörəyimizin üstünə quru qəfəs qoyardı. Biz ancaq it kimi qırqovulun qabırğalarını gəmirirdik, ət görməzdik.

B ə y. Nökər-qaravaş ki var, qapıda it kimi bir şeydir. Elə adamlar var ki, qırqovulun o quru sümüklərinə də həsrətdir.

S a y m a z (*istehza ilə*). Orası elədir. Kasıb-kusub qırqovul ətinin ləzzətini nə anlayır. Onu Allah yaradıb bəylərə.

B ə y. Bu meşədən quşların nəslini kəsən mən olmuşam. Onları bax bu tüfənglə bir-bir dənlemişəm.

S a y m a z. Bir meşədən qırqovulun nəslini kəsmək, o da böyük məharətdir. Hər adam ürək eləməz. Görək onu bir mən də bacara bilərdimmi?

İt hürür.

B ə y. Dayan, görək bu it kimə hürür. Deyəsən, ov görmüş...

S a y m a z. Elə bir şeydir. Yoxsa boş yerə hürməz.

İt daha şiddətlə hürür. Hər ikisi irəli gəlir. Görürlər ki, it ilə ayı boğuşur. Ayı pəncəsiylə vurub iti yerə sətir.

S a y m a z. Ayıdır, ağa, ayıdır. (*Bəy nişan alır*). Dayan, ağa, qoy onu mən vurum. Sənin güllən öldürməz.

B ə y. Çəkil o yana, qoduql!.. (*Nişan alıb vurur. Ayı silkələyir, yaralanır, onlara hücum edir. Saymaz onu vurub yerə yıxır. Ayı yerdə böyürür, donquldanır*). Bu meşədə ömrümdə ayı görməmişəm, görəsən, bu haradan azıb gəlmiş?!

S a y m a z. Ovsuz qayıtmayasınız deyə onu sizin bəxtiniz çəkib gətirmiş. Yaxşı oldu, heç olmasa evə ovsuz qayıtmadıq.

B ə y. Ayı ətinin kababı dəsgah olur. Ovun axırı bəd olmadı. Götür gedək.

S a y m a z. Ağa, bu, əl ayısıdır, boğazında xalta yeri var.

B ə y. Hanı?

S a y m a z. Budur, bax!

B ə y. Bu, meymun oynadan qaraçıların olacaq.

S a y m a z. Gərək öldürməyəydik, Ağca xanıma töhfə aparardıq. Görəsən, bu necə olub qaçıbdır?

B ə y. Kim bilir?

İt Orucun meyitini iyləyib hürür.

S a y m a z. Kimdir o?

B ə y. Hanı?

S a y m a z (*Orucun meyitinə tərəf gedir*). Ayının sahibidir. Bəy, görünür, ayı basıb öldürüb.

İt mağara ağzında hürməyə başlayır. Mağaraya girib-çıxır, aramsız hürür.

B ə y. Deyəsən, mağarada heyvan var. İt yaman hürür. (*Tüfəng ilə nişan alır*).

S a y m a z (*mağaraya tərəf gedir*). Ha, Bozlar, ha!.. (*İt mağaraya soxulur, içəridən ağlamaq səsi eşidilir*). Eşidirsən? Adam səsidir. Bax ağlayır. (*İti səsləyir*). Bozlar, Bozlar!

İt mağaradan çıxır, ağzını mağaraya tutaraq bərk hürür.

S a y m a z. Ey, kimsən, qorxma, mağaradan çıx! (*Cavab gəlmir. İt mağaraya soxulur, Qaracanın ətəyindən tutub çəkə-çəkə çıxarır, Saymaz iti qovur, Qaraca ağlayır*). Qorxma, qorxma!

B ə y. Ay qız, sən kimsən? (*Qız cavab vermir*).

S a y m a z. O kişi sənin nəyindir?

Q a r a c a q ı z. O mənəm heç nəyim, düşmənim. Ayı intiqamımı yaxşı aldı.

B ə y. Əcəb dilli-dilavər qızıdır.

S a y m a z. Bəs sənin ürəyin ona yanmır?

Q a r a c a q ı z. Yox, yanmır... O mənə çörək vermirdi, mən ona çörək qazanırdım. Hər gün dəfini pul ilə doldurub ona verirdim, o da əvəzində mənə matraq vururdu.

S a y m a z. Bəy ki deyil, onun matraq ilə döyməyə ixtiyarı yoxdur.

Q a r a c a q ı z (*ayını görür, həyəcanla bağırır*). Vay, mənim gözəl ayım. (*Tez gəlir, onun başını götürüb qolu üzərinə qoyur, ayı gözlərini açır. Qızı görüncə yavaş-yavaş inildəyir və əliylə qızı qucaqlayan kimi ölür*).

B ə y. Bay, bu hələ ölməmiş... qız, bəri gəl, səni dişlər.

Q a r a c a q ı z. O məni dişləməz. (*Ağlayır*).

S a y m a z. Ona bax, ölüm halında yenə qıza məhəbbət göstərir.

B ə y. O səni çox sevirdi?

Q a r a c a q ı z. Bəs sevmirdi?

S a y m a z. Bəs nə üçün qaçıb mağaraya girmişdin?

Q a r a c a q ı z. Kişi onu matraq ilə döydü, o da qəzəblənib onu öldürdü. Mən qorxdum ki, məni də öldürsün, qaçıb mağaraya girdim. O, mağara ağzında məni çox səslədi, çox çağırdı. (*Ağlayır*). Çıxsaydım, ayım ölməzdi.

S a y m a z (*zənciri yerdən götürüb*). Bu da zənciri.

Q a r a c a q ı z. O öz zəncirini də qırdı, mənim zəncirimi də, hər ikimiz qurtardıq. Ancaq o öldü, mən qaldım. (*Ağlayır*).

S a y m a z. Ağlama.

B ə y. Yaxşı qızıdır. Mən bunu Ağca xanıma töhfə aparacağam.

Q a r a c a q ı z. Nə? Oyuncaq deyiləm ki, məni töhfə aparasan?

B ə y. Oho, qaraçı qızında bir qudurğanlığa bax?!

Q a r a c a q ı z. Mən qaraçı qızı deyiləm.

Meymun uzaqda zingildəyir. Ağac yanında görünür.

S a y m a z. Ağca, o tərəfdə gözümə bir heyvan dəydi.

B ə y. Hanı?

Meymun görünür, zingildəyə-zingildəyə nə isə axtarır.

S a y m a z. Odur, bax, bu nədir elə?

B ə y (*diqqətlə baxır*). Tülküyə bənzəyir. (*Nişan alır*).

Q a r a c a q ı z (*meymunu görcək bağırır*). Vay, vurmayın, mənim meymunumdur. Şeytanım, Şeytanım! (*Səslənir, meymun Qaracanın səsinə eşidincə qaçıb gəlir, onun ayaqları ucunda yıxılıb sevincək hərəkətlər çıxarır. Qaraca onu oxşayaraq*) Güzəl Şeytanım, mənsiz darıxdın? (*Meymun zingildəyir, atılıb-düşür*).

S a y m a z. Ağa, heyvanda etibara bax!

B ə y. Yaxşı meymundur, bunu da Ağca xanım üçün apararıq.

Q a r a c a q ı z. Yox, mən onu heç kəsə vermərəm. (*Meymun ilə bərabər getmək istəyir*).

B ə y. Haraya?

Q a r a c a q ı z. Evimizə!

B ə y. Saymaz, tez ol, ayını da götür gedək!

S a y m a z. Ağa, ayını mən tərkimə alaram, bəs bu qızı, bu meymunu?

B ə y. Meymunu qucağına al, qızı da mən tərkimə alaram. Kəndə yaxınlaşanda düşüb ayaq ilə gedər.

Q a r a c a q ı z. Yox, mən getmirəm. Mən gədim əvvəlcə anamın meyitini basdıracağam, sonra da kəndimizə gedəcəyəm.

S a y m a z. Kəndiniz haradadır?

Q a r a c a q ı z. Axtarıb taparam.

B ə y. Yox, getməyəcəksən. (*Onun qolundan tutub çəkir. Meymun bəyə hücum edir*).

Q a r a c a q ı z (*ağlaya-ağlaya*). Mən kəndimizə babamın yanına gedəcəyəm. (*Dartınıb ağlayır*).

B ə y (*matrağı qaldırıb vurmaq istəyir*). Bu matrağı görürsən? (*Meymun qəzəblənir, atılıb matrağı dişiyə tutur, bəy matrağı çəkir, meymunu vurur. Meymun acıqlanıb bəyin üstünə atılır. Bəy onu vurmaq istərkən Qaraca meymunu qucaqlayır*).

Q a r a c a q ı z. Meymunumu vurma, mən babamın yanına gedirəm. (*Meymunu qucaqlayıb ağlayır*).

P ə r d ə

Üçüncü pərdə

Dördüncü şəkil

Səhnə bəyin malikanəsini təsvir edir.

Ağca. Ana, mən bağçamızı gəzmək istəyirəm.

Pəricahan. Mürəbbiyən Nərgiz ilə get, gəz, gəl.

Ağca. Yox, mən təkbaşına gəzmək istəyirəm.

Pəricahan. Təkbaşına olmaz!

Ağca. Piri baba oradadır, o məni gəzdirər.

Pəricahan. Nərgiz Piri babadan əskikdir?

O sənin mürəbbiyəndir. Atan ona ayda bir ətək pul verir.

Ağca. Yox, onu istəmirəm.

Pəricahan. Niyə, qızım?

Ağca. O məni ağzımı açıb nə bir söz danışmağa, nə də bağçadan bir çiçək qoparmağa qoyur. Elə uzun danlayır. Mənim ondan heç xoşum gəlmişdir.

Pəricahan. Qızım, o sənə tərbiyə verir. Sən gərək onun sözündən çıxmıyasan.

Ağca. Eh, tərbiyə verir. Mənim ürəyim onunla heç açılmır.

Pəricahan. Piri kişi sənin ətəyinə noğul-nabat tökür?

Ağca. O mənə şirin söhbətlər edir. Keçmişlərdən danışır. Onu görəndə ürəyim gül kimi açılır, elə yaxşı qocadır ki!..

Pəricahan. Bura bax, qızım, mən Nərgizdən başqa heç kim ilə səni bağa buraxa bilmərəm. O haradadır? Yoxsa div kimi yeddi günün yuxusuna gedib. Nərgiz! Nərgiz!

Nərgiz (*qaça-qaça*). Mən buradayam, xanım.

Ağca (*arxasını çevirərək*). Yenə canım üçün gəldi.

Pəricahan. Bu qız darıxır, onu nə üçün yalnız qoyursan?

Nərgiz. Mən ona şəkilli kitablar verdim, oxusun, şəkillərinə baxsın.

Ağca. Bir kitabın şəkillərinə nə qədər baxarlar? Mənim ürəyim sıxılır, danışmaq, oynamaq istəyirəm.

Pəricahan. Bəyəm sənin əlini tutur? Bu eyvanda oynar.

Ağca. Kiminlə oynayım? Bu daş, divar iləmi? (*Ağlayır*). Bir qız yoxdur ki, onunla oynayım. Kim gəlir, yox, sən bəy qızısən, kəndli qızları ilə oynama deyirsən. Bəs mən kiminlə oynayım?

Nərgiz. Oyuncaqlarınla, sənin evdoluşu oynamağın var.

Ağca. O cansız oyuncuqlar da məni təngə gətirdi. (*Ağlayır*).

Pəricahan (*acıqlı*). Nərgiz, sən Ağca xanıma yaxşı qulluq edə bilmirsən.

Nərgiz. Xanım, mən daha neyləyim? Səhər, axşam onu dizimin dibindən o yana getməyə qoymuram. Oxuduram, nağıl söyləyirəm.

Ağca. Ha, söyləyirsən...

Pəricahana. Bəs bu qız niyə darıxır?

Nərgiz. Mən nə bilim! O, anaları ilə qapınıza gələn kəndli qızlarını istəyir. Onlar ilə danışmaq, oynamaq istəyir, mən qoymuram.

Pəricahana. Yaxşı eləyirsən, elə də lazımdır. Bəy qızı kəndli qızı ilə oynamaz!

Ağca. Elə evdə dustaq kimi oturub qalar. O kəndli qızları məndən xoşbəxtdirilər. (*Ağlaya-ağlaya otağa girir*).

Pəricahana (*Nərgizə*). Dayanma, get, Ağca xanımı sakit et!

Nərgiz. Baş üstə, xanım! (*Gedir*).

Pəricahana. Bu qulluqçular haradadır? İndi heç biri görünmür. Süfrə ortaya gələndə hamısı məndən əvvəl hazır olur. Yaxşı demişlər: “Əkəndə yox, biçəndə yox, yeyəndə ortaq qardaş”. (*Piri baba görünür*). Piri kişi, bura bax!

Piribaba (*yaxınlaşır*). Buyur, xanım!

Pəricahana. Sən Ağca xanıma gərəksiz söhbətlər edib onun tərbiyəsini pozma.

Piribaba. Mən nə danışib onun tərbiyəsini pozmuşam?

Pəricahana. Nə bilim, keçmişdən, kənddikütdüdən danışırısan, o da mürəbbiyəsini istəmir, səni istəyir.

Piribaba. O məni istəyir, çünki mən ona elə söhbətlər edirəm ki, könlü açılır.

Pəricahana. Yox, açma, lazım deyil. Mən bundan sonra sənə qadağan edirəm. Qoy bir adam tərbiyə versin.

Piribaba. Çox yaxşı, xanım, siz deyən olsun.

Pəricahana. Ay qız, Püstə, Püstə, haradasan?

Püstə. Buradayam, xanım.

Pəricahana. Ay başı batmış, niyə gözdən itib batırırsınız? Bir iş lazım olanda gərək yeddi qapıya düşüb sizi çağırıb bağıraç.

Püstə. Nə buyurursunuz?

Pəricahana. Yemək otağında süfrə üstünə bir ölü çibin düşüb, gəl onu götür, at!

Püstə. Baş üstə, xanım!

Pəricahana. Sizə verdiyim çörək haram olsun. Heç bir işə yaramırsınız. Ancaq yemək, içmək bilirsiniz.

Püstə. Ay xanım, yediyimiz, içdiyimiz nədir? Sən də gündə başımıza qaxırısan.

Pəricahana. Çox danışma, ləçərin biri ləçər.

Bəy, Qaraca, Saymaz daxil olurlar.

Saymaz. Paho... evə yaman vaxtda gəlib çıxdıq. Xanım yenə hirsələnmiş. Qorxudan başımın tükləri biz-biz oldu. Ağa, Qaraca qızı xanım hələ görməsin. Qoy hirsə bir az soyusun.

Bəy. Boş-boş danışma. Ayını apar töyləyə qoy.

Qaraca qızı. Mən kəndimizə gedirəm.

Ağca (*atasını görür, qaçaraq*). Atacan, atacan, mənə nə gətirmisən?

B ə y. Bax sənə nə yaxşı şeylər gətirmişəm?

A ğ c a. Ay, nə yaxşı qızıdır. Hələ meymuna bax, nə məzəlidir! Ata, bu meymunu da mənə gətirmisən?

Q a r a c a q ı z. Yox, meymun mənimdir!

A ğ c a. Boy, nə məzəli meymundur. Ata, bu qız ilə, bu meymun ilə məni oynamağa qoyarsan?

B ə y. Baxarıq, qızım, onu anan bilər.

A ğ c a. Anacan, bax, nə yaxşı qızıdır.

P ə r i c a h a n. Bu dünya gözəlini haradan tapıb gətirmisiniz?

B ə y. Meşədən, ayının ağzından almışıq.

P ə r i c a h a n. Pəh-pəh, hamı gedər quş gətirər, Xanəli bayquş gətirər. Onu bu qapıdan rədd eləyin, gözüm görməsin.

A ğ c a. Yox, yox!.. Qoy qalsın bizdə.

B ə y. Adə, keçəl, bu qızı apar tövləyə sal.

Q a r a c a q ı z. Mən tövləyə getmirəm. Kəndimizə gedirəm, babamın yanına gedirəm.

P ə r i c a h a n. Yaxşı, yaxşı... Səni alısan imarət-də saxlarıq.

Q a r a c a q ı z. Mən babamın yanına gedirəm.

X a n ı m. Bircə bunu mənim gözümün qabağından götürün. Bəxtəvərin yanağından qan damır.

Q a r a c a q ı z. Mən babamın yanına gedirəm.

Saymaz onun qolundan tutub aparır, meymun da gedir.

A ğ c a. Ata, mənim meymunumu da aparır.

B ə y. O meymunu da bağda bir ağaca bağla.

X a n ı m. Adını da bəy qoymusan, ovdan gətirdiyin töhfələrə bax, bir utan... Qaraçı qızı, qıllı ayı, qıllı meymun. Mən o qızı saxlamayacağam.

B ə y. Sənin başın işləmir. Mən onu bəsləməyə gətirməmişəm. Sahibsiz, yetim qızıdır. Vur boynunun kökünə, səhərdən axşamacan işlət.

Hər üçü gedir, S a y m a z gəlir.

P ü s t ə. Saymaz, nə yaxşı qızıdır, gəl onu götürüb saxlayaq.

S a y m a z. Nə? Başımda beş-on tük var, onu da xanıma yoldurmaq istəyirsən? Görmürsən qızı görünəcə dəli kimi divara dırmanırdı. Yox, yox, mən yaxamı onun əlinə verə bilmərəm.

P ü s t ə. Onu doğru deyirsən, bizim də günümüz batır, o yazıq yetimin də.

P i r i b a b a gəlir, Püstə gedir.

S a y m a z. Xoş gördük, baba.

P i r i b a b a. Xoş günün olsun, de görüm, bəy ovdan nə gətirdi?

S a y m a z. Çox şey... Bir ayı, bir meymun, bir də bir qız...

P i r i b a b a. Sən də, bu zarafatı burax.

S a y m a z. Canım üçün, baba, doğru deyirəm. Bugünkü ovumuz çox qəribə oldu. Bir ayı, bir meymun, bir də bir qız. Qarşımıza ov çıxmadı, bir

də gördük Bozlar ayı ilə boğuşur. Bəy ayını vurub yerə sərdi.

P i r i b a b a. Bu meşələrdə ayı haradan?

S a y m a z. O qaraçı qızın ayısıymış. Biz bilməyib vurub öldürdük.

P i r i b a b a. O qızın adı nə idi?

S a y m a z. Adı? (*Fikrə gedir*). Bir qəribə adı var. Yavaş görüm... ha... adı Qaraca...

P i r i b a b a. Qaraca? Necə qızıdır?

S a y m a z. 13-14 yaşında, qarayanız bir qızıdır.

P i r i b a b a. Bu bizim Tutu olmasın? Ah, yadıma düşəndə ürəyimin başı göynəyir. Bircə o qızı tapa bilsəydim!

S a y m a z. Ha, o axtardığın qızı deyirsən? Sən də o qız üçün nə bu qədər əldən, ayaqdan gedirsən?

P i r i b a b a. Adam gərək yaxşılığı unutmasın. Atasının o qədər yaxşılığını görmüşəm ki... O qız haradadır?

S a y m a z. Tövləyə salmışam. Ağlayırdı ki, babamın yanına gedəcəyəm. Qorxdum ki, qaçar. Qapını üzünə bağladım.

P i r i b a b a. Tövləyə nə üçün saldın?

S a y m a z. Bəy əmr elədi.

P i r i b a b a. Tfu, sənin insafına. Belə adamların çərəyini yemək haramdır. (*Getmək istəyir*).

S a y m a z. Hara?

P i r i b a b a. Gedim görüm o qız kimdir? Ürəyim çox döyünür. Bəlkə, Tutudur?

B ə y. Piri, Piri!

P i r i b a b a. Bəli, bəy!

B ə y. Tez, tez! Atlar acdır. Get, qonşumuz Yunis kişidən iki çuval arpa gətir.

S a y m a z. Bəy, qoy mən gedim.

B ə y. Yox, sənə ayını soyduracağam, qoy Piri getsin. Tez ol, Piri.

Piri gedir, Ağca gəlir.

Ağca. Ata, o meymunu gətirsinlər, mən bir az oynayım.

B ə y. Ədə, keçəl, get meymunu gətir.

Ağca. Ay can, ay can! Elə məzəli meymundur ki. (*Atasını qucaqlayır*). Atacan, məni hər gün o meymun ilə oynamağa qoyarsan?

B ə y. Qoyaram, qızım.

Ağca. Qorxuram anam qoymasın.

B ə y. Anan meymun ilə oynamağa bir söz deməz.

Ağca. Ay can, ay can! Bundan sonra heç darıxmayacağam. Bax odur, gəlir. Ay, nə məzəlidir!

S a y m a z əlində meymunun ipi gəlir. Ağca ona yanaşır.

Meymun ona acıqlı-acıqlı baxır, sonra arxasını ona çevirib oturur.

Bay, buna bax, mənimlə oynamaq istəmir.

S a y m a z. Adı Şeytandır. Adını çağır, səninlə oynasın.

Ağca. Şeytan... Şeytan...

Meymun dönərək ona baxır. Yenə arxasını çevirib oturur.

S a y m a z. Bunun dilini o qız yaxşı bilir.
 B ə y. O qız haradadır?
 S a y m a z. Tövləyə qoymuşam. Gələndən ağla-
 yır. Qapını əliylə bərk-bərk vurur ki, açın!
 A ğ c a. Ata, qoy o qız gəlsin oynatsın, mən
 baxım.

B ə y. Get, o qızı gətir, görüm niyə ağlayır?

Saymaz meymunun ipini dirəyə bağlayıb gedir.

A ğ c a (*yanaşır*). Şeytan, Şeytan! (*Meymun cavab
 vermir*). Bura bax, Şeytan! (*İpi çəkir, meymun acıqla-
 nıb ona hücum edir*). Vay, buna bax, məni dişləmək
 istəyir.

B ə y. Yaxın getmə, qızım, səni dişlər.

A ğ c a. Odur, qız gəlir. İndi o oynadar, mən
 baxaram. Elə məzəlidir ki!

Meymun Qaracanı görüncə atılıb-düşür.

B ə y. Qız, sən nə üçün ağlayırsan?

Q a r a c a q ı z. Mən burada qalmıram, babamın
 yanına gedirəm.

B ə y. Mən səni heç bir yerə buraxmaram. Bura-
 da qalib bizə qulluq edəcəksən.

Q a r a c a q ı z. Yox, qalmayacağam. (*Ağlayır*).

B ə y. Səni matraq ilə döyə-döyə saxlayacağam.

Q a r a c a q ı z (*ağlayır*). Mən gedəcəyəm.

A ğ c a. Niyə ağlayırsan, ağlama. Sən Allah, ağlama!

P i r i b a b a (*gəlir*). Bəy, evdə heç kəs yoxdur,
 oğlunu gördüm, dedi ki, atam gəlincə mən özüm
 gətirərəm.

A ğ c a. Sənin adın nədir?

Piri baba Qaracanı görüb ona tərəf getmək istərkən

Q a r a c a q ı z. Adım Qaracadır.

Qaraca adını eşidib Piri baba dayanır.

A ğ c a. Qaraca... Bay, nə məzəli adı var.

Meymun Qaraca ilə oynayır.

S a y m a z. Baba, bəlkə, bu sən axtardığın qızıdır.
 P i r i b a b a. Yox, onun adı Tutu idi. Eh! (*Də-
 rindən ah çəkir*).

Q a r a c a q ı z (*dönüb Piri babaya baxır, həyə-
 canla*). Ay... Babacan! (*Ona tərəf qaçır*).

P i r i b a b a. Vay, qızım!.. (*Qızı bərk qucaqlayır,
 hər ikisi ağlayır. Əliylə onun başını oxşayaraq*) İstəkli
 balam... Sən harada idin? Mən səni gözləməkdən
 yoruldum. Bəy, siz bu qızı haradan tapdınız?

B ə y. Bu qız kimdir?

P i r i b a b a. Bu mənim oğul kimi sevdiyim bir
 dostumun qızıdır... Çox sağ ol ki, bəy, bu qızı gətir-
 diniz. Mənə dünyaları bağışladınız.

S a y m a z. Axır ki, arzuna qovuşdun... Gəlmirdi,
 zor ilə gətirdik.

Q a r a c a q ı z. Mən Piri babamın yanına get-
 mək istəyirdim. (*Piri babanı qucaqlayır*).

P ə r i c a h a n. Yənə orada nə toy-bayramdır?
 Bundan sonra kefimiz var. Ağca, sən orada neyləyir-
 sən? Ay qız, sənə demədim o qız ilə danışma!

A ğ c a. Mən onunla danışıram, meymun ilə
 oynayıram.

P ə r i c a h a n. Nərgiz, Nərgiz, Nərgiz, Nərgiz!
N ə r g i z . Bəli, xanım.

P ə r i c a h a n. Tərbiyə verdiyin qıza bax, kim-
lərlə danışıq. *(Nərgiz onun əlindən tutub aparır)*. Bu
qızı buradan tez rədd eləyin!..

B ə y. Saymaz, bu qızı apar, yenə tövləyə sal!

Q a r a c a q ı z. Yox, mən tövləyə getmirəm.

P i r i b a b a. Bəy, o heyvan deyil ki, tövlədə
yaşasın. Qoy mənim ilə bir otaqda yaşasın.

P ə r i c a h a n. Ona tövlə də çoxdur.

P i r i b a b a. Yox, xanım, mən onu tövlədə ya-
şamağa qoymaram.

P ə r i c a h a n. Qoymazsan?

P i r i b a b a. Yox, qoymaram!

P ə r i c a h a n. Vay, bu meymun qız nə böyük
matah imiş. Mənim heç xəbərim yox.

P i r i b a b a. Onu körpə vaxtından bu qollarım
üzərində böyüdüb saxlamışam, yenə də saxlayacağam.

P ə r i c a h a n. Sən özünü saxla, qalsın o.

P i r i b a b a. Qolumda hələ qüvvət var, mən onu
da saxlaram, özümü də... O mənim öz balamdır.

B ə y *(Pəricahana)*. Bizə nə gərək, harada istəyir
qalsın, sən səhərdən axşama qədər eşşək kimi işlət.
(Ona başı ilə işarə edir).

P ə r i c a h a n. Yaxşı, ancaq bizim gözümüzə
görünməsin.

B ə y. Yaxşı, qoca, apar, harada istəyirsən saxla!

P i r i b a b a. Sağ ol, bəy. *(Qaracanın əlindən
tutur)*. Gedək, qızım, gəl gedək, mənim əziz balam.

Bəy öz otağına, Piri baba, Qaraca, meymun
bağa tərəf gedir.

S a y m a z. Piri baba, Allah hər arzuna səni belə
qovuşdursun.

P ə r i c a h a n *(bəyin başına bir qapaz vurur)*. Al,
kül başına, sən də adını kişi qoymusan.

B ə y. Yavaş, arvad, görərlər. *(Döyüküb ətrafa
baxır)*.

P ə r d ə

Beşinci şəkil

Səhnə bəyin həyatini təsvir edir.

S a y m a z. Arvad, kefin necədir?

P ü s t ə. Eh, bu zəhər tuluğunun əli altında ola-
nın kefi necə olar? Bu bir ildə onun əlindən dağlın-
mışam, heç bilmirəm indiyəcən onunla necə yaşa-
mısan?

S a y m a z. Necə yaşamışam? İt ilə pişik kimi. O
it kimi mənim üstümə atılandan mən də pişik kimi
üz-gözünü cırmaqlamışam.

P ü s t ə. Sən dedin, mən də inandım. O elə
zəhərli ildir ki...

S a y m a z. Bəydən o qədər qorxmur ki, məndən qorxur.

P ü s t ə. Yaxşı, yaxşı, sən də özünü heç bilmirəm kimə satırsan?

S a y m a z. Sənə, belə sənə... Ay arvad, qoymazsan sənin yanında da bir kişilənim?

P ə r i c a h a n (*onları görüb*). Ay qız, Püstə, ora da kişilə nə mazaqlayırsan?

Püstə qaçır.

S a y m a z. Mazaqlaşmırıq, xanım, söhbət edirik.

P ə r i c a h a n. İş-güc zamanı nə söhbət?

S a y m a z. Heç, elə oradan-buradan danışıyıq. Bəs siz, xanım, bəy ilə deyib, gülüb danışırsınız?

P ə r i c a h a n. Sus, həyasızın biri. Vallahi, başındakı o beş-on tükü də yolub yerə tökərəm. Bir bax kimi kimə tay ələyirsən.

P ü s t ə (*Saymaza işarə edir*). Onunla dilləşmə, çəkil, get.

P ə r i c a h a n. İtil cəhənnəmə!

S a y m a z. Cəhənnəm? Mən cəhənnəmin yolunu tanımıram. Xanım, ora hansı yol ilə gedirlər?

P ə r i c a h a n. Atandan xəbər al, o sənə göstərər, həyasızın oğlu, həyasız. Təxşir sizdə deyil, sizi başımıza çıxaran o bəydədir. (*Acıqla gedir*).

P ü s t ə. A kişi, xoşun gəlir, onu danışdırırsan?

S a y m a z. Eh, onun sözünü vecinə alan kimdir? Bura bax, günortaya nə biçirirsən?

P ü s t ə. Küftə.

A ğ c a (*divar dalındakı dar bir səkidən səslənir*).

Qaraca, Qaraca!.. Qaraca!.. Qaraca!..

Q a r a c a q ı z (*nərdəvandan başını göstərir*). Ağca, nə var?

A ğ c a. Neyləyirsən?

Q a r a c a q ı z. Sən neyləyirsən?

A ğ c a. Mən darıxıram.

Q a r a c a q ı z. Mən də...

A ğ c a. Piri baba mənim yanımda olsa, heç darıxmazdım.

Q a r a c a q ı z. Sənin də yanında Nərgiz xala var.

A ğ c a. Eh, o mənim ürəyimi heç açə bilmir. Elə pis arvaddır ki, hey yatır.

Q a r a c a q ı z. Piri baba mənə elə yaxşı nağıllar deyir ki... Bir də mənim itimi, meymunumu görəsən?! Mən dəf götürüb çalanda hamısı oynayır.

A ğ c a. Bay, nə məzəlidir!

Q a r a c a q ı z. Anan qoysaydı, sən mənim heyvanlarımı oynadardın, mən də sənənin oyuncaqlarını oynadardım, kitablarını oxuyardım. Şəkillərinə baxardım.

A ğ c a (*ah çəkir*). Ah, neyləyim, anam qoymur, sən yanımda olanda elə sevinirəm, elə sevinirəm ki, elə bilirəm dünya mənə verilmiş.

Q a r a c a q ı z. Mən də... Mən də...

A ğ c a. Neyləyim ki, anam dustaq ələyib. Qaraca, sənənin yanağın gül kimi qızarıb, mənimki yox.

Q a r a c a q ı z. Sən gecə-gündüz dustaq kimi otaqdasan, mən ancaq havada.

A ğ c a. Neyləyim? Anam ilə Nərgiz xala məni otaqdan çıxmağa qoymurlar.

Q a r a c a q ı z. Sən atanı çox sevirsen, ananı?

A ğ c a. Əlbəttə, atamı.

Q a r a c a q ı z (*qəmli*). Kaş mənim anam ölməyəydi. Hər dərini çəkərdim. Hər acısına qatlarındım. (*Ağlayır*).

A ğ c a. Bay, daha niyə ağlayırsan? Ağlama, sən Allah, ağlama, qoy kitablarımı, oyuncaqlarımı gətirim, oynayaq...

Q a r a c a q ı z. Yox, gəlmə!.. Mənim işim çoxdur.

A ğ c a. Nə işin var?

Q a r a c a q ı z. Ocaq qalamışam, sizin paltarlarınızı yuyacağam. Eh, ondan başqa o qədər işim var ki...

A ğ c a. Paltarı necə yuyursan? Qoy gəlim baxım.

Q a r a c a q ı z. Anan səni döyər.

A ğ c a. Nərgiz xala yatır, anamın da başı qarışıqdır. (*Tez otağa girir, bir neçə oyuncaq və kitab götürüb çıxır*). Gəlirəm.

P ə r i c a h a n. Ey, hara gedirsən? Bunları hara aparırsan? Sən yenə o qaraçı qız ilə oynayırsan?

A ğ c a. Hani? Oynamıram ki!..

P ə r i c a h a n. Bu saat onunla danışmırdın?

A ğ c a. Yox!

P ə r i c a h a n. Sən yalan da danışırısan? Nərgiz!.. Nərgiz!..

N ə r g i z. Bəli, xanım!

P ə r i c a h a n. Bu qız yenə qaraçı qızı ilə söhbət edir, sən yenə yeddi günlük yuxuya getmişən.

N ə r g i z. Otaqdayam, xanım!

P ə r i c a h a n. Sən bura Ağcaya tərbiyə verməyə gəlmisən, yoxsa yatmağa? Ağcaya yemək vermişən?

N ə r g i z. Yox, xanım, vaxtıdır, indi verəcəyəm.

P ə r i c a h a n. Yox, verməyəcəksən! Bu otaqda dustaq və ac qalacaq. Eşidirsən?

N ə r g i z. Bəli, xanım!

P ə r i c a h a n. O qaraçı qızını bu evdən itirmək lazımdır. Bu günlərdə ona əncam çəkərim. (*Gedir*).

N ə r g i z (*Ağcanı kiçik, boş otağa salır*). Qal orada, bu qaraçı qızı da mənim başıma bəla oldu. (*Gedir*).

Q a r a c a q ı z (*başını nərdivandan qaldırır*). Yazıq Ağca, mənim üstümdə yenə dustaq oldu. Mənim ucumdan onu ac qoydular. Yox, onu mən ac qoymaram. Gərək...

B ə y (*çıxır*). Piri, Piri!

P i r i b a b a (*bağdan səslənir*). Bəy, gəlirəm.

P ə r i c a h a n (*bəyə*). Bura bax, bu gün o qaraçı qızını buradan rədd edərsən.

B ə y. Yenə nə olub?

P ə r i c a h a n. Nə olacaq?! Sən öz kefindəsən, dünya-aləm gözünə görünmür. Görürəm bu qaraçı qızı nərdivan qoyub divar başından Ağca ilə danışır.

B ə y. Eh, mən də deyirəm nə var, danışanda nə olar?

Piri baba gəlir, durub onları dinləyir.

P ə r i c a h a n. Necə nə olar? O qaraçı qızı mənim qızım ilə danışmasın.

P i r i b a b a. O, qaraçı qızı deyil, xanım, onun atasının kənddə bir hörməti vardı ki.

P ə r i c a h a n. Sus, qoca, o qız gələli sən də qudurmusan.

P i r i b a b a. Qudurub neyləmişəm? Bu evdə kimi qapmışam?

P ə r i c a h a n. Artıq-əskik danışma. Bu gün o qız bu evdən gedəcək!

P i r i b a b a. Hara?

P ə r i c a h a n. Haradan gəlmişdi ora.

P i r i b a b a. Demək, siz məni də qovursunuz.

P ə r i c a h a n. Mən tək onu qovuram.

P i r i b a b a. Mən onsuz yaşaya bilmərəm. O haradadır, mən də oradayam. Yazıq səhərdən axşamacan sizin üçün işləyir, daha nə istəyirsiniz?

B ə y. Yaxşı, yaxşı, sən də hər it, qurd üçün kefimi pozma görək!

P ə r i c a h a n. Bəxtəvərin biri bəxtəvər. Sənin Araz aşığından, Kür topuğundandır, nə başa düşür-sən arvad nədir, qız nədir?

B ə y. Mənə hər şeydən artıq öz canım, öz kefim lazımdır. Sən də ki gündə yerli-yersiz qanımı xarab edirsən.

P ə r i c a h a n. Bəs bizim qanımız qan deyil, gündə xarab olur?

B ə y. Arvadın canı bərk olar.

M e y m u n əlində nazik ağac gəlir, Pəricahanın belindən bir ağac vurur. Pəricahan dönəndə qolundan bir ağac vurub qaçır. Bəy gülür.

P ə r i c a h a n. Sən bir bu meymuna bax! *(Dəlincə bir neçə addım qaçır)*.

B ə y. Dilin o qədər acıdır ki, meymun da səni sevmir. *(Otağa girir)*.

P ə r i c a h a n. Sənin kimi əri olan belə qara günə qalar. Ala, kül başına.

B ə y. Arvad, yavaş, görərlər.

A ğ c a ağlaya-ağlaya otağa girir. Qaraca nərdivan üstündən.

Q a r a c a q ı z. Ağca! Ağca! *(Cavab gəlmir. Əlində səbət divar dibi səkisiylə gəlir. Qapı ağzında Ağca görünür)*.

A ğ c a. Bay, sən necə qorxmadın?

Q a r a c a q ı z. Bildim acsan. Sənə alma, armud gətirmişəm! *(Hər ikisi kiçik otağa girir. Bəy gəlir, Nərgizin qapısından)*.

B ə y. Ağca, Ağca!

N ə r g i z *(çıxır)*. Bəli, ağa!

B ə y. Hanı Ağca?

N ə r g i z. O biri otaqdadır.

B ə y *(o biri otağa yanaşır)*. Ağca!..

A ğ c a *(çıxır)*. Nə var, ata?

B ə y. Sən bu otaqda neyləyirsən?

A ğ c a. Nərgiz xala məni dustaq eləmiş.

N ə r g i z. Bəy, qaraçı qızı ilə eyvanda danışdı.

B ə y. Siz bu qızın gününü qara gətirmisiniz. Hər axmaq iş üçün dustaq etmək, ac saxlamaq, bu bir tərbiyə deyil. (*Qapını bağlayıb açarı götürür*). Görək bundan sonra harada dustaq edəcəksiniz.

A ğ c a (*həyəcanla*). Ata, o açarı ver, mən saxlayım.

B ə y. Nə üçün, qızım, qorxma, açarı heç kəsə vermərəm.

A ğ c a. Nərgiz xala yatanda axı mən o otaqda gedib oynayıram.

B ə y. Yox, qızım, bu açar məndə qalacaq. Onu heç kəsə vermərəm.

A ğ c a. Oy... Yazıq Qaraca nə olacaq?

B ə y (*Nərgizə*). Al, bu qız ilə yaxşı məşğul ol, darıxmasın.

B ə y, A ğ c a, N ə r g i z otağa girirlər.

P i r i b a b a (*görünür, gözü ilə Qaracanı axtarır*).
Bu qız haradadır?

S a y m a z (*gülə-gülə*). Yenə yumurtası tərs düşmüş toyuq kimi nə vurnuxursan?

P i r i b a b a. Qızı axtarıram.

S a y m a z. Eh, sən də... Qıza nə olacaq?

P i r i b a b a. Qorxuram Ağcanın yanında olsun.

S a y m a z. Aha, dərdin var, demək, xanımdan qorxursan. (*Başını açır*). Bu başım üçün, onun səsi gələndə qorxudan başımda tüklərim biz-biz olur. Siçan kimi girməyə bir deşik axtarıram. (*Pəricahan çıxır*). Vay, qurd dedin, qulağı göründü. (*Tez bir tərəfə çəkilir*).

P ə r i c a h a n. Nərgiz, Nərgiz! (*Nərgiz ilə Ağca bayıra çıxırlar*). Vay, qız, sən burada neyləyirsən? Mən ki səni o otaqda dustaq eləmişdim.

N ə r g i z. Bəy gəldi, azad etdi.

P ə r i c a h a n. O mənim işimə nə üçün qarışır? Götür bunu sal otağa. Özünü də ac saxla.

A ğ c a (*birdən*). Vay... (*Pəricahana ağlaya-ağlaya*)
Anacan, bu dəfə başısla. (*Onu qucaqlayır*).

P ə r i c a h a n. Yaxşı, bir də səni o qız ilə oynayan görməyim. Nərgiz, mən gedirəm, bunu otaqdan bayıra buraxma!

N ə r g i z. Arxayın ol, xanım. (*Nərgiz ilə Ağca otağa girirlər*).

P ə r i c a h a n. Haram olsun sənə atan Əli bəyin çörəyi. Heç ona bənzəmirsən. O həyəətə, evə girəndə hamı ondan tük salardı. Səni qulluqçular da saymır.

B ə y. Cəhənnəmə saymasın. Onların çörəyi məndədir, mənim çörəyim onlardan deyil ki.

Bəy ilə xanım otağa girirlər. Piri baba görünür. Piri baba yenə gözləriylə Qaracanı axtarır. A ğ c a çıxıb tez o biri otağın pəncərəsinə yaxınlaşır.

A ğ c a. Qaraca, Qaraca!

P i r i b a b a. Qaraca haradadır?

Piri baba gəlir. Meymun da onun arxasınca çıxır.

P i r i b a b a (*qapı ucundan*). Tutu, Tutu!

A ğ c a (*yanaşır, yavaşca*). Piri baba, qapı bağlıdır. Açarı atamdadır.

Dördüncü pərdə

Altıncı şəkil

P i r i b a b a (*həyəcanlı*). Bəs necə olsun? Xanım bilsə..

A ğ c a. Anam getdi.

Q a r a c a (*pəncərəni iki barmaq yuxarı qaldırır*).
Baba, gücüm çatmır, bu pəncərəni qaldır!

Meymun tez əlləriylə pəncərəni yuxarı qaldırır. Qaraca pəncərədən düşmək istərkən b ə y çıxır, onu görür.

B ə y. Ay qız, sən işini, gücünü atıb burada neyləyirsən?

Meymun Qaracanın qarşısında atılıb-düşür.

A ğ c a. Ata, o mənimlə oynamağa gəlmişdi.

Q a r a c a q ı z. Adam atasına yalan deməz.

B ə y. Bəs niyə gəlmişdi?

Q a r a c a q ı z. Xanım Ağcanı dustaq etmişdi, həm də ac saxlamışdı. Mən ona alma-armud gətirmişdim.

B ə y. Sənə kim demişdi gətirdin?

Q a r a c a q ı z. Heç kim, gördüm Ağca acdır, ona görə gətirdim.

A ğ c a. Ata, bayaq onu mən çağırırdım.

P i r i b a b a. Bəy, bu dəfə bağışla, onu bir də Ağca xanım ilə danışmağa qoymaram.

B ə y (*ağacını yerə vuraraq*). Get buradan, bir də özbaşına belə işlər görmə. (*Qaraca ağlayır*).

A ğ c a (*ağlayır*). Yazıq Qaraca... Mənim ucumdan...

P i r i b a b a. Gedək, qızım, gəl gedək.

Qaracanın əlindən tutub gedir.

P ə r d ə

Meymun paltar yuyur. İt də iki ayağı üstə durub onun paltar yumağına tamaşa edir. Meymun əliylə sabunlu suyu itin üstünə çiləyir, onu acıqlandırır. İt ararib ona hürür.

Piri baba ilə Q a r a c a gəlirlər.

P i r i b a b a. Axı qızlar babasının sözünə baxar, mən sənə demirəm ki, Ağcanın yanına getmə? Sən mənim sözüümü yerə salırsan.

Q a r a c a q ı z. Babacan, o məni çağırır, yalvarır, gəlir yanıma. (*Birdən meymunu görür*). Bay, ona bax, evi xəlvət görüb, bir bax, nə oyundan çıxırlar. Meymun paltar yuyur.

P i r i b a b a (*gülə-gülə*). Sənə kömək edir.

Q a r a c a q ı z. Bay, Şeytan, sən neyləyirsən? Çəkil buradan. (*Meymun sabunlu suyu onun üstünə atıb dişlərini qıcıyır. Onu yaxın gəlməyə qoymur. Özü tez-tez paltarı çəngələyib yuyur*).

Q a r a c a q ı z. Bay, bir buna bax!

P i r i b a b a. Heyvanda şüura bax, məhəbbətə bax, səni zəhmət çəkməyə qoymur. Pəricahan xanımdan bu, insaflıdır.

Q a r a c a q ı z. Gözəl Şeytanım. Bəsdir, indi də qoy mən yuyum.

Meymun ona acıqlanır. Yənə işinə davam edir. İt meymuna yanaşır, meymun ona da acıqlanır. Üstünə sabunlu su tökür.

P i r i b a b a. Sən bir onun adam kimi paltar yumağına bax, sabun çəkməyinə, paltar çəngələməyinə, sıxmağına bax.

Q a r a c a q ı z. Baba, vaxt keçir, bu da məni yaxın qoymur. Mən neyləyim?

P i r i b a b a (*yanadır*). Ey, Şeytan, gəl bəri.

Meymun ona acıqlanır, dişlərini göstərir.

P i r i b a b a. Qara köpək, tut bunu!

Köpək meymuna bərkdən hürür, onun üstünə atılmaq istəyir.

Meymun da pəncəsiylə onu vurur, dişlərini göstərir.

P i r i b a b a. Ha, qara köpək. (*Köpəyi meymunun üstünə qısqır. Meymun ilə it bir-biriyə tutuşur*).

Q a r a c a q ı z (*onları ayırır*). Vuruşmaq, dostlarım, vuruşmaq olmaz. (*Onları ayırır. Özü tez paltar yumağa başlayır. Meymun gəlir. Qaracanı itələyir. Qaraca da onu itələyir. Meymun ağzı ilə qızın paltarından tutub çəkir*).

Q a r a c a q ı z. Baba, qoyma, meymunu buradan uzaqlaşdır. Mən işimi qurtarım.

Piri baba meymunu çağırır. İt ilə onu oynamağa vadar edir.

Hər ikisi bir-biriyə şirin-şirin oynayır.

P i r i b a b a. Qızım, sən yorulmusan, qoy sənə kömək edim.

Q a r a c a q ı z. Yox, baba, bu mənim işimdir.

P i r i b a b a. Kiçik biləklərin gücdən düşər. (*Əllərini tasa salıb yumaq istəyir. Qaraca qoymur*).

Q a r a c a q ı z. Babacan, sən allah, get, bir az dincəl.

Piri baba gedib Saymazın yanında oturur. Meymun onu görür, tez yüyürür, gəlib paltarı Qaracanın əlindən alıb yumaq istəyir. Hamı gülür. İt də Qaracanın yanına getmək istəyir. Piri baba onları qovur.

P i r i b a b a. Çəkilin, qoyun qız işini görsün.

S a y m a z. Sən çox qərribə adamsan!

P i r i b a b a. Niyə?

S a y m a z. Sən bu qızı canından artıq sevirsən.

Onu bu qədər işləməyə niyə qoyursan?

P i r i b a b a. Qoy zəhməti sevsin, zəhmət sevən adamı həyat qorxutmaz!

S a y m a z. Mən sənin yerinə olsaydım, əlini ağdan qaraya vurmağa qoymazdım.

P i r i b a b a. Yanılırsan, o, yanlış tərbiyədir. Oğlan, ya qız kiçiklikdən zəhmətə alışmalıdır. İş, zəhmət insanın cövheridir. O bəy qızı Ağca, bu da yoxsul Pirinin qızı Tutu. Bu sağlam vücudu zəhmətiylə qazanmışdır.

S a y m a z. Daha belə də yox, xanım bu yazıq qıza heç rahatlıq vermir.

P i r i b a b a. Bilirəm, burada da qızın günü qaradır. Dayan, mənim fikrim başqadır.

S a y m a z. Nədir?

P i r i b a b a. Tutunu da götürüb gedəcəyəm.

S a y m a z. Hara gedəcəksən?

P i r i b a b a. Dünya genişdir. Yer tapılar. Yaxşı-
lıq bilməyən adamdan qaç!..

Yerə bir parça ət düşmüş, it də, meymun da onu yemək istəyir. İt ət yanaşır, meymun da əliylə ətə götürmək istəyir. Hər ikisi acıqlı səslər çıxarır. Qaraca yanaşır. Əti götürür, iki parça edib bir parçasını itə, o biri parçasını da meymuna verir.

Q a r a c a q ı z. Alın, yeyin...

Piri baba gülür.

S a y m a z. Ha, gülərsən. Qaraca qızın hünəri səni fərəhləndirir.

P i r i b a b a. Fərəhləndirməzmi? Belə ağıllı bala kimin var?

S a y m a z. Sən bu qızın hünərinə bax. Bunlar əvvəl yola getmirdilər. Onları bir-biriylə necə dostlaşdırdı. Yaxşı demişlər: ağıl yaşda deyil, başdadır.

İt Qaracaya yalmanır, Qaraca əliylə onu oxşayır.

Q a r a c a q ı z. Sən nə deyirsən, qara köpəyim? *(Meymun da Qaraca ilə oynamaq istəyir. İt iki əliylə onun başını tutub aşağı əyir. Meymun başını onun əlindən çıxarıb itin üstünə atılır. Hər ikisi bir-biriylə oynayıb).*

Q a r a c a q ı z. Baba, baba, bir bunlara bax!

S a y m a z *(başını açaraq)*. Bu başıma and olsun, Qaraca qızda olan ağıl Pəricahan xanımda yoxdur!..

P i r i b a b a. Burada iş ürəkdədir. O, insanları nə sevər ki, heyvanları da sevsin. Bu heyvanları Qaracaya ram edən onun saf və təmiz qəlbidir.

S a y m a z. Tutu, bəsdir, gəl bu heyvanları sevindir.

Q a r a c a q ı z. Qoy işimi qurtarım, xanım sonra gəlib dalaşar.

P i r i b a b a. Qurtararsan, bir az dincəl, qızım! Gəl, gəl, yolunu dostların gözləyir.

Qaraca əllərini yuyub gəlir. Heyvanlar onun ətrafını alıb atılıb-düşür.

S a y m a z. Dəfi götür, dəfi. Meymunun oynamağı tökülür.

Q a r a c a dəfi götürüb çalınca meymun oynamağa başlayır.

Q a r a c a q ı z *(oxuyur)*.

Oyna, meymunum, oyna,

Qızlar gəlsin toyuna.

Atlazdan don tikəcəyəm

Sənin şeytan boyuna.

Meymun oynadıqca it baxıb ararib ona hürür.

S a y m a z. Tutu, havanı qarışdır, görək anlarımı?

Qaraca havanı qarışdırır, sözləri də ahəngsiz oxuyur, meymun acıqlanır. Sonra əllərini əllərinə vuraraq hamıya əl vurmağı əmr edir. Hamı gülə-gülə əl çalır.

Nərgiz ilə Ağca gəlir.

Q a r a c a q ı z *(oxuyur)*.

Yaşa, meymunum, yaşa.

Qızlar etsin tamaşa.

Mən çalırım, sən də süz

O başa, həm bu başa.

Meymun o başa, bu başa süzür.

Ağca. Ora bax, nə yaxşı oynayır.
Nərgiz (*qolundan çəkərək*). Gəl gedək!
Ağca. Dayan, tamaşa edək.

Meymun o baş-bu başa süzür.

Saymaz. Tutu, Tutu. Yenə, yenə.

Qaraca çalib-oxuyarkən oyunun şirin yerində birdən kəsir.
Meymun acıqlanır. Saymaz əllərini bir-birinə vurub
qəhqəhə ilə gülür.

Qaraca qız.

Oyna, meymunum, oyna,
Başına dönüm, oyna.
Əlvən muncuq taxacam
Sənin meymun boyuna.
Oyna, meymunum, oyna,
Qızlar gəlsin toyuna.

Hamı əl çalır. Meymunu alqışlayır. Meymun hamıya baş əyir.

Ağca. Nə yaxşı meymundur, Qaracaya de, o meymunu mənə versin.

Nərgiz. Sən neyləyirsən? Onu qaraçı qızları saxlar.

Qaraca qız. Qaraçı qızı özünsən.

Nərgiz. Yox, padşah qızısan.

Qaraca qız. Padşah qızı da sizsiniz.

Nərgiz. Sən bu qızın qudurğanlığına bax!
(*Ağcanın qolundan çəkərək*) Gəl gedək! (*Qaracaya*)
Xanım gəlsin, sonra danışıraq.

Onlar gedirlər. Saymaz Nərgizin təqlidini çıxararaq
əlını belinə qoyub bədənini əyə-əyə.

Saymaz. Xanım gəlsin, sonra danışıraq.

Gülüşürlər.

Piribaba. Qızım, sən bir az nəzakətli ol.
Necə olsa, o səndən böyükdür. Özündən böyüyə
hörmətsizlik etmək olmaz!

Qaraca qız. Görmürsən, mənə qaraçı qızı,
padşah qızı deyir.

Saymaz. Kefini pozma, sən öz işində ol.

İt və meymun bir yerdə uzanıb başlarını
bir-birinin üstünə qoymuşlar.

Saymaz. Piri baba, bu heyvanlara bax, gör
necə mehriban uzanıb yatırlar.

Piribaba. Ustadına mərhəbə!..

Ağca birdən bağırır. Nərgizin səsi ucalır. Hamı həyəcanla
qalxıb getmək istərkən Ağca ilə Nərgiz görünür.
Ağca qolunu tutub ağlayır.

Piribaba. Nə var? Nə olmuş?

Nərgiz. Başıma küll, Ağca xanımı ilan vurdu!..

Piribaba (*Qaracanın çarqatını alır. Ağcanın
qolunu bərk bağlayır*). Qan ürəyinə getməsin gərək.

Nərgiz. Saymaz, sən bəyi Kazım bəygildən tez
çağır! Piri baba, sən də ovsunçu Badam qarını çağır.

Onlar gedirlər.

Ağca. Of, qolum ağrıdır. (*Ağlayır. Püstə gəlir*).

P ü s t ə. Vay, başıma kül, ilan bunu harada vurdu?
N ə r g i z. Eh, nə bilim, heç bilmirəm xanıma,
bəyə nə cavab verəcəyik.

A ğ c a (*ağlayır*). Of, qolum düşür.

P ə r i c a h a n həyəcanla gəlir. Nərgiz onu görəncə.

N ə r g i z. Xanım, başımıza gələni görürsən?
(*Ağlayır*).

P ə r i c a h a n. Başınıza dönüm, Ağca xanımın
yarasını sorub ilanın zəhərini yerə tökün. (*Heç kəs
tərpənmir*). Nərgiz, sən yaxşı sorarsan.

N ə r g i z. Yox, mən bacarmaram.

P ə r i c a h a n. Bəs sən nə bacararsan? Püstə,
başına dönüm, balama rəhmim gəlsin... Sən sor!

P ü s t ə. Yox, xanım, mən də bacarmaram.

A ğ c a. Vay, vay, qolum! (*Ağlayır*).

B ə y gəlir. Ağcanı elə görəncə həyəcanla.

B ə y. Nə var? Nə olub?

P ə r i c a h a n. Nə olacaq? Qızı ilan çalıb. Han-
sına deyirəm zəhərini sorsun, heç biri razı olmur.

A ğ c a. Vay, qolum, vay, vay! (*Ağlayır*).

Q a r a c a q ı z (*ağlayır*). Yazıq Ağca.

P ə r i c a h a n. Vay, balam əlimdən gedir, bu
günümdə bir nəfər kömək edənim yoxdur.

B ə y. Bəs siz nəyə lazımsınız? Haram olsun mə-
nim çörəyim sizə.

P ə r i c a h a n. Of, gözlərim baxa-baxa qızım
ölsə, mən yaşamaram.

N ə r g i z. Qolunu bərk sıxın, zəhər ürəyinə keç-
məsin.

Q a r a c a q ı z (*Püstəyə*). Püstə xala, zəhər ürə-
yinə keçsə, nə olar?

P ü s t ə (*yavaşca*). Ölər.

Q a r a c a q ı z. Vay... (*Ağlayır*).

A ğ c a. Of, qolum sancır... Vay... Vay!.. (*Bərkdən
ağlayır*).

P ə r i c a h a n. A kişi, qızım əlimdən gedir, tez
ol, bir çarə et.

B ə y. Mən neyləyim? Əlimdən nə gəlir?

P ə r i c a h a n. Bəlkə, sən sorasan.

B ə y (*sormağ üçün yaxınlaşır, birdən çəkilərək*).
Yox, o mənim işim deyil. Sən anasan, Ağcaya mən-
dən yaxınsan, özün sorarsan.

P ə r i c a h a n (*yanaşır, sormağ istəyir, birdən
çəkilərək ağlaya-ağlaya*). Yox, mən bacarmaram. (*Ağ-
layır*). Səndə ata ürəyi yoxdur.

B ə y. Səndə ana ürəyi olsun.

A ğ c a (*bağırır*). Vay, vay, qolum sancır.

Q a r a c a q ı z (*ağlayır*). Yazıq Ağca...

A ğ c a. Of, qolum... (*Bərkdən ağlayır*).

Q a r a c a q ı z. Ağlama, Ağca, ver qolunu, mən
sorum.

P ə r i c a h a n. Ha, qoçaq qızım, sor, sor!..

B ə y. Ağca yaxşı olsun, gör sənə nə alacağam.

Q a r a c a q ı z. Mən Ağcanın xətrinə soruram.

P ü s t ə. Ehtiyatlı ol, zəhərlənərsən.

P ə r i c a h a n. Sən də ağzını yum. Neybət, neybət danışma!..

Qaraca qız sormaqla davam edir. Ağca yavaş-yavaş sakitləşir.

A ğ c a. Qolumun ağrısı çəkilir.

P ə r i c a h a n. Ha, qoçaq qızım, sor, sor!

B ə y. Yenə dadımıza Qaraca qız çatdı.

N ə r g i z. Ağca xanım, indi necəsən?

A ğ c a. İndi yaxşıyam.

B ə y. Qız yavaş-yavaş sağalır, yenə hamı quyruq bulayır.

P ə r i c a h a n. Elə onu de, hansına yalvardım, “Yox, mən bacarmaram”, – deyib boyun qaçırdı.

B ə y. Qaraca etibarlı qızıdır. (*Çıxarıb on manat verir*). Al, bu on manatı sənə bağışlayıram.

Q a r a c a q ı z. Yox, mənə pul lazım deyil (*Ağcaya*) Ağca, indi necəsən?

A ğ c a. İndi yaxşıyam. Qolum daha heç ağrımır.

P ü s t ə. Bax səni Qaraca sağaltdı...

A ğ c a. Sağ ol, Tutu!..

Q a r a c a q ı z. Sən də sağ ol.

P ə r i c a h a n (*Ağcanın başını qucaqlayır*). Ürəyin ağrımır ki?..

A ğ c a. Yox, heç yerim ağrımır. Lap sağaldım.

P ü s t ə. Sağalsa da, hələ yerindən tərpətməyin.

Q a r a c a q ı z (*soraraq*). Ağca, bax daha qan gəlmiş.

Piri baba gəlir, bu əhvalı görüb həyəcanlanır.

P ə r i c a h a n. Piri baba, başımıza gələn bəlanı gördünmü?

P i r i b a b a. Bəli, gördüm, onu da gördüm ki, öz balanı ölümdən qurtarmaq üçün bu atasız, anasız yetimi necə bəlaya saldın. (*Acıqlı nəzərlərlə ona baxır*).

Q a r a c a q ı z. Mən özüm sordum. Yoxsa Ağca ölərdi.

B ə y. Baba, qorxma. Qaraca qıza bir şey olmamışdır.

P i r i b a b a. Yaxşı bax... Üzünə zəfəran rəngi çöküb.

Q a r a c a q ı z. Baba, içərim yanır... Mənə su ver...

A ğ c a. Vay, yazıq Qaraca!

P i r i b a b a. Gəl, qızım, gedək. Görüm sənə nə çarə edərəm.

P ə r i c a h a n. Vay, yoxsa Qaraca zəhərləndi? Qaraca, getmə, qal burada...

P i r i b a b a. Yox, sən bu vaxta qədər yazıq yetimi ağılığın ətrafına dolanmağa qoymurdun ki, onun pis xasiyyətləri bəy qızına keçir. İndi də mən onun bu zülm yuvasında qalmasına razı deyiləm. Gedək, qızım, görək nə çarə edirəm. (*Qızım qolundan tutub aparır*).

P ə r d ə

Beşinci pərdə

Yeddinci şəkil

Piri babanın eyvanı. P ü s t ə ilə S a y m a z gəlirlər. Püstə ona yavaşca pıçıldayıb əhvalatı söyləyir.

S a y m a z. Vay, insafsız uşaqları. Mən burada olsaydım, qoymazdım.

P ü s t ə. Ha, qoymazdın. Bəy də, xanım da zəhəri sorub yerə tökməyə əmr edirdi. Heç kəs razı olmadı. Axır xanım bəyə dedi ki, sən sor! Bəy də xanıma: “Yox, sən sor”, – dedi. Təxsir Qaraca qızın özündə oldu.

S a y m a z. Ağcanı çox sevirdi. Ürəyi tab gətirməyib.

P ü s t ə. Dayan, bir qıza yataq hazırlayım. Odur, gəlirlər. *(Otaqdan tez döşək, mütəkkə, yorğan gətirir. Eyvana salır).*

S a y m a z. Mənim Qaraca qıza da, Piri babaya da yazığım gəlir. Hər ikisi bədbəxt oldu.

Piri baba Q a r a c a q ı z ilə gəlir.

P ü s t ə. Gəl, qızım, gəl soyun, yataqda uzan, dincəl.

Q a r a c a q ı z. Babacan, gözlərim qaralır, başım dolanır, ürəyim çırpınır.

Meymun, qara köpək Qaracanı görüb ona yalmanır. Atılıb-düşür.
Min bir oyun çıxarır.

P i r i b a b a. Püstə, sən qızı soyundur, yerində rahat elə. *(Özü otağa girir, bir kasa ayran gətirir).* Al, qızım, bunu iç!..

S a y m a z. Qaraca, haran ağrıyır?

Q a r a c a q ı z *(əliylə ürəyini tutur)*. Ürəyim.

P i r i b a b a. Qızın ağzında kiçik bir yara var. Üç gündür o yarıdan şikayət edir. Yara olmasaydı, ilanın zəhəri qana keçməzdi.

P ü s t ə. Bədbəxtliyə bax, Ağcanı ilan vurmaqda, bunun da ağzı yara olmaqda.

Q a r a c a q ı z. Baba, içərim yanır... mənə su...

P i r i b a b a. Can bala, özünü də bəlayə saldın, bu qoca babanı da.

S a y m a z. Elə onu de... Yazıq qocanın üz-gözü yenicə gülməyə başlamışdı.

Q a r a c a q ı z. Baba, sən dərd çəkmə. Otur yanımda... Söz deyəcəyəm.

P i r i b a b a *(gözlərinin yaşını silərək)*. Can balam, nə deyirsən?

Q a r a c a q ı z. Baba, mən ölsəm, məni bağımızın yanındakı göy tərədə basdırın. Oranı mən çox sevirəm. Oradan hər yer görünür. Ətrafda hər cür çiçək var.

P i r i b a b a. Qorxma, qızım, sən ölməyəcəksən. Həkim gəlib sənə dərman verəcək. Sən sağalıb qoca babanla yaşayacaqsan. Böyüyüb böyük qız olacaqsan... Piri baban öləndə o göy tərədə məni basdırarsan.

S a y m a z. Dəli qız, o nə sözdür. Sən ölməyə-
cəksən. Qorxma.

Q a r a c a q ı z. Ağca lap sağaldımı?

P ü s t ə. Öz dərdini çək. O, bəy qızıdır, ölməz.

Meymun, it Qaraca qıza yalmanır.

Q a r a c a q ı z. Babacan, bir onlara bax. (*Gülür*).

P i r i b a b a. Allah qoysa, sağalanda oynarsınız.
(*Saymaza*) Saymaz, dur, oğlum, bunları tövləyə sal.

Saymaz durur, iti, meymunu tövləyə salır. Bəy
həkim ilə gəlir.

B ə y. Piri, qız necədir?

P i r i b a b a. Yaxşı deyil.

B ə y. Həkim gətirmişəm baxsın. (*Həkimə*) Bu
qızıdır. Onu gərək sağaldasan!

H ə k i m. Xəstənin halı ağırdır. Zəhəri soranda
udmuşdur. Zəhər qanına qarışib bədəninə yayılmış-
dır. (*Nəbzinə baxır*).

P i r i b a b a. Həkim, sağalar, sağalmaz?

H ə k i m. Çətin sağalar. Qızdırması var. (*Bir
resept yazıb Piriyə verir*). Al, bu dərmanı hər saatda
bir qaşığı ona içir.

P i r i b a b a. Bu dərman da sağaltmaz deyirsən?

H ə k i m. Nə deyim... Hər halda, dərmanı ver.
Ancaq çətin sağalsın... Görmürsən, gözləri bulaşib.

Q a r a c a q ı z. Baba, su.

H ə k i m. Su vermə, bu dərmandan içirt.

P i r i b a b a. Həkim, sizdən bir məsələ soruşa-
cağam.

H ə k i m. Soruş.

P i r i b a b a. Həkim, öz balasını ölümdən xi-
las etmək üçün başqasının balasını ölümə verənə nə
deyərlər?

B ə y. Sus, qoca köpək, mənim qızımı bir qaraçı
qızına tay edirsən?

P i r i b a b a. Bunun nəyi ondan əskikdir? Hər
kəsin balası özünə şirindir.

B ə y. Axmaq qoca, danışığına bax!

P i r i b a b a. Bəy, bu böyük bir cinayətdir.

H ə k i m. Qəzəblənməyin, bəy, babadır, ürəyi yanır.

B ə y. Mənim çörəyimi yeyir, yadlara kömək çıxır.

P i r i b a b a. O, yad deyil, mənə doğma baladan
artıqdır.

B ə y. Həkim, gedək! (*Gedirlər*).

P i r i b a b a. Vicdansızlar. Əziz balam, necəsən?
(*Qaraca ağlayır*). Qızım, niyə ağlayırsan?

Q a r a c a q ı z. Anamı istəyirəm. Yazıq anam
seldən öldü. (*Ağlayır*).

P i r i b a b a. Ağlama, qızım.

Q a r a c a q ı z. Yazıq ayımı vurub öldürdülər.

P ü s t ə. Can bala, qızdırmadan sayıqlayır. (*Tez
dəsmalı isladır, alnına qoyur*).

Q a r a c a q ı z. Baba!..

P i r i b a b a. Can, qızım...

Q a r a c a q ı z. Mən ölsəm, qara köpəyimi,
meymunumu özün saxlarsan. Heç kimə vermə!

P i r i b a b a. Verməgəm, qızım! (*Nəbzinə baxır*).

Q a r a c a q ı z. Ürəyim od tutub yanır... Su...
P i r i b a b a. Ürəyinin odu mənim ürəyimə
gəlsin.

S a y m a z. Qızın gözlərinə qan dolmuş.
Q a r a c a q ı z. Ağca, Ağca, gəl bura... çalib-
oynayaq.

S a y m a z. Qızdırmanın gücündən sayıqlayır.
P i r i b a b a. Tutu... Tutu...
Q a r a c a q ı z. Baba, o dəfi mənə ver!..
P i r i b a b a. Neyləyirsən, qızım?
Q a r a c a q ı z. Ağca yanıma gəlib. Hanı mə-
nim meymunum? Mən çalım, oynasın. (*Dəli kimi
gülür*). Bax meymunum nə yaxşı oynayır... Ağca, əl
çal, əl çal!

P i r i b a b a. Qızım, Tutu!..
Q a r a c a q ı z (*dəli kimi gülür. Birdən başını
qaldırmaq istəyir, bacarmır*). Baba!..
P i r i b a b a. Can!..
Q a r a c a q ı z. Məni... o göy... tərəyə... apar...
P i r i b a b a. Yaxşı, qızım... Yaxşı... sən sağal...
Aparacağam.

P ü s t ə. Bədəni od tutub yanır.
Q a r a c a q ı z (*halsız*). Vay... vay... Sel gəlir.
(*Birdən bağırır*).

P i r i b a b a (*ağzına dərman tökür*). Qızım,
Tutu, Tutu, gözlərini aç, mənəm... Piri babanam...

Q a r a c a q ı z (*qolunu ona tərəf uzadır, qolu
yanına düşür*). Vay!..

S a y m a z. Heyf bu qıza.

P i r i b a b a. Of, şirin dilli Tutum, sən mənim
həyat bağçamın şirin dilli bülbülüydün... Susma,
sən sussan, mənim həyatım susar.

Qaraca əllərini, ayaqlarını uzadıb canını təslim edir.

P ü s t ə. Qız keçindi. (*Saymaza işarə edir ki, Piri
babanı götürüb aparsın*).

S a y m a z. Bu yetim qızın da taleyi belə imiş.
Neyləmək olar? Əlimizdən nə gəlir? Dur, baba, biz
gedək. Püstə qızı rahatlasın.

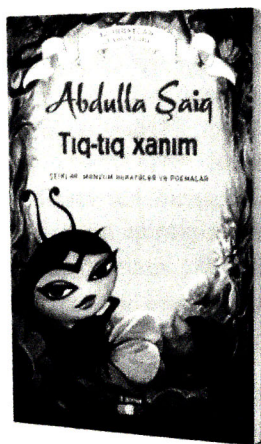
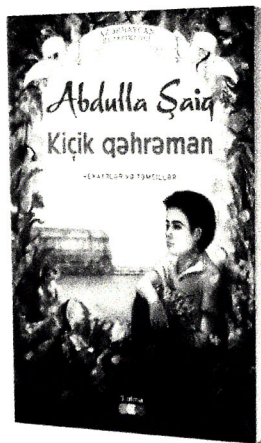
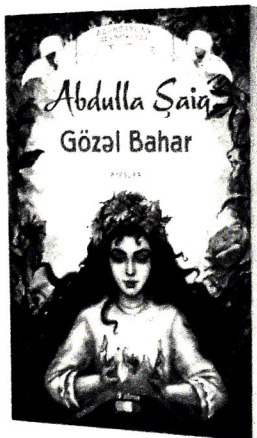
P i r i b a b a. Ah, mən bu dərdimi kimə söylə-
yim? Kimdən kömək istəyim? Ay Tutu, Tutu. (*Özü-
nü Qaracanın üzərinə atır. Onu qucaqlayıb hönkür-
hönkür ağlayır*).

S a y m a z. Yaxşı, bəsdir... Kişi ağlamaz! Qalx
gedək!

P i r i b a b a. Of, qəlbim partlayır. (*Həsrətlə
baxdıqdan sonra*) Ah, Tutu, sənin o qönçə gül do-
daqlarını kim soldurdu? O şirin tutu dilini kim sus-
durdurdu? (*Qaracanı qucaqlayır, sonra başını qaldırır
həsrətli gözüylə ətrafı seyr etdikdən sonra*) Ah, onun
şən səsiylə şənlənən bu yerlər indi mənə zindan
kimi görünür. Of!.. (*Axşam alaqaranlığı çökür, günəş
yavaş-yavaş sönür*). Günəş yenə səhərçağı yenidən
doğacaq, al şəfəqlərini hər tərəfə yayacaq. Mənim
həyatımın bu şən günəşi isə həmişəlik söndü. Of,
onu söndürdülər...

P ə r d ə

ABDULLA ŞAIQIN “3 ALMA”DA NƏŞR OLUNMUŞ KİTABLARI

Doğdu günəş qırmızı,
Can gülüm, can, can!
Topladı oğlan-qızı,
Can gülüm, can, can!

Hər birimiz bir çiçək,
Can gülüm, can, can!
Bir bağçanın ulduzu,
Can gülüm, can, can!

Qaçdı Ayaz, Qar, Boran,
Can gülüm, can, can!
Bizə qaldı çöl, orman...
Can gülüm, can, can!

El şənənir, canlanır,
Can gülüm, can, can!
Sevinc içində hər yan,
Can gülüm, can, can!

Qış bir etdi, on verdik.
Can gülüm, can, can!
Ölümdən bir don verdik,
Can gülüm, can, can!

Ordusunu dağıtdıq,
Can gülüm, can, can!
Qara günə son verdik,
Can gülüm, can, can!

Az 304939

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində şair, yazıçı, dramaturq, ədəbiyyatşünas, görkəmli maarif və mədəniyyət xadimi kimi tanınan Abdulla Şaiq Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının yaradıcılarından biri, milli uşaq teatrının banisidir. Ömrünü xalqın maariflənməsinə həsr edən yazıçı zəngin bir yaradıcılıq yolu keçərək ən çox uşaqlar və gənclər üçün yazıb-yaratmışdır ki, həmin əsərlər məktəblərdə indi də tədris edilir. **“Gözəl Bahar”** kitabında onun uşaqlar və gənclər üçün yazdığı əsərləri – pyesləri toplanıb.

“Şaiq kimdir? İyirmi ildən bəridir ki, bütün Azərbaycan gəncliyi pək gözəl tanıyır. Əvət, hər kəscə, o, çalışqan və təcrübəli bir alim, həssas, nazik bir şair, xüluq səmimi bir insandır. Fəqət mənəcə, o, gözə çarpan bir çox ulduzlu varlıqlardan daha böyük, daha möhtərəmdir.”

– Hüseyn Cavid, yazıçı-dramaturq

“Əgər Şaiq olmasaydı, “Milli qiraətimiz” yox idi. “Müntəxəbat” nəşr olunmamışdı, “Ədəbiyyat” dərsliyindən məhrum idik. Türk çələngini görməmiş, Türk ədəbiyyatını eşitməmişdik. Əgər bu kitablar olmasaydı, məktəblərimiz yoxsul, müəllimlərimiz yalavac qalmışdı. Sözüün qıyası, onun varlığındakı əhəmiyyəti layiqilə idrak edə bilmək üçün birəcə dəqiqəlik yoxluğunu düşünməli!”

– Qafur Əfəndizadə, ədəbiyyatşünas alim

www.3alma.az

ISBN 978-9952-311-54-9

3 alma

9 789952 311549

www.teaspress.az